

ՈՐԿԵՆ
ՅՆԺԿՈՒՄ

ՆԵՄԵՐՈՎԵՆԵՐ
ԿՈՎԵՐ

<http://illuminati.ge/>

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

LIBRARY

UNIVERSITY OF CHICAGO

1950

1950

ДРЕВНЕГРУЗИНСКИЕ ФИЛОСОФСКИЕ ПАМЯТНИКИ

И О Я Н Э
ПЕТРИЦИ

ЛЕСТНИЦА
ДОБРОДЕТЕЛЕЙ

Подготовил к изданию, исследованием,
примечаниями и словарем снабдил
И. А. Лолашвили

ИЗДАТЕЛЬСТВО «САВЧОТА САКАРТВЕЛО»
ТБИЛИСИ — 1968

ქველავითელი ზილვისოვიუჰი-ქეჭლენი

ი ი ა ნ ე
პეტრიცი

სათნოეჭეთა
ქიჯე

გამოსაცემად მოამზადა, გამთვლუჯა,
შენიშვნები და ლექსიკონი დაურთოთ
ივანე ლოლაშვილმა

გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“
თბილისი — 1968

„საინოვანო კიბე“ (ანუ „კლემენტია“) ითან პეტრი-
წის ორიგინალური ფილოსოფიურ-დოქტრინული ში-
ნაარსის მიხედვით. ვალკილია იცნაო თაჲ, იმ-
ბიერად დაჲროსტიკერად თანე სინელს „კლემენტ-
ის“ ეფთჲმე მიაწმოდღესელი პირობული თარგ-
მანს მიხედვით.

თხელღმის უძველეს ისტორიულ-ფილოლოგიური
ნარკვეთი „ითან პეტრიწი-პიპინელი“, რომელმაც
განხილული ჰქალი ქართული მწერლობის აქტიუღერი
პრობლემები; ვრთის შენიშვნები და ლექსიკონი.

წინასიტყვა

ფილოსოფია ძველი ქართული მწერლობის ერთ-ერთი დიდი და
შინაარსიანი დარგია. იგი საქართველოში ჩასახა ადრეფეოდალურ
ხანაში და თავისი განვითარების უმაღლეს მწვერვალს მიაღწია XI—
XIII საუკუნეებში — ითან პეტრიწისა და შოთა რუსთაველის ეპო-
ქაში. ამ დროის (ანუ კლასიკური ხანის) მწერლობაში ფართო გასაქა-
ნი მიეცა ფილოსოფიურ აზროვნებას, ფილოსოფიურ-თეოლოგიურ
პრობლემათკის: სამონასტრო სკოლებსა და აკადემიებში რიტორიკასა
და ლეთისმეტყველებასთან ერთად ისწავლებოდა „გარეშე ფილოსოფია“,
განსაკუთრებით პლატონისა და არისტოტელეს მოძღვრება, იმარ-
თებოდა ფილოსოფიური კითხვა-მიგება და პოლემიკური დისკუსიები,
რომლებშიც მონაწილეობას ლებულობდნენ ქართველი მწერლები და
მთაზროვნენი, ზოგჯერ მეფეებიც კი. ამ დისკუსიებისა და კითხვა-მი-
გებათა მონაწილეების მთავარი მიზანი იყო ის, რომ მათ ფილოსოფი-
ურად დაესაბუთებინათ ქრისტიანული დოგმები ლმერთის არსებობის,
სამყაროსა და სიცოცხლის წარმოშობის შესახებ, ე. ი. ანტიკური ფი-
ლოსოფია (უპირველესად პლატონისა და არისტოტელეს მოძღვრება)
ჩაეყენებინათ ქრისტიანიზმის სამსახურში და ამის შედეგად აეხსნათ
თეორიული საკითხები, რომელთაც აყენებდა შუა საუკუნეების სკო-
ლასტიკა.

XI—XIII საუკუნეებში ქართულ ენაზე შეიქმნა უმდიდრესი ფი-
ლოსოფიური მემკვიდრეობა: ეფრემ მკირემა, არსენ იყალთოელმა და
ითან პეტრიწმა ბერძნულიდან ქართულად თარგმნეს ფილოსოფიური
წიგნები, შეთხზეს ორიგინალური შრომები — კომენტარები, სტატიკ-
ბი და ტრაქტატები, რომელთაც დიდად განავითარეს ქართული ფილო-
სოფიური აზროვნება და მყარი თეორიული საფუძველი მოუშობდეს
დიდ რუსთაველსა და ფილოსოფიურად მოაზროვნე პეტეტეს — ჩახრუ-
ხაძეს და შავთელს.

დიდი ხანია, რაც ეს ფილოსოფიური შემეცნიერება ქართველ მეცნიერთა შესწავლის ობიექტს წარმოადგენს: გამოიკა ტექსტები, ლიტერატურა გამოკვლევები, მაგრამ გასაკეთებელი ჯერ კიდევ ბევრია. დღემდე გამოკვლევებულა ამ შემეცნიერების მცირედი ნაწილი — არეოპაგიტული წიგნების ეფრემისეული თარგმანი, პროკლე დიადოხოსის „კავშირნი ღმრთისშეტყველებიანი“ და იოანე პეტრიწის „კომენტარები“. ნემსისიუს ემესელის „ბუნებისათეს კაცთა“ და რამდენიმე ფილოსოფიურ-თეოლოგიური ტრაქტატი. სხვა დანარჩენი შრომები, მათ შორის იოანე პეტრიწის „სათნოებათა კიბე“, ამონიოს ერმისის „მოსაჴსენებელი ათთა ჳმათადმი არისტოტელისთა“ და „მოსაჴსენებელი ხუთთა ჳმათადმი პორფირი ფილოსოფოსისათა“, არსენ იყალთოელის ფილოსოფიურ-თეოლოგიურ შრომათა კრებული „ლოღმობა ტეონი“, რომელიც შეიცავს თარგმანებსა და ორიგინალურ ტრაქტატებს, — ჯერ კიდევ არ არის გამოცემული მეცნიერულად. ამ ხარვეზის ნაწილობრივ შევსებას ისახავს მიზნად პუბლიკაცია ფილოსოფიურ-ლიტერატურული თხზულებისა „სათნოებათა კიბე“, რომელსაც წინ უძღვის ნარკვევი „იოანე პეტრიწი-კიმიკიმელი“.

ი. ლოლაგვილი

იოანე პეტრიწი-კიმიკიმელი

ისტორიულ-ფილოლოგიური
ნარკვევი

შესავალი

იონე ფილოსოფოსი პეტრიწი (დავით აღმაშენებლის ეპოქის მოღვაწე) ძველქართული ეკლესიური ფილოსოფიის ერთ-ერთი თვალსაჩინო წარმომადგენელია. შუა საუკუნეების ამ გამოჩენილმა მოაზროვნემ, დაწილოებულმა ღრმა მეცნიერული ერუდიციითა და მებრძოლი შემოქმედებითი უნარით, დიდი ამაგი დასდო ქართული ფილოსოფიურ-თეოლოგიური აზროვნების განვითარებას. მან თავისი სიტყვა თქვა ჩვენი ძველი მწერლობის თითქმის ყველა დარგში.

პეტრიწი ქართული ფილოსოფიის ზეცია. იგი რუსთაველისებური ვაჟანების მოაზროვნეა. ანტონ ბაგრატიონის თქმით, მან „ფილოსოფო საქმე მოსაქმისანი მოაქართულნა“, „ქართლი ჰქმნა მეორედ ათინაღ“, ამით „ბერნი წარგვხაღნა უმეცარ-საწყინანი“. პეტრიწმა დავითოვან წიგნებში „ყოველთა გუართა შინა სიტყვიერებისათა და ყოველთა გუართა შინა ჰმოვა ჩინებულება და პატრიუსიკმა არა მხოლოდ თანამედროვეთა თესთა, არამედ ყოველთა განათლებულთა შთამოებათა თესთა მამულსათა“ (ს. დოღაშვილი).

პეტრიწის ცხოვრება და ლიტერატურული შემეცნიერება ჯეროვნად არ არის შესწავლილი. მკვლევრებს უჭირთ სრულყოფილად გაითვალისწინონ ის დამსახურება, რომელიც მას ქართული ფილოსოფიური აზროვნების ჩამოყალიბების საქმეში მიუძღვის. ამის მიზეზია ის, რომ პეტრიწის ნაწერების ერთი ნაწილი დაკარგულია, ნაწილი კი კრიტიკულად არ არის შესწავლილი. გამოცემულია მისი ორი ფილოსოფიური შრომა: პროკლე დიადოხოსის „კავშირის ღმრთისმეტყველებითნი“ (ტექსტი და კომენტარები) და ნემესიოს ემესელის „ბუნებისათესაჲსა“. სხვა თხზულებები ხელნაწერებადაა დაცული ქართულ სიძველეთსაცავებში და ტექსტოლოგ-გამომცემლებს მოელოან.

ბიოგრაფიული მასალების სიმცირის გამო არაფერი (ან ცოტა რამ) ვიცით, თუ რა გუარს ატარებდა პეტრიწი, ვისი ჩამომავალია, სად დაიბადა და აღიზარდა, სად ცხოვრობდა და მოღვაწეობდა, ვინ იყვნენ მისი

„იოანე უკუე, თეატალი სიბრძნისა, იყო ნათესავით ქართველი და სამეფუფთა სქესთაგან აქუნდა მას შთამოზობა. ამან უკუე ყოველი ფილოსოფიაჲ, ესე იგი ღრამმატიკაჲ და როტორიკაჲ და გეომეტრიაჲ და ასტრონომიაჲ და მუსიკაჲ და ფიზიკაჲ და მეთეფისიკაჲ ვითა მზებმან ზოდნი, ერთბაშად შემოიყვალა, და ყოველსა ელენთა ენაშენობითსა სიტყუასა კელოვნებასა ზედმიწევნით იქმნა; და თავად მან ინდელმასა და უმუჟასა არსისა და სიზმრისა ნაქსოვნებისა კიდევან ჰყო თავი თვისი და ოპიზას, მონასტერასა წმიდისა იოანე წინამორბედლისა, მიიწია ძმათა თანა, და მიაღება მათ ზესთ ღმრთისმეტყუელელებითთა სხობითთა წილ იმყო უნდომა კელენი და სამეფუფთა წილ სამოსთა—ძაძა. და რომელსა მორჩილებდეს მორჩილთა თანა ფიცხელთა მორჩილებითა, თავდგმულებით გვრგვინოსან იქმნა და ესრეთ უფლადმი მივიდა.

ესე იყო ეპისა მკაცრედ პირველ დავით მესამისა, მეფისა ქართველთასა, კეთილ-მორწმუნისა, მისა გიორგისასა დაეითიანისა, რომელი მოიყვანებინა სახელწოდებით აღმაშენებლად.

ამან საღმრთოჲმან იოანე გარდამილო ქართველთა კმასა ზუდა საღმრთოჲ წერილი და მრავალნი ღმრთისმეტყუელელები თნი და ფილოსოფოსები თნი წერილნი ი, ვკვანებ ვითარმედ, სამკურნალონიცა წერილნი; და მრავალნი ღმრთისმეტყუელელები უადრეს ბუნებისა გამოთქუნა მრავალ-დაღუქსულთა იამბიკოჲთა გლომითა შინა. ხოლო მრავალნი გლოზბანი სათეფოთა და ტრიოდონისა და პენტეკოსტისა გარდამილო ბერძენთა კმათავ ჩუენთა ზუდა კმათა, და მრავალნი შესხმანი წმიდათანი ბერძულთასგან ქართულად გარდამილო.

ამან განმარტნა წიგნი პარკელ ფილოსოფოსისა, რომელ არს ყავეშორნი ღმრთისმეტყუელეებისთა, და ბერძულთასგან ქართულად გარდამილო იგი, და ყატილორთაჲ არისტოტელისა, და აქერი არმენიკა, და წიგნი ამმონიოს ერმისიისა, რომელ არს ფანმარტებაჲ პორფირი ფილოსოფოსისა ხუთთათეს კმითა და [განმარტებაჲ] არისტოტელის შესმენათა, და წიგნი ნემესიოს ვემესელისა ყატილისა არსებებისთესა და მრავალნი სხუანი წე-

რილი, და წიგნი იოანე სინელისა ყელემაქსია, მონაზონათეს განმადილრი იგი საუნეჲ მრავალფასი, რომელი ოცდაათი მიერ კიბთა აღიყვანს სიუფარულისადმი და შეაერთებს სიუფარულსა მას, უფუტქსა მზესა. ესე წიგნი იოანე სინელისა ორგუარად არს გარდამოღებულ ამის დიდისა მიერ: პირველი ვიდრემე განკარგულად, ხოლო მეორე—იმპბიკოვნად, გლობასა ზუდა გარდამილო ჩუენთა ზუდა კმათა.

ხოლო მისთათეს წერილ-დაღუქსულთა რაღა საემარს არს თქმაჲ? რამეთუ თთუ ვუთხვენებთ თვითა თქსთა უტკიბლეს თაფლისა და უფროსს ოქროთა ხუავთა განმადილდრებულად და ვსავონათეს მსამბინელ-ყოფად უბრწუნეთა მით სანოვავითა.

ამის ყოველად ბრძნისა მოძღურისა იყუნეს მრავალნი მოწაფენი შედგომილ, მაგარ უფროსად ეფრემ მცირე და არსენ იყალთოელ, რომელი შესუფრო იქმნეს ზედმიწევნითებითა მოწაფედ ესთა დიდისა მოძღურისა.

მეორე მწერალი, რომელმაც საინტერესო ცნობები დაგვიტოვა პეტრიწის ბიოგრაფიასათვის, არის გერმანე ხუცეს-მონაზონი, მოწაფე ნეკრისის ეპისკოპოსის დისიპოლ ნერქეზიშვილისა. მას 1764 წელს თელავში გადაუწერია პროკლე დილიხოსის „კავშირნი ღმრთისმეტყუელებითნი“ და მისთვის დაურთავს ანდერძი, რომლის პირი შეგოგონაჲ ამბროსი ნეკრესელმა. ტექსტი გამოაქვეყნა ე. თაყაიშვილი³. შინაარსი ასეთი:

„სათანალო უწუებად შენდა, მკითხველო, რომელ: ნაქვსნი ესე, რომელსა სჭერეტ, იოანეს მიერ არის თქმული, ქართველისა ფილოსოფოსისა, რომელსა ნართაულეებ ზედ ეწოდა პეტრიწი სიმკაცრით გამოძიებისთვის წერილთასა, რომელსა ჰყოფიდა; რომელი იყო ნათესავით ქართველი, სანახებთაგან სამცხესა, და ბითქირკითი, ხოლო სხვა ვინაიბა ანუ სადაიბა მი-

³ H 1823, ფ. 135r (H ფონდის „ხელნაწერთა აღწერილობა“, III, გვ.226; შტრ. იჭიბ, 85-236).

⁴ ე. თაყაიშვილი, საისტორიო მასაღნი (ძველი საქართველო, II, 1906, გვ.2, 35-40).

სი არა საცნაურ ჩნდა, მხოლოდ ქვეუწყებებს, რომელთა ათინას იყო წორთნილი და ზედმოყენით მეცნე სიბრძნეთა მუცნებურთა, ვითარცა წამებენ ნაკვსნი მისნი, რომელნი მრავლითა სიბრძნითა სავსედ იხილებიან და ენა-ღლითობითა კეთილ-კვლევურად, რომელთაგანი ერთი არს ესე ყველაში ია, მის მიერ გარდამოყენებული ელიონთა ენისაგან ქართველთა კმასა თვის მიერ აღესნათა, ვითარცა აღმოკვირობს, რომლისა სიყვითე ფრიად არს. და ესე ნაკვსი ბოლოს დაუღვეს-ყე შემდგომად ყავშირთა, რომელი ესე აწ აღიწერა ცალკერძ კიდე მისგან ჭელითა უგლახავსითა ხუცეს-მოწინაზონისა გვერძინად უდაბნოუერთაგანი ისა ეამსა მას, ოდეს სასწავლოთა შინა ვიქცეოდი ჭელსა კვეშე ნეკრისის ეპისკოპოსისა მოძღვრისა და უფლისა ჩემისა უსამღედლოვისაა დოსითეოსისა. ქუაქ-სოფელსა თივლავეს, ქრისტეს შემდეგ ჩადე [1764 წ.]¹.

პეტრიწის ვინაობაზე ერთი საფურცლებო ცნობა შემოვიცინება აგრეთვე ბესიკის მამამ, მწერალმა ზაქარია ვაბაშვილმა. პროკლე დილოხოსის „კავშირთა“ ერთ ნუსხას (H 2235), გადაწეროს 1759 წელს ისავე მკობის მიერ, ერთდს ზაქარია მოძღვრის მინაწერი (ფ. 190 r), რომელშიც აღნიშნულია, რომ ეფრემ მკობრე მოუაფუა ითანე პეტრიწისა. როგორც ნ. მარმა გამოარკვია, ამ მინაწერის წყაროა ბაგრატ მუხრან-ბატონის პოლიმიცური თხზულება „მოთხრობა სჯულთა უღმართთა ისაბიტეთა“.

ტექსტი საინტერესოა ეფრემ მკობრისა და პეტრიწის ურთიერთობის შესასწავლად; გამოქვეყნებულია რამდენჯერმე².

„ძველსა წიგნსა შინა მთხილვან მე, ზაქარია მოძღვარსა, და მუნით გარდაამოშიწერეთ“:

მრავლით ეამითან უწინარეს ეფთვიამი და გიორგი წმიდათა მამათა მთარგმნელთასა და დავით და სტეფანე ქართველთა გვარისანი იერუსალიმს მიწიწენეს და მუნ შეემცნენეს ელითა ენამზებობასა. და პირველად მათ გარდამთარგმნეს რაოდენნივე საკვლესიონი წიგნნი ბერძულსაგან ქართულად და არაბთა ენისაგანცა საღმრთონი წიგნი გარდამოიღეს მრავლითა

შრომითა. და შემდგომად მრავლსა ეამისა აღემენა საყდარი პორტატის ლეთისმშობლსა, და მუნ შეყრბეს მრავალი ქართველი მონაზონი და მათ შორის გამოჩნდეს ეფთვიამი და გიორგი, სანატრელი მამანი. და რაოდენნიცა დავით და სტეფანეს მიერ თარგმნილი წიგნნი მწერალთა განგრევენს, ამათ განაწრფელეს და გამართეს და უმრავლესი ახლად გარდამოთარგმნეს. ამასთა შემდგომად გამოჩნდეს სამცხით ღირსნი მონაზონნი სიბა თუხარული და ეფრემ მკობრე, მოწაფე იოანე პეტრიწისა. ესე ეფრემ ფრიად აძიულსა სბა თუხარულმან თარგმანებად რაოდენთამე წიგნთა, რომელი არა თარგმნილ იყვნეს ენას ჩვენსა, და გარდაამოთარგმნა არა მარტანი დიონისი არეთოპაველისა და გრიგოლი ლეთისმეტყველსა ლავსაიკონთა, დავითის თარგმანი ორ წიგნად, სჯულს კანონი დიდი და რომელნივე ცხოვრებანი და წამებანი წმიდათანი, თოფოლონი ისტორია და თქმული კისანე მონაზონისანი. ხოლო ეფრემ იყო შავსა მთასა და ოდესმე იერუსალიმსცა³.

XVIII საუკუნის მიწურულს პეტრიწის ვინაობით დაინტერესდა ცნობილი მწიგნობარი და კალიგრაფი დავით რექტორი. მან გადაწერა ითანეს რამდენიმე ფილოსოფიურ-თეოლოგიური თხზულება, დავეოტვა საინტერესო მიზარდაფილი მიმოხილვაც, რომელიც ჩართულია სულხან-საბა ორბელიანის „ქართული ლექსიკონის“ ნუსხაში (Q 401, ფ. 192 v). ტექსტი 1936 წელს გამოაქვეყნა ვუჯ. ბერიძემ⁴. მისი შინაარსი ასეთია:

„პეტრიწი იყო ფილოსოფოსი, ხოლო სახელითა ვიდრემე არსებითთა ითანედ წოდებული, გვარად ვიდრემე ქართველი, ქეთითი შობილთა გვართაგანი. ხოლო მე, მაღალ-კეთილ-შობილი ალექსის ძე, სრულად საშეფოისა და კახეთისა რექტორი და მოძღვარი ფილოსოფიისა და ლეთისმეტყველებისა დავით, ვვინებ ითანე პეტრიწის ფილოსოფოსისასა ნათესავით ვიდრემე საათაბაგოელსა, რომელი იქმნა შემდგომად ათონით უკმოქმედისა ქართლადეე მონაზონი, გარნამწერი.“

ესე წარიგზავნა ქართველთა მეფისა მიერ ბაგრატ პირველისა საბერძნეთად ათინად, რათა მიიღოს ენა ელინური და განისწავლოს ფილოსოფიისა და ლეთისმეტყვე-

¹ П. Исидориани, Описание древностей города Тифлиса, 1866, гл. 154—155; А. Чагарели, Сведения, I, 1886, гл. 61—62; ი. გორდანი, ქრონიკები, I, 1892, გვ. 224—225; Н. Марр, 124 книга царства Баграта (ИНАН), 1899, X, № 2, гл. 233—244; ითანე პეტრიწის შრომები, I, 1940, гл. LXXVI—LXXVII; H ფონდის „ხელნაწერთა აღწერაობა“, V, гл. 172—173.

² ვ. ბერიძე, დავით რექტორი—ლექსიკონის სანა ორბელიანის ვამერტლებული (მსუ შრომები, I, 1936, გვ. 324—325).

ლებსა სწავლის მიღებათა შინა. ხოლო ესოდენ განსწავლულ იქმნა და ფრიად ზედმოწეწილ პლატონურთა ღვთისმეტყველებათა და არისტოტელისთა ფილოსოფოსობათა, რომელ მუნცარჩეულ იქმნა ესეოდენ, რომელ ოცდაათთა წელთა შინა ბერძენთა სამეფოსა ქალაქსა კოსტანტინოპოლეს შინა (ესე იგი ვიზანტიასა) მოძღვრად დაიდგინა.

შემდგომად კოსტანტინოპოლით ქართლიდევ მოქცევსა იოანესსა იქმნა კრება ხალხიონისა დიოსკორესზე მწვალებელსა აღქსანდრიელთა პატრიარხისა. და მამუნ უცყე განდგენ სომეხნი მართლსა სარწმუნოებისაგან და აღიარეს ერთი ბუნება, და ერთი მოქმედება და ერთი ნება ქრისტეს შორის, ეგრეთვე ხაზეყარი. უცომოა და უწულოდ შეწირვაჲ.

ამას უცყე იოანეს ათინას, აკადემიასა შინა უწოდეს პეტრიწი. პეტრ რომელი ითქმის ქედ და მარკელი ქვემოზე მფხველად გამოითარგმანების. ჩვეულება იყო იტყელთა მოძღვართა ფილოსოფოსთაგან არსებითისა სახელის გარდა სხვისაცა ზედმეტრელისა სახელისა წოდება აკადემიითაგან; და ენათგან ესე იოანე იყო წერილთა ფრიად მხარეკელ, ამისთვის უწოდეს პეტრიწად, ესე იგი ქვის მფხველად.

ამანვე იოანემ ქართველთა შორის შემოიღო უღლელება ზნისა, ამანვე — მეთაობელი ზნისა, სახელ-ზნისა და მიმღობისანი; ესევე არს ქართველთა ენასა ზედა ლექსთა დამკვეცისა შემომღებელი.

ხოლო ჩემისა უცყე ცნობისებრ, რომელი მე უცყე მიზლენ და წარმითხვან, არიან წერბილი უცყე ოთხნი ქართველთა კმსა ზედა მისგან გარმოდებულნი და ქმნილი ქალღვლთა ენისაგან:

1. ძველი კავშირნი პლატონურ იღვთისმეტყველებებისანი, პროკლე დიადოხოსისაგან ქმნილი, და ამისაგან შექმნილი განმარტება;
2. იოანე სინელისაგან ჟღერმაქსო (რომელ არს ოცდაათი ეთერი) თვისსა შეწერიას ენასა ზედა ქმნილი, სხოლასტიკოსად ზედწოდებული.
3. ესევე ჟღერმაქსივეფი, დაღექსილი იტოკოდ და აკროსტიკოსად კიდურწერილობით;

4. სათვეო სვინაქსარი: ევესი თვე — შეწინებულ დღეებში, რომელსა ეწოდებენ პროლოია; სხამი თვე — მცხეთის კათოლიკოსის ბულემიონის ძისაგან ქმნილი, ხოლო სამი თვე — ბაგარტივანის მეფის იესუ ძის, მცხეთის კათოლიკოს ანტონისაგან ქმნილი, რომელ შესრულდება ათორმეტს თვედ. მე პეტრიწისა ესე ოთხნი მიზილენ და ეგებები, თუ პპოებს ვინმე, სხვადა იყოს წერილი მისგან ქმნილი.

ათინას შინა იოანეს თინა-მოწვევნი იყვნეს სომეხნი: დავით უძლველი ფილოსოფოსი, რომელმან შექმნა წიგნი საზღვრისა პირანელთა მიმართ, და მეორე — მსოფ ხორანელი, და ამან შექმნა ლექსიკონი.

მეხუთე წიგნიცა არს იმევე იოანესაგან ელენურადმ გარდმოთარგმნილი — ნემესიოს, ხოლო ვიეთნივე იტყვიან წიგნისა იოსიპოსისასა ამის იოანესგან ნათარგმნსა ელენურიდამ.

დასსარტულ, პეტრიწის ბიოგრაფიული ცნობები გვიანდერძა ი. ბაგარტივანმა. მან ეს ცნობები შეიტანა „კალმასობაში სათაურით: „თვის მამისა იოანე ფილოსოფოსისა და ზედწოდებთ პეტრიწისა-ქიმიკელისა“. ტექსტი გამოქვეყნა 1909 წელს ე. თაყაიშვილმა. შემდეგ კ. კეკელიძემ და ა. ბარამიძემ. იოანე ბაგარტიონი წერს:

„იოანე ქიმიკელი. ფილოსოფოსი და ზედწოდებთ პეტრიწი, ესე იყო გურიით, ერთობასა შინა მეფობისასა. და შეფუთავან ვიჯავანა თინას და მუნ მიიღო ბუნაურობისა და ბუნებითი ხელეგნება; ისწავა მათემატიკა, ასტრონომია და ასტროლოგია. და ოდეს დასრულა სწავლანი, მაშინ მიიყვანეს მოძღვართა მისთა და უჩვენეს ცოხისა კედელთა ზედა დაწვერილი ძველთა ფილოსოფოსთაგან თქმულნი მასრები, რომელმანც უცყეთს ვანმარტან თვისთა მოძღვართა ზედა და უცყეთს ნათლად აღმოუჩინა, და ამის მოზეზისათვის სახელსდგეს პეტრიწად (რომელ არს ქვის მფხველელი). და მერე დასესს სკამსა ზედა, შეუსხდენ მხრითა მოძღვარნი თვისნი და ესრეთ გარე მოვლეს ადგილი იგი.

⁷ მთავრ უწყება ქართველთა შერალოთის, ძველი საქართველო, I, 1909, გვ. 3, გვ. 14—15; იოანე ბატონიშვილი, კალმასობა, II, 1948, გვ. 174—175. მისი შეცნობილი ღირებულება განხილულია გ. ნუციბიძის (ქართული ფილოსოფიის ისტორია, II, გვ. 394—395).

ეს იოანე იუს გინება-მაღალი და დიდი ღვთისმეტყველ-
ფილოსოფოსი, ზედმიწევნითი ბერძულსა და ქართულსა ენა-
სა ზედა; რომელმანცა თარგმნა სხა ხარებთა
თარგმანნი, ლუკასი და მარკოზისა თავნი,
კლემაქსი, კავშირი ღვთისმეტყველებითი
და სხვანი მრავალნი საღმრთონი წე-
რილი, დიონისის არიოპაგელის ღვთის-
მეტყველება. ამან შეაწიო ბერძენთ ვერზედ იმბიკო
ქართულად და იმეკლინება შემოკლებად ქართულსა
ენისა მსავსად ელინურთა ენისა. და მრავალი კეთილ-
ნი სწავლანი დაეწა ერთა შორის. და მრავალნი
წმიდათა ცხოვრებანი გარდამოიღო. და კე-
თილისა ცხოვრებითა განელო წულნი თვისნი...

ამან ქეფრე მცირე მანა აღზარდა სწავ-
ლასა შინა ქართლისა ენისასა იოანე
ფილოსოფოსი და ასწავა ბერძული, რომელიცა
წართავნა მფეთიან ათნის კვალად სწავლისათვის
იონე...

როგორც აღვნიშნეთ, პეტრიწის ბიოგრაფიით დაინტერესება გამოიწვია
იმ გარემოებამ, რომ მისმა ფილოსოფიურმა მოძღვრებამ დიდი გე-
ლენა მოახდინა XVIII საუკუნის ქართულ აზროვნებაზე; შეერლიბა-
ში დამკვიდრდა პეტრიწული სტილი და პეტრიწის კულტი; მოღაღ იქ-
ცა ფილოსოფიურ-თეოლოგიური თხზულებების წერა, თარგმნა, კო-
თხეა და შესწავლა. იმდროინდელ საეკლესიო შერჩეულს აინტერესებ-
დათ თითქმის იგივე საკითხები, რომლებსაც იცლევდნენ XI—XII
საუკუნეებში ვფრემ მცირე, პეტრიწი და იუსთოვლი. ფილოსოფია-
ში პეტრიწისადმი მიბაძვა ასეთსევე სავალდებულო ნორმად იქცა, რო-
გორც პოეზიაში — რუსთაველისადმი მიბაძვა. ანტონ ბაგრატიონი პეტ-
რიწს უწოდებდა „საღმრთო იოანეს“ და „საღმრთო ფილოსოფოსს“,
იგი „წუთობისიტყვიანთა“ ასე ამკობდა მას (სტრ. 737—738; 741):

შენ ფილოსოფოსი საზარიალ რვეფოლა,
ამდ ეთარაშვი; არა თუ იდენ ნიჭნი
იწინ ვანყოფი, არამედ შინაზნიცა,
მყოფად და ქმნილად ზედმიწევნულზე კმალა,
ამისთვის ხარ შენ კვეშარიტ ფილოსოფოს.

„სტრიწისთვის კეთილ-განთავსებულად
სტრიწოლით კვეშარიტო გარდამოცხა;
დიდიხისზე პრიკეს ვანკარაქები;
ვით იგი პლატონს ენკავა, იონე,
ეფფერ შენ პრიკეს ედიდოზე ღობსა...“

იოანესი ბრწყინვან ღვთინ შინანი,
წაკორტყვიან, მწიფენ ხლინი ხანნი,
ღვთინ სულწელთა მისნი შრომანი,
მისნი დამსხვანი დის-კარნიონანი,
სამაღლით სხეთა ზუხს, უვლად ციანი.

იგივე ანტონი მხითარ სებასტიელის „პეტრიკის“ ქართულ რე-
დაქციაში აღნიშნავდა:

პეტრიწისა ვაგრი წერილსა განმკვიცვებს,
ენა-წუთობისა მისისა სიზარევე განმკვიცვებს;
აღაქვთა მისთა მახარებს შევნიერ-წუთობლესა,
მეტრს ქებად მისი მაღალ-ღვთის-წუთობლესა*.

XVIII საუკუნის სხვა მწერლები და ვალაშვილი იოანეს უწოდებ-
დნენ „ქართველთა მზეს“, „უვლად ბრძენს“, „ენისა ჩვენისა მამზეს“,
„დიდ იოანეს“, „პლატონურ ფილოსოფოსს“ ან „პლატონის
თანამოსყდრეს“. წერდნენ: პეტრიწის ნაწერები „შევიერ ღვთის-
წუთობითა ათრობს მსმენელთა, მგერა ფრიალ ღრიფოსი“...

პეტრიწი ადიდებდნენ იოანეს, როგორც შეუდარებელ ფილოსოფოსს.
დიმიტრი ორბელიანი ამბობდა: ქეთევან დედოფლის ღვაწლთა აღსა-
წერად უნდა დასხდნენ შთაშობელი, სინელი და პეტრიწი, რა-
თა მათ „მოკლე სიტყვითი შეაშკვერონ ვრქელი ტანჯა მრავალფერად“¹⁶,
ხოლო რველად შეთხზულ ღვთისმეტყველნი შენიშნავდა: პეტრიწი მამუცა გურამი-
შვილი „პეტრიწატელთ მოსიბრძნულად“ და „სამაზ-თქმულად“ გვი-
წონოს პეტრიწის ვინაობას¹⁷.

ამგვარი ვითარებანი, ცხადია, ზემოსხენებულ მწერლებს პეტრი-
წის გარშემო ბევრი წერილობითი ცნობა უნდა ჰქონოდათ ხელი. არც
ისა გამოირიცხებოდა, რომ მათ ვენებოდათ ზეპირსიტყვიერი მასალებიც.

* S ფონის „ხელნაწილი აღწერილობა“, I, გვ. 207.

¹⁶ იქვე, გვ. 209.

¹⁷ ქუთაისის ისტორიულ-ენოგრაფიული მუზეუმის „ხელნაწილი აღწერილობა“, II, გვ. 273—274.

¹⁸ ვიკრიცე ივლიშვილის კრებული (S 303, გვ. 163; S ფონის „ხელნაწილი აღწერილობა“, I, გვ. 351—352).

რომელთა ცვალი ამჟამად შეიშინევა XVIII—XIX საუკუნეების მი-
წახე შეხებულ ტრადიციულ ვაღმოცემებში.

უპირველესად აღსანიშნავია დავით რექტორისა და იოანე ბაგრა-
ტიონის მიმოხილვანი, რომლებშიც საყურადღებო ბიოგრაფიულ დე-
ტალებთან ერთად დაცულია ზოგიერთი მცდარი ცნობაც. დავით რექ-
ტორი ერთმანეთში ურავს რამდენიმე ისტორიულ ფაქტს: პეტრიწი,
XI—XII საუკუნეების მწერალი, მას მიანიხი ბაგრატ პირველის (IX
საუკუნის მეორე ნახევარი) თანამედროვედ, ან V—VI საუკუნეების
მოღვაწედ, ხოლო მის მოწაფეებად აცხადებს დავით უძვეველს
(VI ს.) და მისე ხორენელს (VIII ს.); ან კიდევ: ქალაქლონის საეკლესიო
კრება, რომელიც მოხდა 451 წელს, ვაღმოაქვს პეტრიწის ეპოქაში.
დავით რექტორს პეტრიწის ვინაობა და მისი მოღვაწეობის დრო გარ-
კვეული არ ჰქონია. ამ გარემოებისათვის ყურადღება მიუქცევია ჟერ-
კიდევ 1879 წელს ზ. ტიშინაძეს, რომელსაც ხელთ უნდა ჰქონოდა პეტ-
რიწის რექტორისეული ბიოგრაფია. ვალექსილი „კლემენტის“ ერთ-
ერთ ხელნაწერში ეხვდებით მის მიწაწერს: „საქართველოს ისტორიულ
წერალებში იოანე პატერიწს (sic) იხსენიებენ მეექვსე საუკუნეში,
ამავე სახელწოდებით და იმავე მოქმედებით ასახელებენ მეთერთმე-
ტრე საუკუნის დასასრულსაც. ასევეა არცულ-დარეული შემდეგი
დროის ახალს ისტორიულ წიგნებში, მაგრამ ეკვი არ უნდა გვიქონდეს,
რომ იოანე პატერიწი (sic) მეთერთმეტე საუკუნეში იყო და არა მე-
ექვსეში“¹².

საკვირველია, რატომ უნდა მიერწიათ დავით აღმაშენებლის თანა-
მედროვე იოანე მეექვსე საუკუნის მოღვაწედ?.. აღბათ, რექტორს
ერთმანეთში აერია ორი იოანე: პეტრე იბერიელის მოძღვარი იოანე
ლაზი, რომელიც მართლაც V—VI საუკუნეების მიწახე მოღვაწეობდა,
და იოანე პეტრიწი, სხვა მხრივ რექტორის ცნობები დიდ ინტერესს
იწვევენ მიუხედავად იმისა, რომ ზოგჯერ მათი წყაროება ჩვენთვის უც-
ნობაა.

ანალიტიური ვითარება გვაქვს იოანე ბაგრატიონის მიმოხილვაშიც.
აქ ლეგენდური იერი ვაღაპრავს თხრობას იოანეს ზედწოდების შერქ-
მევის შესახებ. სხვა ცნობები XVIII საუკუნის ტრადიციული ვაღმო-
ცემების ვამოარებებს წარმოადგენს და მათი გამოყენება ძველ წყარო-

ებთან შეპირისპირებით დასაშვებია. ეს იოქმის განსაკუთრებით იმ ცნო-
ბებზე, რომლებიც მომდინარეობენ ანტონის ნაწერებრიდან. საერთოდ
ქი, როგორც ქვევით დავინახავთ, ტრადიციული ცნობების ძირითადი
ნაწილი უტყირფხასვია პეტრიწის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის შესას-
წავლად. ძველ წყაროებთან მისი შეპირისპირება ვეკმუტრანლად არ-
კვეს დავით აღმაშენებლის ეპოქის ზოგიერთ უმნიშვნელოვანეს სა-
კითხს. ამიტომ ვინც დაინტერესდება პეტრიწის ნაწერების შესწავლით
და შევადება დაახუტოს ან გამოაყლინოს მისი ცხოვრების უცნობი
ოქ ნაქლებად შესწავლილი მხარეები ან დაკარგულად მიჩნეული თხზუ-
ლებანი, ის ვვერდს ვერ აეუვლს XVIII საუკუნის ტრადიციულ ცნო-
ბებს, განსაკუთრებით კი ანტონ ბაგრატიონის ბიოგრაფიულ მიმოხილ-
ვას — „იოანესთვის პეტრიწისა ფილოსოფოსისა“, რომელიც ვველაზე
სანდო წყაროს წარმოადგენს პეტრიწის სალიტერატურო შემკვიდრეო-
ბის სისრულით გათვალისწინებისათვის.

¹² S 130. მიწაწერი I ყდის V ვვერდზე (შდრ.: S დონდის „ხელნაწერთა აღწე-
რილობა“, I, გვ. 137—139). ეს მოსახრება ზ. ტიშინაძეს ვამოვირა 1887
წელსაც (ქართული მწერლობა მეთორმეტე საუკუნეში, გვ. 32). შდრ.: პ. იოსელი-
ანის შენიშვნა: „იოანე პეტრიწი მცხეთაზედა 1120 წელს და არა მეექვსესა საუკუნე-
სა, ვითარცა ჰკინებენ რომელნიმე“ (ანტონ ბაგრატიონის, წყობილო-
ტყეობა, გვ. 253; შენიშვნა 136).

მოთხრობილი ყოფილა დავით აღმაშენებლისა და მისი ძის დიმიტრის „ღიდებთა, სიმწიხთა და გუარითა ცხოვრება“ (გვ. 3); შველხზავს თექვსმეტმარცვლოვანი ლექსიც „თუ თალი მილისველმან“ (გვ. 113—114). სხვა ცნობების მიხედვით, მსგევე აღადგულა კმისაგან (მერანდული ენიდან, — ა. ლ.) სპანთ მოსახლეულ ქველ (ქართულ ენაზე, — ა. ლ.) ვარდამოულია შუა საუკუნეების ცნობილი თეოლოგის თეოდოსიუს ბუგაჩარელის (გარდაიცვ. 1107 წ.) თარგმანება სახარებათა, რომლისგან გამოთ სივეს ვადაპარნია მხოლოდ მარკოზის, ლუკასა და იოანეს თავთა განმარტებანი (მათეს სახარების თარგმანება დეარბულია)? კ. აკველიძის მოსაზრებით, კიმქიმელს უთარგმნია მიტროფანე სმირნელის თარგმანება ეკლესიასტისა და ოლიმპიოდორის ამავე ხსიათის ნაშრომიც.

დასახელებული თხზულებებით კიმქიმელს დიდი წვლილი დანდგია ქართული ფილოსოფიური, ისტორიის და ბიბლიოგრაფიკული მწერლობის განვითარებაში. მას შეეღალ კარგი სახელი ქართული მოღვაწეული: გამოჩენილ ქართველ მოღვაწეებთან ერთად დანახატეთ იგრულისა ჯერის მონასტრის ეკლესია; ქართველ წმიდთა და მოწამეთა შორის სხატა გვირგვინითა და შარავანდელი მოსილი „ლირის მამა იოანე კიმქიმელი, ქართველი და ფილოსოფოსა“, — ამბობს ტიმოთე გაბაშვილი⁷.

შედეგები ამ ფილოსოფოსის ვინაობაზე სხვადასხვა მოსაზრებას გამოსთქვამენ. ნ. მარა⁸, მ. ჯანაშიელი⁹, ს. ვორობე¹⁰ და კ. აკველიძე¹¹ ფიქრობდნენ, რომ კიმქიმელი არის იოანე ფილოსოფოსი პეტროფი; 1916 წელს ი. ჯავახიშვილმა შენიშნა: კიმქიმელი თამარისონიანდელი მოღვაწეა, რაც ირკვევა იქიდან, რომ „ისტორიათა და აზმათა ტექსტის“ დართული იქვს არსენის, იოანე კიმქიმელისა და დავითის მიერ თამარ მეფის დასაფლავების დროს წარმოთქმული სიტყვების ნიმუშ-

ბი¹². 1920 წელს ეს მოსაზრება განავითარა კ. აკველიძემ: რაკი კიმქიმელს თამარის დაკრძალვაზე (1213 წ.) სიტყვა წარმოთქვამს, ცხადია, ის ვიორგი III-ისა (1156—1184) და თამარ მეფის (1184—1213) თანამედროვეა. ამიტომ არ შეიძლება ის ეცნოთ იოანე პეტრიწელს. კიმქიმელი და პეტრიწი სხვადასხვა პირი და სხვადასხვა ეპოქის მოღვაწეები არიან¹³.

კიმქიმელსა და პეტრიწს სხვადასხვა პირად აღიარებენ აგრეთვე თ. ეორდანი და პ. ინგოროცა, ოღონდ შენიშობენ, რომ კიმქიმელი დიმიტრი მეფის თანამედროვეა¹⁴.

1950 წელს ეს საკითხი ჩვენ შევისწავლეთ და გამოვარკვეეთ, რომ „ისტორიათა და აზმათა“ ბოლოს დართული ტექსტი („არსენი იტყვს იოანე ნელი... იოანე იტყვს პიოტიმელი“), რომელიც ი. ჯავახიშვილსა და კ. აკველიძეს მოანდით თამარ მეფის დაკრძალვაზე წარმოთქმული სიტყვების ნაწიეებტად, შეიცავს თალოთოლის იამბიოს „მეფე მთავარ“ და კიმქიმელის ლექსს „თუ თალი მილისველმან“¹⁵. ამან ექვის ქვეშ დააყენა კ. აკველიძის მტკიცება — კიმქიმელი თამარისდროინდელი მოღვაწეა, მაგრამ შევლევარმა მინე ძალიმ დატოვა იგი, ჩვენი მისამართით კი აღნიშნა: „პიოთეზური მოსაზრებით შევლის პირდაპირი ჩვენების უარყოფა მართებული არაა“¹⁶, მაგრამ „აზმათა ტექსტში არსად არაა მითითებაც კი, რომ კიმქიმელსა თამარ მეფის დაკრძალვაზე სიტყვა წარმოთქვია. ეს ი. ჯავახიშვილსა და კ. აკველიძის ვარაუდი და, რა თქმა უნდა, „შეგლის პირდაპირ ჩვენებაზე“ ლაპარაკი უმართებულა. კატეგორიულად უნდა თქვას: „ისტორიანი და აზმათა“, როგორც წყარო, არ გამოდგება კიმქიმელის ცხოვრება-მოღვაწეობის ქრონოლოგიის დასადგენად. საამისოდ საჭიროა სხვა წყაროებისა და წინამძღვრების მოშველიება. აი ესენიც:

1. XVIII—XIX საუკუნეების მწერლები ანტონ ბაგრატიონი, გერმანე მონაზონი, დავით რეკტორი და იოანე ბაგრატიონი ერთხმად იუწყებიან, რომ იოანე ფილოსოფოსი კიმქიმელი და იოანე ფილოსოფოსი პეტრიწი ერთი და იგივე პირია. წერენ: „თეს მამისა იოანე ფილოსოფო-

⁷ A 52, 102, 113.

⁸ კ. აკველიძე, თარგმანება ეკლესიასტისა მიტროფანე ზეკრნელ მიტროპოსისა, 1920, გვ. LV—LXVI; კ. აკველიძე, ქართული ლიტ. ისტორია, I, 1960, გვ. 317.

⁹ ტ. ჯავახიშვილი, შიშლიძე, ელ. პეტრეაძე და რეპალიძე, 1956, გვ. 85—86.

¹⁰ H. Марр, Иоганн Петровский..., 1909, გვ. 3.

¹¹ ი. ჯავახიშვილი, ქართული მწერლობა, II, 1909, გვ. V—XVI.

¹² ნ. მარა, ენციკლოპედია ბენედიქტინის კლასის სტორიების რეპალიძე, 1914, გვ. VIII—XV.

¹³ კ. აკველიძე, იოანე პეტრიწის სალიტერატურო მოღვაწეობიდან, პრაიმო-პია, 1918, № 1, გვ. 62—70.

¹⁴ ი. ჯავახიშვილი, ძე. ქართ. ისტორია, 1945, გვ. 224.

¹⁵ თარგმანება ეკლესიასტის, გვ. LXI; კ. აკველიძე, ქლო, I, 1923, გვ. 323—324; 1941, გვ. 292—293.

¹⁶ თ. ეორდანი, ქრონიკები, I, გვ. 302; პ. ინგოროცა, თხზულებანი, I, გვ. 820.

¹⁷ გი. ალტერატორი და ხელოვნება, 1950, № 35.

¹⁸ კ. აკველიძე, ძე. ქართ. მწერ. ისტორია, I, 1951, გვ. 296—297; მისევე, ქართ. ლიტ. ისტ., I, 1960, გვ. 317.

სისა პეტრიწისა-პიტკიმელსა¹⁴ (ანტონი... იოანე კიმკიმელი, ფილოსოფოსი და ზედღვინებით პეტრიწო¹⁵ (იოანე ბაგრატიანი). უნდა ვიფიქროთ, რომ ამ ტრადიციას საფუძვლად დაედო რაღაც ძველი ლიტურგიატურული წყარო, რომელიც XVIII საუკუნეში არსებობდა, დღეს კი დაკარგულია.

2. „კიმკიმელი“, საბა ობობლიანის განმარტებით, „ესე არს არიას ცა მუხთუფ“. იგი ეწოდება პატრიას თვალსა: „ვთხოვ შენგან თვალსა პატრიასნასა, მფარველ — ჳ ი მ ჳ ი მ ჳ ე ლ ს ა, მესამელ — კიმკიმელსა“ (A 153, გვ. 293რ; შტრ.: საბა — „სომოქ თვალსა კიმკიმელი და კიმკიმელი“). 6. მარის მისაზრებით, „კიმკიმელი ნიშნავს ზ ე ე ი ვ რ ს“ (გვ. 4). ამასვე აღნიშნავს ს. გორგაძეც (გვ. VIII). ვამოძიებ, რომ იოანეს პრქმეცია „ზეციერო“ (შტრ.: ზღაპრის პერსონაჟი—იოანე ციკარო). თვით სიტყვა ნიწარმოებითა გაორკეცებული ფუძიდან — „კიმკ-კიმ“ (შტრ.: კიმ-კიმ, კიმ-კიმ) და შეიძლება მნიშვნელობით დაკავშირებული იყოს ზნისთან „კიმე“. საბა წერს: „ჳ ი მ ჳ ი მ ჳ ი — წერლად ჳრელ“. ეს მნიშვნელობა ძველ ქართულ ტექსტებში ვერ ვნახეთ, სიტყვის ეტიმოლოგიაც ჩვენთვის აუსხნელია. სამაგარიოდ ვარკვევთ, რომ „კიმკიმელი“ სადატურობის აღმნიშვნელი სიტყვაა, რომელიც დაკავშირებულია გეოგრაფიულ სახელთან „კიმკიმო“ (იგივე „პიტკიმო“).

გერმანე მონაზონის ცნობით, იოანე ფილოსოფოსი იყო „სასახენ-თაგან სამცხისა, დაბით ჳ ი რ ჳ ი მ ი თ“. ძველ ტრადიციას რომ კიმკიმელს სამცხიდან წარმოშობილად მიიჩნევს, შემიძებვევით არ არის, კიმკიმელები ცხოვრობდნენ სამცხეში. 1949 წელს ე. თაყაიშვილმა პირად საუბარში მიიხსნა და ერთ-ერთი საქარო ლეგენდამაც გამეორა, რომ: „აღბა-სოფელ კიმკიმო მდებარეობს ტაშიში, იზნის სამუხიაროში (სამამასახლოსში). იქ ორის კომლამდე მცხოვრებელია. ვეუღა ქართულად ლაპარაკობს, თვინათ თავს ისინი კიმკიმელებს უწოდებენ. უწინ კიმკიმო საერისთავო სოფელი იყო“. ამ მნიშვნელოვან ცნობას ამტკიცებს ზედა მოთვლის გელსისის ერთი წარწერა, რომელიც დაახლოებით XI საუკუნის მეორე ნახევრით თარიღდება. აქ ვკითხულობთ: „ქრისტეტ, შეიწყალე სული ფარსმან ერისთავთერისთავისა — თიანეს ძისა კიმკიმელისა“¹⁶. თ. ეორდანიას კი, გვერდწერილის მოსაზრებით, აქ მოხსენებული ფარსმან იოანეს ძე კიმკიმელი უნდა იყოს XI საუკუნის ცნობილი ფეოდალი ფარსმან თმოგველი, რომელიც ბაგრატ

მეოთხეს (1027—1072) განუღვა ლიპარიტ ორბელიანის წინააღმდეგ ბრძოლებში 1044—1045 წლებში¹⁷. ეს თმოგველი მოხსენიებულია ათონის ივერიის მონასტრის აღბამშიც: „თუესა ივლისსა, 8. წმიდისა პროკოპის აღბად განაწყვესებია ფარსმან თმოგველისადა. ყოველითა მოსწრაფებითა აღსურულემოდენ, რამეთუ მრავალი წყალობანი ქმნა ჩუნ ზედა წმინდელ ბეგრატ აფხაზთა მეფისა“¹⁸. აქედან ირკვევა, რომ ბაგრატის წინააღმდეგ მებრძოლი ფარსმანი შემდეგში მკვლე შეპირებება. იგი უნდა გარდაცვლიყო 1073 წლის ახლო ხანაში¹⁹, რადგანაც ამ დროს თმოგვის მფლობელობა გადაეცა ნიანთა ქვაბულის ძეს²⁰.

ამრიგად, ტრადიციურ და ისტორიულ ცნობებს შევხირსობირებით ირკვევა შემდეგი: „კიმკიმელი“ ნიშნავს სოფ. კიმკიმის მცოდნის; ზედა-თმოგვის მფლობელი — იოანე და მისი ძე ვიფიქრობს (ან მათი ნაჳარები) თმოგველ მოსულს კიმკიმელს. უნდა ვიფიქროთ ისიც, რომ შეიძლება იოანე ფილოსოფოს „კიმკიმელს თმოგველ კიმკიმელებთან რაიმე ნათესაური ურთიერთობა ჰქონდა. ვინ იქნის, იქნებ იოანე თმოგველი იყო პაპა ჩვენი ფილოსოფოსისა?

3. იოანე კიმკიმელი რომ XI—XII საუკუნეების მიჯნავ მოღვაწეობდა, ეს ირკვევა დღევანდურადაც: ხელნაწერთა ინსტიტუტის A ფონდში აღმოჩნდა თვითღიატე ბულგარელის თხზულების („იოანეს სახატების განმარტების“) ფრაგმენტ (№ 1090 დ), რომელიც თარიღდება XI საუკუნის მიწურულთ (თუ XII საუკუნის დასაწყისით). თვითღიატე 1071—1078 წლებში მოღვაწეობდა ბიზანტიის სამეფო კარზე და ზბრელა წმინდერეს. აქ მან ლიდად ვითუცა სახელი ორატორული მოძღვრებითა და ვეზუგეტურა შრომებით. 1078 წელს ის ვაშწესეს ახალიის მთავარეპისკოპოსად ბულგარეთში, სადაც სიყვითლამდე (1107 წლამდე) ერთგულად იღწეოდა მისდამი რწმუნებული სამწიფოს საყეთილდუოდ. ვეზუგეტურა შრომა,სასარებათა თარგმანება თვითღიატეს დაწერა ბიზანტიის დღოფელს მარიაშის დავლებით სწორად იმ დროს, როდესაც იგი სამეფო კარზე მოღვაწეობდა²¹. ამის შესახებ შემონახულია ცნობა „იოანეს სახატების განმარტე-

¹⁴ თ. ეორდანიას, ჳირიებთ, I, გვ. 206—207; რ. გვერდწერიას, ჳ ზედა-თმოგვის გელსის წარწერება (საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის მოამბე, XIV — B, 1947, გვ. 241—242).

¹⁵ ქართლის ცხოვრება, I, 1955, გვ. 298; ი. გ. ე. ხ. ხ. გ. ე. ლ. ი. ჳირიებთ, II, 1913, გვ. 426.
¹⁶ ათონის ივერიის მონასტრის 1074 წ. ხელნაწერი აღბამი, 1901, გვ. 238—239.
¹⁷ ჳ ე ი ს ა რ ა მ ჳ ე ლ ი, ციხე-ქალაქი თმოგვი, საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის მოამბე, XIX—B, 1956, გვ. 100.
¹⁸ ქართლის ცხოვრება, I, 25, 316.
¹⁹ K. Krumbacher, Geschichte der byzantinischen Literatur, I, გვ. 133.
²⁰ შტრ.: Г. Г. Литаврин, Болгария и Византия в XI—XII вв., М., 1960, გვ. 351—375.

ბის ქართულ თარგმანში: „თეოფილაქტე წმიდისა მთავარ-ეპისკოპოსისა ველაირისა განმარტება იოანის თავისა წმიდისა ქრისტეს სახარებისა, ნამუშავენი მისი ბრძანებისაჲბერ მარადის საყვანებელისა დედოფლისა უფალა მარამისა“²⁰.

„სახარებათა განმარტება“ ქართულად, ალბათ, ითარგმნა XI საუკუნის მიწურულს, 1078 წლის შემდეგ XII საუკუნის დასაწყისამდე, რადგანაც თარგმნის თეოფილაქტე ბულგარეთის მთავარ ეპისკოპოსად იხსენიება, ხოლო თხზულების ზემოხსენებული ფრავენტო თარიღდება არა უფროდ XII საუკუნის დასაწყისით. მაშასადამე, თეოფილაქტეს შრომის მთარგმნელი ყოფილა XI—XII საუკუნეების მიჯნაზე მოღვაწე მწერალი. კითხვა ისმის: ვინ არის ეს მწერალი? — კ. კეკელიძე 1918 წელს ფიქრობდა, რომ იგი არის იოანე პეტრიწი-კომპიშელი²¹, მაგრამ ორი წლის შემდეგ ეს მოსაზრება უარყო: კომპიშელისთვის „შეიძლება მიგვეკითხება თეოფილაქტე ბულგარელის თარგმანებზე იოანეს სახარებისაჲც, რომელიც ერთადერთი ხელნაწერით შენახულა, რომ ერთი ვარაუდობა არ იყოს: ვალდომობა თარგმნელი ამ უკანასკნელი თხზულებისა ზნათა მრავლობითი რიცხვის მეორე და მესამე პირობი ხშირად ხმარობს ნაწილს უფიქროსი უკლობელს შრომებში არ ვხვდებთ“²². ქრ. შარაშიძემ ფრავენტოს ბიოგრაფიას დასძინა: „იოანეს სახარების თარგმანება არ უნდა იყოს ვალდებული იოანე კომპიშელის მიერ“, რადგანაც მისი ფრავენტო XI საუკუნით თარიღდება²³. ეს მოსაზრება სწორი იქნებოდა, თუ კომპიშელს თამბარისდრინდელ მოღვაწედ ჩავთვლიდით, მაგრამ რაკ ფრავენტო XI საუკუნისაა, ხოლო „სახარებათა განმარტება“ მთარგმნელი კომპიშელი, ცხადია, ეს უკანასკნელი ყოფილა XI—XII საუკუნეების მიჯნაზე მოღვაწე მწერალი და „იოანეს სახარების განმარტება“ მასე უთარგმნა.

4. თეოფილაქტე ბულგარელის „სახარებათა თარგმანება“ ტექნიკურად აგებულია ამგვარად: მოყვანილია ოთხთავის რომელიმე მუხლი ან ეპიზოდი და თითოეულ მათგანს მისდევს განმარტება. კომპიშელს განსამარტებ ტექსტებს უნდა აეღო სახარების კანონიკური ქართული თარგმანი, რომელიც ეკუთვნის გიორგი მთაწმიდელს, და ბერძნულიდან ქართულად ვთარგმნა მხოლოდ თეოფილაქტეს კომენტარები, მაგრამ

მას უთარგმნა ასეთი ზნა. იოანეს გიორგის თარგმანი შეუღარება ბერძნული დედინათვის და მასთან დაახლოების მიზნით ტექსტი არსებითად შეუსწორებია. თუ ჩვენ „სახარებათა თარგმანებიდან“ თანმიმდევრებით ამოვკრებთ ოთხთავის მუხლებს და მათ შევადრებთ, აღვადგენთ მარკოზს, ლუკას და იოანეს სახარებათა ახალ (ორიგინალურ) რედაქციას, რომელიც წინა თარგმანებისაგან არსებითად განსხვავდება, თუ ფაქტი ფრად საყურადღებოა კომპიშელის მთარგმნლობითი მეთოდის შესასწავლად და საერთოდ ბიბლიური წიგნების ქართული თარგმანების ისტორიისათვის. კომპიშელს ოთხთავის შესწორების (თუ თარგმნის) უფლება არა ჰქონდა, რადგანაც გიორგის თარგმანი კანონიკურად იყო აღიარებული. გიორგი ქართული მართლმადიდებლური ეკლესიისთვის დიდი ავტორიტეტი იყო და მისი თარგმანის დაწვენება შეიძლება ეკლესიის მესვეურთ მწვალებლობად მიეჩნიათ, მიწურბარი კი საშვერლო ასპარეზოდას ვაღივანათ. მაგრამ კომპიშელი ამ მოსალოდნელ უსამოვნებს არ მოპირდებოდა და შეითხველასათვის ოთხთავის ახალი რეცენზია შეუთავაზებია.

XI—XII საუკუნეებში ერთადერთი მწერალი, რომელიც საღმრთო წერილთა მთარგმნელს (საგანგებოდ კი გიორგი მთაწმიდელს) შეეყრება, იყო იოანე პეტრიწი. მან მართლაც დაიწერა ოთხთავის მთავრადისეული თარგმანი და მთარგმნელი მკაცრი პოლემიკური ტონით გააკრიტიკა სახელის მოუხსენიებლად.

პეტრიწი წერს: უკანასკნელ ხანს ჩვენში გამრავლდნენ „გარდომობლებანი“ (მთარგმნელები), რომელთაგან ზნათი „უმეტარ იყვნენ“ და ზოგათ „გარამოხვევითა დიდებითისა თნებისათა წარკეთნა სამხილი უსწავლელობისაჲ“. მაგრამ ქართველთა შორის არავინ გამოჩნდა მათი „შეზილუ“ (მამობებელი), რომელიც ავრანობინებდა მათ სიტყვის მოქმედებისა და ძალის. ეს უვლახუ ვარგად „სახარებათა შინა ვანიცხადების და სამოციქულოთა“. იოანეს თავის დასაწყისით უნდა ითარგმნოს ასე: **და ს ა მ ს ა შ ო რ ი ს** იყო სიტყვა, ბველ მთარგმნელებს კი **სწარავლ მთარგმნევით**: **პ ი რ გ ე ლ ი თ ვ ა ნ** იყო სიტყვა. მათ არ იცნან, რომ „პირველი შემდგომთა არს პირველი“, არა თუ „უცხო ბუნებათა, არამედ ერთ და იგივე ბუნებათა“, როგორც მაგალითად: „ითქმის ჯაჯი კაცის პირველად და ცხენი ცხენისა; არასს თუ წინა-უცუმო, თუმცა ჯაჯი ცხენსა და ცხენი კაცისა“²⁴.

²⁰ A 52, ფ. 1.

²¹ პირობები, 1918, № 1, გვ. 62—70.

²² კ. კეკელიძე, თარგმანებზე ეკლესიისათვის, 1920, გვ. XXIV; მისივე, ქართ. ლიტ. ისტ., I, 1960, გვ. 317.

²³ A ფონდის „ხელნაწერთა აღწერილობა“, IV, გვ. 55—56.

²⁴ იოანე პეტრიწის შრომები, შ. ნუცუბიძისა და ს. ყუბანიშვილის რედაქციით, II, 1937, გვ. 219 (ამ ტიტრბათა და საერთოდ მისთან დაეკრებულ სკოლების შესახებ ერთად ქვემოთ გვეყვება ლანარა).

აქ პეტრიწი ვეამთება გიორგი შაჟმშილელს. ეს უცანსელო მას შოქცეული ჰყავს შაჟმშილთა იმ ვატეგორიაში, რომელთაც განდღვების კმაყოფილებით დეზარათ თავიანთი უსწავლელობის მხილების (ე. ი. დავყარება სწევის შექმნის) სურვილი. ეს იქიდან ჩანს, რომ გიორგის მიერ თარგმნილი „იოანეს სახარება“ იწყება სწორედ იმ ფრაზით („ა ი რ ე ვ ე ლ ი თ გ ა ნ ი თ ს ი ტ ე ვ ა“), რომელსაც აკრიტიკებს პეტრიწი. ვადაშლით კიმიქიმელის „იოანეს სახარების განმარტებას“ (A 52) და პირველ ფურცელზევე ამოკითხავთ წითურად დაწერილ განამარტე ტექსტს: „შ ო რ ი ს დ ა ს ი ა ბ ა მ ს ა ი თ ს ი ტ ე ვ ა“.

პეტრიწს რომ შართლაც უარუყვია გიორგი შაჟმშილელის თარგმანი, ეს ირყევა სხვა ფაქტებითაც. როგორც უცანსელო ხანს ვაიკვია, პეტრიწის მიერ პარზალ თარგმნილ „კლემენტისა“, რომელიც შემოაღწინახეს A 39 ხელნაწერს²⁵, შარკოზისა და ლუკას სახარებათა ციტატები მოკეშებული გიორგი შაჟმშილელის თარგმანისაგან განსხვავებული რედაქციით და ეს ციტატები სიტყვა-სიტყვით ემთხვევა კიმიქიმელის რეცენზიას. ამ რამდენიმე ნიმუში:

გიორგი შაჟმშილელი: „ა ე დ ე ნ მ ე უ დ ა რ ი დ ა ფ ლ ე ა ლ თ ე ს თ ა მ ე უ დ ა რ თ ა“ (ლუკა 9, 60), „არავის შონასა ქველწიებვის ორთა უფალთა მონებად“ (ლუკა 16, 13), „რომელსა ასხენ ყურნი სმენად, ისმინენ“ (მარკ. 4, 9; ლუკა 14, 35), „ყოველმან რომელმან აღიმადლოს თავი თვისი, იგი დაშადალდეს“ (ლუკა 14, 11; 18, 14).

იოანე პეტრიწი (A 39): „უტვევენ მკუდარნი...“ (გვ. 16), „ყურის ძალ-უც...“ (გვ. 21), „მქონებელსა ყურთასა სმენით ესმოდე“ (გვ. 145), „ამიდეველი თავისა თვისისა დამდალდეს“ (გვ. 120).

იოანე კიმიქიმელი (A 102, 113): „უტვევენ მკუდარნი...“ „არავის ძალ-უც...“ „მქონებელსა ყურთასა სმენით ესმოდე“; „ყოველი ამიდეველი თავისა დამდალდეს“.

როგორც იტყვიან, ასეთ ტექსტებზე შეხვედრებს კომენტარები არ სჭირდება. ისედაც ნათელია, რომ პეტრიწს წინ სდებია ოთხთავის სულოვარი თარგმანი და ციტატები თავის შრომებში მის მიხედვით დღემოწმებული. ეს თარგმანი ჩვენამდე მოღწეულია იოანე კიმიქიმელის სახელით.

ამრიგად, გვაქვს საფუძველი დავასწავნათ: იოანე ფილოსოფოსი კიმიქიმელი და იოანე პეტრიწი ერთი და იგივე პირია. „კიმიქიმელი“ იოანე ფილოსოფოსის გვარია. „პეტრიწი“ — ზედწოდება.

ამიერიდან კიმიქიმელის სახელით ცნობილ შრომებს განვიხილავთ პეტრიწის ლიტერატურულ მემკვიდრეობასთან ერთად.

2. იოანე ტარიძისძე

დავით აღმაშენებლის ეპოქის შწერალთა შორის მველვეარნი ისენიებენ აგრეთვე ფილოსოფოს იოანე ტარიძის (თუ ტაიძის) ძეს, პართლი ნეოპლატონური ფილოსოფიური სკოლის ერთ-ერთი წარმომადგენელს. კლასიკური ხანის შწერლობაში ცნობა მის ვინაობასა და სამწერლო მოღვაწეობაზე არ მოიპოვება. სახელი „იოანე ტაიძის ძე“ პირველად გვხვდება სულხან-საბა ორბელიანის მიწაწერში, რომელიც დაცულია „ქართლის ცხოვრების“ რუმინაიციური ეგვიპტური ხელნაწერის კლდეზე. აქ ნათქვამია:

„ამის ვამთა შევიღენ მთარგმანებელნი წიგნთანი ეფრემ მცირე, და თეოფილე, და არსენ იფალიოელი და იოანე ტაიძის ძე. ქრისტეს აქით ქრონიკოსს ჩარიდ (1174 წ.)“²⁶.

ეს ცნობა „ქართლის ცხოვრების“ ზოგიერთმა ვადაწერმა „დავით აღმაშენებლის ცხოვრების“ ტექსტში შერთანა და, ამრიგად, მისი სიძლის კვალი მოსპოვდა²⁷.

ანტონ ბაგრატიონმა დასახელებული შწერლები შვათაღეს ძველ-ქართველ მთარგმნელთა სიაში²⁸. მანვე ტარიძისძეს მიუძღვნა ორსტროფიანი იამბიკი:

იოანეშან, სობრეთთა შინა ღიბან,
ხედე ვაწმედილ აქუნსა მადლობაშენ
გუთარგმნის წიგნი, შეგეშო ვაქუსთა
ცხოვრება თვის მოვედა ხატულ ცხოვრების,
სწეულთა თვისთა ვაწილსა სამკულებთ.

²⁵ H 2080, გვ. 229r. მიწაწერი რომ სულხან-საბას ვეროვნის, დაეფინა ა. შარანიძემ (ნარკვევათ, III, გვ. 336). მის ტექსტში შარათულია 1115—1116 წლებში მომხდარ ანბანს შორის ამიტომ გუჯანბარი, სიდან ვანდა შაშლი ბარლი 1174 წელი. ამ ღრის დასახელებულ პირთაგან არც ერთი აღარ იყო ციცილი. ი. ვიარდისი (ქც., I, გვ. 225, 241) და კ. კეკელიძე (ქართ. ლიტ. ისტორია, I, გვ. 243) ამ ბარბელს ამოიკებენ იგი. 1114 წ., შარანიძის ვანსწერის სავლობებშია 1114 წლისთვის ეფრემ მცირე ეგვიპტელის იგი, ამისგან იფალიოელი კი 1103 წლიდან საქართველოში იმყოფებოდა.

²⁶ ქართლის ცხოვრება, I, გვ. 334 (იხ. ტაიძის და სკოლი).

²⁷ ი. ცოტლიანი, ქრონიკები, I, გვ. 237.

²⁸ ამ ხელნაწერის შესახებ ვრცელ იხ. აქვე, გვ. 64—68.

ტაოის ძეგან იოანე-ნეტარანს
სობრანს მიუვარდღ ღმრთისმეტყველსაგან,
არტირ იუხსა, შედინარ იქვეამოქოქა,
აიბოტანს ღმრთი შედინარ-მხედელსა,
სწულა ვამდინა, ქართულნი აღუაფანა.

ამ იამბიკოს შინაარსი ვაიმეორა იოანე ბაგრატიონმა, თან ტარი-
ქისძის ბიოგრაფის თვის მხრით მიუძმატა რამდენიმე ახალი დეტალი:
„იოანე ტარიქისძე იყო ქართველი აზნაურთაგანი. ამან სურმესავე
შინა ისწავა ფილოსოფია და ლეთისმეტყველება და ენა ბერძენთა, რო-
მელმანც მრავალნი საღმრთო წერილინი ვარდამოიღო ქართულსა ენა-
სა ზედას“.

ეს ცნობები შეავსო და გააფართოვა პ. იოსელიანმა. ამავე გენსაზ-
ვრა იოანეს ცხოვრების დრო და აღწესა მის მიერ თარგმნილი თხზუ-
ლებანიც: „იოანე ტარიქისძე ანუ ტარიქისძე სცხოვრებდა დავით აღ-
მაშენებლისა დროსა (1039—1130). ათონიდან მოვიდა საქართველოს
და აქენდა აქა სსწავლებელი ყრმათათვის. ამან თარგმნა ბერძენული-
დამ: 1. დიალექტიკა, 2. პორფირის შეყვანლება, 3. კატოლიკა
დამსკელისა, 4. თორმეტთა ქვათათვის ეპიფანე კვიპრელისა, 5. სავა-
ლობელინი წმიდათანი“.

XIX—XX საუკუნეების მკვლევართან ტარიქისძის ვინაობა და
მის სამწერლო მოღვაწეობას შეეხნენ ზ. კვიციანი, ა. ხახანაშვილი, დ.
ჩანაშვილი, კ. კვეციანი და გ. თაგუშვილი. პირველმა სამმა მკვლევ-
არმა (ზ. კვიციანმა, ა. ხახანაშვილმა და მ. ჩანაშვილმა) გაიძიორა
პ. იოსელიანის ცნობები. გ. თაგუშვილმა ტარიქისძე სცნო იუალითელის
მოწოდვად, ვრემის აჯადების დამაარსებლად და მის რექტორად, ხო-
ლო კ. კვეციანმა მასალების კრიტიკულად შესწავლის საფუძველზე
აღნიშნა: „არ ვიცი, საიდანა ამოღებულ ტარიქისძის ბიოგრაფიულ
ცნობები; არც ის ვიცი, თუ საიდან წარმომდინარეობს პ. იოსე-
ლიანის ცნობა,.... ვითომც იოანე ტარიქისძე საქართველოში ათონ-

დან მოვიდა, აქ დააარსა სსწავლებელი ყრმათათვის და მიმართულე-
ბით იყო ნეოპლატონიკი“ (გვ. 307—308). კ. კვეციანმა განიხილა ტა-
რიქისძის სამწერლო მემკვიდრეობაც, გამოავლინა პ. იოსელიანის შეც-
დომები; აღნიშნა: ზემოთ დასახვლებულ თხზულებათაგან არც ერთი
არც კვეციანის ტარიქისძეს. მან ვაღმოიღო ბერძენულიდან მხოლოდ ამო-
წილის ერმისის ორი თხზულება: „მოსასწენებელი ხუთთა ეჭმათიმი
პორფირი ფილოსოფოსისათა“ და „მოსასწენებელი ათთა კატოლიკა-
თადმი არისტოტელისათა“ (გვ. 308). უცანსესელ ხას ტარიქისძის ფი-
ლოსოფიური საქმიანობა გაეკრთი განიხილა მ. ნუცუბიძემ. მან იოანე
დასახა ლოგმატიკურ-რავატიკონული ბანაყის წარმომადგენლად, რო-
მელეც თითქმის ასწავლიან ერთად იბრძოდა პეტრიწის ფილოსოფიური
სკოლის წინააღმდეგ²².

ამ პატარა ისტორიული ექსკურსტიდან ირვევა, რომ ტარიქისძის
ვინაობისა და სამწერლო მოღვაწეობაზე დღეს თითქმის არაფერი ვი-
ციო. მასზე არაფერი სცილინთ XVIII საუკუნის მწერლებსაც. ან-
ტონ ბაგრატიონს მიუძეოვება ზოგილი სახობრა გამონათქვამები, კონ-
კრეტულად ის არაფერი ამბობს მის ცხოვრებასა და ნაწერებზე. ამ
ხარუხს თითქმის ავსებს პ. იოსელიანი, მაგრამ მისი ბიოგრაფიული
ცნობები ძლიერ სავკუთა. მის მიერ დასახვლებული ხუთი ნაწარმოები-
დან არც ერთი არც კვეციანის ტარიქისძეს.

1. „სავალობელინი წმიდათანი“ ტარიქისძეს არ დაუწერია, რო-
გორც შენიშნავს კ. კვეციანი პ. იოსელიანის მისთვის შეცდომით მიუ-
კუთვნებია პეტრიწისა და მისი ძმის მიერ შედგენილი აკადემიის უო-
ველია წმიდათანი (A 290, გვ. 243—244; H 1452, გვ. 342—349).

2. ვაიფანე კვიპრელის „თორმეტთა ქვათათვის“ შემონახულია
ერთადერთი რედაქციით; თარგმნილია სომხურიდან IX საუკუნეში
სათავით: „ათორმეტთა თვალთქუსა“. მისი უძველესი წესხა მოთა-
ვებულია შატერელის კრებულში (გვ. 212—214). ტარიქისძეს ამ თხზუ-
ლებასთან საერთო არა აქვს რა.

3. „დიალექტიკის“ ავტორთა იოანე დამსკელი. თხზულება ქარ-
თულად ორჯერ ითარგმნა ეგრემ მკორისა და იუალითელის მიერ. თ.
გორდანია დასახვლებს მესამე თარგმანსაც: „დიალექტიკა იოანე ტარი-
ქის ძისა, (თარგმნილი) ემას დავით აღმაშენებლისასა“. ამისი ტექსტი
შემოუნახავს 1760 წლის თარღლით გადაწერილ წესხას (S 131)²³.
მის 34-ე გვერდზე თ. გორდანიას ხელი მიწერილია: „დიალექტიკა ესე

²² ანტონ ბაგრატიონი, წიგნისიტყვაობა, 1850, გვ. 264.

²³ იოსელიანი, ბაგრატიონი, კალმასობა, II, 1948, გვ. 177.

²⁴ წიგნისიტყვაობა, გვ. 264.

²⁵ ზ. კვიციანიძე, ქართული მწერლობა მეორიმეტე საუკუნეში, 1887, გვ.
27; A. Xaxiani, Очерки по истории грузинской словесности, II, 1897, გვ.
376; გ. თაგუშვილი, ქართული მწერლობა, II, 1909, გვ. XX. გ. კვეციანი-
ძე, ქართული ლიტერატურის ისტორია, I, გვ. 307—308; მისივე, Geschichte der
kirchlichen georgischen Literatur, I, რომი, 1955, გვ. 226, გ. თაგუშვილი, რ.
უბაღდისი ვანილიუმის ისტორიისათვის საქართველოში, 1938, გვ. 57.

²⁶ მ. ნუცუბიძე, ქართული ფილოსოფოს ისტორია, II, 1908, გვ. 158.
შტრ. მისივე, История грузинской философии, 1960, გვ. 367.

²⁷ ქრონიკები, I, გვ. 237.

ნათარგმნია იოანე ტარიჭისძის მიერ ვაშა დავით აღმაშენებლისა, 1089—1130 წ.წ.²¹ დაშვებული ფაქტობრი შეკლმა: ეს „დასაღებო-
კა“ ეკლესიის სიმბე ავტორს — სომეხ ჯულფელს და სომხურადან
ქართულად უთარგმნია XVIII საუკუნეში ანტონ ბაგრატიონსა და
ფილოზე ვაითინაშვილს.²²

3. პორტიონის „შეგანალება“ თარგმნილია სომხურადან XVIII
საუკუნეში ზურაბ შამშონის მიერ (იქვე, გვ. 145). იოანე დამასკელის
სახელი მოწვეულ „კატეხეზიკოსებს“ ჩვენი ძველი მწერლობა
არ აცნობს. კ. კვეციანის მოსაზრებით, პ. იოსელიანს ტარიჭისძის ფილო-
სოფიურ თხზულებათა სახელები სისწრაზით ვერ აღუწინავეს; იო-
ანე „გადმოთარგმნა არა პორტიონის შეყუანაილება, არამედ
ამონიის ერმისის (V—VI სს. ნეოპლატონიკი) მოსაყენებელი ხუთი-
თა კმათადმი პორტიონი ფილოსოფოსისათა; აგრეთვე არა დამასკელის
კატეხეზიკოსის არისტოტელისათა“ (გვ. 308). ს. გორაძემ არ გაი-
ზარა კ. კვეციანის ეს მოსაზრება. იგი ვარაუდობდა, რომ პირველი
„მოსაყენებელი“ „გადმოღებულია ბერძნულიდან. ქართული მთარგ-
მნელის ვინაობა ჩვენგანობით გამოტყვევლი არაა, მაგრამ შესაძლოა
იგი იოანე პეტრიწი აღმწინდეს“. იმავე ამბობდა მეორე „მოსაყენე-
ბელზეც“ (იქვე, 143). კ. კვეციანს ს. გორაძის ვარაუდი უარყო:
„ამის ნება არ გადალეს ხელნაწერთა ტრადიციებო“ (გვ. 308, სქო-
ლიო 7).

დღეს დანამდვილებით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ამონიის ერმისის
ორივე „მოსაყენებლის“ მთარგმნელია პეტრიწი. ხელნაწერთა ტრა-
დუციები არაფერ შუაშია. ამონიის თხზულებები ძირითადად XVII
— XVIII საუკუნეების ხელნაწერებითა ცნობილი. შემონახულია მთ-
ლი ძველი წესიკა — S 2562, რომელიც გადწერილი უნდა იყოს XIII
საუკუნეში (არა უფროანს XIV საუკუნის პირველი ნახევრის). ეს წესი-
კა საფუძვლივ დამსდებია (შუალოებით თუ უშუალოდ) ახლა გვიანდელ
წესსს, თითქმის „მოსაყენებელს“ ავლი რამდენიმე ფრეცული, მეო-
რე სთიქმის ორი შესამდე ნაწილი. დაყარულია მთარგმნელის ან-
დერს-ნაშავიკი. ამიტომ ხელნაწერებში მისი ვინაობა არაად არაა მოხ-
სენიებული. სამეფეორდ, მიუხედავად ამტონ ბაგრატიონის ცნობა,
რომ პეტრიწმა ბერძნულიდან ქართულად გადმოიღო „წიგნი ამონი-

ნის ერმისისა, რომელ არს განმარტება პორტიონი ფილოსოფოსისა
ხუთითაეს კმათა და არისტოტელის შესმენათა“ (საყვალ). ჩვენი შეც-
ნიერებაში ამ ცნობას ნაყლები ყურადღება მეცევა, მაგრამ, გვირ არაა,
იგი ძველ, სანდო წყაროდან მომდინარეობს. ეს რავეცა შეგვგვადან:
პეტრიწის „საინოებათა კიბეში“ შემონახულია იამბიკი, რომლის
უშუალო წყაროა ამონიის ერმისის „მოსაყენებელი ხუთთა კმათადმი
პორტიონი ფილოსოფოსისათა“-ს ქართული თარგმანი. დავიმოწმოთ
ორივე ძველიდან პარალელური ტექსტები:

„მოსაყენებელი ხუთი კმათადმი“

„ფილოსოფოსობაჲ არს წიგნიჲ კვეციანისა... სავთ-
ლი სულსა და სხულის განმარტება, ეს არს საყველო ორგავი განსა-
ნაჲ ი ვერტმე სხულის სულსაჲს, ხოლო მეორე სულს სხუელსაჲს და სავ-
დოდაჲ — მარტობა: რომელიც ბუნებათი, რომლისაჲჲ არ ვეცდნი
კაცნი მოვეცდებოთ, ესე იგი არს, რომლისაჲს განმარტება სხუ-
ელსა, ხოლო რომელიც წინამორბედათი, რომლისაჲჲა ფი-
ლოსოფოსნი აწერიან განმარტებას სულსაჲსა სხუ-
ელსაჲსაჲსა ამისაჲს ითქვამს შეერთად სავთლისა, ესე იგი არს, განყოფი-
ლსა სხუელსაჲსა... არს იქვე ფილოსოფოსობაჲ წიგ-
ნიჲ სავთელისაჲს, ესე იგი არს წიგნი სულს სხუელსაჲს განმარტე-
ბაჲ“.²³

პეტრიწის „საინოებათა კიბე“

სავთლი ორად განყოფის, ოხვედ:
ერთად — ბუნებით ვიველით კაცთად ესე,
ხოლო მეორედ — საქმეთაჲს სავთლიად
კრთველებითა სულსა განმარტებათ,
ფილოსოფოსა არს წიგნი ამონიისა“.²⁴

ეს ლიტერატურული პარალელი დესტრუქტებს ანტონის მოწმობის
სასწორებს: ამონიის ერმისის „მოსაყენებელითა“ მთარგმნელი ყოფი-
ლა იოანე პეტრიწი; რაც შეეხება ტარიჭისძის ვინაობას, ის ჩვენი
გამოთქმავებია. საერთოდებელია ორი რამ: ტარიჭისძემ და დავით
აღმაშენებლის დროს ცხოვრობდა და მოღვაწეობდა (თარგმნიდა ფი-
ლოსოფიურ თხზულებებს და ეწეოდა პედაგოგიურ საქმიანობას), მაგ-
რამ მისი ბიოგრაფიული ცნობები და ნაწერები დაყარულია, ანდა სხ-
ხელი „იოანე ტარიჭისძე“ ვინაღვლი ხანის მწერლებს ერეათ იოანე
პეტრიწის სახელში. არ არის გამორიცხული, რომ შეიძლება აღორძი-

²¹ კოფ. ქართულსაჲს განმარტებელი სავთლიობის (S ფონის) „ხელნაწერ-
თა აღწერლობა“, I, გვ. 249.

²² ს. გორაძის, ფილოსოფოს მთავარი დარტები ქართულ მწერლობაში (წე-
ვა შეკრება, 1923, № 2—3, გვ. 146).

²³ S 2562, ფ. 75v, 77r—78r.

²⁴ A 542, შეშვლად თავს მესამე სტროფი.

ნების ხანაში ორ პირად მიჩნეულ იოანე ისტორიულად ერისს და ამ-
ვე პირს წარმოადგენდა.

3. თხრამ მცირისა და „იოანე ხალხთო ფილოსოფოსის- ფართიერთობისათვის

XI—XII საუკუნეების ლიტერატურის რაობისა და მნიშვნელობის
სწორად შეფასებისათვის საჭიროა გარკვეულ იქნეს ეფრემ მცირისა
და იოანე პეტრიწის ურთიერთობის საკითხი, რომელიც მჭიდროდ დაე-
შორება არეოპაიტულე წიგნების თარგმნის ისტორიას. XI საუკუ-
ნის მიწურულს (1099—1100 წლებში) ეფრემ მცირემ ბერძნულად
ქართულად გადმოიღო ე. წ. ფსევდო-დიონისე არეოპაიტელის ხუთი
თხზულება. ამ თარგმანმა დიდი როლი შეასრულა ქართული ფილო-
სოფიურ-თეოლოგიური აზროვნების განვითარების ისტორიაში. ქარ-
თულენობისათვის იმთავითვე ცნობილი ვახდა, რომ „დიონისი პლატი-
ნური ფილოსოფოსი იყო და არეოპაიტულე წიგნები ნეოპლატონი-
კური ფილოსოფიური მსოფლმხედველობის შედეგად იყო შექმნილი.
ამან ხელს შეუწყო ქართულ მწერლობაში ნეოპლატონიზმის გავრცე-
ლებას. არეოპაიტულე წიგნებმა რამდენადაც განაპირობა პროულე
დიდობისის „ეფემიოთა“ გადმოთარგმნა და პეტრიწის „განმარტე-
ბათა“ დაწერა.

XI—XII საუკუნეების ქართულ ლიტერატურაში ერთ-ერთ მნიშ-
ვნელოვან ფაქტად უნდა იქნეთ ისიც, რომ არეოპაიტულე წიგნების
გადმოღობაში ეფრემს დახმარება „იოანე საღმრთო ფილოსოფოსი“,
ამის შესახებ თვით ეფრემი წერს (A 110, გვ. 195):

„... სრულ იქმნა ერთი ესე ხუთთაგან წიგნთა წმიდისა დიონისეის-
თა პირველი წიგნი — თარგმანებაჲ საღმრთოთა სახელთათა მეოცხდისი-
თა ყოელად წმიდისა ღმრთისმშობლისათა და წმიდისა სვეთის საკურ-
ველთ-მოქმედისათა და ლკითთა ბერთა რეუბთა სახასა და ანტიონი-
სითა და მათ თანად მოღვაწეობითა და ზრუნვითა კურთხეულ აღუქმანდრიე-
ლსათა, რომელთა სწენება და ნეტარება საუკუნო იყუნ.

ლოცა ყავთ, ქრისტეს მოუფარენო, იოანეს სთქეს საღმრ-
თოდ ფილოსოფოსისა და კორციელად ღრთამი-
ტიკოსისა, რამეთუ ლოცვისაგე თანა ზემოყენებულთა მა-
მათსა იგი იქმნა პირ და გონება და სიტყუა
პირუტყუთა უფიქრურებისა ეფრემ მცირისა,
რომელი აღვიარებ, ვითარამედ: არა თუმცა
იგი ყოფილ იყო მოძღვარ და ძალმწიფე ჩემდა,

მიხედვადმცა ვერ ვიკადრებდი მზის თელსა
ამის წიგნისასა, რომელსა შინა ჩემი ცთომილება იდენასსა²⁹.

ამ ანდერძში ნათქვამია, რომ „იოანე საღმრთო ფილოსოფოსი“
ყოფილა ეფრემ მცირის მოძღვარი, რომელსაც დიდი უზრუნველი არე-
ოპაიტული წიგნების თარგმნისათვის. ამას თვით ეფრემი კმაყოფილე-
ბით ამბობს: „იოანე რომ არ ყოფილიყო ჩემი მოძღვარი და მშველელი,
ვერც კი ვებებდეთ ამ წიგნს („საღმრთო სახელთა განმარტების“),
შზის თვალზე მიხედვას (არამც თუ მის თარგმანს)“. რაი იოანე მოძ-
ღვრდა და დასახლებული, მკვლევრები ვარაუდობდნენ, რომ იგი წლოვა-
ნებით ეფრემზე სწორი უნდა იყოს. ამიტომაც მას ყოველივეს ეფ-
რის იოანეთა შორის ებებდნენ. ს. გორცამემ და ე. კვეციანემ „იოანე
საღმრთო ფილოსოფოსად“ სცნეს იოანე პატრიკოფიცი³⁰, ს. ეფ-
ქიმელიამ — იოანე დამასკელი³¹. ორივე მოსაზრება სამართლიანად
უარყო ლ. მენაბდე³².

ეფრემის მსწავლეობები იუვენე შავი მთის შიღვანე საბა თუხარე-
ლი, რომელსაც ეფრემი აღსაზრდელად უტყობთავს „ეამსა სიუცისა
და სიკბუჯისასა“ („მოსაქმნებელი სეპლიმისთვის ლოლოთეტისა“)³³,
და დიდი ვიკარი მთაწმიდელი, რომლის კელსაც შესდგომია თვით
ეფრემი („ფსალმუნთა თარგმანების“ შესავალი)³⁴. რაც შეეხება იოანე
პატრიკოფიცის, იგი ეფრემის მოძღვართა შორის არსად არ იხსენი-
ება, ეს იოანე არის ითვლილი მთლენი: გადმოწერა მას ე. მთაწმიდლის
შრომები, მთავთა შეუდგენია „ხანდცი და ანდერძი“, ფრადიათა
შრომითა და გულსმოღვიწებით“ აღურიცხავს ყოველი გალობა და

²⁹ ეს ანდერძი გამოქვეყნებულია ჩამეფჩიჩიკო: ს. გორცამე, ნეოპლატი-
ნური ფილოსოფოსი ერთი უძველესი კვალითაგან: ქართულ მწერლობაში (ჩვენი მკე-
ნებება, 1923, № 1, გვ. 65—74); S ფონის „სულსწავთა აღწერისათ“, I, 1939,
გვ. 177; პეტრე ივანიძე, შიომხეტი, 25 წუთა შევალის რედაქციის
1961, გვ. 109; ე. ნიკოლოძე, ქუთაისის ისტორიულ-განმარტული მუზეუმის
„სულსწავთა აღწერისათ“, II, 1964, გვ. 102—103. ზოგან ვიკარი ეფრემის
შეუთხოლო იწოდება კარლად აღსაქმნედილად (ეპისკოპოსი რამსორე ქარცხი-
კა), 1963 წლის 23 აგვისტოს, მენაბდისათვის ცდის, ს. გორცამის რედაქ-
ციით, 1914, გვ. XII—XIII; ჩვენი მკვლევრება, 1923, № 1, გვ. 70; ე. ნიკო-
ლოძე, ქართული ლიტერატურის ისტორია, I, 1960, გვ. 253; მისივე ერთ-
ობა, I, გვ. 280—281.

³⁰ პეტრე ივანიძე, შიომხეტი, 1961, გვ. 102.

³¹ სიტყვიერად ვარცხნილი შავი მთის ლიტერატურული სკოლის ვაჟივე წიგნი-
ხელ მოსაქმნებში.

³² ლ. მენაბდე, ებრეულები, V, გვ. 225.

³³ „თავად შევალის, არქეოლოგიური მოგზაობის სამეცხელოში, ქველ
საქიბოველი, III, 1913—1914, გვ. 245.

დასდებელი⁴⁵. ეს პატრიარქოფილი იოანე არც უკონდილელ-ბედიელი მთავარეპისკოპოსისა და არც ის იოანე ფარაწელი, რომელმაც ეფრემს სასვეწ ნიშნაა შევლილება უყარაჩხა. სენიაობის ვამო მათი გვიჯივებსა შევლილმა იქნებოდა. მთავარეპოლი მონაცემებით ისინი სამ სხვადა-სხვა იოანედ უნდა ეცნოთ. ამასთანავე იერე ეთ მეთანს ეგრ მივიჩნევთ „საღმრთო ფილოსოფოსად“. ასევე ზედმეტრა ლაბარაი იოანე დამს-კელ-ეფრემ-ეფრემის თანამედროვესა და უახლოეს თანაშრომლის ვა-პოცხალება დამსკელად (VIII ს.) ანტიკონიზში და მეტი არაფერია. მაშ, ვინ არის „იოანე საღმრთო ფილოსოფოსო“ ?

— იგი არის იოანე პეტრიწი

ანტონ ბაგრატიონი „წიბილისტყვაობაში“ (სტრ. 748) წერს: „იტყვის თუთ ეფრემ მიძღვარ-ყოფისა თესად იოანესა საღმრთო ფი-ლოსოფოსსა“, ხოლო „სამკაქში“ დასძინა: „ყოფილად ბრძნისა მიძ-ღურისა (იოანე პეტრიწისა... ბ. ა.) იყვის მრავალი მოწინავენი შედ-გომილ, მგარა უფროსად ეფრემ მცირე და არსენ იყალითოლი“.

ანტონმა იცოდა, რომ ძველი ქართული ტრადიცია პეტრიწის ასა-ხელებდა იოანე ფილოსოფოსად (საღმრთო ფილოსოფოსად ანდა პლა-ტონურ ფილოსოფოსად), ამიტომ ეფრემის ანდერძში მოხსენიებულ „იოანე საღმრთო ფილოსოფოსს“ ის პეტრიწად სთვლს. მართლაც, სიტყვა „ფილოსოფოსი“ პეტრიწის სამეცნიერო წილებმა, შ. წელთბი-მემ გამოარტყია, რომ ეს წილებმა იოანეს მანგანის აკადემიაში მიიღია⁴⁶. იოვლესკი ძველი ქართული იტყობა „იოანე ფილოსოფოსს“, ამ სახელ-ში ის გულისხმობდა მხოლოდ იოანე პეტრიწის. ნემსიოსის ემესტესის „ბუნებისათვის კაცისა“ მინაწერებში (გვ. 24, 103) იოანე ისენიება „პლატონურ ფილოსოფოსად“, „ისტორიათა და აზმათა“ ტექსტში — „ფილოსოფოს ქორეპიტელად“ (გვ. 2), XVIII სკუფის ფილოსოფიურ ლიტერატურაში — „საღმრთო ფილოსოფოსად“ ან „საღმრთო იო-ანედ“, ანტონ ბაგრატიონი მის ისენიებს როგორც „იოანე საღმრთო ფილოსოფოსს, რომელსა ჩვეულ ვართ ზედწოდებთა პეტრიწად“⁴⁷, ან წერს: „... ქმნა სქიმა საღმრთოან ჩემ გინება-მზემან — იოანე საღმრთოან ფილოსოფოსან აღსენსა შინა ღვთისმეტყუელეებითა კეთობისა“ („სამკაქლი“). სავულისხმა ესეც: მკითხველს რომ არ აყაროს, ანტონი საღმრთო იოანედ ვის გულისხმობს, „სამკაქლი“ ვა-ლაშქრის ზოგან შენიშნავს: „პეტრიწის იტყვის იოანეს, პლატონურისა

ფილოსოფოსისა“, ან „პეტრიწისა ფილოსოფოსისა იოანეს იტყვის, პარ-თეულია მზესა“ და სხვა⁴⁸.

ანტონის მოსაზრებებს ავითარებდა ზაქარია ვაბაშვილი: „ძველსა წიგნსა შინა მიხილვან მე, ზაქარია მოძღვრისა, და მუნთი ვარდამომო-წერაეს, რომ ეგზონანდეს სამცხეთი ღირსნი მონაზონნი სხმა თესხარე-ლი და ეფრემ მცირე, მოწინა იოანე პეტრიწისა“. ზაქარის წყობიბუ-ლი ქმნიდა „საღმრთოსა სახელთა თარგმანება“. ამ თხზულების ურთი-ერთი ხელნაწერი (A 110) მის სახელდავლად შეუსწავლია. ამა-ტომ, ცხატია, ფრანსა — ეფრემ მცირე მოწინა იოანე პეტრიწისა — უნდა მომინდარებობეს ესეველად ეფრემის ანდერძთან.

„იოანე საღმრთო ფილოსოფოსი“ სთვლს ეფრემის და არსენ იყა-ლიელის „ვაშწინველად“ დოთი დადიანეც (S 339). ერთ-ერთი შინა-წერილ ეს შენიშნობარი წერს: ვამატყვე, დილო იოანე, რომ შენს მცირე თარგმნალი „კლემაქსი“ ეფრემს მივატყვე. ამ ეთომილებს მიხეზი თხოვინ შენვე სარა რადანეც ესწერეთ ენა-მზედ აღზარდე ეფრემ მცირე“ (S 344).

ჩვენმა მკვლევრებმა (ს. გორცემე, ი. ჯეჯიშვილებმა, კ. კვეციანემ, ს. ყუბანიშვილმა, შ. წულთბაძემ)⁴⁹ ტრადიციულ ცნობებს უნდობლობა გამოუცხადეს: ანტონი „მზარად არასწორ და შეუფიქრებელ ცნობებს“ აკაწვდის. „ეფრემი იოანე პეტრიწის შევარდეს არასოდეს არ უცოდლა, ის უფროსი თანამედროვე იყო მისი და, მეტი თუ არა, 20—25 წლით ადრე ვარდაიცოდა. ვიღერ პეტრიწი“; საღმრთო ფილოსოფოსი იყო მხოლოდ იოანე პატრიარქოფილი და ა. შ. ნ. შარმა შენიშნა, რომ ან-ტონი ეფრემის სიტყვებს იმეორებს და ამისი დადევნა ირ შეიძლება; ის განცდიებებულა იყო მხოლოდ ამის გამო, რატომ ეფრემი არსად არ მახელებს პეტრიწის თიგის მოძღვრად⁵⁰. მაშინ ეფრემის ზემოთ მოყვანილი ანდერძი ცნობილი არ იყო. ახლა, როდესაც ვარკვეულია, რომ ანტონის ცნობა („იტყვის თუთ ეფრემ მიძღვარ-ყოფისა თესად იოანესა საღმრთო ფილოსოფოსსა“) მომინდარებობს თითო ეფრემის ანდერძთან, ცხატია, მის ნაწმფილიობაში დაეუბნება ყოველგვარის საფუძველი იტყება.

ეფრემ მცირე იოანე საღმრთო ფილოსოფოსს უწოდებს აგრეთვე „პორაკიელად ღრამაკიოსს“. ესეც პეტრიწისადმი შერქმეული სახე-

⁴⁵ ვიჯივს მამწიშვილს ცხოვრება, ჩვენს საგნე, I, გვ. 371.

⁴⁶ შ. წულთბაძე, სამეცნიერო ხარისხის სკოლისათვის ძველ საქართველოში, პუბლიკური ინსტიტუტის შრომები, III, 1947, გვ. 27—35; მსიჯე, ქართული ფილოსოფოსის ისტორია, II, გვ. 26; მსიჯე, История грузинской философии, გვ. 206.

⁴⁷ ი. გ. ბარბაქაძე, ქართულეპა, I, გვ. 237.

⁴⁸ კ. კვეციანი, ანტიკონი, I, გვ. 276.

⁴⁹ ვაშწინველი, ვაშწინველი, ნაწმფილთს კაცის, გვ. IX—XV; ი. გ. ბარბაქაძე, ქართული ფილოსოფოსის ისტორია, 1945, გვ. 152; კ. კვეციანი, ქართული ისტორია, I, გვ. 250—253; იოანე პეტრიწის შრომები, II, 1937, გვ. CV—CVI.

⁵⁰ Н. Магг, Иоанн Петрикий, გვ. 36—37.

ლია. იოანე იტალს (ნეოპლატონიკოს ფილოსოფოსს, მანვანის აკადემიის ლექტორს) პეტრიწისთვის გამოუვხავნია წერტილი სათაურით: «აფხაზ გრამატიკოსს, შვეთხევი გრამატიკოსს ზოგიერთ საკითხზე» და სხვის მას, როგორც «ულრესად სწავლულ კაცს», ზოგიერთი ლოგიკური ცნების განმარტებას¹⁴. პეტრიწის დიდ განსწავლულობას ვრამატიკასა და ლოგიკაში აღსტრებს ის, რომ მას ქართულად უთარგმნია არისტოტელეს «კატეგორიები» და «პერი ერმენეია», ამონიის ერამის «მოსასწავნებელი ხუთთა კმთაადმი პორტფირი ფილოსოფოსსათა» და «მოსასწავნებელი თთა კმთაადმი არისტოტელისათა», რომელთაც ქართული ლოგიკური აზროვნების ისტორიაში მნიშვნელოვანი როლი შეასრულეს.

ამრიგად, ჩვენს პირველი დსკენა ასეთია: «იოანე საღმრთო ფილოსოფოსი და კორციელად ღრამატიკოსი» არის იოანე პეტრიწი-კომპილერი, დავით აღმაშენებლის ეპოქის ფილოსოფოსი და მეცნიერი, რომელსაც ფსევდო-ლიონისეს «საღმრთოთა სახელთა თარგმანების» გადმოქართულებაში ეფერმოსის დახმარება გააწვდია. იგი ყოფილა მოხუცებული ეფრემის მოძღვარი და შვედლელი.

პირდაპირი გაგებით «მოძღვარი» ნიშნავს გზის მარეწებელს, წინამძღოლს და წინამძღვარს, ვადატნით — აღზრდელსა და მასწავლებელს; მეცნიერ ბერს. მოძღვრობა სამონასტრო ცხოვრებაში სასტრო-ნიმღებობა იყო. ი. წაქაბინჯილის თქმით, მოძღვარს გასაწერთნელად უკვდა აყვანილი მოწოდებები. იგი «თავს მოწაფეს სულიერ-სარწმუნოებრივ ხელმძღვანელობასაც უწევდა და შეწერლობას, მეცნიერებასა და რომელსავე ხელწოდებას ასწავლებდა. მოწაფე თავის მოძღვართან ცხოვრობდა და სწავლობდა. ზოგჯერ მოწაფე უკვე ვაჟიწილი და უსწავლელი აღარ იყო, მაგრამ განთქმულ მოძღვართან სწავლის მაშინ მოწიფულნი და შუახნისნიც არ უკადრისობდნენ»¹⁵. მოძღვარს სულის ვაჟითხველობაც უკავალბოდა; ითვლებოდა ის, როგორც სულის მოურვე და ცხოვრების გზად მიმყვანებელი. ამიტომ სწორი იყო შემთხვევა, რომ ბერი-მოძღვარი მოხუცებულობის ფაშს თავის სულიერ მოძღვრად აიყვანდა თავისდავე მოწაფეს, ახალგაზრდა ბერს, რომლის მოვალეობას შეადგენდა სულის მოურვეობა. მაგალითად, ვარეჟელმა სერაპიონ წინამ-

ძღვარმა თოხი წლის ასაკიდან აღზარდა დანიელ ანდრონიკაშვილი, ხოლო შემდეგვეს დანიელი გახდა თავისი მოძღვრის მოძღვარი. ანტონ გიორგული იყო მოწაფე ვარეჟის ნათლობემდელს მონასტრის წინამძღვრისა — ეფთვიმე არქიმანდრიტისა. ის წელიწადში ორ-სამჯერ მიდიოდა თავის მოძღვართან. ერთხელ ეფთვიმეს უთხრა: «მამაო წმიდაო, მე ესრე მოხუცებულ ვიქმენ, რომ ახლარა ძალ-მამს აქა მოსლდე და თავყანსცემად ღირსებისა შენისა». ამიტომ «არქვი სულიერსა ამას შელასა შენსა გაბრძოდა, რათა ესე იუსი მოძღვარ ჩემოა», ხოლო ეფთვიმემ გაბრძოლს უთხრა: «შვილო ჩემო, ამას მამს ანტონის ექმენ მოძღვარ და მოურვე სულსა»¹⁶.

მოძღვარ-მოწაფის ამგვარი ურთიერთობა ნათელ წარმოდგენას აკვლავს ეფრემისა და პეტრიწის ურთიერთდამოკიდებულებაზე. ჩანს, XI საუკუნის მიწურულს პეტრიწი იმდენად სახელგანთქმული მოღვაწე ყოფილა, რომ ეფრემს, ამ ღრმად განსწავლულ და დეჟამოსობს მეცნიერს, იგი თავის მოძღვრადაც კი აუყვანდა. ეს მეტად მნიშვნელოვანი ფაქტია ძველი ქართული მწერლობის ისტორიაში. რაკ ეფრემ-პეტრიწის ურთიერთობა განმტკიცებულა ფსევდო-ლიონისეს თხზულებათა თარგმნისას, უნდა ვიფიქროთ, რომ იღვა პოეტურ დალიტერატურულ «კავშირთა» გადმოქართულებასა და განმარტებისა შესაძლებელია წარმოიშვა ამ ორი დიდი აღმამიანს ლიტერატურული თანამშრომლობის პარუცემსი.

ეფრემსა და პეტრიწს უფრო მკიდრო ურთიერთობაც უქონიათ. მთავრად უმოკლესით მანძაც, როდესაც პეტრიწი ჭკრ კიდევ ყრმა ყოფილა. ჩავხედოთ ანდრეასს, როდესაც პეტრიწი ჭკრ კიდევ ყრმა ყოფილა. ჩავხედოთ ანდრეასს, როდესაც პეტრიწი ჭკრ კიდევ ყრმა ყოფილა.

ეფრემი «უსაღმუნთა თარგმანების» შესავალში იძლევა ზოგიერთი, ჩვენთვის საყურადღებო თეოლოგიური ცნების განმარტებას: «**პ ი რ ლ მ რ თ ი ს ა დ ე ე სა ხ ე ლ - ი ბ ე მ ა**» (ე. ი. ძე-ღმვრის ეწოდება პირი ლთისაო), ხოლო «**ს ი ბ რ ე ე ა ლ მ რ თ ი ს ა მ ა მ ი ს ა უ რ ი ბ ი მ ა**» ძესა მხოლოდ-მოძღვარს¹⁷. ამიტომაც პიწმოგარეგები ქრისტეს მიმართ თავენ ეპითეტებით: «ღმრთისა სიტყუა», «სიტყუა მამისაო», «ღმრთისა სიბრძნეო», «მამისა სიბრძნეო», ანა — «სიტყუო და სიბრძნეო», ქრისტანურ სიმბოლიკაში «გუჟმოყანი სიტყუა, მამისგან შობილი» («გარდამოცემა», I, 6) ნიშნავს ძე-ღმვრის, უხუნესი ვანვებისაგან მოვლენილ ქრისტეს, როგორც ღვთის პირს, ვონებას, სიბრძნესა და სიტყვას.

¹⁴ Н. Марр, Мезни Петровский, стр. 56—57; ს. ყ ა ვ ხ ი შ ვ ი ლ ი, მონასტრო-ლიტერატურის ისტორია, 1962, გვ. 263—264; იფორმაცია გ. ვ ა ლ დ ი შ ვ ი ლ ი მისცემს და ამჟამად 900 წელს შედგენილია, ვაჟ. «ბიბლია», 1964, № 114.

¹⁵ ი. წ ა ქ ა ბ ი ნ ჯ ი ლ ი, ქართული სამართლის ისტორია, III, გვ. 55.

¹⁶ «**გ ა ბ რ ი ე ლ მ ი ო რ ე**, მეძღვარული აზრობანი, XVIII საუკუნის ქართული მწერლობის საკითხი, I, 1965, გვ. 122, 127—128; «**ღ ღ ო ლ მ ი ო რ ე**, ვარეჟის პირის მეძღვარული აზრობანი, ძველი ქართული მწერლობის საკითხი, I, 1962, გვ. 17—18.

¹⁷ ძველი საქართველო, III, გვ. 258, 259.

ეფრემ მცირე ამ თეოლოგიური ცნებებით იუწყება, თუ მისთვის უნ არის იოანე საღმრთო ფილოსოფოსი: „იგი იქმნა პირ და ზონება და სიტყვა... ეფრემ მცირისაო“. ეს წინასწარ (ხეშოსსენებელი მამების — საბას, ანტონისა და კვირიკის ლოცვით) იოანე იქმნა... ეფრემ მცირის სულიერი შვილი (მხოლოდ-მობილი მე) ანუ მოწაფე; ვახილელი ფრანის კვირველთა ესე უნდა ვეძიებოთ: ყრმა იოანე აგამას სიტყვისა და სიბედობისა განსწორებულად იღვანია ეფრემ მცირეს, იოანეს მსგავს ისეთი კარგი განაღლება მიიღია, რომ სხენებულ მამათა ლოცვით იგი ქვეყლა თავისი მოძღვრის შეცნობად სიტყვად, ზონებულ და პირად. ამ ფაქტის ანარეკლი შემოწმებულია ვეინდელ ბიბლიოგრაფიული ცნობებშიც. იოანე ზაგრაბანის თქმით, ეფრემ მცირემ „აღზარდა სწავლას შინა ქართლისა ენისასა იოანე ფილოსოფოსი და ასწავალა ბერძნულა“. ამით მართლდება ს. გორგაძისა და შ. ვოიანერის მისაზრება, რომ ეფრემმა პეტრიწი იყო ეფრემის მოწაფე. მამასადამე, იოანე პეტრიწი აღუზარდა ეფრემს. როდესაც მას ცნობილი ფილოსოფოსის სახელი მოუხვეჭეს, ის განმდრია მიხეცეული მოძღვრის მოძღვარი.

* * *

ეფრემ მცირე მოღვაწეობდა შავ-მთაზე, სვიმეონ საციკველ-მოქმედის მონასტერში. ჩანს, პეტრიწულ ზქ გაუტარებია თავისი მოწაფეობისა და მოძღვრების პერიოდი. ეს ფაქტი იოანე მწიგნობრობა, აქამდე არ იყო ცნობილი, რომ იოანე ეფრემთან იმყოფებოდა ზაგრაბანს. ს. ყუბანიშვილი და შ. ნეტუბიძე წერდნენ: „ეფრემ მცირეს პეტრიწთან არაფართო საქმე არა აქვს, ის სულ სხვა და შეიძლება დაბირის-პირებულ მანას ეუფთნოდეს“²². მაგრამ ფაქტობრივი მონაცემები ამის საწინააღმდეგო შეტყუებულენ. ირევეა, პეტრიწი, როგორც მამაზონე, აღზარდდა და დაეუფლებოდა ეფრემის ლიტერატურულ ბანაკში. მისი ბიოგრაფია დაახლოებით ასე უნდა დახსენებდეს:

ყრმა იოანე, გვირდ კიმიქსიან, აღსაზრდელად მიუყვანიათ შავ-მთაზე ეფრემ მცირესთან, რომელსაც მისთვის უსწავლებია ქართული წერა-კითხვა და ბერძნული ენა. მერსმე ქაბუცი სასწავლებლად წასულა კონსტანტინეპოლში. მანგანის აჯღამებში; იოანე იტალის ზელმძღვანელობით იქ დაუფლებია ფილოსოფიის, განსაკუთრებით პლატონისა და არისტოტელის მოძღვრებას. იტალის ერთიანი მეგობარად გამხდარა. აჯღამეში დაჩენილა 1083 წლამდე; შემდეგ საქართველოში დაბრუნ-

²² იოანე პეტრიწის შრომები, II, გვ. XI.

წებულა და, როგორც ანტონ ზაგრაბიანი იუწყება, ოპიზის მონასტერში შემდგარა ბერად. („საქვალა“).

ოპიზში შეუღლებენ დიდი ლიტერატურული ტრადიციები არსებობდა, მაგრამ XI საუკუნის 80-იან წლებში იქ საშუალო-საგანმანათლებლობის სკოლამბა შეწყვეტილი იყო თურქ-სელჩუკთა გამძღვებელი რბევათარების ვაში. ამიტომ იოანე მალე შავ-მთაზე წასულა სამოღვაწეოდ, სადაც ის ეფრემის დამოძღვრება და მასთან დაუწყია ლიტერატურული თანამშრომლობა. იმ ხანად ეფრემი მოუწყებელი იყო და შეიძლება ფიზიკურად დაუძღვრებელი, რაკი თავის გარშემო მას შემოკრებული ჰყოლია „განამაღვრებელი“, „თანამდგომნი“, „მზარდელნი და მსახურნი“. ამ „მზარდელთა და მსახურთა შორის“ „გარდამოცემის“ ანუბრში (A. 24, ფ. 137) ეფრემი იხსენიებს არსენ ფილოსოფოსს და ორ იოანეს. ესენი თავიანთ დიდ მოძღვარს ლიტერატურულ თანამშრომლობას უწყვეტ. ამითან არსენი ცნობილი პირია, ერთ-ერთი იოანე გვირდ მთავარისგან, რომელსაც 1080 და 1091 წლებში „ფსალმუნთა თარგმანება“ ვაღუქვარია“²³. ეფრემი მას მალეობით იხსენიებს: „ლოცვა ვაფთ იოანესსეს ხეტვის მთავარისა შორის, რომელმან არა დაიშურა თესი ქალაღი სასურველად და პური საზარველად თანადგომიითურ თესითა“²⁴; მეორე იოანედ კი უნდა ვგვიანოთ პეტრიწი, რადგანაც XI საუკუნის უკანასკნელ მეოთხედში ეფრემის უახლოეს თანამშრომელთა შორის იოანე მთავარისძისა და იოანე საღმრთო ფილოსოფოსის გარდა სხვა იოანე არა ჩანს, თუ მხედველობაში არ მივიღებთ ვინმე „იოანე მღვდელს“, რომელსაც ეფრემს თავის „მზარდებულად“ იხსენიებს²⁵. ამიტომ, პეტრიწმა თავისი სიბერების უმნიშვნელოვანესი პერიოდი, „ქართლისა და უელის“ წლები ვაჯღამა მანგანის აჯღამეში იოანე იტალთან და შავ-მთაზე ეფრემ მცირესთან.

ეფრემი უნდა გარდაეცლიყო XI საუკუნის ბოლო წლებში. ამის შემდეგ შავი მთის ლიტერატურული ცენტრი მოშლილა, ეფრემის მოწაფეები საქართველოში დაბრუნებულან; იოანე მთავარისგან დაწყვილებულა მოძღვრად ბერთის მონასტერში, სადაც ინახებოდა ბუნებრივ ოპიზისის მიერ მოქცეული სახარება²⁶, ხოლო იოანე იტალმა და პეტ-

²³ ს. გორგაძისი, ცნობები, I, გვ. 214—215.

²⁴ მონასხალა, I, გვ. 174.

²⁵ ს. ყუბანიშვილი, ბიოგრაფია, VII, გვ. 175—176; ილია მკერდველი ირეველი მცირე პეტრიწი, ზელმძღვანელი მოძღვრის მონაწილე, I, გვ. 122.

²⁶ Q ფონდს, ზელმძღვანელი ანუბრისა, II, 319. იოანე მთავარისძისა და მისი სხვაობის (იოანე იტალის) სხვაობისა და ეფრემისგან წარმოშობა ბერთის სახარების (Q 906). ოპიკელ ოპიკითი მოქცეა ბუნებრივ ოპიზისში. მღვდლები ბუნებრივ მოღვაწეობის ფართო სფერო XII საუკუნის პირველ ნახევარში. ეფრემის მოძღვრების დასრულება მცირე (1125—1194 წწ.) ფართ.

რომმა სამოღვაწეოდ დაიკანს შიო-მღვიმისა და გელათის მონასტრებში. დავით აღმაშენებლის „წყალობითა და თანადგომითა“ მათ ეს მონასტრები გადაქციეს ფაღვარეს ლიტერატურულ ცენტრებად, კერძოდ, გელათი — „ყოველსა აღმოსავლსა შვირედ იერუსალიმად, სსაწველოდ ყოველსა კეთილსად, მოძღვრად სწავლულებსად და სხუდ ათინად“⁴⁰.

4. ძართვალთა მონასტარი პეტრიწონი და ოიანე პატრიწი

ამ მოკლე ბიოგრაფიულ უკუკერძის შემდეგ საჭიროა გაორკვის: მოღვაწეობდა თუ არა პეტრიწი პეტრიწონის მონასტერში? ეს კითხვა საფუძვლიან შესწავლას მოითხოვს. ამიტომ მასზე ვრცელად შევიტროდებით.

ზოგი მეცნიერი „პეტრიწის“ პარალელურად ხმარობს ფორმას „პეტრიწონელი“ (წერს: „პეტრიწი ანუ პეტრიწონელი“).

ძველ ქართულში „პეტრიწონელი“ უწოდებოდა პეტრიწონის მონასტრის მკვიდრს ან იმ ნამოღვაწეარ ბერს. ეს მონასტერი აშენა გრიგოლ ბაყრაიანის ძემ ბულგარეთში. „თუმცა შინა ფილიპუპოლისსა, მიღმათ სამტრთი კერძო, ჳევსა შინა ერთსა ფრიად მაგარსა, სახლუ ვართა შინა სოფლსა მის, რუმელსა პეტრიწონი ეწოდებინა“⁴¹. 1083 წლიდან იქ მოღვაწეობდნენ ქართველი ბერები. მთავან ჩვენთვის ცნობილია ვინმე დავით პეტრიწონელი (XI—XII სს.). „რომლის იძულებითა (არსენ იყალითელს) ბერძულსაგან ვაღმუქართულენბინა“ ხუთენი „სოცუენი სომეხთა განსაქმენბინა“⁴². მთავრ პეტრიწონელი მოხსენებულთა ათინის ივერის მონასტრის აღსაგებში: „თუესა დეკემბერსა 6, დღესსაწულსა წმიდისა ნიკოლაოსისა ვანწესეთ საცენებელი ნიკოლს, პეტრიწონელსა მასსა... შუ, მამამან იოანე, და ყოველთა ძმთა“⁴³. სამაგეროდ, ძველი იტორები პეტრიწის არსად არ იხსენიებენ პეტრიწონელს. არც ერთი მწერალი, ვინც კი მასზე ბიოგრაფიულ ცნობებს გვაწვდის, არ წერს, რომ იოანე მოღვაწეობდა პეტრიწონის მონასტერში. ჩანს, ისინი „პეტრიწისა“ და „პეტრიწონელსა“ ერთმანეთსაგან ასხვევენდნენ.

სიტყვა „პეტრიწის“ ეტიმოლოგიისათვის ცნობებს გვაწვდის გერმანე მონაზონი, დავით რეკტორი და იოანე ბაგრატიონი:

⁴⁰ ქართლის ცხოვრება, I, გვ. 230—331.

⁴¹ პეტრიწონის მონასტრის ტიპიკონი გამოცემა, თბილისი, 1913, გვ. 310.

⁴² ი. ვორდანიანი, ქართველები, I, გვ. 310.

⁴³ ათინის ივერის მონასტრის 1074 წ. ხელნაწერი აღაგებები, გვ. 253.

— იოანე ფილოსოფოსი, — წერს გერმანე მონაზონი, — ნარათალურბარ ზედ ეწოდა პეტრიწი სიმკაცრით (ე.ი. სიღრთხილით, — ა. ლ.) გამოძიებისათვის წერილთა, რომელსა ჰყოფდა“.

— ამას უკუ იოანეს, — წერს დავით რეკტორი, — ათინას, ეკადემიას შინა უწოდეს პეტრიწი. პეტრიწი რომელი ითქვამს ქვედად მაჩვენებელი კეპილე მფხველად გამოითარგმანების... და ენათთვან ესე იოანე იყო წერილთა ფრიად მხმარებელი, ამისთვის უწოდეს პეტრიწად, ესე იგი ქვის მფხველად“.

— იოანე ფილოსოფოსმა, — იუწყება იოანე ბაგრატიონი, — ათინაში სწავლას დამთავრების შემდეგ გამოფრა უპიარადყოფილი ძველები და „ამის მიხეზისთვის სახელსდევს პეტრიწად (რომელ არს ქვის მფხველად)“.

„პეტრიწის“ ეს ეტიმოლოგია, რომელიც არ ვიცით საიდან მომდინარეობს, XIX საუკუნის მეცნიერებისათვის უცნობი იყო. მხოლოდ 1894 წელს მისი მნიშვნელობით დაინტერესდა ა. ცაგარელი. მან აღნიშნა: პეტრიწი ნიშნავს „პეტრიწონელს“. პეტრიწონი (ბერძ. „პეტრიწონი“, სლავ. „პეტრიწ“) შუა საუკუნეების სავაჭრო-სამრეწველო ქალაქი იყო ბულგარეთში. ქ. სტანიმაცის მახლობლად, ძველად ამ სახელწოდებას ატარებდა ახლანდელი ბაქოვის მონასტერი. ამის მიხედვით იოანე ფილოსოფოსის ამოუცნობელი ზედწოდება „პეტრიწი“ სრულიად ვარკვეული შინაარსს იძენს: ალბათ, იოანე იყო პეტრიწონის მონასტრის მძათა საყრდნულს წვევარი“⁴⁴.

ა. ცაგარის მონაზრება ვაიხარბის 1909 წელს 5. მარტი⁴⁵ და მ. კანაშვილი⁴⁶, 1914 წელს — ს. გორგაძემ⁴⁷.

ქ. ცაგელიძემ განსაზღვრა დრო, თუ რამდენ ხანს მოღვაწეობდა იოანე პეტრიწონის მონასტერში: 1083—1084 წლებში მან მათტოე მანგანის ეკლემია, წავიდა და „დამკვიდრდა ბულგარეთში, ქართველთა მონასტერში“. საღვ. სასულიერო სემინარის ჩაღვდა სათავეში. იოანემ დავით (იქ) იგი წაიხველა, ამიტომ საცირბელი არაა, რომ მან პეტრიწონის მონასტრისაგან მიიღო პეტრიწის სახელწოდება“⁴⁸.

ეს მოსაზრება სხვადასხვა ვარიანტიდ ვნაიფიარებს ს. ფუნქციონალსა⁴⁹ და მ. ნუცუბიძემ⁵⁰. მ. გოგობერიძემ⁵¹, მ. ხიდაშელმა⁵² და საერთოდ ყველა იმათ, ვინც კი პეტრიწის შესახებ რაიმე წერილი გამოაქვეყნა.

⁴⁴ А. Цагарели, Сведения, III, 1894, гл. XII.

⁴⁵ Н. Марр, Иоанн Петричский, гл. 3.

⁴⁶ მ. კანაშვილი, ქართული მწერლობა, II, გვ. VIII—X.

⁴⁷ მ. გოგობერიძე, ბუნებისათვის კაცობა, გვ. XIII—XIV.

⁴⁸ მ. ნუცუბიძე, ქართული ლიტერატურა, I, გვ. 285—286.

⁴⁹ იოანე პეტრიწის შემთხვევა, I, გვ. XII; ს. ხიდაშელი, მონასტრული ლიტერატურის ისტორია, 1960, გვ. 262.

ქართველები ხშირადღენ სხვა ბიზანტიურ ტრელებთან ერთად, „პეტროწონელი“ კი სხვა ცნებაა. „პეტროწონის“ ტრადიციულ განმარტებას, რომელსაც იძლევიან გერმანე მონაზონი, დავით რექტორი ან იოანე ბაგრატიონი, საფუძვლად უნდა ედოს რაიმე ძველი სქოლიო ან ბიბლიოგრაფიული ჩანაწერი, ან კიდე აღიარებების დროინდელი ხალხური ვალმოყემა. ამიტომ სკიპრია მისი მნიშვნელობის საფუძვლიანი შემოწმება, ყოველ შემთხვევაში ერთი რამ ცხადია: „პეტროწონის“ არ არის დაკავშირებული იმ გეოგრაფიულ პუნქტთან, რომელსაც „პეტროწონი“ ეწოდება. ეს გარემოება გვიკარანხებს, რომ სანამ არ ვაირყვევა სხენებული სიტყვის ვერმოლოება, მანამდე „პეტროწონის“ რაიმე დებულების გადსწავლევა ერთ მიზეზზეა არაღმწერის ჰალა. ცნობლია, რომ უცნობიდან უცნობის დასაბუთება შეუძლებელია.

რაც შეეხება სხვა დებულებებს, რომელნიც გვიშუებებენ პეტროწონის იოანეს მოღვაწეობის ცალკეულ მხარეებს. მათაც საეკლესიო დასაბუთება სჭირდებათ. რადგანაც იმანი ალ. ცუგარლის საგარეულო მოსახრების განუთარებას წარმოადგენენ.

1. ფიქრობენ, რომ პეტროწონის მონასტერში არსებობდა სასულიერო სემინარია და ამ სემინარიის რექტორი იყო ეთიომად მისი დამარტებული იოანე ფილოსოფოსი, რომელაც თვრამე იქ დეპტკობსაც კი კობხელობდა ფილოსოფიაში.

პეტროწონელი ტბიციონის თანხმად, გრიგოლ ბაყრაიანის ძეს მონასტერთან დაღვარება იტერნარტისმავგვიო სკოლა, რომლის კონტრავენტორ ვანესახლერაც ექვსი მოწოდება და ერთი მოძღვრით, მოწოდებები უნდა უოფლოდენენ მტერიწულიანი ყრმები, მოძღვარი კი მიხეუებული ხუცესი. მოძღვრის ვეაღებოდა ყრმების გაწერისა მდეღვლიმსახრების წესებში და გამოსწორებს ჩატარება. ყრმებს ინფენტარით, ტრანსპოსითა და პროდუქტით ამარავებდა პეტროწონის მონასტერი. იმანი ბერობის ასაკამდე სწავლობდნენ; მათგან ღირსეული მონასტერში ღებულობდნენ, უღრისთ კი სკოლიდან აძევებდნენ¹⁰.

ასეთი სამონასტრო სკოლა, რომელიც ეუკველია იმ დროს ყველა დიდ მონასტერს ეწებოდა, შეუძლებელია ვეცნოთ ისეთი სასულიერო სემინარიალ და სიტყვის თანამდღვროვე მნიშვნელობით¹¹ (ლეიტატი), რომელსაც ეწოდებოდა რექტორი, ეწებებოდა საეადმყოფო (მ. შენგელია) და რომლის „სასწავლო-სამარგერაში სკიპროებას დაეკმარებოდნენ მანგანის აყადმოვლან გამოსული ქართველი მოღვაწენო“ (ს. ყვეციძე). ჩვენ თვის დიდ უფლებას მიუცემლით, თუ პეტროწონის სკოლის დამარტებულ და რექტორად ვამოეცხადებდით იოანე

ფილოსოფოსს (ე. ი. იმ მოღვაწეს), რომელიც არც კი ვიცით, იყო თუ არა პეტროწონის მონასტერში. ძლიერ საეკვერა აგრეთვე ს. ყუბხიშვილის მოსახრება, თითქმის „პეტროწონის აყადმობის სხვა ქართველმა მოღვაწეებმა, ღვგმარტერი მიმართულების მომხარეებმა, დღევანდელ წყეს იოანე პეტროწონის დებულებული იყო ვასკულია პეტროწონის¹², მისი სისწორის ცხადსყოფად შეცნებებებს არავითარი საბუთი არ მოეპოვება.

2. იოანე ფილოსოფოსი არც პეტროწონის მონასტრის წინამძღვრად ყოფილა, როგორც ამას 2. შენგელია ფიქრობს. 1084 წელს გრიგოლ ბაყრაიანის ძემ ამ თანამდებობაზე დანიშნა ვინმე გრიგოლ ბანელი, რომელიც ადრე პეტროწონის სამონასტრო მშენებლობას ხელმძღვანელობდა¹³. ამ გრიგოლმა მონასტერს რამდენ ხანს უწინამძღვრა ან მის ნაცულია იქ ვინ დანიშნეს, ჩვენთვის უცნობია. ყოველ შემთხვევაში ერთი რამ ცხადია: მაშინდელი სამონასტრო ტბიციონების თანხმად, მონასტრის წინამძღვრად უნდა აერჩიათ ხანდამხული ბერი, რომელსაც მონაზონები ცხოვრების დღი გამოეცილებდა ჰქონდა. XI საუკუნის 80-90-იან წლებში პეტროწონი ახალგაზრდა იყო და, ცხადია, მას მონასტრის წინამძღვრად არავინ აირჩევა (ან დანიშნავდა).

3. პეტროწონის მონასტერთან არსებობდა ჩვეულებრივი სამონასტრო სასწავლო, საღვთმშობიდა ორი შესწავლეუ. მათ ვიღებოდათ უძღვრე მოხუცებულთა და დავრიდომილ სწავლთა ზედამხედველობა, ბოველა და მკურნალთა. ამიტომ მიღებულთა შ. შენგელიის ის მოსახრებაც, თითქმის პეტროწონის სასწავლოში იოანე ეწვიდა „პეტროწონის სამონასტრო საქმიანობას“, ან თითქმის მან პეტროწონის მონასტერი აქცია „სამედიცინო კულტურისა და საეწიმო საქმიანობის მნიშვნელოვან აერად“.

იოანე ფილოსოფოსი არც იყო მკურნალი, თუმცა მას კარგი წარმოდგენა ჰქონდა იმდროინდელ სამედიცინო დისციპლინებზე; იგი დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა მდიცინის, საერთოდ მეცნიერების დედაობის აღიარებას და მკურნალობის შესახებ. და აქი მან თარგმნა კიდევ ქართულია ნემესიოს მესესლის „ბუნებისათვის კაცისა“, რომელიც ძველად ითვლებოდა ერთ-ერთ საეუთესკო სახელმძღვანელოდ „ადამიანის ბუნებისა და, მამსადაც, მდიცინის საფუძვლების დღეღვინისათვის“¹⁴. მაგრამ ყოველგვარ საქმიანობას, რომ პეტროწონი ექიმი იყო და სამედიცინო პრაქტიკულ სამსახურს ეწეოდა.

¹⁰ ს. ყუბხიშვილი, ბიზანტიური ღვგმარტრის ისტორია, გვ. 252.

¹¹ გიორგია, V, გვ. 223. ა. შანაძემ მონაპეწონის ეტრადება, რომ ტბიციონის მონასტრის გრიგოლ ვანგელი უნდა იყოს გრიგოლ ვანგელი (ბიზანტიური ხანის პეტროწონის ხანის ავთხეობა ვინა).

¹² ა. ბაგრატიონი, მოძღვრება ადამიანის ბუნების შესახებ სკიპროვლინი, 1957, გვ. 136.

¹³ გიორგია, V, გვ. 223.

რაც შეეხება იმ იამბიკობს, რომელთაც მ. შენგელი პეტრიწის სამედიცინო განათლების ღონის განსახორციელებლად იმოწმებს⁸¹, ისინი შეეძლო დაეწერა არა მარტო ექიმს, არამედ ისეთ პირსაც, რომელსაც ზოგადი წარმოდგენა ჰქონდა მედიცინაზე. მაგალითად, პეტრიწის პირველი პარაფრასის პარაფრასის ექიმურ იერს აღვსავს⁸² ასეთი მხატვრული შედარებანი:

სკობს სოვსახე ეტლს გამღივრებსა
და სველბა—პირბრტს მრავლობასა?...

ან კიდევ:

წაღვი ახალ ადვილ საყრდენად არს,
ხოლო ჯელ-ქმნილი, უღებულ მისტელს,
წამალი დიდა ელოვასთა მხარბრთა
მოქვე არს და ესრეთ ზედა მხარბრელი
მოქვეს სულსა სწიბრებსა კეთილს.

ამოთვან მეორე იამბიკო ამოღებულია „სათნოებათა კიბიდან“⁸³, რომლის წყაროა იოანე სინელის „კლემასის“ ათონელისეული პროზაული თარგმანი. იგი, სათანადო ტექსტით: „წაღვი ახალ ადვილს, ადვილ არს საყრდენებლად, ხოლო დამველებულნი და უღებულნი მნიად საყრდენებლად არიან, და ფრიალი შრომა და მასელი წამალი და დწევა ექმს მათ ამას საწუთოსავ“⁸⁴. თუ „მხატვრული შედარებებისათვის (სველი) სამედიცინო აზრების გამოყენება“ ვისმე „პარაფრასის ექიმურ იერს აღვსავს“, მაშინ ეს პატრიკი უნდა დავულოცოთ უპირველესად იოანე სინელს, რადგანაც პეტრიწმა გალექსა „კლემასიდან“ დამოწმებული ციტატი. ასე რომ, იოანე ფილოსოფოსის საექიმო-პრაქტიკული და სამედიცინო-ლიტერატურული საქმიანობა არ არის დოკუმენტურად დადასტურებული.

ჭრეჭრებით არ გვაქვს საფუძველი, იოანე ეწინააღმდეგეთვინოთ იმ პრაქტიკულ საექიმო წიგნსა, რომელიც შოთღლით მედიცინის ისტორიაში „Practica Petronelli“-ს სახელწოდებითაა ცნობილი. მ. შენგელის მიერ ამ მოსაზრების სასარგებლოდ წამოყენებული წანამწებრიდან, ზოგი ზოგადი ხსიათასა (მაგ., პეტრიწის სამედიცინო განწვევულობა, პეტრიწული ფნის ცოდნა, „პრაქტიკის“ დაწერის დროსა და პეტრიწის მოღვაწეობის ქრონოლოგიური დამთხვევა, „განმარტების“ და „პრაქტიკის“ სტილისტურ-კომპოზიციური

ერთგვარობა), ზოგიე მიუღებელია (მაგ., სიტყვა Petronelli-ს შენგელისებური ეტიმოლოგია, რომელსაც საერთო არა აქვს რა ზედწოდება „პეტრიწთან“. შეცდომაა ისიც, თითქმის იოანე ფილოსოფოსი ქართულ ისტორიაში ცნობილი იყოს აგვარ-ფსევდონიმის სხვადასხვანაირი გამოთქმით; იოანე პეტრიწი, პეტრიწონელი, პეტრიწონი, პეტრიწული“⁸⁵. ძველი ქართველი მწერლები იოანეს იცნობენ მხოლოდ პეტრიწად.

4. პეტრიწონის სამონასტრო კერას ქართულ მწერლობაში ისეთი მნიშვნელოვანი კვალი არ დავტოვებია, როგორსაც მოაწერენ ჩვენი მწერლები, ძლიერ დამაფრთხილებელია, რომ პეტრიწონში პეტრიწის ხელნაწერები არ მოგვეპოვება (ცნობილი მხოლოდ XV საუკუნის „საითხვენი დღესასწაულოანი“ — H 1760)⁸⁶. ა. შანიძე და ნ. ბერძენიშვილი პეტრიწონში ყოფნისას გულმოდგინედ ეძებდნენ ქართულ ხელნაწერებს, მაგრამ საბოლოოდ დარწმუნდნენ, რომ ახლა „ქართულის კვალი პეტრიწონის ხელნაწერებში არ შენახულა“⁸⁷. ამასთან იმ დიდი ფილოსოფიურ-თეოლოგიური მემკვიდრეობიდან, რომელიც პეტრიწის სახელითაა ცნობილი, არც ერთი შრომა არ დარჩა (ან თარგმნილია) პეტრიწონის მონასტრში (ყოველ შემთხვევაში ასეთი რამ ჩვენთვის უცნობია). იმაღება კითხვა: თუ პეტრიწი ამ მონასტრში იყო წელი მოღვაწეობდა, ასე პირწილად როგორ გაქრა მისი ნაყოფიერი?

5. XI—XII საუკუნეების მიწნაზე ბულგარეთში წარმოებდა სახალხო-განმათავისუფლებელი ბრძოლები ბიზანტიელ დამპყრობთა წინააღმდეგ, რომელთაშიც მონაწილეობას იღებდნენ ბულგარული მოცილობლები, პელოპონეზისა და სხვადასხვა ჯერის მორაბიშენნი (ანა კომნენი მათ „შანიქველებს“ უწოდებს). ეს ბრძოლები დაიწყო 1082 წ. ფლიპოპოლის თემში მცხოვრები ბულგარელების აჯანყებით. ბიზანტის იმპერატორმა ალექსი I კომნენმა აჯანყების მეთაური მოიკლევა მოსინოპოლში და ყველა დაატყვევა, მათი ოჯახები კი აწიოიკამის ვაში 1084 წელს ალექსის ერთ-ერთი მსახური, ვინმე ტრავლი (ტომით ბულგარენი), ფლიპოპოლში გაიპარა. მან თავის ვარშემო შემოიკრია მოაწყენი, კავშირი დაამყარა პარისტრიონის თემში მცხოვრებ სკითებითან (დღეიანე ჩამოსულ პაწიანებთან) და იმპერიის ტერიტორიის დარბევა დაიწყო. ალექსიმ მოინდომა ტრავლის ხელში ჩაგდება მოტყუების გზით, მაგრამ ეს მან ვერ შეძლო. ამიტომ 1086 წელს მოაწყენთა წინააღმდეგ გაგზავნა ლაშქარი გრიგოლ ბაქურიანის ძმისა და ნიკოლოზ ვრანას მეთაურობით. მოწინააღმდეგეთა შეტევას მოხდა ბულგარეთისთან. იმპერიის ლაშქარი დამარცხდა, დაიღუპნენ გრიგო-

⁸¹ მ. შენგელი ა., ებრაელები, გვ. 45—46.

⁸² იხ. სტროფა 29.

⁸³ იოანე სინელი, კლემასი, რომელ არს ეიბე (ველითე მოაწილელს მარკანამ), 1902, ფოთი, გვ. 121.

⁸⁴ H ფონდის „ხელნაწერთა აღწერილობა“, ტ. IV, გვ. 189—195.

⁸⁵ ნ. ბერძენიშვილი, ძეგლი, 1949, გვ. 51.

ლი და გიანა. აქანებულზემა ხელთ იგდეს ქ. ფილიპოპოლი, რომელიც მალე ცვლავ ბიზანტიელებმა დაიბრუნეს. ამის შემდეგ ბრძოლებმა ფილიპოპოლის თემში ხან მიწოდებოდა, ხან ძლიერდებოდა. 1114—1115 წლებში აღესია დიდი ჯარით შეიჭრა სერდციში, პეტრიწონსა და ფილიპოპოლში და მკაცრად გაილაშქრა ერეტციოსთა წინააღმდეგ, რომლებიც ამ რაიონებში მცხოვრებ ქრისტიანებს არბევდნენ⁸⁹.

აღნიშნული პოლიტიკური ვითარების გამო 1082—1115 წლებში პეტრიწონის მონასტერი არ უნდა ყოფილიყო სამწერლობა-საწიგნეო მუშაობისათვის ხელსაყრელი პირობები. ძალიან საეჭვოა, რომ მაშინ იქ არსებულიყო რამდენიმე სამონასტრო ლიტერატურული სკოლა, რომელიც მიიზიდდა მანგანის აკადემიაში ვაწერთინლო ქართველ მოღვაწეებს, კერძოდ კი — იოანე პეტრიწის. ყოველივე ზემოთქმული გუდავობების, რომელთა ფილოსოფოსის საერთოდ არ უნდა ემოღონა პეტრიწონის მონასტერში. ეს არის დასჯენა, რომელიც გამომოდინარების არსებულ შესაძლებს კრიტიკული ანალიზიდან.

აღნიშნულის შედეგად უნდა დახსენებდეს ცნებებიც: პეტრიწონული სალიტერატურო სკოლა და პეტრიწონული სტილი. დღეს ამ ცნებებში გულისხმობენ იმ დიდ სალიტერატურო სკოლას და სამწერლობა სტილს, რომელიც დაკავშირებულია იოანე ფილოსოფოსის სახელთან. პეტრიწის ფილოსოფიურ-თეოლოგიური შემოქმედება შეიქმნა ნიწილობრივ მანგანის აკადემიაში და შავ-შაიხს, ხოლო ძირითადი გუდავობის აკადემიაში. ამიტომ ზემოაღნიშნულ ცნებებს უნდა შევადარებთ მათი აღმკვეთრი სახელები — პეტრიწის სალიტერატურო სკოლა და პეტრიწონული სტილი (XVIII საუკუნეში ქართველმა მოღვაწეებმა პეტრიწის ვნის ურდულს „ღრმული პეტრიწული“), ხოლო ცნებები — პეტრიწონული უნდა ვიგულისხმობთ ყოველივე ის, რაც პეტრიწონის მონასტერთანა დაკავშირებული. პეტრიწონის მონასტერი ქართული კულტურული კერა იყო და გარკვეული წვლილი შეიტანა ჩვენი მწერლობის ისტორიაში, მაგრამ ამ თქნილად სწორია, თუ რაც გელოთში შეიქმნა, მას პეტრიწონის მონასტერს მივაწერდით.

5. არსის ბარი

არსენ ბერი დავით აღმაშენებლის უფროსი თანამედროვეა. ის ცნობილია როგორც დიდი საეკლესიო მოღვაწე, განთლებული მწერალიც დღითმეტყველების, ძველ-ბერძნული წარმართული ფილოსო-

ფიური მწერლობის, საეკლესიო სჯელის კანონებისა და სამონასტრო წესების საუბოო მკვლევ. არსენი 1103 წლის რუს-ურბნისის საეკლესიო კრების აქტიური მონაწილეცაა; დაუწერია მას ამ კრების განჩინება⁹⁰ და დავით აღმაშენებლის ხოტბა — მკვლევს დავითს მონაზონი არსენი⁹¹. მსვე მეფის „ბრძანებითა და ვერაჩინებით“ უთარგმნია ბერძნულიდან ანბრია კრიტიკოსის „დიდი კანონი“⁹²; 1123 წელს დავითს არსენის თხოვნით დაუწერია ანბრია, მიცემული შოი-მღვიმისადმი⁹³, ხოლო რაი წლის შემდეგ თვით არსენს მისგან ჩაუწერია საეკლესიო წიგნითი ანბრია⁹⁴.

ეს არსენი ყოფილა დავით აღმაშენებელთან ძლიერ დაახლოებული პირი. მეფე მას უწოდებს თავის „სასისა და განმართლებელს“, ან „მოძღვარს“; აძლევს რწმუნებას, რომ ააშენოს შოი-მღვიმეში „ეკლესია სასულიერო მონასტრისა, სახელსა ზედა ყოველად წმიდისა ღმრთისმშობლისა“ (დავითმა ეს ვერუსთა „მომადლებითა არსენისითა“ დაამთარგმნულ სააღმშენებლო თანხებს, საეკლესიო ინვესტირისა და სამონასტრო მამულებს. დავითი ყოველწინაირად ეწოდება მას. იგი შოი მღვიმისადმი მიცემულ ანბრიაში წერს: „ბროძისა, ბაზიქისა და მინისა კანლავის, რომელი მე მომიტანებია და რომელი არსენის დაუდგამს, ნუმღვაის უკადრებია გამოღება; სასართლები, სიწმიდის სასახური და რაიაც უნდა მისთვის, ოცდაათი ლტრა ვეცხლი წმიდისა არსენის ქელსა არს და ა. შ.“⁹⁵.

კითხვა ისმის: ვინ არის ჩამომავლობით არსენ ბერი? მკვლევრებს (თ. ყორღანისა, ზ. ჭიჭინაძეს და ა. ხახანაშვილს) ერთ ხანს იგი მიანიშნავდათ არსენ ივალთოვლად⁹⁶. კ. კვეციანიც უარყო ეს მოსაზრება, აღნიშნა: არსენ ბერი არის გვარად საღიბისე, ტბეთის სახარების (1162 წ.) ანბრიაში, — წერს კ. კვეციანი. — მოსხენებულია „არსენი, დი-

⁸⁹ თ. ყორღანისა, ქრონიკები, II, გვ. 54—68.

⁹⁰ იქვე, გვ. 68—70.

⁹¹ სწ. ზღნაშვილი № 70.

⁹² თ. ყორღანისა, ისტორიული საბუთები შოი-მღვიმის მონასტრისა, 1896, გვ. 14—19; მისვე, Записки царя Давида Воюбоносного, 1895, 34 გვ.; ანბრია დავით აღმაშენებლისა, ს. კვეციანის გამოც., 1912; ქართული საზრთოლის ძეგლები, II, თ. ფილიპოვის რედაქცია, 1965, გვ. 12—18.

⁹³ თ. ყორღანისა, ქრონიკები, II, გვ. 51—52; ქართული საზრთოლის ძეგლები, II, გვ. 18—20.

⁹⁴ თ. ყორღანისა, ისტ. საბ., გვ. 16; ქართული საზრთოლის ძეგლები, II, გვ. 14.

⁹⁵ ზ. ჭიჭინაძე, ქართული მწერლობის ეპოქის მკვლევარი, 1887, გვ. 30—31; А. Хаканов, Очерки, II, გვ. 316; თ. ყორღანისა, ქრონიკები, I, 1892, გვ. 243.

⁹⁶ Анна Комнина, Алексиада, М., 1935, გვ. 180—181, 201—202; Г. Г. Литаврин, Болгария и Византия в XI—XII вв., 1960, გვ. 417—424. გეორგიანი, VI, 1966, გვ. 79—83, 106—107.

მიტრი მეფისა შვირველი, რომელიც, ეპის ვარეშეა, ჩვენს არსენ ბერი უნდა იყოს. ამ ანდრიაიდან ირვევია, რომ არსენი ყოფილა დისწული ტბეთის ეპისკოპოსის პავლესი... მას ჰყოლია ძმები: ნ ი კ ო ლ ო ბ ი, ქუთათელ მთავარეპისკოპოსი, ი ო ა ნ ე, ანგელი მთავარეპისკოპოსი... და ა ნ ტ ო ნ ი ოპიზის მონასტრის წინამძღვარი, რომელიც თამარ მეფის კორნაციისას მას გვირგვინი დაადგა თავზე. უნდა ვიფიქროთ, არსენ ბერიც საღიბსძე ყოფილა გვარად⁸⁷. ეს მოსახრება, რომელიც გაიხიარეს სხვა მკვლევრებმა⁸⁸, ტბეთის სახარების ანდრიათი არ მართლდება. პავლე ტბელი წერს: „საყდარისა ტბეთისას ისხნეს ძუენი წიგნი მრავალი და ახალი ყოლა არა. მრგულანისა კითხვა საქირო იყო და დიდად იკიროდეს. და დაეაფურე ესე ოთხთავი სრული და უნაყლუო კარგითა მართლითა ზანდრეთა და კანონითა სალოცვლად მრთიფ-გერგუნისათა მეფეთა: დიმიტრი—გაშურდელითა ჩემისა, გიორგი ძმის მათისა, და სასრად საწყალობელისა სულისა ჩემისა და მოსაყენებლად შობელთა ჩემთათეს, მიქელ და მარიამის, და ძმთა ჩემთა: ვიორგი, თეოდორე და კონსტანტინე; დათა ჩემთა: ცხოვრება, გუარანდუბე და ნონას; დისწულთა ჩემთა: ნ ი კ ო ლ ო ბ — ქუთათელ მთავარეპისკოპოსისა და არსენი — ქუთათელ მთავარეპისკოპოსისა, ა ნ ტ ო ნ — ოპიზისა წინამძღვარისა, ა რ ს ე ნ ი — დიმიტრის მეფისა შვირველისა და ყოველთა თვისთა და წათესათა ჩემთათეს“⁸⁹.

აქ მოხსენებულ პირთა შესახებ პ. კარბელაშვილი წერს, რომ იოანე ანგელი შემამკობელი „ანის პირის ღეთის ხატისა, რომელიც დღეს თბილისში ასვენია“, ხოლო ანტონ ოპიზარის გვიარდ საღიბისძეა, „დიდებულ გუარისშვილი, შემდეგ ქუთათელი, რომელმაც 1184 წელს მეფედ ცხებულ თამარ მეფეს მიაფარე გვირგვინი... ნიკოლოზ და არსენ ქუთათელნიც საღიბის ძენი არიან“. იმავე მოსახრებისავე თაყაიშვილი, ოლონდ ნიკოლოზის, არსენ ქუთათელისა და არსენ შვირველის შესახებ შენიშნავს: „მათი ვინაობა სხვა წყაროებიდან ჩვენთვის უცნობია; ხოლო კ. კეკელიძე ფიქრობს: ნიკოლოზ, იოანე, ანტონი და არსენ შვირველი არიან ძმები საღიბისძეებანი (არსენ ქუთათელის ვინაობაზე ის არაფერს ამბობს). განსვენებულ მეცნიერს ამ ვარაუ-

⁸⁷ კ. კეკელიძე, ქართ. ლიტ. ისტორია, I, გვ. 307.
⁸⁸ ლ. მკვანაძე, ძველი ქართული მწერლობის კვება, I, გვ. 137—138, 193, 381.
⁸⁹ ივერია, 1900, № 229; MAK, XII, 1909, გვ. 156—157; Q ფონდის „ხელნაწერთა აღწერილობა“, II, გვ. 352—355.

დის საფუძველი არ ჰქონდა. პავლე ტბელს ჰყოლია სამი და — ცხოვრება, გუარანდუბე და ნონა. მათი შვილები არიან: ნიკოლოზ და არსენ ქუთათელნი, იოანე ანგელი, „არსენ დიმიტრი მეფისა შვირველი“ და ანტონ ოპიზარი. მაივან ვინ ვისი შვილია, არ ვცით. ისინი ძმებდაც შეიძლება აღვიაროთ და დღედაშვილებდაც. თუ არსენ შვირველი საღიბისძეა გვიარდ, ვილა გვიარდ არსენი, რომელიც ქუთათელ მთავარეპისკოპოსად მოხსენებულნი? მათი მამისა (თუ მამების) ვინაობა ჩვენთვის უცნობია და, ცხადია, ვერც ერთ არსენს საღიბისძედ ვერ შევიჩნევთ. ამ გვიარდს არსენს, როგორც შვირას, ჩვენი ისტორია არ ჩნევთ. ამ გვიარდს არსენს, როგორც შვირველს, რომელიც ლოცუემენტში მოხსენებულთა დიმიტრი მეფისაგან გაზრდილი პავლე ტბელის დისწულია. ამ ორ არსენს ერთმანეთისაგან ნახევარი საუკუნე მაინც აციწულად. არსენ ბერი XII საუკუნის 30-იან წლებში უნდა გარდაცვლილიყო, არსენ შვირველი კი გიორგი III-ის (1156—1184 წწ.) თანატოლი ჩანს და თამარის მეფობისას მოესწრაფებოდა. ასე რომ, ეს ორი არსენი სხვადასხვა დროს ორი სხვადასხვა მოღვაწეა.

მაშ, ვინ არის არსენ ბერი?
 მეგობრობთ ტრადიციულ ცნობებს.
 1. „აღორძინების ხანის“ ბიბლიოგრაფიულ წყაროებში არსენ ბერი, როგორც დამოუკიდებელი შვირველი და მოღვაწე, არ ჩნებებოდა. იგი აწველან დაეკურთხებულა არსენ ივალთოელის სახელთან. მაგალითი აწველან დაეკურთხებულა არსენ ივალთოელის მიძღვნილთა, „წყობილისტიკვანობაში“ არ მოიპოვებდა არსენ ბერისადმი მიძღვნილი იამბიკო; ანტონ ბაგრატიონმა იცის, რომ ეს არსენი არის ივალთოელი, რომელიც საზღვარგარეთიდან დაბრუნების შემდეგ ცხოვრობდა „შოი-შლიმეში (სტრ. 758):“

შოი მმარხველის საზილობო სიანე
 მისობრანე შენ საცხოვრებლად, ა რ ს ე ნ ი.

2. დავით რექტორის ცნობით ივალთოელი „იყო მოძღვარი მეცნიერებისა მეფისა დავით აღმაშენებლისა. თუ ვინცისლავთ ქართულსა ღელისა სქელის კანონისა ბოლოს ამისგან (ივალთოელისაგან, — ი. ლ.) მიწერილსა დავით აღმაშენებლისა შიშართ ეპისტოლესა, თავს ასე იწუება: ღამისდა მომართ რასა სიბრძანს-მოყვარება და შემღვდობი...“¹⁰⁰ მართლაც, დავით აღმაშენებლის ხოტბა „მეფეთა დავითის მომადონი არსენი“, რომელიც არსენ ბერს მიეწერება, იწყება ამგვარად: „ამბოთლა მომართ რასა იტყვი, რომელსა, შიბრძანს-მოყვარება...“¹⁰¹

¹⁰⁰ Q 401, გვ. 25 (იხ. სიტყვა „არსენი“). ე ა ხ უ ტ ი ე ბ ა ტ ო ნ ი ვ ი ე ლ ა, საქართველოს გეოგრაფია, 1941, გვ. 341.
¹⁰¹ ი. მ. გიორგიანი, კრიონიები, II, გვ. 68.

ამ ტრადიციული ცნობების სისწორეს ადასტურებს ფალოთელისა და არსენ ბერის შრომების ანალიზიც. აგრეთვე ბიოგრაფიული დეტალების დამოხვევა, საიდანაც ირკვევა, რომ არსენ ბერი და არსენ ფალოთელი ერთი და იგივე პირი ყოფილა. აი, ამისი სხვა წინამძღვრებში:

8. დღით აღმამყენებლის მიერ 1123 წელს შიო-მღვიმისადმი მიცემული ანდერძით, არსენ ბერი მოღვაწეობის შიო-მღვიმეში: იქ მკლესის შვენებლობასა და სამონასტრო საქმეებს ხელმძღვანელობს. იულიუს ცხოვრობს შიო-მღვიმის საფანეში. ამას ადასტურებს „ლოლ-მატიონის“ ცნობითი მონაწილე: „არსენისა მისრული მღვიმეს (იგივესსხმება შიო-მღვიმე.—ა. ლ.) იტყეს დავით მეფე: მე მაინდელი კაცი ვარ, ოღეს არსენი დარჩილი ჰქამა, მარჯუნენასა გუერდასა ზედა წყა, ნისელსა იუთხილა და დოღმატიკონსა აწამებდა და ცქლსა სოფი-წმინდასა იგივე მარტოა იქმოლა“¹⁰².

4. იმავე ანდერძში დავით წერს: „მობრძანეს სასომან ჩემმან ბერმან არსენი და თვით სულიერმან ბერმან, მოძღვარმან ჩემმან იოანე, რათაცა წესისა ზედა სვიმონ-წმინდისა დაესხნენ მონასტრისა მღვიმისა წესნი, რომელი მათ მიერ აღწერილი იქნეს ყოვლად შეუერებლად“¹⁰³. არსენის თხოვნით დავითს იმავე სვიმონ საციირველ-მოქმედის მონასტრისათვის შეუწირავს ზოღაბენი: „სობსტერი, ვითა ბერსა განმანათლებელსა ჩემსა არსენის, გაუწესებია და მე ზოღაბენი შენიწირავს მუხრანს წმინდა სვიმონ საციირველ-მოქმედისადა... იგი, ვითარცა თვით არსენი განაწესის, ეგრე იქმნას“¹⁰⁴.

იმაღება კითხვა: არსენ ბერი რატომ ასე გულმოდგინედ ზრუნავს სვიმონ საციირველ-მოქმედის მონასტრისთვის ან რატომ შემოიღო მან შიო-მღვიმეში შავი შთის სამონასტრო ტიპიონი? ეს გასაგები ვახდება მაშინ, თუ გავიხსენებთ, რომ იუალიოელი ორი ათეული წლის განმავლობაში მოღვაწეობდა შავ-მთაზე; სვიმონ საციირველ-მოქმედის მონასტრში ვფერებ მცირესთან და კარგად იცოდა იქაური სამონასტრო წესები. ამიტომაცაა, რომ შიო-მღვიმეში არსენი ამბარებს ისეთ-სავე ლიტურგიულ-დისკალინარულ წესს, რომელიც არსებობდა თავისი მოძღვრის — ვფერებ მცირის საფანეში, და ზრუნავს თავისი ნაბინავარი საენისთვის მატერიალური ბაზა შექმნას საქართველოში.

5. 1103 წლის საეკლესიო კრების განჩინებაში (ე. წ. „ძეგლის წერა-ში“), რომელიც დაწერილია არსენ ბერის მიერ, შემონახულა იუალიოელის შრომების ნაკვალევი.

ა. არსენ ბერი ქრისტეს შესახებ წერს: „იგი იყო პირშეო ყოვლისა ძეგბულისა, თავს იღვა პირშეო მრავალთა მბათა შორის ყოფა“, ან: „არა-არსისაგან არსებელ მომყვანებელმან ღმერთმან უხილავთა მათ ზესთა სოფლისათ ძალთა ბუნებას ეუფლებითა და უბრუნებლობითა შეამკო“¹⁰⁵. ეს ფრაზები გამოხატულია მიქაელ ფსელისის ფილოსოფიურ-გვანჯეტარული თხზულების „პირშეოსისეს“, რომელიც უთარგმნია არსენ იულიოელს და შეუტანია თავის ცნობილ „ლოღმატიკონში“. ამ ძეგლში განმარტებულია, რატომ ეწოდება ქრისტეს „პირშეოა ყოვლისა-ავებულისა“ (ყოლსელთა I, 15) და „პირშეოა მრავალთა მბათა შორის“ (რომაელთა VIII, 29). აქვე კუთხულობთ ფილოსოფიურ-თეოლოგიულ მსჯელობას, თუ როგორ იქმნა „არა არსისაგან არსად მოყვანება“¹⁰⁶.

ბ. ხელნაწერთა ინსტიტუტის თანაშრომელმა ე. გიუნაშვილმა გამოარკვია, რომ „ძეგლის წერის“ ერთ-ერთი წყარო ყოფილა სასტუმრო კანონის“ იუალიოელისმიერ თარგმანი და კანონთა სია ორგვე ძეგლში ერთნაირი თანმიმდევრობითაა დაცული¹⁰⁷.

ყოველივე ეს გვაძლევს საფუძველს დავსაყენათ: არსენ ბერი და არსენ იუალიოელი ერთი და იგივე პირია. არსენ იუალიოელი არის დავით აღმაშენებლის მოძღვარი და სახელმწიფო რეგენტს, მეფე და ფილოსოფოსი ერთნაირ პოლიტიკურ და ფილოსოფიურ-თეოლოგიურ თვალსაზრისს ავითარებენ და შეთანხმებულად ეწევიან სახელმწიფოებრივ და სასწერლო მოღვაწეობას.

6. ღვათთ ალშაშინაშვილის ინსტორიკონი

„ქართლის ცხოვრების“ შემადგენელ თხზულებათ შორის „ცხოვრება მეფეთ-მეფისა დავითისა“, რომელსაც ჩვეულებრივ დავით აღმაშენებლის ისტორიას ეწოდებთ, ძველი ქართული საისტორიო მწერლობის ერთ-ერთი უბრწყინველესი ძეგლია. მისი ავტორი დიდად განათლებული სასულიერო მწერალია; საუცხოოდ ჰყოლობს ქართულ და ბერძნულ ენებს, იცნობს თავისი ეპოქის საქართველოს ცხოვრებას და მწერლობას, იცის ქრისტიანული თეოლოგია, ბერძნულ-ბიზანტიუ-

¹⁰² S. 1463, ფ. 181. თ. ორბელიანი ფიქრობს, რომ ეს არსენი უნდა იღოს არსენ II კათალიკოსო, მაგრამ ეს ვარაუდი შეუძლია (ქრონიკები, I, 23, 246).

¹⁰³ თ. ორბელიანი, ისტ. საბ., 23, 16; ქრონიკები, I, 23, 246.

¹⁰⁴ ისტ. საბ., 23, 17; ქრონიკები, II, 33, 16.

¹⁰⁵ თ. ორბელიანი, ქრონიკები, II, 33, 60.

¹⁰⁶ ი. ლ. ა. შვილი, მიქაელ ფსელისის ფილოსოფიურ-გვანჯეტარული ტრაქტატი „პირშეოსისეს“ (ძველი ქართ. მწერლობის საკითხები, II, 1964, 23-80-84).

¹⁰⁷ ხელნაწერთა ინსტიტუტის VI სამეცნიერო სესიის ოქრესები, 1964, 33, 11-12.

რი ისტორიოგრაფია, მითოლოგია და პოეზია; აზროვნებს ფართოდ, ღრმად და ბრძნულად; მსჯელობს ნათლად და ენაშხეობს ბრწყინვალედ.

ეს ისტორიკოსი დავით მეფის თანამედროვეა, თანადაზნაფილი თითქმის ყველა იმ ამბისა, რომელიც აღწერია მის პირველ დიდ თურქობიდან (1080 წ.) დავითის ვარდაცვალებამდე (1125 წ.); მეფესთან დაახლოებული პირაცაა: იცნობს მის ინტიმურ ცხოვრებას, სარგებლობს სამეფო ბიბლიოთეკით, სწავლავს მეფის მიერ წყაობულ წიგნებს; იცის დავითის ცხოვრებიდან ზოგიერთი ისეთი რამ, რომლის მოწმეც შეიძლება მხოლოდ თვითონ ყოფილიყო.

«ცხოვრება» დაწერილია დავითის ვარდაცვალების უმაღლეს 1130 წლამდე, ე. ი. გელათის მშენებლობის დამთავრებამდე (ი. ჭავჭავაძისა და კ. კეკელიძის ვარაუდით 1123—1126 წლებში). ტექსტს ავლია შესავალი და ანდერძი, რომლებშიც დაცული იქნებოდა ბიბლიოგრაფიული (თუ სხვა ხასიათის) ცნობები თხზულების ავტორის, მისი შინადასახულებისა და დაწერის თარიღის შესახებ. რაჟი ამგვარი ცნობები არ მოგვეპოვება, მკვლევრები აღნიშნულ საკითხებზე ტექსტის შინაარსობრივი შესწავლის შედეგად ვამოტივებენ მოსაზრებებს.

თ. გორდანიას ვარაუდობს, რომ «ცხოვრება» დაწერილი უნდა იყოს თანვე ათალიკოსის ან სვიმონს კუნიანდლის მიერ. ის არსენ იყალიკოსის ავტორობის შესაძლებლობას ვამორიციხავს¹⁰⁹.

ი. ჭავჭავაძის წერს: «ვინ იყო ის ისტორიკოსი, რომელმაც დავით აღმაშენებლის ცხოვრება და მოღვაწეობა ავტოგრაფი, ჩერეგობით არ ვიცით. არც თვით ისტორიკოსი, არც სხვა რომელიმე წყაროში ამის შესახებ ცნობები არ მოიპოვება»¹⁰⁹.

ს. კაკაბაძე¹¹⁰, კ. კეკელიძე¹¹¹, ლ. შენაბლაძე¹¹² და ჟ. ოდიშელი¹¹³ ფიქრობენ, რომ «ცხოვრების» ავტორია დავით აღმაშენებლის ანდერძებში მოხსენიებული არსენ ბერი.

დღეს ჩვენს მეცნიერებაში ფესვ იღებამ უახსნარელი მოსაზრება; მისი დასაბუთების ცდა ამ ორივე წლის წინათ მოკცა ჟ. ოდიშელმა; მაგრამ იგი შემოიფარგლა მხოლოდ ლიტერატურული პარალელებით.

არსებითად მას არსენ ბერის ავტორობის სასარგებლოდ მტკიცე საბუთი არ მოუშველებია. ზეით ვამოყარეკით, რომ არსენ ბერი არის არსენ იყალიკოსი. იყალიკოსი კი, როგორც საშირლიანად შენამდგენი მკვლევრები, არ შეიძლება ვცნობ დავით აღმაშენებლის ისტორიკოსად, რადგანაც ტექსტში ის მოხსენიებულია ქება-დიდებათი როგორც «თარგმანი და მეცნიერი ბებრქმენა და ქართველთა ენათა და განმანათლებელი ყოველთა ეკლესიათა» (გვ. 356), წინააღმდეგ შემთხვევაში ის თავის თავს შექმნის არ იყალიკოსად.

მამ, ვინ არის ის პირი, ვინც «დავითის ცხოვრება» დაწერა? ნუთუ მისი სახელი ისტორიკოსი დავითი? — ვფიქრობთ, არა! ცნობა დავითის ისტორიკოსის ვინაობაზე შემოწინავეს «ისტორიკოსთა და აზმათა» ავტორს. მისი თხზულების დასაწყისში თამარ მეფის წინაპრებზე ნათქვამია (გვ. 3):

«მამად მისდა (იგულისხმება თამარი, — ი. ლ.) იქმნა გიორგი, მეფე მეფეთა, ძე დიმიტრი მეფისა, რომელსა დავითაც გვდა ძედა, ძესა დავითთანისასა»¹¹⁴, და აღმოსავლეთისა და კერძო-ჩრდილოეთისა მეციხოვნისა და ზღუარათა დამდებელისა და ზღუთა[ნა] ზღუთამის მკურნაბელისა, რომლისა დიდებითა, სიძინითა და გუარითა ცხოვრებასა აღმოაჩენს იოვანე ფილოსოფოსისა კიმიკიელისა შესსხა-მითხრობა. დიმიტრისა, მჭენესა ჯდომათა შინა და მძღესა ბრძოლისა შინა, ორი ძე ებადა»¹¹⁴.

ეს ტექსტი «ქართლის ცხოვრების» ნუსხებში (ვინაყავთრებით მარამ დედოფლისეულ ვარიანტში) ძლიერ დამახინჯებულია. ამიტომ ერთხანს ნ. შარისიძის ვაუტებარა იყო, ვის ეხებოდა კიმიკიელისა შესსხა-მითხრობა. იგი წერდა: «ქართლის ცხოვრების მარამ დედოფლისეულ ნუსხაში (გვ. 363—364) იხსენიება დავითისა თუ დიმიტრისა შესსხა, რომელიც მიეწერება ფილოსოფოსს იოვანე კიმიკიელს»¹¹⁵. რამდენიმე წლის შემდეგ მან ეს მოსაზრება შესწორა ამგვარად: «По одному списку Грузинских летописей, «Философу Иоанну Чимичелю должно принадлежать недомошедшее до нас «похвальное слово (შესსხა-მითხრობა) царю Димитрию (1125 — 1154), доблестному в нападениях и победоносному в боях»¹¹⁶.

¹⁰⁹ თ. გორდანიას, ქართულები, II, გვ. XLVI.
¹¹⁰ ი. ჭავჭავაძის, დავით ქართული საისტ. მწერლობა, 1945, გვ. 208.
¹¹¹ ს. კაკაბაძის, დავით აღმაშენებლის მემორიანის ვინაობა, 1912.
¹¹² კ. კეკელიძის, წიგნი ლიტ. ისტორია, I, გვ. 309—314; II, გვ. 262—265.
¹¹³ ლ. შენაბლაძის, მკვლე ქართული მწერლობის ავტორები, I, გვ. 137—138, 193, 381.

¹¹⁴ ჟ. ოდიშელი, დავით აღმაშენებლის ისტორიკოსის ვინაობის საკითხისათვის, ზღუნარული ინსტიტუტის შიამბე, V, 1963, გვ. 211—220.

¹¹⁴ კ. კეკელიძის წყაობისას «ესა დავითთანისა» ასწორებს როგორც აქვს დავითთანს (ისტორიკოსი და აზმათა შარაინდელისი, 1941, გვ. 54). ასეთი გასწორება მიუღებელია. მშენ მომდევნო ამხსნულ სიტყვებში («მეციხოვნისა», «დამდებელისა» და «მკურნაბელისა»), რომლებიც ნათესაობითი ბრუნვითა მოცემული, უნდა შესწორდეს მოცემოთი ბრუნვით («მეციხოვნისა», «დამდებელსა» და «მკურნაბელსა»). ამის უფლებას კი არ გვაძლევს ზღუნარეთა ვარიანტი.

¹¹⁵ TP, IV, გვ. 26.
¹¹⁶ H. Марр, Нови Петрицкий, გვ. 5.

ეს განმარტება გაიზიარეს ი. ჯავახიშვილმა, ს. გორგაძემ, კ. ძველიძემ, პ. ინგოროვამ და ყველა იმათ, ვინც პეტრიწ-კომპიშელის შესახებ საერთოდ ნარკვევები გამოაკვეყნეს. კ. ძველიძემ უცვლელად გაიმეორა ნ. შარის დებულება: „იოანე ფილოსოფოსისა კომპიშელისა შესახებ-მოთხრობა აღმოჩინეს დიმიტრისა, მწესსა კლომათა შინა და მძღესა ბრძოლასა შინა“¹¹⁷.

„ისტორიათა და აზმათა“ ცნობის შინაარსი დასახელებულ მკვლევართა მიერ რამდენადმე შეცვლილია. ისინი აერთებენ ორი სხვადასხვა წინადადების წყარებს. სიტყვები „აღმოჩინეს იოანე ფილოსოფოსისა კომპიშელისა შესახებ-მოთხრობა“ არის „რომელიც“ კავშირისა იმხნელი წინადადების დასასრული, ხოლო სიტყვები „დიმიტრისა, მწესსა კლომათა შინა და მძღესსა ბრძოლასა შინა“ — მომდევნო წინადადების დასაწყისი. მათი ერთი წინადადებად გაერთიანება უპართებულ იქნებოდა. ეს შეცდომა „აზმათა“ კრიტიკულ გამოცემებში გასწორდა იმგვარად, როგორც ზევით დამოწმებულ ციტატებშია. ამ გასწორებამ წინადადების ბირთვი შეცვალა, რის გამოც საჭირო გახდა კომპიშელის თხზულების რაობის ხელახალი განხილვა. ჩემს წინაშე აღიჭირა ორი კითხვა: ვინ არის „შესხმა-მოთხრობის“ ობიექტი და მიაღწია თუ არა ამ ძეგლმა ჩვენამდე?

სხენებულ „შესხმა-მოთხრობას“ ი. ჯავახიშვილმა უწოდა ჯერ „დიდი ისტორიული პოემა“¹¹⁸, მერმე — „დემეტრე I-ისა და მისი ძემების თავგადასავლისა და მოღვაწეობის აღწერილობა“¹¹⁹, პ. ინგოროვამ — „ესპილოლოგია“¹²⁰. ცნობის მიხედვით, ეს საისტორიო ძეგლი „ისტორიათა და აზმათა“ მსგავსად ხოტბისა და ამბავთა შემცველი თხზულებაა. იგი უპირველესად „ცხოვრებაა“, რომელიც მოთხრობილია მეფის დიდება, მზნება და გვაროვნული ჩამომავლება. ის ამავე დროს წარმოადგენს ხოტბას, რაჟი ამგვარი თხზულება დიმიტრი მეფეზე არ მოგვეცემა, მკვლევრები „შესხმა-მოთხრობას“ ჩვენამდე არმოდღეულ ძეგლად სთვლიან. ვფიქრობთ, კომპიშელს (ანუ პეტრიწს) დიმიტრი მეფის ცხოვრების ამსახველი თხრობა („თავგადასავლისა და მოღვაწეობის აღწერილობა“) საერთოდ არ დაუწერია. იოანე პეტრიწი, დავით აღმაშენებლის უფროსი თანამედროვე, შეუძლებელია დიმიტრი მეფის მთელი ცხოვრების მომსწრე და მემატიანე ყოფილიყო.

„ქართლის ცხოვრების“ კრებულში შეტანილი სენაქსიარული საკითხავი „ცხოვრება დიმიტრი მეფისა“ (I, გვ. 365—367) დაწერილია

„დავითის ცხოვრების“ მიხედვით. მის ავტორს ამ თხზულებიდან ამოუღია დიმიტრის გამეფებისა და ქალაქობის ციხესთან ბრძოლების ამბები. სხვა დანარჩენი ცნობები მას შეიძლება სკოლინოდა საშუაო ოჯახში (დაცული ტრადიციული გადმოცემებიდან, ხოლო დიმიტრი მეფის დასასათუბა თვით საკითხავის ავტორს უნდა შეეხებოდა. ასე რომ, „დიმიტრი მეფის ცხოვრების“ ვრცელი რედაქცია არ არსებულა, წინააღმდეგ შემთხვევაში იგი „ქართლის ცხოვრების“ კრებულში დამატალი იქნებოდა, ან მისი კავლი სადმე ასახებოდა. „ისტორიათა და აზმათა“ ავტორის ცნობა კომპიშელის „შესხმა-მოთხრობის“ შესახებ გვხვდა მხოლოდ „დავით აღმაშენებლის ცხოვრებას“. ვაწიხილობთ ეს ცნობა შინაარსობრივად:

„აზმათა“ ავტორი ზემოთ დამოწმებულ ციტატაში ისხენიებს ხუთ მეფეს: დავით აღმაშენებელს, დიმიტრის, დავითს, გიორგისა და თამარს. შთაგან დავით აღმაშენებელი ცნობაში სახელები ვერ არის დასახელებული. ისტორიკოსს მას ენათეტებები აქვს. შინაარსიდან ჩანს, რომ „დავითიანი“ და „აღმოსავლეთისა და კერძო-ჩრდილოეთისა მეცხოვრებელ“ ზღუარათა დამდებელი და ზღუათაგან ზღუადის მყვრობელი“ არის დავით აღმაშენებელი. თუ ამ ენათეტების ნაცულად გასვამით იმ პირის სახელს, რომელიც ციტატაში იგულისხმება, ჩვენი მსჯელობა დამაჯერებელი გახდება და „შესხმა-მოთხრობის“ ობიექტიც გამოიწდება. შევარალი ამბობს:

თამარის მამად იქნა მეფეთ-მეფე გიორგი, ძე დიმიტრი მეფისა, რომელსაც დავითიც უწვა: ძღღ, ძესა დავით აღმაშენებლისსა, რომლისა (გ. ი. დავითის) დიდებუთა, სიძნითა და გვართა ცხოვრებას მოვიტოხრობს იოანე ფილოსოფოსისა კომპიშელისა „შესხმა-მოთხრობა“.

სანამ ამის საფუძველზე სათანადო დისკუსია ვამოციტანდეთ, საჭიროა გავიხსენოთ „აზმათა“ ავტორის ერთი სტილიტური თვისებებებება: რომელიც რთულ ქვეყნობელ წინადადებაში მთავარი წინადადების რომელიმე წევრს მასნის რამდენიმე „რომელიც“ კავშირისა წინადადებათ. მაგალითად, („გიორგი მეფემ“) დავდა თუი მისთ მონაგები და მისთა ტყუეთაგან მონაგები ციხესა შინა უფარმოვასისა, რომლისა იგვეულ იყო ვახტანგ გორგასლისაგან, რომელსა შინა თუი აღსურულა რომი იგი ღომათა და გოლიათი გოლიათითა“ (გვ. 17). იქ კავშირი „რომლისა“ ვხვბა არა „ვახტანგ გორგასლის“, არამედ „უფარმის ციხეს“. ამის ანალოგიით შეიძლება გვედიტარა, რომ კომპიშელის „შესხმა-მოთხრობა“ ვხვბა დიმიტრი მეფეს და არა სხვა რომელიმე პირს, მაგრამ ეს შესაძლებლობა ამ შემთხვევაში ვამორიცხებოლი, რადგანაც კომპიშელის დიმიტრის ცხოვრებას ვერ აღწერდა იმის გამო, რომ იგი მოცუწრო მხოლოდ მისი მეფობის დასაწყისს, მასსადაც, „შესხმა-მოთხრობა“

¹¹⁷ კ. ძველიძე, ქართული ლტ. ისტორია, I, გვ. 316.

¹¹⁸ ი. ჯავახიშვილი, ქართველი ერის ისტორია, II, 1913, გვ. 657.

¹¹⁹ მ. ს. ს. გ. ძე. ქართ. საისტ. მწერლობა, 1945, გვ. 245.

¹²⁰ პ. ინგოროვა, ობხულებანი, I, გვ. 158.

ვევლი, რომ მეორე პეტრიწა და მეორე არსენს უწოდებდნენ. მ. წულუბიძე მის პეტრიწის ლიტერატურული სკოლის წარმომადგენლად აცხადებს.

იეზუიტების შემკვიდრებობიდან ცნობილია სამი იამბიკო¹²⁸, ერთ-ერთი მათგანში შექმებულია პეტრიწი, რაკოტაჲ «ნათელმოფელი აღთა გულსათაჲ».

«სულეშაისი» ლექსების რედაქციას (ე. ი. «სათნოებათა კიხის») ერთ-ერთს აკროსტიქული იამბიკო, რომელშიც პეტრიწი სთხოვს იოანე სინელს ლეთის წინაშე შეამდგომოს: «მეოხმეკმენ, მამაო იოვანე, შე — იოვანეს, მოსაგნა შენსა» (სტრ. 302). ამაზე იეზუიტული უბასუბესს: «შენნი იოხხე, მამაო იოანე». ეს აკროსტიქი ხუთი ტიპისგან შედგება. ყოველი მათგანი გაყოფილია ორ მუხლებად (5+7), რომელთა აკროსტიქული დსაწყისი-დასასრული გვაძლევს ბოლო ტიპს. ტექსტი შინაარსობრივად ბუნდოვანია. აი ესეც:

ამდვენ სულენი,	ორფევეს ვმაო დამსწენლო,
ნათელ-მოფელი	აღთა გულსათაო.
ნათიათა კვირა	შესიცი ვშათისა შესა
ესე შილდ	აღმონენნი შემოდუნაჲ.
შენნი იოხხე,	მამაო იოხხე!

ამ იამბიკოში იეზუიტული გეჟუდის ერთ-ერთ ძველსა და საწმილ ცნობას პეტრიწის ლიტერატურულ შემკვიდრებაზე. ირეკვეა, «სულეშაისი», მართლაც, იოანე პეტრიწს გაუღმკესას. მის ხელს ჰქონია «საკემნა, ორფევეს ვმაო დამსწენლო» (ე. ი. საკრავი მუსიკალური ინსტრუმენტი) და ისე შეუთხზავს «ხესთა მუსიკო ვმაო» უცუფთი იამბიკოები.

დავით აღმაშენებლის უმცროსი თანამედროვედ უნდა ვეწოდო გელათელი მოღვაწე «მამა პეტრე», რომელიც ჩვენს მენიერებაში ცნობილია პეტრე გელათელად. ანტონ ბაგრატიონი «ყოფილი სიტყვათაში» მის აღზევებულ ქებას უძღვნის (სტრ. 768—769):

სტანი პეტრესნი იეზუიტობით,
 ან იოანეს ჰქუენან ფილოსოფოსი,
 ან არსთს იუდაიოელს დიდარს,
 ანუ ვფრემს ქართველას ნათობათასს,
 ანუ ეპაქალ, მარქსუნე ესე, მანენი

¹²⁸ ქ. აქვქელიძე, ქართული ლიტ. ისტორია, I, გვ. 306—307; ძველი ქართული ლიტ. კრესტიანობა, II, გვ. 379—380.

ესაზენ წყარონი პეტრე ფილოსოფოსი,
 რიტორიკოვი ესეი, ღმრთის-მეტყველ-აქრაციო-ვოდი,
 შემფრინარეს, შელამა-შეკრიალეს
 პიტრე პეტრე სავრეველსნი.
 ამიდ შეე უბა ვაქუა მისა მოუღო შინა 187.

პ. იოსელიანი ამბობს, რომ ეს «მამა პეტრე» ასეც ხერხდება 1250 წელს, დასაფლავდა გელათის მონასტერსა. თუ რას ემყარება იგი, არ ვიცით, მაგრამ ერთი რამ ცხადია: პეტრეს მართლაც გელათში უმოღვაწეონია, მხოლოდ არა 1250 წლის მახლობლად, არამედ გაცილებით ადრე, შეიძლება იეზუიტების დროსაც ან მასზე უწინ, რადგანაც XII—XIII საუკუნეების მიწაზე იგიც უცუფ ცნობილი იქნებოდა ერთი ყოფილა. პეტრე გელათელს მიაწერენ რამდენიმე თხზულებას¹²⁹ (მათ ჩვე-ნამდე არ მოუღწევიათ), ამიტომ პეტრეს ლიტერატურულ საქმიანობაზე ბევრს ვერაფერს ვიტყვით.

ქ. აქვქელიძე აღნიშნავს: «ერთადერთი შრომა პეტრესია, რომელსაც მისი სახელი აწერია, არის თარგმანი იოანე სინელის კლემაქსისა პატრიარქი ფოტის სქოლიოებიტურთ (A 39)... ამ თარგმანიდან ნათლად ჩანს, რომ პეტრე მიმდევარი ყოფილა პეტრიწონელს სკოლისა, რომლის ნორმებს ჩვენი ეხედეთ ამ თარგმანის ყოველ სტრიქონში»¹³⁰. ახლა უცუფ ვარკვევლია, რომ არც ეს თხზულება გუთვინს პეტრე გელათელს¹³¹. მხოლოდ მის დაუწერია ორი იამბიკო ერთხუფთეული. მათში შექმებულია იოანე სინელი და მისი თხზულებების მთარგმნელი იოანე პეტრიწი. ეს ირეკვეა დიდი სხეუბული ორი იამბიკოს შინაარსობრივი ანალიზიდან და სხვა წყაროებთან მათი ცნობების შემაბრისპირების საფუძველზე.

არსებობს ანტონ ბაგრატიონის ცნობა (დაცულია «საქელაში»), რომ იოანე პეტრიწმა ბერძნულიდან ქართულად გიღმოილო იოანე სინელის «სულეშაისი» ორკვერად: «პირველი ვიდრემე განკარგულად, ხოლო მეორე — იამბიკოვანად». ამ ცნობას იმეორებს დავით რეტიორი: «მე უცუფ მინიაცუნ და წამიეთხიზუნ» იოანე სინელის «სულეშაისი»,

¹²⁹ შტრა. იოანე ბაგრატიონი, კლასიკა, II, გვ. 178.
¹³⁰ წყობილიტყვათა, 1823, გვ. 267; ზ. კვიციანიძე, ქართული მწერლობა XII—XVI საუკუნეებში, გვ. 2.
¹³¹ ქ. აქვქელიძე, ქართული ლიტ. ისტორია, I, გვ. 333—334. შტრა. ზ. გ. ნ. ბ. ვ. ძველი ქართული მწერლობის ცვაზები, I, გვ. 538—539.
¹³² ი. ლილიევილი, იოანე პეტრიწის ერთი «დაკრეველი» თარგმანისათვის (ლიტერატურული სკანდალი, 1965, № 1.).

„სიოლასტიკოსად ზედწოდებულნი“ და ესევე „კლემასის“, „დალემასი-ლი იბრიკოლ და აკროსტიხორად კიდურ-წერლობითი“.

ისტორიკოს-მკვლევართაგან პ. ოსელაინი, მ. ყანაშვილი და ს. გორჯაძე აღნიშნავენ, რომ პეტრიწს უთარგმნია „კლემასის“ პროზად და გულუქსავს იამბიკოდ, მაგრამ პროზად უთარგმნია არა ჩანსო. ჩვენ საგანგებოდ დაინტერესდით ამ დაკარგული თარგმანით. აღმოჩნდა, რომ პეტრიწი ავტორია „კლემასის“ იმ პროზადი რედაქციისა, რომელი აქამდე პეტრე გელათელს მიეწერებოდა. ამ რედაქციის ტექსტი დიდხანს ცნობილი იყო მხოლოდ ერთი ნუსხით (A 39), რომელიც გადაწერილია პერგამენტზე ხელნაწილად დაახლოებით XII — XIII საუკუნეთა მიჯნაზე, მაგრამ „კლემასის“ ხელნაწილად შესწავლისას გამოვლინდა ამავე რედაქციის სამი სხვა ნუსხაც. მათგან ორი (S 344 და H 2346) გადაწერილია ნუსხურად XVIII საუკუნის მეორე ნახევარში, მესამე (H 2188) — მხედრულად XIX საუკუნის დასაწყისში¹²¹.

ცნობა მთარგმნელს ვინაობაზე შემოიწინავეს ორ ხელნაწერს — გვიანდელს (S 344) და უძველესს (A 39).

S 344-ე ნუსხის ფორზაზეც იკითხება დავით დადიანის მინაწერები: „უფრემ მცირისა თარგმანისა ნათარგმანებად ვკონებ“ და „ვმოკუნებო მოტევენას, ჰოი, საძლიერო ფილისოფოსო იოვანე (იფულისს-მება პეტრიწი, — ი. ლ.), ამაღ რომე ნამროში შენი სხვათა ნათარგმანებად ვკონე“¹²². ... დავით დადიანს „კლემასის“ მთარგმნელად ჯერ უფრემ მცირე მოიხსენია, მაგრამ მალე ეს შეცვლია. ვაღსწორებია და თხზულების მთარგმნელად პეტრიწი უცხია. თუ რა წყაროს ემყარებოდა და დადიანი, არ ვიცი, მაგრამ ის უცნობი წყარო სანდო უნდა ყოფილიყო, რაჟი მის ნამდვილობას სხვა ძველი ცნობები ადასტურებენ.

A 39 ხელნაწერის 219-ე ფურცელზე მოთავსებულია ორი იამბიკო, რომლებიც შეუთხზავს პეტრე გელათელს იოანე პეტრიწისა და „კლემასის“ ავტორის საქებრად. ის იამბიკოები ჩამსულა წითურად შესრულებულ მრველ-წარწერებში¹²³. პირველის გარშემო იკითხება: „იოანე განსთავად ვმეც ვედ გელათის ნავეთის, მეორის გარშემო — „პეტრე წერდა(ს). ვე ცად დაცეად-რე წერტეა“. მათ კვეშ წითურად დართულია შენიშვნა: „წითელთა მრგულთა შრობად-მოთხველი არა სციო“.

მრველ-წარწერები ისე შედგენილი, რომ ორივე მართლად იკითხება — მარცხნიდანაც და მარჯვნიდანაც. წარწერებში ჩართულია ქართული ასოებით ციფრები, რომლებიც მიანიშნებენ საეკლესიო სიმბოლურ ცნებებს. ამიტომ მწერალი მკითხველს აფრთხილებს: დავიკრებებით წაიკითხოთ, არ შესცდითო.

პირველი მრველ-წარწერა ეხება „კლემასის“ მთარგმნელს. მისში ჩართულია ერთი შეხვედით გულუქსავი „ადევ ვედ“. ეს ნიშნავს „3456 654“-ს. მათი ჯამი უდრის 33-ს. წარწერის აზრი ასეთია: „კიბე განსთავად 33 გელათის ნავეთი“. „ოცდაცამეტე ქრისტეს წლოვანების აღნიშვნელი ციფრია. მწერალს ქრისტეს ცხოვრების თვითველი წელი სიმბოლურად ესახება სასუფეველში ასამაღლებელი კიბის საფეხურად“.

მეორე მრველ-წარწერა ეხება საკუთრივ პეტრეს, იამბიკოების ავტორს. იგი პირველთან შესარჩევით რთული ვახსოვრია. კ. კვეციანი და ს. ყუბანეიშვილი მის პირველ ნაწილს კითხულობენ ასე: „პეტრე წერდა(ს) ვეცადე“... ხელნაწერში: „წერდა“. ვიდაცას რ-სა და დ-ს შორის ზევიდან შავი მელნით მიუწერია ე. უნდა იყოს — „წერდა“ (თუ ა-ს ჩაეადებოდ, წარწერაში დაირღვევა მართლად დაწერილობის პრინციპი): „30“ და „ცად“ შეიძლება გავევმიფრა ორგვარად: „ვეცადე“ (ე. ი. ვეცადე) ან „ვიღრე ცად“, მაგრამ არც ერთი მითგანი კონტრექტის შინაარსს არ ეფარდება. „30“ იგუჯრ, რაც 6+5, ე. ი. 11 (თერთმეტი). თორთმეტა წარმოდგენილი, დედაშივიდან სასუფეველამდე არსებობდა თერთმეტი ცა: შვიდი — მნათობისა, მეგრე — ვასკველათა ცა, მეცხრე — მეორე მჭერელი ცა, მეათე — პირველი მჭერელი ცა, სულ ზვეით თერთმეტიც — გარკვენი ცა-სამყარო, რომელსაც გარს ერტყმის სასუფეველი¹²⁴. პეტრე გელათელს ამ თერთმეტე ცა-სარტყელად გელის-მობს გამოთქმაში „30 ცად“. წარწერის შინაარსი მისალოცებით ასე უნდა გაიგეთ: „პეტრე წერდა. 11 ცად დაცეად-რე წერტე (ყალბით ქაღალდი)“. ამგვარ წაიკითხვას ამართლებს პირველი იამბიკოს ავტორის თქმულ თქმული თხოვნა: „კიბედ, ვინაა ცად მიაღწენ, წარმიმბარე“.

პეტრე გელათელს ცნობით, ის მოღვაწე, რომელმაც თარგმნა „კლემასის“ (ანუ „კიბე განსთავად 33 გელათის ნავეთი“), არის იოანე პეტრიწი ამას ის მეორე მრველ-წარწერაში ზმურად მიგანიშნებს (ზღრა: „პეტრე წ...“ და „პეტრიწი“). უფრო მკაფიოდ პეტრიწის მთარგმნელობას ამღავენებს წარწერაში მოთავსებული იამბიკო:

¹²¹ S ფონდის „ხელნაწერთა აღწერაობა“, I, გვ. 398—399; H ფონდის „ხელნაწერთა აღწერაობა“, V, გვ. 134 და 236.

¹²² S ფონდის „ხელნაწერთა აღწერაობა“, I, გვ. 399.

¹²³ ტექსტები გამოაკვეთა ს. ვ. უ. ბანეაშვილი (ჩველი ქართული ლიტერატურის ქრესტომათია, I, გვ. 394).

¹²⁴ იხ. სახასიათო ცის განმარტება.

ამ, შენაი, დიდი, იქაროლეს ეკლავ
კიბე ხარისხია, ცად შევანთა, თანა,
თნებისა ლეჟია, ქრისტეს ქვესირი ვაზ-რაცხეთა,
შენ სელ-სახელმან, შენ ლეჟიან, ინებე რა
სილს ევანა შათი, პეტრესგან წერებულსა.

კ. კვეციძე შენიშნავს, რომ ეს იამბიკო უფრო მკაფიოდ პეტრეს მთარგმნელობას ამტკიცებს. ჩანს, განსვენებულ მეცნიერს გამოთქმა „პეტრესგან წერებულსა“ ვაუთვია როგორც „პეტრესგან თარგმნილსა“. მაგრამ ეს ვაუთვია არა სწორი. აქ მოხსენებული პეტრე არ არის გელათელი; იგი პეტრე მოციქულია. გამოთქმა დაკავშირებულია სიტყვათა „სძლოს“, ხოლო „პეტრესგან წერებულ სძლოს“, თეოლოგთა ენით, ნიშნავს მართლმადიდებლურ ეკლესიას, რომელიც ქრისტემ დააფუძნა პეტრე მოციქულზე, როგორც „კლდესა ზედა სიმციკისასა“. ვახსენეთ პეტრესადმი მიმართული სიტყვები: „შენ ხარ კლდე, და ამას კლდესა ზედა აღაშენებო ეკლესია ჩემი“ (მათე 16, 18).

იამბიკოს შინაარსი ასეთია: „დიდი იოანე (იველისხმება პეტრიწი, — ი. ლ.), შენს მიერაც კვლავ ვაღმოთარგმნა ქართულად („იქართულეს“) ცად ამჟვან სათნობათა (მიწიწიებული) თხზულება — ქრისტეს წლოვანების რიცხვთა სწორი საფხებურების (შემცველი) კიბე, როდესაც შენ, სრულიად სახელოანმა და ღვაწლმოსილმა, ინებე პეტრე მოციქულის მიერ წერებული ეკლესიის (ცად) ამაღლება (აღორძინება)“.

ამრიგად, „კლემენტის“ ის ქართული პროზაული თარგმანი, რომელიც შემონახავს A 39 ხელნაწერს, ეკუთვნის იოანე პეტრიწს, პეტრე გელათელს კი — მხოლოდ ის იამბიკოები, რომლებიც დართულია აქვს დასახელებულ თარგმანს.

ყველა ზემოთქმულის შემდეგ ჩვენს დასკვნები ასეთია:

1. იოანე ფილოსოფოსი კიმქიმელი და იოანე ფილოსოფოსი პეტრიწი ერთი და იგივე პირია. „კიმქიმელი“ იოანეს გვარია, „პეტრიწი“ — ზედწოდება.

2. „იოანე საღმრთოდ ფილოსოფოსი და ჭორციელად ღრამატკიოსი“, რომელიც დახმარება ვუფრემ მცირეს ფსევდო-დიონისე არეოპაგელის შრომების ქართულად თარგმანში, არის იოანე პეტრიწი. XI საუკუნის 90-იან წლებში ეფრემ მცირესა და პეტრიწს ერთად უმოღვაწეობით შეე-მთაზუ.

3. იოანე ფილოსოფოსს არ უმოღვაწეობა პეტრიწონის ქართველთა მონასტერში. ზედწოდება „პეტრიწი“ არ ნიშნავს „პეტრიწონელს“.

4. ამონიოს ერმისის თხზულებანი „მოსაქსენებელი ხუთთა გმათადმი პორფირი ფილოსოფოსისათა“ და „მოსაქსენებელი ათთა კატორორითადმი არისტოტელისათა“ თარგმნილია იოანე პეტრიწის მიერ. შათი თარგმნა შეცდომით მიეწერება იოანე ტარიქისძეს — მოღვაწეს, რომლის ვინაობა და შემოქმედლება ჩვენთვის უცნობია.

5. არსენ ბერი და არსენ იუალითოელი ერთი და იგივე პირია. არსენ ბერი არ არის დავით აღმაშენებლის ისტორიკოსი. „აზმათა“ ავტორის ცნობით, „ცხოვრება მფფთო-მეფისა დავითისი“ დაუწერია იოანე ფილოსოფოსს კიმქიმელს (ანუ პეტრიწს).

6. „კლემენტის“ მეორე ქართული პროზაული რედაქცია, რომელიც მიეწერება პეტრე გელათელს (A 39), ეკუთვნის იოანე პეტრიწს.

7. პეტრიწის სალიტერატურო მემკვიდრეობის შესწავლისა და სწორი შეფასებისათვის აუცილებელია აღნიშნული ისტორიულ-ფილოლოგიური დასკვნების გათვალისწინება.

იოანე კეჩიკიანის საღვთისმეტყველო მოღვაწეობა

იოანე პეტრიწის სალიტერატურო მოღვაწეობა მრავალმხრივია. მისი კალამი შეეხო ძველი ქართული მწერლობის ყველა დარგს, განსაკუთრებით — ფილოსოფიას, ისტორიოგრაფიას, ბიბლიოლოგიას, აგიოგრაფიას, ვეზუგეტაციას და ასკეტუკო-მისტიკას. მწერალმა დავეყრდნობა ორიგინალური და თარგმნილი თხზულებანი, რომლებმაც დიდი როლი შეასრულეს ქართული ენისა და აზროვნების, მეცნიერებისა და მხატვრული ლიტერატურის განვითარებაში; პეტრიწმა შექმნა ლიტერატურული მიმდინარეობა, ე. წ. პეტრიწული სალიტერატურო სკოლა; მანვე შეიმუშავა ორიგინალური ფილოსოფიური სტილი და მეცნიერული ტერმინოლოგია.

პეტრიწის სალიტერატურო მემკვიდრეობის აღრიცხვა, ვადაწყურა და შესწავლა დაიწყო XVIII საუკუნეში. ანტონ ბაგრატიონმა შეადგინა მისი ძირითადი ნაწერების ნუსხა, რომელიც საფუძვლად დაედო სხვა მწერალ-ისტორიკოსთა (იოანე ბაგრატიონისა და პ. ოსუკელიანის) მიმოხილვებს.

1909 წელს პეტრიწის შრომების ბიბლიოგრაფიული აღწერა იოანე დაბუჭდეს ნ. მარმა¹ და მ. ჯანაშვილმა², 1923 წელს — ე. აყვლიძემ³. მკვლევარმა განიხილეს პეტრიწის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის ძირითადი საკითხები; მისი ფილოსოფიურ-თეოლოგიური მომღვაწეობა ფართოდ გააშუქეს შ. ნუცუბიძემ, ს. ყაუხჩიშვილმა, მ. ვოიბერტი-

ძემ, გ. კალანდარიშვილმა, შ. ხიდაშელმა და სხვა მკვლევრებმა⁴. მათ ბევრი საინტერესო საკითხი აღძრეს, ზოგი მათგანი შესანიშნავადაც გააჩვეეს. მოუხებდავდ ამისა, მაინც არ შევეცილია პეტრიწის სალიტერატურო მემკვიდრეობის მილიანად ვათვალიწონება, რადგანაც თხზულებების ერთი ნაწილი დაკარგულია, ერთი ნაწილიც (მაგ., აგიოგრაფიული და ბიბლიოლოგიური ნაშრომები) ძველ ქართულ ანონიმურ ხელნაწერებშია მისაცვლელი. მათ აღმოსაჩენად საქირთა არა მარტო პეტრიწის მოღვაწეობის ნაშრომების შესწავლა, არამედ XI—XII საუკუნეების მეტაფრასულ-აგიოგრაფიული, პიმნოგრაფიული და ბიბლიოლოგიური ლიტერატურის სასიათისა და რაობის გამოკვლევაც. ეს კი ამჯერად ჩვენს შესაძლებლობას აკარბებს. ყოველ შემთხვევაში, ერთი რამ ცხადია: დღეს უფრო მეტს თქმა შევეცილია პეტრიწის ლიტერატურულ მემკვიდრეობაზე, ვიდრე აქამდე შეიძლება თქმულიყო. ჩვენი ფილოსოფიური ძიებანი შევფიქვად მის ცნობილ მემკვიდრეობას შეემატა რამდენიმე ფილოსოფიურ-თეოლოგიური ნაშრომი (ამონიის ერმისის „მოსასწავნებელ ზეთისა კმათადში პორფირი ფილოსოფოსისათა“, მისივე მოსასწავნებელი ათთა კმათადში არისტოტელისათა⁵, იოანე სინელის „კლემასისა მეროე პარზული რედაქცია, თეოფილაქტე ბულგარელის „თარგმანებაჲ სახარებათაჲ“) და ერთი საისტორიო თხზულება („ესობრება მეფეთ-მეფისა დავითისა“), რომლებიც უწინ შეცლომით სხვა ავტორებს მიეწერებოდა და ისწავლებოდა პეტრიწის ლიტერატურული მემკვიდრეობისაგან დამოუკიდებლად. ქვემოთ ჩვენ განვიხილავთ პეტრიწის ყველა შრომას (თარგმნილსა და ორიგინალურს) და რაგობრივად და თან შევეცდებით დავხსნათ მისი სალიტერატურო მოღვაწეობის ძირითადი პერიოდები.

¹ ნ. მარმა, იოანე პეტრიწი და მისი ფანსარტეხვა (იოანე პეტრიწის შრომები, II, გვ. IX—CXII); შ. ნუცუბიძე, კრიტიკული ნარკვევები, 1965, გვ. 202—211); მისივე, ქართული ფილოსოფიის ისტორია, II, გვ. 23—156; III. Нуцубидзе, История грузинской философии, გვ. 272 — 373; Ш. Нухубидзе, История Грузии (იოანე პეტრიწის შრომები, I, გვ. XCIV—LXXVII); მისივე, პარაპრაზისი ლიტერატურის ისტორია, გვ. 261—264; მ. ვოიბერტიძე, იოანე პეტრიწი და მისი მოღვაწეობის შესახებ (იოანე პეტრიწის შრომები, I, გვ. XI—XCIV); იგივე, შემოკლებით იხ. წიგნები: მ. ვოიბერტიძე, რუსთაველი, პეტრიწი, პრეფილბები, გვ. 129—216); И. Д. Павихия, Иоани Петрици и его мировоззрение (წიგნები: Иоани Петрици, Религиозные и философские философии, 1942, გვ. 3—87); შ. ხიდაშელი, იოანე პეტრიწი, 1956; III. Хидашели, Основные мировоззренческие направления в философии Грузии, გვ. 293—350; Г. М. Каландаришвили, Очерки по истории логики в Грузии, 76, 1952; А. О. Маковельский, История логики, М., 1957, გვ. 225—228.

¹ Н. Марр, Иоани Петрицкий, гв. 4—5.
² მ. ჯანაშვილი, ქართული მწერლობა, II, გვ. XI—XVII.
³ ე. აყვლიძე, ქართული ლიტ. ისტორია, I, 1923, გვ. 301—310; 1960, გვ. 284—305.

1. იოანე პატრიარქის ფილოსოფიური შრომები

იოანე პეტრიწს ყველაზე დიდი ამაგი ქართულ ფილოსოფიურ შეგრ-
ლობაში მიუძღვის. მან ეს დარგი ამაბლა ბერძნულ-ბიზანტიური ფი-
ლოსოფიის განვითარების დონეზე და ქართველ და მეზობელ ხალხთა
შეწყველის ობიექტად აქცია. ამდენად, ბუნებრივია, რომ პეტრიწის
სალიტერატურო მოღვაწეობის განხილვას უპირველესად მისი ფილო-
სოფიური შრომებიდან ვიწყებთ.

პეტრიწმა ბერძნული ანტიკური ფილოსოფია მანვანის აკადემიაში
შეისწავლა. ეს აკადემია 1042—1045 წლებში დააარსა ბიზანტიის იმპე-
რატორმა კონსტანტინე მონომაქმა (1042—1054 წწ.); ტერიტორიულ-
ად მთავრებული იყო კონსტანტინეპოლში, წმიდა გიორგის სახელო-
ბის მონასტერში. იმპერატორი დიდად ზრუნავდა ბიზანტიაში შეცნე-
რული კონძის განვითარებისთვის და ცდილობდა, რომ აკადემიაში
მადლყოფილიყო კადრები მიეზიდა. ლექციებს ეთხოვებო-
დნენ ფილოსოფიის იმატ მიქაელ ფსელოსი (1018—1079 წწ.), იურისტი
იოანე ქსიფლინოსი, მკვებრმეტყველი ნიკიტა ვრამატკოსი და მოძ-
ღვარი მავროპოლი. უნეი მსმენელებს ასწავლიდნენ ფილოსოფიის,
იურისპრუდენციის, რიტორიკის, გრამატიკისა და ბუნებისმეტყველების
დარგებს. მანვანის აკადემიის მთი სახელი გაუთქვეს არა მარტო ბიზან-
ტიაში, არამედ უცხო ქვეყნებშიც; იგი გადაეცა ბიზანტიური რენე-
სანსის მზავრ კრად, სადაც ასწავლებლად მიიღიენენ ახალგაზრდე-
ბი დასავლეთ ევროპიდან, სლავიანური ქვეყნებიდან, ბადდაცხი და
ვეფიების სახალფოებიდან და საქართველიდანაც.

XI საუკუნის 80-იან წლებში, როდესაც მანვანში სწავლობდნენ
პეტრიწი და ივლილოფი, ფილოსოფიის იმატად მოღვაწეობდა იოანე
იტალი, ცნობილი ფილოსოფოსი და გრამატიკოსი (დაიბადა 1025 წ.).
იგი წარმოშობით იყო იტალიელი; ერთხანს სიცილიაში ცხოვრობდა;
სამხედრო ხელოვნებას სწავლობდა; შემდეგ კონსტანტინეპოლში წვი-
და და მიქაელ ფსელოსს დაემოწა; იქ თავისი ნიჭითა და მკვებრმეტ-
ყველობით გზა გაიყუდა სამეფო კარისკენ; აკადემიაში მან დირისეული
ადილი დაიჭირა. როცა მიქაელი ბერად შედგა, ი. იტალი ფილოსოფიის
იმატრად დანიშნეს. იგი მსმენელებს ასწავლიდა პლატონის, არისტო-
ტელის, ნეპოლათონიკოსისა და პერპატოეთა ფილოსოფიის; განმარ-
ტავდა არისტოტელეს, პლატონის, პროკლეს, პორფირისა და იამბლი-
ხოსის ნაწერებს ძველენ ადგილებს; განკუთვრებით დიდ დროს აწ-
ლობდა ლოგიკური შრომების (კერძოდ, „ორგანონის“) კომენტარებს.
მისი მიზანი იყო, არისტოტელეს ფილოსოფიურ-ლოგიკური მოძღ-
ვრებით დავსაბუთებინა ქრისტიანული დოგმები და საერთოდ ანტიკუ-
რი იდეალისტური ფილოსოფია ჩაყენებინა ქრისტიანული თეოლო-

გიის საშახურში. ი. იტალი უწევდა მატერიალის მუღმეობასა და უსა-
რლობას, მავრამ უარყოფდა სამყაროს მუღმეობას; ამტკიცებდა,
რომ ქვეყნა შექმნილია მატერიიდან იდეების შესაბამისად; უარყოფდა
მართალთა და ცოდვლთა ვასამართლებს და ცოდვლითათვის საშავი-
რის მიზლებს. ასეთი აზრების გამო 1083 წლის მახლობლად მან ბარ-
ი დასდეს მწველებლობაში, ვასამართლეს და მონასტერში გამოაშუ-
ყვდიეს; მის მიმდევრებს კი დგნა დაუწევს*.

პეტრიწი მანვანის აკადემიაში იტალიის მიმდევარი გამხდარა. ის
თავისი მოძღვრისგან დიდად დაფასებული მსმენელი უყოფილა. სწავლე-
ბის პროცესში მოძღვარი და მოწვევ ერთმანეთს ისე დაახლოვებინ,
რომ მათი ურთიერთობა შეგობრობაში გადაზრდილა. ტრადიციული
ცნობა, რომ პეტრიწი „ოკდათთა წელთა შინა ბერძენთა სამეფოთსა
ქალაქსა კონსტანტინეპოლეს შინა (ესე იგი ვიზანტიას) მოძღვრად და-
იღვიწა, არ უნდა იყოს სინამდვილეს მოყვებული. რაკი მას მანვანში
მიუღია ფილოსოფიის წილება, მამსადაც, ის ფილოსოფიის მოძღ-
ვრადც უყოფილა. შ. ნუტუბიძე ფიქრობს, რომ იტალსა და პეტრიწს ერთ-
დას მოღვაწეობის დროს დაუწერიათ ფილოსოფიის სახელმძღვანელო
„სხვადასხვა ძიებანი“. ეს წიგნი პეტრიწის პირველ სამეცნიერო შრო-
მად შეიძლება ჩავთვალოთ, თუკი შ. ნუტუბიძის მოსაზრება სწორია
(ინეს შემოწმება უნდა)**.

პეტრიწის ი. იტალისგან კარგი ფილოსოფიური ცოდნა მიუღია. ის
საუცხოოდ გაიფიქლა ლოგიკის მეცნიერებაში, დიდი ინტერესი აღ-
ძრო არისტოტელესა და მის კომენტატორთა თხზულებების შესწავლი-
სადმი, სავარაუდოა, რომ მას იტლის ხელმძღვანელობით (თუ შთავი-
ნებით) უნდა დაეწყო არისტოტელეს თხზულებათა თარგმნაც. აქვე ის
უნდა დანიტრეტრესებულიყო თეოლოკტიკ ბულგარელის ფილოსოფიურ-
თეოლოგიური შრომით, რომელსაც „სახარებათა თარგმანება“ ეწო-
დებო. როგორც აღვნიშნეთ, ის შრომა თეოლოკტიკე მართამ დედოფ-
ლის დაჯავლებით დიწერა. მართამ იყო ქართველთა მეფის — ბაგრატის

* Анна Комнина, Алексиада, М., 1905, сс. 171—176; გვირიცა,
VI, სს. 93—106; Н. Скавлянович, Византийская наука и школы в XI
веке, Христианское чтение, 1884, №3—4, сс. 341—369; №5—6, сс. 730—770;
Ф. Успенский, Очерки по истории византийской образованности, СПб.,
1892; К. Krumbacher, Geschichte der byzantinischen Literatur, I, сс.
433—445; F. Fuchs, Die höheren Schulen von Konstantinopel im Mittelalter,
Leipzig—Berlin, 1926; აგრევეე ქარვეელ მუღმეობათა ზეითი დასახლებობა
ნაშრომებ.

** შ. ნუტუბიძე, კრიტიკული ნარკვევები, 1965, გვ. 306—310.

ასევე; თავის ვარშემო იყრებდა ბიზანტიამე მყოფ განათლებულ ქართველებს, რომელთა შორის, ეკვი არაა, იქნებოდა ახალგაზრდა პეტრიწი. აღბათ, პეტრიწი თეოფილაქტეს პირადად იცნობდა, როგორც ამას ვარაუდობდა 1918 წელს ჟ. კეკელიძე⁷. ბიზანტიამე ყოფნას დროს ითანეს ისეთი ფილოსოფიური ცოდნა გამოუვლენია, რომ იგი ბერძენთა და ქართველთაგან საყოველთაოდ აღიარებულ მოაზროვნედ უყენით. იტალი პეტრიწის მოძღვრებს „აიხაზ გრამატიკოსისა“ და „უღრესად სწავლულ კაცს“, ხოლო ეფერე მცირე — „საღმრთო ფილოსოფოსსა და კოტიკოდ ღრამატიკოსს“. პეტრიწის განმწვდვლობას ისე შეტყველებს, რომ ეფერე მცირეს, ხანდახმულ შეცნობრსა და მთარგმნელს, ეს ახალგაზრდა ფილოსოფოსი მოძღვრად აუყვანია. ითანეს აღრინდელი ნაწერებთან ჩვენამდე მოაღწია თეოფილაქტე ბუღვარელის თხზულებებს ქართულმა თარგმანმა. სხვა შრომებში დაკარგულია.

პეტრიწის მოღვწეობის მეორე პერიოდს განისაზღვრება შევ-მთაზე ეფერე მცირესთან თანამშრომლობით.

შვიდ შთის სემიქონ საციერველ-მოქმედის მონასტერი — ქართული მწერლობის ეს ძლიერი ელტერეულ-სავანათლებლო ცენტრს ბევრ მოღვწეს იზიდავდა. თითქმის XI საუკუნის შოალ მანილზე (განსაკუთრებით კი მის მეორე ნახევარში) იქ გაჩაღებული იყო დიდი ლიტერატურული საქმიანობა; თარგმნებოდა და თხზუებოდა იმდროის საქართველოში შრომადი ცნობილი თხზულებები და თანდათანოდ იყრებოდა საფუძველი ქართულ ფილოსოფიური-თეოლოგიური მწერლობას. ამ საქმიანობას სათავეში ედგენენ გიორგი მთაწმიდელი და ეფერე მცირე. შთი ხელმძღვანელობით იქმნებოდა უფუდგვარი პირობა სა-მონასტრო და სამწერლო მოღვწეობისათვის. XI საუკუნის 80—90-იან წლებში შვიდ შთის ქართველთა მონასტერი იმდენად გაძლიერდა, რომ იგი საქართველოში და საზღვარგარეთ არსებულ ქართულ სამწერლო ცენტრებს შორის იქცა ყველაზე მნიშვნელოვან ცენტრად. მის გაძლიერების ხელი შეუწყო ნაწილობრივ იმ ვარეშობამ, რომ დიდი თურქების გამო ტაო-ქლარქეთთან აიყარნენ ქართული მოღვწეობა და თავი შეადარეს შევ-მთას, სადაც მათ დახლათ შესანიშნავი პირობები სამწერლო საქმიანობისათვის. ამ ქართველთა შორის უნდა ყოფილიყო ოპიზში ბრედ შევდგარი, მამინ უყვე სახელმწიფველო ფილოსოფოსი პეტრიწი. შევ-მთაზე ითანეს ეფერე მცირესთან და არსენ

ფილოთელთან ერთად დაწვინა ლიტერატურული თანამშრომლობა. მონაწილეობა მიიღია ფსევდო-დონისზე არეოპაგეისის თხზულებათა ქართულად თარგმნაში (როგორც ეს ხედავთ გავარკვევით), უთარგმნა ამონიის ერმისის ორი თხზულება — „მოსაცხენებელი ათთა ქმთა-ლში არისტოტელისთა“ და „მოსაცხენებელი ხეთთა ქმთაღმე პორფირი ფილოსოფოსისთა“, რომელთად დიდი პოპულარობა ჰქონდა მოპოვებული შეუ საუკუნეების „გარეშე“ (ანუ საერო) და ქრიატიანულ-თეოლოგიურ ფილოსოფიებში.

არისტოტელეს „ეატეგორიები“, რომელიც „ორგანიონს“ შემადგენელ ნაწილს წარმოადგენს, ისწავლებოდა პერიპატეტურულ და ნეოპლატონიურ სკოლებში. იმ მიზნით, რომ თხზულება ადვილ შესწავლი ყოფილიყო, მის ანელოდ ადგილებს განამარტავდნენ. „ეატეგორიების“ ერთ-ერთი აღრინდელი კომენტატორი არის პორფირი ფილოსოფოსი (232—301 წწ.) ნეოპლატონიური ფილოსოფიის მამამთავრის — პლოტინის (204—270 წწ.) მოწიფე. მოღვწეობდა რომში; წერდა პლოტინისა და არისტოტელეს თხზულებათა განმარტებებს და განსაკუთრებული მონიშნებით ისწავლობდა ლოგიკას. „ეატეგორიების“ შესავალი⁸ დაწერილი არის ვილად ხურისაორის თხოვნით, როგორც პასული კითხვისა, თუ როგორ უნდა გავივით არისტოტელეს მოძღვრება კატეგორიებზე. ამ შრომამ დიდი გავლენა მოახდინა შემდგომი დროის ლოგიკოს-კომენტატორებზე, უფრო კი იმ ფილოსოფოსებზე, რომლებიც „ორგანიონს“ შესწავლიდა და თარგმანებით იყვენენ დანტერებებულნი. V საუკუნის მეორე ნახევარში ალექსანდრიის ნეოპლატონიურ სკოლაში ფართოდ ისწავლებოდა არისტოტელეს „ეატეგორიები“ და პორფირის „შესავალი“. ცნობილია ნეოპლატონიკოსმა ამონიის ერმისს ტემ (პროკლ დიადოხოსის მოწიფემ) დაწერილი ამ ორივე შრომის „კომენტარები“, რომელიც, აღბათ, ალექსანდრიულ სკოლაში სახმარ სახელმძღვანელოს წარმოადგენდა. ეს კომენტარები გამოკვეყნდა ორ წიგნად და ფართოდ გავრცელდა ფილოსოფოსთა და თეოლოგოსთა წრეებში⁹. ითარგმნა სხვადასხვა ენაზე, მათ შორის ქართულზეც.

⁷ ამონიის შრომები გამოქვეყნდა სერამი: Commentaria in Aristotele graeca, IV, ნაკ. 3—6, G. Verbeke. Ammonius. Commentaire sur le Peri Hermeneia d'Aristote, Traduction de G. Moerbeke, Louvain, 1961. მის სტეკებისა და მოღვწეობისზე იხილეთ: K. Krumbacher, Geschichte der byzantinischen Literatur, I, 35, 430; Prantl, Geschichte der Logik, I, Leipzig, 35, 642; Ed. Zeller, Die Philosophie der Griechen, III, Leipzig, 1886, 33, 829; მისი და ვ. ი. იანდელბაის, История греческой философии, 1912, 35, 247; И. Я. Дельбач, История греческой философии, СПб., 1898, 33, 325; В. К. Чалоян, Философия Давида Неповедниого, Ереван, 1946, 33, 67—71; В. П. Зубов, Аристотель, М., 1953, 33, 71—73, 213; А. О. Макошевский, История логики, М., 1967, 33, 216—217; Г. М. Каландаршван, Очерки по истории логики в Грузии, Тб., 1952.

⁸ ჟ. კეკელიძის დიას. წიხილი (ქობულთ, 1918, № 1, 35, 62—70).

არისტოტელეს „კატეგორიების“ კომენტარებს ქართულ თარგმანში ეწოდება „მოსასწავნელი“ ათია კმათღმი არისტოტელისა¹⁸. ტექსტი იწყება ვრცელი შესავლით, რომელშიც სუბარია არისტოტელეს შრომის მნიშვნელობაზე და მასში აღბრუნებული ფილოსოფიურ-ლოგიკურ პრობლემებზე. მას მოსდევს ტექსტის კომენტარები: ყერ მოყვანილი ფრაზა (ან აბზაცი) „კატეგორიებიდან“, შემდეგ — ამონათქის განმარტება. თხზულებას ჩვენამდე მოღწეული ნაგულად, შეითხე თავის შემდეგ ადგილ-ადგილ წითურად ჩართულია სათარგები: „არსებისათვის“, „რაოდენობისათვის“, „რასაში მიმართისათვის“ და „ერთობისათვის“ და ვითარებისა¹⁹. წყდება სიტყვებზე: „არამედ ვნებთთა ვითარებათა მძღუანველთა სიმართლიათა, რამეთუ ტურებიანნი აგრძნობენ ბუნების გარეშისა მჭუ...“ (ფ. 351 v). თხზულების მეორე ნახევარი დავარტულია. გადარჩენილი ნაწილიდან „კატეგორიების“ ფრაზებს თუ ამოკრებთ და შევარტებთ, ხელთ ვეძენება ამ თხზულების ქართული თარგმანის ფრაგმენტები. ამით დასტურდება, რომ ჩვენი მწერლობის კლასიკური ხანაში არსებულა არისტოტელეს „კატეგორიების“ პეტრიწული რედაქცია. აი, მისი ფრაგმენტი, დაცული ამონათქის „მოსასწავნელი“²⁰.

I. თან-მოსახელად ითქუმიან, რომელთა მხოლოა სახელი ზიარ, ხოლო სახელს-თანაა სიტყუაა არსებისაა — სხუა, ვითარ ცხოველი კაცთა და დამურელი.... რამეთუ: უყუეთ ვინმე გარდასცეს, რაა არს მათი თითოთაა ცხოველ-ყოფისა, თესად თითოეულსა გარდასცემს სიტყუაა.

ხოლო თან-სახელად ითქუმიან, რომელთა სახელია ზიარ და სახელს-თანაა სიტყუაა არსებისა იგივე....

ხოლო სახელ-მოდამ ითქუმიან რადენთა ვისვანმე ვან-ყოფისაა ვ ტ ა ს ი თ ა სახელსაგბრი წოდებაა აქუს...

II. თქუელთაიანი რომელნიმე უყუე თან-შეთხვისაგბრ ითქუმიან, ხოლო რომელნიმე თნიერ თან-შეთხვისა. თან-შეთხვისაგბრი ვიღრემე უყუე, ვითარ-იგი: კაცი რბის, კაცი სძღვს.

მყოფთაიანი რომელნიმე უყუე ქუემღებარისა ვისებ-რადმე ითქუმიან, ხოლო ქუემღებარისა შორის არაა არს...

* S 2562, ფ. 230r—251v.

¹⁸ ფრაგმენტის ტექსტი შევეთარხო „კატეგორიების“ რუსულ თარგმანს: Аристотель, Категории, перевод А.В. Кубицкого, редакция Г. Ф. Александрова, М., 1926, гл. 3—50. ნაყლად ადგილები მნიშვნებელთა შვასლო წერტილო (...).

რომელი საქუემღებარეოდ ითქუმიან, და ქუემღებარისა-ცა შორის არიან, ხოლო რომელი არცა შორის ქუემღებარისა არიან, არცა საქუემღებარეოდ ითქუმიან. ხოლო მარტვიად განუყუეთელი და რიცხეს-შორისნი არ-რომლის საქუემღებარისოდ ითქუმიან.

III. ოდეს სხუა სახესვოდ შეისმინებოლის ვითარცა საქუემღებარისოდ, რაოდენნი სამისშესწავლისოდ ითქუმიან, ვგოდენნი საქუემღებარისოდცა ითქუენნი...

სხუა — ნათესავთა და ურთიერთისა-დაწყებულთა, სხუა — სახე და ვანყოფილების, რამეთუ: ცხოველთა ვიღრემე ვანყოფილებანი ვითარ იგი და — ორფერკობაა; და მფერინებლობა და წყლს-შორისობაა. ხოლო ურთიერთ-არსთა ნათესავთა არაა აყენებს მათე ვანყოფილებათა ყოფსა....

IV. არე ვრთო თან-შეთხვისაგბრ თქუელთაიანი თითოეული, ესე იგი არს, არსებნაა ცხად ჰყოფს, ანუ რაოდენობასა, ანუ რომელობასა.... ხოლო თითოეული თქუელთა იგი ვიღრემე თათი თესთ არე ვრთითა დათქუმიითა ითქუენნი, რამეთუ: საგონის არს ყოველი დათქუმაა, ესე იგი არს ჰქუმიარტი ანუ მტყუარ-ყოფად.

V. [არსებისაგბს]: ხოლო არსებაა არს უყოვლადსყუთრესი და პირველად და უფროსად სათქუემელი, შორის რომელთა სახენი პირველ სათქუემლებ არსება არიან ესენიცა და სახეთა ამთ ნათესავთანი შვირედ უყუე არსებად ითქუმიან ესენი. საპირი არს სახელითაცა და სიტყუთა ქუემღებარისათა შესწმინდობაა... ხოლო სახენი ყოველნი, ესე იგი არს, საქუემღებარეოდ ითქუმიან, პირველთა არსებად ანუ ქუემღებარეთა შორის არიან ესენი.

ხოლო შვირეთა არსებთადა უფროს არსება — სახე ნათესავისა ზედა. რამეთუ უყუეთ ვიღრესცემდეს ვინმე პირველი არსებაა რაა არს?... რამეთუ თესი ვიღრემე კაცისაა ვისმე იგი სურატრესიცა თესი არს. უფროს კაც-ყოფისა, ვიღრე ცხოველ, რამეთუ ესე უსაზოგადოესი არს და სახეთა შრავილთა სახეთა, მერმეცა პირველნი არსებანი სახეთა ყოველთა ქუემღებარეობისათვის და სახენიცა ყოველნი სამართლ შეისმინენ, ანუ ამათ შორის ყოფად, რამეთუ ნათესავნი ვიღრემე სახელად შეისმინებინ. ხოლო თვთ სახეთანი რადენნი არა არიან ნათესავ, არა უფროს სახე სხვასა არსება არს. ხოლო სამართლად შემდგომად პირველთა არსებათასა მხოლონი სახეთაგან სახენი და ნათესავნი შვირე არსება ითქუ-

მიან, მერმეცა პირველი არსებანი სხუათა ყოველთა ქუემ-
დებარეობისათჳს ყოვლად საყუთრად არსებად ითქუმიან,
ხოლო საზოგადო ყოვლისა არსებობისა — არ-ქუემდებარისა
შორის ყოფად. არა თჳს არსებისა ესე, არამედ განყოფილება-
ცა არ-ქუემდებარისა შორისთავანი არს. ხოლო ნუ აღმზოფო-
თებენ ჩუენ კერძონი არსებობანი ვითარცა ქუემდებარის-
შორისად მყოფნი ყოველათჳს, რამეთუ არა ესრეთ ქუემ-
დებარისა შორისად ითქუმოდეს, ვითარცა კერძოდ მყოფნი
რასსმე შორის.

ხოლო არს არსებობა და განყოფილებაყოველთა თან-
სახელად ითქუმიან მათგან, ესე იგი არს, საგანუყუეთლოდ შეის-
მინებინან, ანუ სსახელად, რამეთუ ყოველი არსებობა საგო-
ნებელ არს ამის რასსმე დაწინიწველად. ხოლო არსებობად
არა რასს წინააღმდეგომ მითა ყოფიდაცა. ხოლო შეგტყუების
არსებობსა არ მითუალვად უფროსს-უმცროსობისა. ხოლო
უფროსსა თჳს არსებობსა საგონებელ არს ყოფად მისვე და
რიცხვთა ერთად მყოფისაგან წინააღმდეგობთა შეშუწარებელ-
ყოფიდა, ხოლო სხუათავანსა არც ერთსა ზედა შევებების ცხვი-
თარი, არა თუ ვინმე მიუტალოს სიტყუასა და თნებასა მეტყუ-
ელმან წინააღმდეგობთა შეშუწარებელ-ყოფისაგან.

ხოლო სიტყუად და თნებად თუთ ვიდრემე უძრავად ჰვიან
ნანდელ ყოვლთერი. ვინაა გუარჯი თჳსი სადმე იყოს არ-
სებობა.

VI. [ჩადენისთაჳს]: ხოლო რაოდენისაა რომელიმე არს
ვანსაზღურებელი, ხოლო რომელიმე შერწყმული და რომელ-
თამე უცუე დაღებისა მქონებელთანი ურთიერთის მიმართ
მათ შორის შედგეს ნაწილიან... ხოლო უწყებულ იყუნ, ვი-
თარმედ: რადენი ნაცვალ ვანიწყალების დიდისა და ფრია-
ლისა. რაოდენი უცუე არს სიტყუად, ცხად არს... რამეთუ
კერძონი ველს-ზედასანსა ზიარისა რასსმე საზღვრისა მერ-
მეყოფიან... რამეთუ აწი ვანსა შეყოფს ვარდისარულთა
მიმართ და ყოფილიან.

მერმეცა დაღებისა უცუე მქონებელთაგანი ურთიერთის
მიმართ მათ შორისეპითა ნაწილებითა შედგომილ არიან. რა-
მელი უცუე არა მიმდგომობს, ვითარ აქუს ღებისა რასსმე მი-
ლებად, არამედ მხოლოსა წესისა რასსმე სიტყუა მქონებელ-
ად... ხოლო მერმეცა რაოდენისა არარაა არს წინააღმდეგომ,
არცა ვიტყუე წინააღმდეგობობისა შეშუწარებელად რაოდენსა.
არა თუ ვინმე ფრიალსა კინისა იტყოდის წინააღმდეგობად...

რამეთუ არა რაა ითქუმის თაითი თჳსით დიდად ანუ თუ მცო-
რედ, არამედ სხესა მიმართ აღიუყანების, ვითარ: მთავად ვი-
დრემე მცირე ითქუმის, ხოლო ფტვე — დიდი... მერმეცა ორ-
წრთულად უცუე და სამწერთული და თითოეული ესევითარ-
თავანი ოდენსა დაწინიწვეს... მერმე ვინათუ და ვინ სხნენ
იგინი რაოდენ-ყოფად, ვინათუ არა... მერმეცა უცუეთუ იყ-
უნ დიდი და მცირე წინააღმდეგობამ, შეგებოქუს ყოველივე
გვარეთეუობით მჳს თანად მითუალვად წინააღმდეგობათა... ხო-
ლო უფროსსა წინააღმდეგობობაა რაოდენისაა ადგილისათჳს
საგონებელ არს ყოფად, რამეთუ მრავალად განკიდევებობან
ურთიერთსა... ხოლო არა სინავს რაოდენსა მითუალვად
უფროსობა-უდაბრესობისა, ხოლო რაოდენსა უფროსსა
სწორისა და უსწორისა თქუმიან.

VII. [ჩახან-მიმართითჳს]: ხოლო რასსმე-მიმართად
ესევითარნი ითქუმინან: რაოდენნი ვითარ თუთ იყუნენ, სხუათა-
თჳს ყოფად ითქუმოდინ, ანუ ვითარ რასსმე სხუებრი სხესა
მიმართ... ხოლო არიან ესევითარნიცა რასსმე-მიმართინი,
ვითარ ანავებ, მიწვილობა, გრძობობა, ზედმიწვეულობა,
ღებობა... ხოლო არს წინააღმდეგობობაცა რასსმე-მიმართთა
შორის, ვითარ სათნობა [და] უცუეთრება წინააღმდეგომ
არიან... ხოლო ჰავს უფროსსა და უცინესობისა მიმთუალ-
ველად რასს-მიმართინ... ხოლო ყოველნი რასს-მიმართინ
გარმოქცევიითა მიმართ ითქუმინან, ვითარ იგი მონაა მეუ-
ფლისა ითქუმის მონა... ანუ ესე ხოლო პირველად არს, ოდეს
არ საგონის არს გარმოქცევად, არათუ საყუთრად ვარდისცემს,
რომლისა მიმართ ითქუმოდის, არამედ შესესეს ვარდამცე-
მელი. ევალად, უცუეთუ ვარდაცეს ქათამსა ფრთისობაა,
რათა იყოს ფრთისა ქათამი, არა საყუთრად ვარდაცემის,
რამეთუ არა ვიტყუეი „ქათამი ფრთისა ქათამი“, ვითარ ყო-
ველი ფრთაა ქათამისა არს ფრთაა, რამეთუ არიან ფრთა-
ნი, რომელნი არა არიან ქათამნი... ანუ ვითარ უცუე სხუებრ,
რამეთუ: სახელი არა მჳს, რამეთუ არა არს ჩუეულებასა შინა
სახელი „პილელიცინისა“, ვინა სხუასა რასსმე საყუთრად ვი-
ტყუე, არაათ ვანყოფის, რამეთუ ცხილად მყოფსა თავი
აქუს... ვინა უცუე რასსმე-მიმართთა უსაყუთრად ვარდაცე-
მის, არ მოქცევისა მიმართად ითქუმინან უცუეუად... ხოლო
საგონებელ არს რასსმე-მიმართთა ბუნებით ერთბამად-ყო-
ფად, რამეთუ ზედმიწვეულები უპირველესად საგონებელ არს
სადმე ზედმიწვეულობისა ყოფად, ვითარ ზედმიწვეულისა

უკვე მოსაზრება მოსაზრს ზედმოწვეულობას, ვითარ-იგი მტრგულსაცა ითხვედლებოდა უფროსს არს ზედმისწვეულ [...]. ვიდრევე არა მტრმე, რამეთუ თვით თვისთ არიან, ვარსა არა ვითარ ზედმისწვეულნი; არამედ ვითარცა საქმენი მსგავსად ამათსა და გრძობისად, ზედათა აქვს [...]. ვინაა უბირველ-სად სადმე გრძობისასა გრძობადი ყოფად ითნებეს....

ხოლო აქუს უღონობადა, ვინაა არა [...]. არსება [...]. რასა-მიმართა განად ითუქმის.... უკეთუ ქმად ვიდრემე უკვე რასა-მიმართთა სახლურთა გარდაცემულ არს, შეუძლებელ არს აღსნაა უღონობისა ანუ ყოვლად შეუძლებელ და არაან რასა-მიმართებრ, ზედათა ყოფად იყვევ არს, რასა-მიმართა მიერ ქონებით.... თვის განსაზღვრება რასა-მი-მართ განიწესებოს. ხოლო მათგან ცხად არს, ვითარმედ: უკვე-თუ იხილოს ვინმე რასა-მიმართთაგანი რავე განსაზღ-ვრებულ, ივცა, რომლის მიმართ ითქმის, განსაზღვრებულ იყოს, ხოლო ნუ უკვე უ-რეს ესეითართა ძლით ფ-ღო-ბით აღმოჩნა. ხოლო რამეთუ გზაა კეთლ-მომპოვნელობით მოსწევლობისა უღონობადა არს....

ამონის ვრძისის მეორე შრომა „მოსაქმნებელი ხუთთა კმათადი პორფირი ფილოსოფოსისათა“ ჩვენამდე მოღწეულია პირველთან მდარებთი უკვეთი მდგომარებაში (ტექსტს ავლია მხოლოდ რამდენიმე ფურცელი)¹¹. კომენტარებს უძღვის ვრცელი შესავალი, რომელშიც განხილულია საკითხები: რა არის ფილოსოფია და მისა საგანი, რა დარგებდ იყოფა იგი, ვინ არის „კატეგორიათა შესავლის“ ავტორი, მისი მოწოდებ ხერხთაორე და ა. შ. პორფირი თავის თხზულებას იწვევს ამგვარად:

„ნანდელ საკვიროსა ხერხთაორე. და არსტოტელის მიერ-თაცა შინა ჟატიორიათაა მწვაბი მასწავლებლობათა ცნობად: რაა ნათესავი, რაა განყოფილება, რაა სახე, რაა თვისი და რაა შემთხვევითი განსაზღვრებითა გარდაცემისადა და ყოველთუროსითეს განსწავლებლობისა და გამომაჩინებლობისა საქმართად მყოფისა ამათსა ხედვისა შინა შემოკლებულისა მოცემისა მოქმელი შენდად ემეცადინობდ მცირედთა მიერ, ვითარცა შეწყვეტელობითისა გუარისა შორის წარმოთქმისა მოხუცებულთა მიერათა უღრმესათაგან უკვე განყენებულ

საძიებელთა, ხოლო უმარტვესთა თან-შემოხით მომწონებელი ერთბაშად ნათესავთეს და სახეთა თანად უკვე; ვინა თუ გუამოვნებენ, ვინა ლიტონთა გულის-ზრახვათა შორის სხენან, ან გუამოვნებანი სხეულებ არიან ანუ უსხეულებ. და თუ ვინაა განკიდებულბ ანუ მათ ძლით შევცამებულთა გრძობადი შორისდ ვიქმნი თქმად ღრმად-მყოფობისათეს ესეითართა მიგარდლობისადასა და სხეთსა უფროსსა გემოყდევსა მოქმენობისა. ხოლო თუ ვითარ ამითეს და წინამდებარეთა უსიტყვერესობით წარმოთქმეს ძველთა და ამთ უფროსდა პერიატოს-გამითა, შენა აწ ვეცადინობ ჩუენებას“ (ფ. 114 r-v).

ამ ტექსტს ამონისი კომენტარებშიც (106r-133v) იმოქმედებს, აღონდ განსხვავებული რედაქციით:

„ნანდელ საკვიროსა ხერხთაორე.... თუ რაა არს ნათესავი. განსაზღვრებთა განჩენითეს და შემდგომად განწყალებითეს და გამოჩინებისა, საკმარად მყოფისა ამითისა ხედვისა.... ვითარცა შევყენებთისა შინა გუარისა მოხუცებულთა მიერათსა წარმოთქმისა უღრმესთაგან უკვე განყენებული საძიებელთა, ხოლო უმარტვესთა ზომიერად მომწონებელი მუსი ნათესავთეს და სახეთა.... ხოლო ვითარ ამითეს, წინამდებარეთა უსიტყვერესად წარმოთქმეს ძველთა და ამთ უფროსდა პერიატოს-გამითა“.

ამონისი „კატეგორიასა შესავლის“ შედგენილობაზე ამბობს: ეს წიგნი ეხებო ხუთ კატეგორიას, „რომელნი ყოველთა მყოფთა შორის იხილებიან, რომელ არიან ესე: ნათესავი, სახე, განყოფილება, თვისი, შემთხვევითი“ (107r). შედგება სამი ნაწილისაგან: პირველში განხილულია საერთოე ხუთი კატეგორია, მეორეში — საკითხი, „თუ რაა ზიარ მათად და რაა განთესებულ, ესე იგი არს, თუ რაა არს ზიარ ნათესავისა და სახისადა და რაა განთესებულ ნათესავისადა“, ხოლო მესამეში — საკითხი, „თუ რანი არიან ზიარნი თანად ყოველთანი“. ყოველივე ამის უძღვის პატარა შესავალი, რომელშიც საუბარია წიგნის დამწერის მიზეზზე (105r).

ამონისი საუბრადღობო ცნობას გვაწვდის ხერხთაორეს ვინაობაზეც:

პორფირი „მასწავლელი იყო ხერხთაორისი და განმარტებული მისი სასწავლელითა. ხოლო ვედრებულ იქმნა მატინობად ცეცხლსა ცენტისა და განმზგვარა. ამის ეამსა პოოვებს ხერხთაორის არსტოტელის ჟატიორიათა და ვერცა ყოველდ შეუთოს შოამტერებელი. აუწყებს უკვე პორფირის მუნ

¹¹ S 2562, ფ. 71r-229r.

მყოფა მიმწერელი შემთხვევისა. და უკეთუ ამტარან ვიღარმე ცეცხლი მოსლავდ, ხოლო უკეთუ არა, შერამყავნებელი რაამე მოწერად მისსა, რომლისაცა მიერ ვგულებოდის მის შედგომილყოფა წიგნისა. ვინათგან უკუე პორფირის ვერ ეძლი გამად უცმოტყევა, აღუწერა მას წიგნი ესე თქმულთა მიერ მლატინისთა შემღებქცელმან ამისმან, კინლა და სიტყუათიყა მათვე მიერ მოსტრლმან. და ამისგან საღამე ცხად არს, ვითარმე: საყუთარი არს ძუელისა წიგნისა ესე“ (103v—104r).

ამის შემდეგ ფილოსოფი იწყებს პორფირის თხზულებას კომენტარებს (105v—229v). იგი განმარტავს ცნებებს, გამოთქმებს და ფრაზებს. ტექსტი წუხება სიტყვებზე: „შუარვეწელ საღამე წრანადმდგომნი და წინა-უკუემონი განყოფილებან“.

კომენტარების აღნაგობა ასეთია: ფილოსოფი იწყებს პორფირის თხზულებიდან ფრაზა, შემდეგ—მისი განმარტება. თუ ამ საკომენტარო ფრაზებს ამოყარებთ და შეეკრთებთ, მივიღებთ აკატეგორიითა შესავლს ოღნაე შემოკლებულ ტექსტს. სანიშნულ დევიზოვით მეროე თავი „ნათესავისთეს“ (133v—160r):

„ხოლო ჰკავს არცა ნათესავსა, არცა სახისა მარტვიად თქმება, რამეთუ ნათესავად ითქუმის მქონებელთა ვიეთიანგინიმე ერთისა რასამე მიმართ ვითამე, ვითარ-იგი დანიშნული ირაკლდთა ითქუმის ნათესავს. ერთისაგან სქესისა ვიტყუ უკუე ირაკლსსა გამოკუეთისებრ სხუთა ნათესავთაგან... ხოლო ამისი ჰკავს ქელთა შინა ყოფა დანიშნულისა.“

ხოლო კვლად სხუებარ: ნათესავად ითქუმის, რომელსა შეუდგების სახე მსგავსებისაგარ ნუკუუე ამით თქმულთაგანსა, სამეურად—უკუე თქმულთაგანს ნათესავისასა. მესამისათვის არს ფილოსოფოსთა-რამერ სიტყუა, რომლისაცა წირმწერელთა ვარდმისცეს: ნათესავი არს მრავალთად სახითა განყოფილად რაა-არსობისა შორის შესმენილი... დანიშნულბითთა კმათაგანი რომელნიმე ერთისად ითქუმიან და რომელნიმე მრავალად; რამეთუ შესმენილთაგანი რომელნიმე უკუე ერთისა მხოლოდად ითქუმიან, ვითარცა განუკუუთელნი, და შემთხვევითნი—ზოგადად და არა განთესებით ვისნიმე, ვითარ სითარე არე სიმეგა... ხოლო არს ნათესავი ვიღარმე ვითარ ცხოველი, ხოლო სახე ვითარ კაცი. ერთისა ვიღარმე უკუე მხოლოდად შესმენილთა განყოფილიან ნათესავნი მრავალად სათქმელბითთა მითთა... ხოლო ცხოველნი ნათესავად მყოფნი კაცისა და ცხენისა და ვარისა შესის-

მინებანი, რომელნი განიყოფიან სახითაცა და არა რიცხვთა მხოლოდათ... ხოლო კვლად, განყოფილებასა და ზოგადთა შემთხვევითთა განყოფილნი ნათესავი მითისა უკუე ვითარი რაა-არსობის შორის, ანუ ვითარ-არსობისა შესმენისათვის, ხოლო ნათესავისა—რაა-არსობისა შორის... ხოლო რასა შიე ნათით შესმენილბა განმარტებს მას განყოფილებათაგან და საზოგადოთა შემთხვევითთა, რომელნი არა რაა-არსობის შორის, არამედ ვითარი რაა-არსობის შორის ანუ ვითარ მქონებელ-არსობის შორის შესმენებანი. არა საღამე ნამეტნავად, არცა ნაყუდლად ვარე შეუკავს თქმულთა ამას წარწე-რასა ვაგონება ნათესავისა“.

ამონიოსის ეს ორივე „მოსავსებელი“ მკვლევართაგან არ არის ფილოსოფიურად დამუშავებული და გამოცემული. მხოლოდ მათ შინაარსობრივ მხარეს ვაგონით ვხვდები. ნუქუდმე, როდესაც ის ტარიქსის ლტერატურულ საქმიანობას აფასებს. იგი წერს: „არსენ იყალიოე-ლის ხაზს მიყუებობენ ითანე ტარიქსემ და სხვანი, რომლებიც ლოგიკის სქოლასტიკურ-ფორმალისტური დამუშავების მიღწევებს ქადაგებდნენ საქართველოში XII საუკუნეში. მას დღე ღირებულება და მნიშვნელობა არ ჰქონდა. არსებითად ტარიქსემ მხოლოდ თორამანი მნიშვნელობა და მისი აღქმანდობის სკოლიდან გამოსულ ეპიგონებს თარგმნი-ყო და მისი აღქმანდობის სკოლიდან გამოსულ ეპიგონებს თარგმნი-ყო და, ასეთებს, როგორც იგი ამონი ერამისა-მე. ქართულ აზრანებებს ტარიქსის მუშაობანი ვერაფერი შესძინა და იგი თავისი სქოლასტიკურ-ფორმალისტური ლოგიკით უკვლავ დამახასიათებელი წარმომადგენელი იყო ლოგიკურ-რეკავციონერი ბანაკისათვის იდეოლოგიურ კონ-ტრასტებს და აი რატომ: ამონიოსი იყო თავისი დროის გამოჩენილი ნეობოტანიკოსი, შოწაფე დიდი პროკლესი, მასწავლებელი სიმპლიციოსისა (გარდაიცვ. 549 წ.) და ითანე გრამატიკოსისა (VI ს.), რომელთაც დიდად მასხუროს თავი არისტოტელეს თხზულებათა კომენტარებში. თავისი მოღვაწეობით ამონიოსმა საგრანბინო კვალი დაატყო აღქმანდობის ფილოსოფიურ სკოლას. მოსწავლე ახალგაზრდობა მის თხზულებებში ვეცნობად ფილოსოფიისა და ლოგიკის პრინციპებს, არისტოტელესა და პორფირის ნაწერებს და საერთოდ ძველებერმულ ფილოსოფიურ სისტემებს. ბუნებრივად და ამონიოსის შრომები ქართველ მოსწავლეებსაც შეუწყობდა ხელს ფილოსოფიის შესწავლას და ქართულ აზრანებმასაც ვაუწყებდა გზას. ამდენად, მათი თარგმნი გაბირობებული უნდა ყოფილიყო ეპოქის კულტურული მოთხოვნილებით და,

II 2. ნ. უ. ბ. ბ. კართული ფილოსოფიის ისტორია, II, 1958, გვ. 158.

ცხადია, მას ღირებულება და მნიშვნელობაც ექნებოდა. საქმე ისაა, რომ ამონიისის „მოსაქსენებლები“ სუსტა ფილოსოფიური ტერმინებითა და წინადადებებით ცნებებით, როგორცაა მაგ.: „ქველ-მღებარე“ (= მოქმედების საგანი), „დასარული“ (= მოქმედების შედეგი), „თეს-მზარხობა“ (= კატეგორია), „შეგულისხმებუა“ (= სილოგიზმი), „უღლონიება“ (= კითხვა), „საეულის-ზარხობა“ (= საგულისხმებობა), „ამგულის-სიტყუა“ (= გულისმსიგებუა, გულისმხილველი), „მოფარდლობა“ (= შობღერება, წიგნი), „ანავები“ (= რაიმეს მტკიცედ აყრობა, ინადიანი), „რაა-არსობისა შორის შესმენა“ და სხვა. ზოგი მათგანი ძველქართულ ფილოსოფიურ შეწარმებაში მტკიცედ დამყარდა (ინხარება თანამედროვე მეცნიერულ ენაშიც ისტორიულ ვაგებობა, ან ახლებური მნიშვნელობით), ამდენად, „მოსაქსენებლები“ ტექსტების ფილოლოგიური დამუშავება და ზეგულისხმებუა ერთიანი გადარღვევად ამოუკანს წარმოადგენს. მაშინ უფრო გაირკვევა მათი მეცნიერული ღირებულება.¹²

იოანე პეტრიწის მოღვაწეობის შესახებ პერიოდი ვითრებდა XII საუკუნის პირველ მეოთხედს, როდესაც ის საზღვარგარეთიდან დაბრუნდა და გელათში დაიწყო მოღვაწეობა. იმ ხანად საქართველოში მეფობდა დავით აღმაშენებელი, მტკიცე ნებისყოფისა და დიდად განსწავლული კაცი, რომელიც თავისი ბრძნული განმგებლობით ერთმართველურ ფილოსოფიურ სახელმწიფოს აქანდაკებდა. იგი ქვეყნის გაერთიანებასა და საზღვარს და ეკონომიურ გაძლიერებასთან ერთად დიდად ზრუნავდა მის ქველურულ აღმავლობაზეც. მან ვაჟაშა საომანსტრო შეიხებლობა, საეკლესიო მმართველობაში მოახდინა დიდი რეფორმა, თავის გარშემო შემოიკრიბა სწავლული ხალხი და მასთან ერთად დაიწყო საქართველოში სწავლა-განათლებლის გაერცელება. ეკრძოდ, მან აშენა გელათში მონასტერი ყველა-წმიდასა და ღვთისმშობლის სახელზე და იქ თავი მოუყარა გამოჩენილ ქართულ მეცნიერებს, მწერლებს და საეკლესიო მოღვაწეებს, რომელნიც მანამდე საქართველოში თუ საზღვარგარეთ იმყოფებოდნენ. ისტორიკოსის ცნებით, დავითმა გელათში „შემოკრიბა კაცნი პატროსანი ცხოვრებითა და შემკულნი ყოვლითა სათნოებითა, არა თვისთა ოდენ სამეფოთა პოვნილი, არამედ ქუეყანისა

კიდებით, სადათც ესამ ვიგომე სიწმიდე, საყვე, სისრულე, სელოგრა-თა და კორცევილითა სათნოებითა აღსავსობა; იძინა და კეთილად გამო-იძინა (გ. ი. იძინა და კარგად გამოიძინა, — ი. ლ.), მოუყვანა და დაამყარა მას შინა“¹³.

დავითის შიგარ საზღვარგარეთიდან მოწვეულ ქართველ მოღვაწეთა შორის უნდა ვივარაუდოთ უნარველად არსენ იყალთოელი და იოანე პეტრიწი, რომელნიც მაშინ შავ-შაბაზე, სვიმონს საციბრელო-მოქმედლის მონასტერში მოღვაწეობდნენ. საქართველოში სოსელითაინავე იძინა გვირდში ამოუღებენ მეფეს და სათავეში მოგვებენ სამწერლო და საგანმანათლებლო საქმიანობას: გელათი და შიო-შღვიმე, ცრია მოღვაწეობით კი იყალთო-აქციუს მათ მეცნიერებისა და სწავლა-განათლებლის უძლიერეს ცერებად. იოანემ, — დავითის გამგონებისა და წყალობითა და თანადგომისა მიწაბილმან, გელათში დააარსა სამონასტრო აკადემია, თავის გარშემო შემოიკრიბა სწავლული მწერლები და მთარგმნელები და დიდ ლიტერატურულ და პედაგოგიურ შემოშობას შეუდგა. გელათის აკადემიაში მან თარგმნა ორი უმნიშვნელოვანესი ფილოსოფიური თხზულება: ნემესიოს მეფელის „ბუნებისათვის კაცისა“ და არი-სტო დეადიხოსის „კავშირისა ღმრთისმეტყველებთან“ (ანუ „თეოლოგიის ელემენტები“).

1. ნემესიოს ემპელის „ბუნებისათვის კაცისა“ იოანეს უთარგმნია XII საუკუნის დასაწყისში, ალბათ, მოსწავლეთათვის სახელმძღვანელოდ. მისი ტექსტი (ჯამისი 1913 წელს ს. გორჯაძემ)¹⁴ ჩვენამდე მოღწევრ-ბისა გვიანდელი ხელნაწერებით, ისიც ნაკლებად. ერთ ხელნაწერს (S 129) ერთის ელსია: „ყელადელთა მათთან გდმოიცა ესე ქართულად საცირველსა ფილოსოფოსისა ჩუენისა პეტრიწისა შიგარ, იოანე-ბუნებისათვის ელსია: კელისა შინა გაეცათისასა“ (2807). ეს მონაწიერი გვიანდელი წარმოშობისა; მაგრამ სინამდვილესთან ახლოს დგას; თვით პეტრიწის ამბობს „კავშირთა“ კომენტარების ბოლო-სიტყვაში (გვ. 223), რომ: „ამთსა წინათ ნემესიოსისა წიგნისა შეწყო-ბისა შინა მეზარე, ე. ი. ამაზე უწინ ნემესიოსისა წიგნისა (იგულისხმება „ბუნებისათვის კაცისა“) შეწყობაზე ვიბროშყო.“

ნემესიოს ემპელი IV—V საუკუნეების ნეოპლატონიკოსია. 400 წელს ის აყრთბეს ემესის ეპისკოპოსად, „ბუნებისათვის კაცისა“ მან

¹² ქართლს ცხოვრება, I, გვ. 330.

¹³ ნემესიოს ემპელის „ბუნებისათვის კაცისა“ ხელნაწერთა გაცნობ-ლებით იოანე პეტრიწის შიგარ, ქართული ტექსტი შესწავლა, გამოსაცემად დაამ-ზადა და ლექსიკონ-სამეცნიერო დარბოთი ს. გორჯაძემ, ტბლისი, 1914, 7—LVI+240 გვ.-თხზულება განმარტული აქტი 6. მარს. 2. გობობობისა, 2. წიგნიბისა, ს. აუთხმეოლს ზემოთ დასახლებულ შრომაში.

¹⁴ ამონიისის თხზულებათა პეტრიწულ თარგმანს ეპისკოპოსად ამაღლებდა ნ. კუ-ბლაძე (იხ. ნეკროლოგი „ნათელა კვებლობა“, ლიტერატურული საქართველო, 1967, № 46, 17. XI.).

დაწერა V საუკუნის დასაწყისში. თხზულება წარმოადგენს ერთგვარ ენციკლოპედიურ ნაშრომს დაამიანის ბუნების შესახებ. ავტორისათვის ამისთავალი მოძღვრება ნეოპლატონიზმი, მაგრამ ის „ბუნებისმეტყველებებისა და ფსიქოლოგიის საკითხებს მთლიანად არისტოტელეზე აშენებს, ძალიან ფართოდ იყენებს სტოელების მოძღვრებასაც აფექტების შესახებ, ამყენებს არისტოტელეზე ნებისყოფის თავისუფლების საკითხს და ასე ასრულებს თავის კომპენდიუმს“ (მ. გოგიბერძე). წიგნი შედგება შესავლისა და ორი ძირითადი ნაწილისაგან. შესავალში საუბარია მსოფლიოს შექმნასა და დაამიანის ბუნებაზე. პირველი ნაწილი ემიოზა სულასა და სხეულის რაობას, მათს შეხვედრასა და გაყრას, მოძღვრებას ოთხ ელემენტზე (ანუ ასებზე). მეორე ნაწილი—საყუთრედ დაამიანის სულიერ და ფიზიოლოგიურ მხარეებს, მის სისიცოცხლო ძალებს, ორგანიზებას და მათ ფუნქციებს.

ამ წიგნში დიდი პოპულარობა მოიპოვა შუა საუკუნეების დასავლეთში და აღმოსავლეთში (დიდი ხნის განმავლობაში მის ავტორად ითვლებოდა გრიგოლ ნოსელი). მისით დაეაყუბოდა ირანე დამასკელი (ავტორი ფილოსოფიურ-დოგმატიკური თხზულებისა „წყარო ცოდინა“), 1159 წელს იგი ითარგმნა ლათინურად. პეტრიწის ქართული თარგმანი ლათინურს ნახევარი საუკუნით უსწრებს წინ.

2. პეტრიწს გულამოივებ უთარგმნია პროკლე დიალოხოსის (V საუკ.) შრომა „კავშირნი ღმრთისმეტყველებითნი“, რომლისთვისაც დღერ თავს მას ვრცელი კომენტარები, წინასიტყვა და ბოლოსიტყვა.

თხზულების ძირითადი ნაწილი შეიცავს პროკლეს შრომის თარგმანს და მის კომენტარებს; ჯერ წარმოვსილია „კავშირნი“ რომელშიც თავის ქართული თარგმანი და მერამე მისდგეს მას ირანე კომენტარი (სულ დასულა 211 თავის თარგმანი და კომენტარი). თარგმანს ამისაზე მოწერილი აქვს გვერდით 3 (= პროკლე), კომენტარს კი — 1 (= ირანე). ეს ნიშნავს: ერთი ნაწილი ეკუთვნის პროკლეს, მეორე — ირანე ფილოსოფოსს.

„წინასიტყვაში“ ირანე გვაჩვენებს წიგნის თარგმნის მიზანს, იძლევა ცნობებს პროკლეს ცხოვრებასა და ფილოსოფიურ საქმიანობაზე და განმარტავს ზოგიერთ ლოგიკურ ცნებას.

„ბოლოსიტყვაში“ ის ჩერდება მთარგმნელობითი მეთოდის ძირითად პრინციპებზე, იუწყება ბიბლიური წიგნების „ეკლად გარდმოდების“ მიხედვით (ვრცლად ამის შესახებ იხ. ქვემოთ), გვიყვება თავის გასაკვირს — როგორ სდევნიდნენ მას ბერძნები და ქართველები და როგორ მფარველობა გაუწია მას დავით აღმაშენებელმა და მსჯელობას ამთავრებს იმ შვიდი სამეცნიერო დისკალონის ჩამოთვლით, რომელთაც

ამყავლიდნენ XI—XII საუკუნეების ბიზანტიისა და საქართველოს უმაღლეს სასწავლებლებში (სამონასტრო და სამოქალაქო აკადემიებში).

პეტრიწის ეს თხზულება ძველ საქართველოში გავრცელებული იყო, ზოგი აქვდა მას, კითხულობდა და სწავლობდა, ზოგიც მის ხელნაწერებს სახასრთველ მინაწერებს ფრთავდა. ერთ-ერთი გადამწერის ასეთი პოლემიკური მინაწერი ჩაურთავს „წინასიტყვა“ დასასრულს: „რასა ვეწერ, არუ რასა გლხ-ვმოქმედებ? გრანა გვსწავის გულოთაგან თერიაა და წარმოუსტრეწნავ ყოველსა ძალსა ქრისტეს მიერ. ამის წინასიან წარწყმდა სამგზის წყველი არიოზ და ამისაგანვე განთავლებულია სამგზის მოიგეს ღმრთისმეტყველებისა სახელი — დღეთა ბრძენთა დინობა და ღრლოვანი და ვასილი და სხუთთა ეკომე. შენ გრანება განწყვედილი მოივებ ღმრთისა მიმართ. და სახლავითა მამათა წიდილათსა ნუ გარდავლებინდები და არა საცუორ გექმნეს“ (II, გვ. 9). მეუხედავად ამისა პეტრიწის წიგნს დიდი პოპულარობა მოუპოვებია ქრისტიან თეოლოგთა წრეებში. იგი 1248 წელს სომხურად უთარგმნია სვიმეონ ხუცეს-მონაზონს¹⁶, ხოლო XVIII საუკუნეში სომხური თარგმანი ქართულად გადმოიქცა ფილიპე ყაითმაზაშვილს¹⁷.

პროკლეს ტექსტს პეტრიწული თარგმანი და კომენტარები მეცნიერულად შეისწავლა პირველად ნ. მამაძე¹⁸, ხოლო მათი კრიტიკული გამოცემა განახორციელეს შ. ნუცუბიძემ და ს. ყაუჩიანივილიმა¹⁹. 1942 წელს გამოქვეყნდა „კომენტარების“ რუსული თარგმანი²⁰.

პეტრიწის მოღვაწეობა გულამოივებ მარტო ამ ორი ფილოსოფიური სამყარო და სამონასტრო საქმიანობა; დაწერა ფილოსოფიურ-დოგმატიკური ტრიპტიკი „სათრებთა კიბე“, თარგმანს ირანე სინელის „ეკლემასი“, ბიბლიურ, აგიოგრაფიული და ისტორიული თხზულებანი, შეთხზა იამბლიკურად „ვალდბანი ყოველთა წმიდანთა“ და აღწერა „ცხოვრება მეფეთ-მეფეთსა დავითისა“.

¹⁶ ილ. აბუღლიძე, რუსთაველის ხანის ქართული ფილოსოფიური შრომების კიდევ ერთი ძველი თარგმანი ძველ სომხურზე; შიშვე, რუსთაველის ხანის ქართულად ნააზრებნი ძველ სომხური შრომების ძველად, ენციკლ. შიშვე, III, 1938, გვ. 111—112, 123—134.

¹⁷ A 237, აღმწერალი 1763 წელს. Н. Марр, Иоанн Петрицкий, 33-9-11; მ. განაშვილი, ქართული შრომობა, II, 1909, გვ. XXXIII—XXXII.

¹⁸ ნ. მამაძის შრომა.

¹⁹ ირანე პეტრიწის შრომები, ტ. I, 1940, LXXXVII+320 გვ.; ტ. II, 1937, CXII+228 გვ. (პირველი ტომი შეიცავს პროკლეს „კავშირთა“ თარგმანს, მეორე—კომენტარებს).

²⁰ Иоанн Петрицкий. Рассмотрение платоновской философии и Прокля Диалога, Тб., 1942, 252 გვ.

ჩამოთვლილი შრომები იმდენად მნიშვნელოვანი ქართული კულტურის ისტორიისთვის, რომ საჭიროა მათი ცალ-ცალკე განხილვა. მაშინ უფრო სისრულით ვაფასებთ მათ. პეტრიწის სალიტერატურო მოღვაწეობას და მის ამავსე ქართული მწერლობის წინაშე.

2. იოანე პატრიარქის „სათნოებათა კიბა“ და „კლემენტის“ ძარბოვანი რედაქციები

იოანე სინელის „კლემენტის“ ქრისტიანული მსჯელობის-მინისტეროზის-სწავლულების სახელმძღვანელოა; შედგება ოცდაათი თავისაგან, შეიცავს მორალურ შეგონებებს სათნოებათა შესახებ. იგი შუა საუკუნეებში მეტად პოპულარულ თხზულებას წარმოადგენდა; უმოთხრესად ვრცელდებოდა ქრისტიან ბერ-მონაზონთა შორის.

„კლემენტის“ ქართულელებს სამეგრეოთაგანია პაროხი: პაროხი IX თუ X საუკუნეში გამოჩნდებოდა გასაზრდად ჩვენთვის უცნობ მთარგმნელს—საფიქრებელსა სინის შიის ქართველთა მონასტრის მოღვაწეს (ეს მთარგმანი დაკარგულია). კონსტანტინე უცნობ მთარგმნელს (ან მთარგმნელს, — ი. ლ.) მრავალი მრედად დაეწერა და მრავალი დავადა, ამისთვის თხზულება ხელახლა უთარგმნია იოანეს ბრძანებით მის შვილს—ფლოტოშ მოწოდებულს: „მე, გლახანს, ეფთვე, ბრძანებითა შვილსა მამისა ჩემისა იოანესითა უთარგმნე ესე, უთარგმნე თვის მის წმიდას ეთქუა ბერძნულად, რამეთუ ბერძენი იყო იგი (— იოანე სინელი, — ი. ლ.) ნათესავითაჲ უცნობ რომელნიცა ამას წმიდას წიქსას იყოთხილეთ, ლოცვა ეფთ წმიდათა მამათა ჩუენთათჳს— იოანესთჳს და იოანე სინელისთჳს და ჩემთჳსცა ცოცხელისა ფთვეკისა, და რომელი სწერდეთ, ვითარცა აქა კპოთი, ეგრეთ დწერეთ. და თანე ვითარცა აქა იუნენ, ეგრეთ დასწერეთ, რამეთუ მეცა ვითარცა მიპოვნინა, ეგრეთ დაბისმინა უცნობნი წილითა. და ამათცა სიტყუათა ნუ ვინ დაიდებთ, არამედ დასწერდით ღმრთისათჳს და ჩემსათჳს ცოცხელისასა სახელსა“.

ეს რედაქცია მერს მართლ მწერლობაში ვრცელდებოდა უმარტივ ხელნაწერით. ცალკე წიგნად გამოიცა ფოთში 1902 წელს სათაურით: „ღმრთისა მამისა ჩუენისა იოანე სინა-შიის მამასახლისისა კლ ეთქის ი, რომელ არს კი ბ, გამოცემული ათონის წმიდის შიის ახალ-ქართულთა წმიდის იოანე დგომის-მეტყველის საგნისა“²¹. აღსანიშნავია

²¹ ქვემოთ ქარგებლობა ამ გამოცემაზე (ცოტაბევრად აღგავლილია მკვლ. იხილეთ).

სიტყ, რომ იოანე სინელის მახვილგონივრული თქმანი აპოფთეგმურ ტიპებში „სიტყუანი და სწავლანი სამეცნიერობნი“ არსენ ფილოთოვლის შეუტანია ფლოტისიველი უთარგმანიდან (I, 1—70).

XII საუკუნის დამდეგს „კლემენტის“ ხელახლა უთარგმნია პეტრიწის გელოზი მოღვაწეობის დროს, როგორც აღენიშნეთ, მისი ტექსტი დაიწერა A 39 ხელნაწერში²². ამის „კლემენტის“ გარდამოცემის მიზნები მდგომარეობის შედგენით: ეფთიმე საერთოდ არ იცავდა მთარგმნელისთვის საჭირო სიტყვებს; დედანს თავისუფლად ეპყრობოდა, იყენებდა „შემატებისა და კლემენტის“ მეთოდს; ტექსტის ენა რომ შკითხველისთვის გასაგებ ყოფილიყო, ჩანდახან დედანიდან უხვევდა და ხელოვნური დამატებული სიტლის ნაცლად უპირატესობას აძლევდა ქართულსათვის დამახასიათებელ მარტო თხრობას. პეტრიწი კი, პირიქით, დიდ ყურადღებას აქცევს დედანისუფლ აზრთა წყობას და ცდილობს ესა თვის ფრიალს ზუსტად თარგმნოს. ამით პეტრიწი იძლევა ადგილებურ თარგმანს, რის გამოც მისი რედაქცია სიტყვა-სიტყვით მისდევს ბერძნულ დედანს და მის ლექსიკას და სინტაქსში საგრძნობლად ელირდება ბერძნულსაგან. პეტრიწული თარგმანი ფლოტისიველსათგან განსხვავდება ლექსითა და დამატებების სისტემითაც. იგი შემეყვია ფოტო შემეყვია კონსტანტინის კომენტარებით.

შკითხველმა არც ვერცულა წარმოდგენა იქონიოს ორივე თარგმანის რედაქციულ თარგმნელობაზე, მათგან დავიმოწმებთ რამდენიმე პარალელურ ტექსტს (ნიშნულზე მოცემული აპოფთეგმურ შინაარსის ფრაგმენტების):

ფლოტისის თარგმანი

არარაა არს სწორი წყალობათა და სახიერებათა ღმრთისათა, ამისთვის უცნობ რომელნიცა სასოება მან არა იქვეა, მან ნებისით მოყლა თავი თვის (გვ. 123).

არა ეთქვეთ კლემენტის მახვევ გზისა, რომელსა შინა ესცეთით. არამედ მოყვეთ ით და სხუეთ, არამედ წარველოთ მოკლე და ხლოა (იქვე).

არამედ სიზმართა ირწმუნებდეს, მსგავს არს მრწმუნებელი მსგავს არს

იოანე თარგმანი

არარაა მოწყალებათა ღმრთისათა სწორი, გინა უღიფეს არს, ენადა სასოებასა წარმწერს ექლემან თავი თვისი დაყლა (63r).

იხილეთ, რამეთუ არა ყოცლისა გზისა, რომლისაგან შეგსცეთით, მოვიქმნეთ, არამედ სხესაგან უმწარაფლესისა (63v).

²² ცოტაბევრად იოანე თარგმანიდან დავიმოწმებთ ამ ხელნაწერის მიხედვით.

იგი კაცს მას, რომელი აჩრდილსა თესსა სდევდეს და ენებოს შეჰყარობა მისი (გვ. 52).

ვიხილენ საზნი მონაზონნი, რომელი ვრთბამად ივინეს ვიეთანემ; და ერთი იგი შეწუხდა, რამეთუ ივინა, ვარნა დადუმნა; ხოლო შეორე მხიარულ იქმნა თავისა თვისა ვინებისათეს, ხოლო შეწუხნა მავინებლისა მისთვის, რამეთუ ევნოს მას; ხოლო მესამე მან გულისა თვისა გამოსისახა ენებამოყუჩისისა მის და ცრემლოდა მტურვალედ. და იყო მათ სამთა შორის ხილვა მუჰათა შიშისა, სასყიდლისა და სიუფარულისათა (გვ. 158—159).

უღმობელობამან გულისამან განაფიცვის გონება, ხოლო სიბრალე მან კმადთამან განაგმობს ცრემლთა წყარონი (გვ. 128).

რომელსა ენებოსსა წყაროვანებითა და სიმაღლითა ძღვევა ეშმაკისა სიძვირისა და, შვავს არს იგი კაცსა, რომელი ავსებნ ზეთითა ცეცხლსა (გვ. 204).

რომელი მარხეთა ოდენ ისწრაფდეს დაცხრომად ბრძოლისა ჯორკათსა, შვავს არს იგი კაცსა, რომელი ერთითა ჰქვლითა ცურავენ და ენების ზღვსა დიდისა წიაღსღვად (გვ. 205).

აჩრდილისა თესისა მდევარსა და ამისსა შეჰყარობად შეუადინსა (23 r—v).

საზნი მე ვრთბამად ვიხილენ მონაზონნი ვინებულნი. და რომელიმე იწერტებოდა ვიდრემე, ვარნა დუმნა; ხოლო რომელსამე უხაროდა ვიდრემე თავისა თვისა ძლით, ხოლო მკმუნე ვარე იყო მავინებლისათეს, ხოლო მესამე ენებისა მოყუჩისისა და მომსახველი ცრემლოდა მტურვალედ. და იყო ხილვა შიშისა, და სასყიდლისა და სიუფარულისა მუჰათად (79 v).

უწყლველობამან გულისამან აბორიელა ვინებამა, ხოლო სახრდელთა სიბრალე მან განაგმნა წყარონი (65 r).

წყაროვანებითა და სიმაღლითა სიძვირისა ეშმაკსა მნებუელი ძღვევად შვავს არს ზეთისა მიერ და მტურვალედსა წუქისასა (98 r).

მარხვისაგან მხოლოდსა ბრძოლისა დაცხრომად მეცოდინი შვავს არს ერთისა მიერ ჰქვლისა მტურვალესა დაქსნად პულეონით ძღვევის-მოყუჩრესა (98 v).

რომელი ერთგზისი იგლოვდეს და ერთგზისი იცინოდეს და განსცხრებოდეს. შვავს არს იგი კაცს მას, რომელი ჰურთავს რეინ ძალსა მას გემოთ-მოყუჩრებისსა, რომელი იგი სახითა განაძებნ მას, ხოლო სკმნთა აწევს მისა მოსლევად (გვ. 137).

არსა რწმუნო არს ღვინო, რაჟამს ოდენსა წინახელისაგან დიდისა, არამედ—რაჟამს დაძველდეს და გაწურუწუნვალდ ეგოს (გვ. 141).

ამბარტევანი ბროწეული არს; ვარე ვან მუქენიერი და შინაგან დამალი (გვ. 264).

მარავს სძულს მზე და ამბარტევანსა—სიძვირდელ და სიმაღლედ (ივე). ვითარცა იშვილის ქათამი არს იქვისაგან, ვერეთვე მდაბალი—სიბუკეს-გებვისაგან (გვ. 290).

ცხენი ვიდრემდის მარტოა არს, ჰკონებნ, ვითარმედ მალი არს, ხოლო რაჟამსა შევიდის ანასარეხსა, მაშინ სცნის უძღურება, თვისი (გვ. 284).

ვითარცა არა იპოოს ცეცხლი თოვლსა შინა, ვერეთვე არცა მწვ-

ოდესმე ვიდრემე მგლოვარე, ხოლო ოდესმე მშუებელი და მოცინარი შვავს არს ჰურთავსა მიერ ძალსა გემოთ-მოყუჩრებისსა მჭოლველსა, რომელი სახითა ვიდრემე სდევნის ამას, ხოლო სკმნთ მახლობელად თვისა აწუქვს (68 v).

არა აქუს რწმუნებაა ღვინო მუყსა შინა სწინახელთაგან შთაწუქულელსა (71 r).

ზესთმჩენი არს ბროწეული; შინაგან დამალი, ხოლო ვარე შითა ხილვითა ელვარე (123 v).

სძულს მარავსა მზე, ხოლო ზესთმჩენმან მუერაცხვენეს მშუქდნი (124 r).

მოშიშებენ მფრინველნი ქორის სახისაგან, ხოლო მუშაენი ამისინი—ქმისაგან ნაცვალმეტყუელდებისაგან (138 r).

განმხოლოებულნი ცხენი მრავალგზის სიბრილად ჰკონებნ, ხოლო თანა ეუნდ-ქმნის მან სხუათა მაშინ თვისისა იცნა უმტოცობობა (134 v).

შეუძლებელ თოვლი-საგან გამოსლვია აღოსა, ხოლო უშეუძლ-

ღველთა თანა იპოოს სიმდაბლე (გვ. 287).

მეუღრობამან ზღუსამან და სიუხემან შოსამან გამოსცლის მოთმინება მენა-ვისა და ნაქუღღეა-ნება მან საქმართამან მოთმინებაა დაყუღღებულისაა გამოაჩინოს. მენავესა მოეწყინოს რაა, ცერანე წყალთა შინა და, დაყუღღებული სულ-მოკლე იქმნის რაა, აღერის სიმრავლესა (გვ. 355—356).

პეტრიწის თარგმანი შინაარსობრივად ძნელი ასათვისებელია, რამდენადაც იგი დამიმუხვლია მიმღებურთა კონსტრუქციებით. ამის გამო მან ეფთვიმის თარგმანთან შედარებით უნარატესობა ვერც მოიპოვა (ის მხოლოდ თითოორი ბელწარწერა შემოვიგინახა). მისი ვადაწერა და ვარცხელა დაიწყეს XVIII საუკუნეში ანტონ კათალიკოსის ლიტერატურული სკოლის მიმდევრებმა.

„კლემასის“ პეტრიწული რედაქცია XIII საუკუნის შუა წლებში სომხრად ვადუთიანის სემეონ ბეუსკი-მონაზონს, სომეხ მთარგმნელს, როგორც ეს ილ. აბულაძემ ვარკეთილ, უთარგმნია ძირითადი ტექსტი უკონსტრუქციოდ. მას გამოუყენებია „კლემასის“ ეფთვიმისეული რედაქცია, რომლიდანაც სომხურ თარგმანში შეუტანია ორი სტრატა: „ცხოვრება წმიდისა და ხეტარისა მამისა თანე სინელი მამასახლისისა“ და „განმარტება ძნელაზნობა სიტყუთაჲსა“.

პროზული თარგმანების გვერდით ძველ ქართულ მწერლობაში შეიქმნა „კლემასის“ ორი გალექსილი რედაქცია: ერთი ეყრდნობის პეტრიწს, მეორე — ანტონ I კათალიკოსს. ორივე თხზულება ორიგინალურია, წარმომავლობა ქართული მასალის საფუძველზე. პირველის წყაროა „კლემასის“ ეფთვიმისეული თარგმანი, მეორის — პეტრიწული. როგორც ითქვა, ანტონმა XVIII საუკუნის მწერლობაში პეტრიწულ ტრადიციების აღდგენა სცადა: შეადგინა პეტრიწის ბიოგრაფია, დაამატა მისი ფლოროფორების სტროფა, პაპულარობა მოუპოვა მის ლიტერატურულ მემკვიდრეობის და სხვა. ამავე დროს მან პეტრიწულ

ბელეს სხუ-მადიდებელისა შორის შიდაბალ-მზრახველობისა ყოფიდა (1335).

სიწყნარემან ვიდრემე ზღუსამან და შუადღემან შისამან ნაექიქსა-ამხილეს მოთმინებასა, ხოლო სა-მართა უტოვარებამან მომვირნეობაა მემეუღრობასაა მხილუ-ბულ ყო, რამეთუ იგი ვიდრემე დამძიმებულე ცურავს წყალთა შინა, ხოლო ესე მოეწყინებულე აღერვის სიმრავლეთა (1747).

ლი რედაქციის საფუძველზე დაამუშავა და „იროკოდ და აკროსტი-ხორად კიდურ-წერილობით“ გალექსა „კლემასის“²⁴. ანტონი ამბობს:

სილსტოსმან იოანე სინელმან
კახე უაღ შეუნიი ქქქქა საპაი აღხავალა.
ამინთანი ამ სტახთა შინა თუთა
აკროსტიხორით ვარდა შესამს თაის
ანტონი ვალქსილ ექმობის დასქსნულად (1087).

ტექსტში მას ადგილ-ადგილ ჩაურთავს აკროსტიკული იამბიკო-ები: „კიბე ხარ, ცათა შენ მიერთა აღმოყუნე, მამათ იოანე“, „ანტონი ლეთიანი, დასამ ზედ მხელე“, „დაგუკუნე შეწი, მამათ იოანე“ (გვ. 124 v) და „ანტონი შეფის ძე ლეთიანი“ (გვ. 125 r), ხოლო მე-ცამეტე თავისთვის წუმძღვარებია იამბიკო კიდურ-წერილობით „ანტონი“ (გვ. 115 r):

ანტონი, სხელ ავა კიდურ-წერილი.
ბილ ზელს მელქის მიწინების ზეარ
ოღეს ახლო, დაინმწყეს მის შორის
ნებნო ეთოებით სვიდოსს ეტნისა,
აქიამ ვლივის არ-ვარჯის წებარქულამ.

ანტონი გასალექს ტექსტად იღებს პეტრიწის თარგმანიდან (A 39) ცალკეულ ფრაზებს და მათ ლექსავს იამბიკონად. აი, ამის ერთი ნიმუში: პეტრიწის თარგმანი: „შენი ვიდრემე არსა საუუ-ნოსა არან მოქმედებანი: რომელნიმე შეწინარებულნი, ხოლო რომელნიმე შეუწყნარებელნი. ხოლო მერვე ცხად-არს, ვითარმედ გუღუ-ბადისა საუუენოსა დამნიშნებულდ შუოჲ არს. ზედა დასტურტელ, ჰოა მონაზონი ვამბოლობულო, ვამთა მგეცხისა, ხოლო უკეთუ არა, ვერ შეუტლო მომხავევლეთა საფრეთა დარწყუმალ“ (გვ. 176r)²⁵. ანტონის გალექსილი რედაქცია (გვ. 122r):

შენი სქმენი ანთ საუუენო:
ზოა შეწინარებულ, შეუწყნარებულ ზოა;
და მერვე ცხად-არს, რამეთუ გუღუბადისა
საუუენოსა დამნიშნებულ არს შუოჲ.
ამს დასტურტელ, ხმინი, გელს-ქმის ყოფილი

²⁴ A 226, 711, 799; S 146; Q 826. „ხელწარება აღწერილობები“ (S ფონ-ლის I ტ., 30, 155—156) Q ფონის II ტ., 23, 241) დამუშავლია შედომის: ანტონის „კლემასის“ მიხედული პეტრიწის თხზულებად ქვემოთ ესარგებლა A 711 ხელწ-არებო.

²⁵ შერ. ეფთვიმე მთაწმიდელის თარგმანი: „შენი იგი კიბენი სქმენი არან შედუღელს ამს სწუთოსანი: რომელნიმე ყოფილ და რომელნიმე ზენე, ხოლო მერვე მერმის მის საუუენოსა ჰომნიშნებულ არს. უმხობილი, ჰოა მონაზონი მარტო შუოჲ, ვამს მგეცხის მოსიღესისა, თუ არა ვერ უტო მამისა ყოილი დღეზად“ (გვ. 359).

²⁶ ილ. აბულაძე, რესიკილის ხანის ქართული წარმომადგენელი ძველ სომ-ხურ მწერლობის ძეგლები, ცნობის შიგნით, III, 1926, გვ. 126—130.

ამ შედარებიდან ირყევია, რომ გამოღვსავი ტექსტს ოდნავ ამოკლებს, იყენებს საკუთარ სიტყვებსაც. მაგრამ ძირითადად იმეორებს თავის წყაროს. ანალოგიური ვითარება სხვა შემთხვევებშიც. ასე რომ, ანტონის რედაქცია თითქმის სიტყვა-სიტყვით ემთხვევა პეტრიწული ტექსტის გესკერატებს. მისი (ანტონის) ორიგინალობა მხოლოდ იამბიკურ ლექსად გაყობაში გამოიხატება.

პეტრიწული გაღვსავი რედაქცია, რომელსაც ჩვენ ვუწოდებთ „სათნობათა კიბეს“ (მისი კრიტიკული ტექსტი იხ. ქვემოთ), შედგება 302 სტროფისგან. დასაწყის სტროფშივე აღნიშნულია გამოღვსავის ვინაობა:

თანხვან სინელს სამ-ანინ
გუარნი, კიხისა აღსელთაგან თქმულნი —
კინც აღსტულ ზარ, სინტელდე მიწული ზარ! —
ესენი თუთა თავისგან თი-მულდე
შე, იოანე, დელეშვან პირას-პირად.

სახელი იოანე ან აღნიშნულია 302-ე სტროფის კიდურწერილობით: „მეოხ მექმენ, მამაო იოანე, მე — იოანე ს, მოსავსა შენსა“. ეს იოანე არის პეტრიწი. ამას დასტურებს ლიტერატურული ტრადიცია (ხელნაწერებზე დართული ანდერძები და XVIII საუკუნის მწერალთა ცნობები). ანტონ ბაგრატიონი წერს „მზამეტყუელების“ წინასიტყვაობაში, რომ: „ჩუენ ქართველთა შორის დიდები ღმრთის-მეტყუელმან და სიბრძნის-მოუყარებმან იოანემან თქუა პეტრიწმან: ძემ-ძიებელთა ეპოების მათ ღმერთი მისგან შექმნულთა რომელთაცა დასასა“ (გვ. 3). იმოწმებს რა ამ ციტატას ქვემოთ, იქვე შენიშნავს: „ჩვენ არ ვიცით, ესა (იგულისხმება „პროლოგა“-ი. ლ.) თუ სხვა ძელომუხლელი დასტუებული იქნა მხედველობაში ანტონ კთალიკოსსა“²⁸. მაგრამ ახლა ვხედავთ, რომ ციტატა მჭიდრებულთა ეპოების მათ ღმერთი ანტონის ამოულთა „სათნობათა კიბიდან“ (სტრ. 3), რომელსაც ეს პეტრიწის თხზულება თვლის. ამ თხზულებას პეტრიწის ავთენტების იგრიფეე დავით რვეტრანი: „აღღსწერე მცირე ესე კლემენტისი, იოანეს ფილოსოფოსისაგან იამბიკოდ ვალეკისული ოცდაათნი კიბენი, თითონი ათთა სიხთთა შინა, რომელსა წოდებულ ჰყოფენ იოანე პეტრიწად“ (A 342, ფ. 64 v).

„სათნობათა კიბე“ შედგება 30 თავისგან (თითოეული თავი — ათთი სტროფისგან). ყოველი თავის პირველი სტროფი აკრისტოტიკულია (სხვთა 30 სტროფი: 2, 12, 22, 32, 42, 52, 62, 72, 82, 92, 102, 112, 122, 132, 142, 152, 162, 172, 182, 192, 202, 212, 222, 232,

242, 252, 262, 272, 282, 292) და მათს კიდურ-წერილობაში იყთხება ამა თუ იმ თავის სათაური. პროზული „კლემენტისი“ პირველი თავი — „გამოსლვისათეს სოფლით“ (გვ. 20). პეტრიწი ამ სათაურს მეორე სტროფში პირავეს აკრისტოტიკურად:

გნავას გამოხულ,	თუ იდესა ამს ჰყოფ.
არის ვით ჰხედავ,	იკნეცარი არ-შაჩილ,
მარადს მხედვს,	სიყურისა პეტრედი;
იწუთი, შენ ავლეს,	ხელთა მისისა მამაო
საგზოდ, ვინ აქა	იფერას მოვიც აქ.

პროზულ რედაქციაში თხრობა „სიზმრისათეს“ მესამე თავის შემაღვსავლი ნაწილია (გვ. 51—53). „სათნობათა კიბეში“ პეტრიწის იგი მეთიხე თვედ გამოუცვია. სამაგიეროდ მეცხრე თავს „ძვრის-ქსენებისათეს“ (გვ. 162—165) იოანე ფილოსოფოსი იყენებს აკრისტოტიკული სტროფით „ძვრის-ზრახვისათესვე“ (92), მაგრამ ტექსტი ეხება ძვრის-სხენებს (სტრ. 93—101), ხოლო მეათე თავი „ძვრის-ზრახვისა და განკითხვისათეს“ (გვ. 167—170) შეწარს არ ვაღვსავს. აკრისტოტიკულად არ ვაღვსავს მას მეშვიდე თავის სათაურიც „გლოკისათეს“ (გვ. 153). მის ნაცულად პეტრიწთან იყთხება ასეთი სტროფი (72):

ეგლოვდ სწუროს შელთა ათსეულთა
იფერას, რათა მერავს ვნსიფერი შენ,
ვინა ამით სიყურის მოიგებ,
ამისა ზესისა ზედა-სიყურელთა
გნესათ მწიველი სელის თელთა შარდ.

ამრიგად, „კლემენტისი“ პროზულ და ვაღვსავლ რედაქციითა სათაურების შეფარდება ასეთია:

ფილიპე მაქსიმელი	იოანე პეტრიწი
1. გამოსლვისათეს სოფლი	1. გამოსლვისათეს სოფლი ესე
2. სინტელდისათეს სოფლისა და მონავებისა მისთა	2. არ-სინტელდისათეს სოფლისა
3. უცხოებისათეს	3. უცხოებისათეს
4. შირაზებისათეს ვიჯლო ქვეულთა და შეწიერის	4. სიზმრისათეს
5. სინანლისათეს...	5. შირაზებისათეს ესე
6. ქსენებისათეს სოფლისა	6. სინანლისათეს ესე არსიყე
7. გლოვისათეს	7. ქსენებისათეს სოფლისა
8. ტრისტელებისათეს და გლო-წერისთა	8. იოანე
9. ძვრის-ქსენებისათეს	9. ტრისტელებისათეს
	10. ძვრის-ზრახვისათესვე

²⁸ ქ. კეკელიძე, კრიტიკული ლტ. ისტ., I, გვ. 290, სქოლ. 1.

10. ჰერის-ზრახვისა და ვანკოებისათვის
11. დემიდას და შარალ-პეტრეველი-სისათვის
12. ტუველისათვის
13. შიშველებისათვის
14. ნაგროვანებისათვის
15. სიშვილისა და ქალწულუბნისათვის
16. ვეცლის-მოფერებისათვის
17. უბოვარებისათვის
18. გულ-ფიცვლებისათვის და უღმირ-ველობისა
19. ჩილისათვის და შრავალია თან ლოცვისა
20. შიშველებისათვის ჯირკთისა, რომლისაგან იშვების მტყარება სელისა
21. შიშველებისათვის
22. უცდელ-შუღობრობისათვის
23. ამხარტელებისათვის, რომლისა თან იტყეს გობოსათვისცა
24. სიშვილის, სიწვინებისა და უმანკობისათვის...
25. ენებას მოკლევისა შის და წარწევილისა სინატრელის სიშდალისათვის
26. დიკარისათვის, რომელ არს გულს-ქმის უფა და ვანკოზე გელის სიტყვითა და ენებასა და სახიობებასა
27. დიუღებისათვის ჯირკთისა და სელისა
28. კოლდა წიშისა შის და სახიობებასა ველისა ლიკისათვის და მას შინა გუამითა და ვინცხითა კვილად დგომისათვის
29. უწველობისათვის...
30. სამიხის მიხთვის სამთა სახიობებათისა -- სარწმუნოებისა, სისოებისა და სიღერაელისა.

როგორც ვხედავთ, პროზაული და გალექსილი რედაქციების სათაურები ერთმანეთისაგან დიდად არ განსხვავდებიან. პეტრიწი იყენებს ეფთვიმისეული თარგმანის სათაურებს: ზოგ მათგანს უცვლელად იმეორებს, ზოგსაც ამოკლებს იმის მიხედვით, თუ ავტორს რა სახიობებაზე სურს უფრადლებს გამახვილება.

სულ სხვაგვარი ვითარებაა რედაქციითა შინაარსობრივი ურთიერთობის თვალსაზრისით. პეტრიწი არ იზღუდება ვასალექსი ტექსტით, იგი მის ბაზაზე სთხზავს ორიგინალურ შრომას, რომელიც პირველი

11. დემიდასათვის
12. ტუველისათვის არის ეს ხახვი
13. შიშველებისა
14. ნაგროვანებისათვის
15. სიშვილისათვის
16. ვეცლის-მოფერებისათვის
17. უბოვარებისათვის
18. გულ-ფიცვლებისათვის
19. ჩილისა
20. მტყარება
21. შიშველებისათვის არს
22. უცდელ-შუღობრობისა
23. ამხოსათვის არს
24. სიშვილისათვის, სიწვინებისა და უმანკობისა
25. სიშდალისათვის
26. ვანკოზეა თვისა
27. დიუღებისა ჯირკთისა და ხელისა
28. ლიკისათვის და სახიობებისა კვილი-დგომისათვის.
29. უწველობისათვის ესე
30. სარწმუნოებისათვის.

წყაროსგან მნიშვნელოვნად განსხვავდება. 302 სტროფიდან პროზაულ ფედანს ემთხვევა მთლიანად ან ნაწილობრივ 186 სტროფი, სხვა დანარჩენი ორიგინალურია. ვალექსილ ნაწილში პეტრიწი მეტ თავისუფლებას იღებს, ვიდრე ეს მისალღიველი იყო. დავიმოწმოთ რამდენიმე ნიმუში ორივე ტექსტიდან:

1. პროზაული რედაქციიდან პეტრიწი იღებს ნაწევებს და მას მკერავი იღვნი ცვლილებით ლექსად:

ეფთვიმის თარგმანი: „წმიდათა მამათა მარხვა თქუეს სიჭერველად, და ლოცა--ზღუდელ და უბოზონი იგი ცრემლინ--საბანგლად, ხოლო შირილიება წამებალ ქალაგს“ (გვ. 59). ან: „ანგვე-ღოსთა არს უფლადღე არა დაღემა, ხოლო კაცთა არს დაღემა და მვესეულად აღღემა, რადუნ გზისცა მოიწიოს; ხოლო ეშმაკთა არს შეშ-ღეგობად დაღეგისა უფლადღე არა-აღღეგობა“ (გვ. 73).

პეტრიწის გალექსილი რედაქცია (სტრ. 46-47):

სიჭერველად იქუეს მარხვა წმიდათა მამათა და ლოცა--ზღუდე, ხოლო შირიანი იგი ცრემლინ--გელისა საბანგლად, მწეულად და შირილიება წამებალ ვეკლადგეს, ვინათგან იგი ქმისტესა წარადგინეს.

ანგვეღოსთა არს უფლად მღეფრველობა, ხოლო კაცთა არს აღღემა დეცუბლობა, რადუნ გზისცა მოიწიოს, ამისთვის რამეთუ რეველ ნიქ--კაცთა სინადელი ხოლო დეცემა ეშმაკთა--არ-აღღეგობა.

2. პეტრიწი პროზაული რედაქციის ამა თუ იმ ადგილს მთლიანად ლექსად, მეტრამ მას შინაარსობრივად აფარითუებს:

ეფთვიმის თარგმანი: „არა თუ უფველი უცხოება კეთილ არს“ (გვ. 44), ან: „კეთილ არს შერაჯება მონაგებობა, ხოლო მისი დღეა უცხოება არს“ (გვ. 45), ან კიდევ: „სინანული განმანახლებელი არს ნათლის-ღებებისა, სინანული აღიქუემა არს ღმრთისა მიმართ-სელისა ცხოვრებისა“ (გვ. 106).

პეტრიწის გალექსილი რედაქცია (სტრ. 26, 29, 53):

უცხო ღმრთისათვის სიღერად და კვილად არს, ხოლო უფველი უცხოება--არ-კვილი, ვინათგან ესე თანსებთ არს იქვეთა ფედოსიკოსისა სქესებრითა წესითა; ამად ვარსება დეცუბებისა, კაცო!

შეერთებენ მონაკვთა ერთს არს
და უხეობა—რომლისაგან აქვს
არსობისაჲს ნათელ რა მარქმდეს.
მშინდა მარბივე მღელქვებისა
და არ შევბრძნის სიფლას სიბჭევანს.

ნათლისღებვის სინამდელი ახალ-სიფლას,
ღმრთისაგან აღსთქმას ახლას ცხოვრებისა,
მოხდეს ავ მერითა საცქირაითა
დაღუვარას მართლათა სიშვეველსა.
გარეშავე შენ, მონამდელი, კოლად.

8. პეტრიწი პროზაულ ტექსტს აერთებს საყუთარი კომენტარებით
ან ფიქსირებს ამა თუ იმ ეტიმოლოგიურ-მორალურ შეგონების მოთავს იდებს.
ეფთვი მის თარგმანით: „უთლი საფუძველი არს სამთა
მთ სთნოებისა სუტათა: უმარკობა, მარხვა და სიწმიდე“ (გვ. 26),
ან: „სიკაბუცისა შინა შეგებობილი შრომანი სიმეტრეთა შინა მოქმედ-
რებულთა მარლიან და ნუგუნინის-სიქუმენ“ (გვ. 32), ანდა: „მორჩილება
საფლავი არს ნებისა“... (გვ. 57).

პეტრიწის გაღმავლი რედაქცია (10—11, 44):

სამი შეიტყვენ, მონაზონი, და სიხიფად:
უმარკობა, სიწმიდე და მარხვა.
ერთი მოყვებისა სიქარელისა მთარაქმენს,
ხოლო მეორე უხეობითა მარხიას
და მარხვა შიდი უხეობითა აღმადლებს.

სიფლავი გამობდა, სიკაბუცისა ვანსა
ვანსა, მონაზონი, რამეთუ შეგებობილი
მშინ შრომანი სიხეობისა გზადის შენ
და სიქედობისა წინავე წარჩხუნან
მოსაგებელსა ღმრთისა საყუთრიდ.

მორჩილება არს მოქმედება ნებისა
და ურყოფა წილისა სრულად.
ვინათგან იგი თს შირის ცხოვრობს არ იდებს,
არამედ მუნ არს ქრისტისდღე კრებითა
და ერთს მჭევს, დღევანთა ნათლისა.

პეტრიწი თხზავს ორიგინალურ სტროფებსაც, რომელთა შესატყ-
ვისი ადგილები პროზაულ რედაქციას არ მოეპოვება. ასეთია 116 სტრო-
ფი (სინი გამოცემაში აღნიშნულია ვარსკვლავით), რომელთაგან ზო-
გი თითოერთად სტროფია ჩართული, ზოვანიც — მთელი ცილი.
ფტორი მსჯელობს ქრისტიანულ მორალსა და ზნისწილულებებზე,
მარჯველ იყენებს ფილოსოფიურ ცნებებსა და დებულებებს და ისე

ფიქსირებს პეტრიწის-მონაზონთათვის საეკლესიო ზნეობრივ ნორმებს.
ასე რომ, „სათნოებათა კიბე“, რომელიც ითანე სინელის „კლემენტის“
თავისუფალ გადამუშავებს წარმოადგენს, ორიგინალური ფილოსო-
ფიურ-ლიტერატურული ნაშრომია, იგი უფროსად მნიშვნელოვანია ავ-
ტორის მსოფლმხედველობისა და ქართული აზროვნების ისტორიო-
სათვის. ამით პეტრიწი გვეუბრება შუა საუკუნეების თვალსაჩინო მო-
რალისტად.

3. იოანე პატრიწი და ბიბლიური წიგნების შთარგმნელობა

პეტრიწს დიდი წვლილი უღვეს ბიბლიური წიგნების თარგმნაშიც.
არსებობს ანტონ ბაგრატიონის ცნობა, რომ მას ბერძენულიდან გადმო-
უღია „საღმრთოთა წერილი“ („სხვეალი“). ამ ცნობას იმეორებს იოანე
ბაგრატიონი: „პეტრიწმა... თარგმნა სახარების თარგმანნი, ლუკასი და
მარკოსისა თავნი... და სხენი მრავალი საღმრთოინი წერილი“
 („კალმასობა“).

XX საუკუნის მკვლევარნი ამ თარგმანებიდან ზოგს არ აცუფუნებენ
პეტრიწს, ზოგიც მიუგნებელი რჩებათ. ე. კეკელიძე ვერ წერდა: პეტ-
რიწის „საღმრთო წერილი“ ჩვენთვის უცნობია, ის ხელნაწერებში
არ გვხვდება (ეტიუდები, I, გვ. 282). მეტე იმასაც ამბობდა: „შე-
საძლებელი ვიფიქროთ, რომ მას ვეუფენის ბიბლიური ტექსტი იმ
კატეხეზისა, რომელიც მოთავსებულია A 1108-ში. ყოველ შემთხვე-
ვაში თავის კომენტარების ბოლოსიტყვაობაში (პროკლე დიაღობოსისა)
ის ხაზგასმით აღაზარებს მოსეს წიგნების შესახებ (გვ. 218—219). ამ
კომენტარებიდანვე ჩანს, რომ მას უნდა დაეწერა სოლომონის იოვთავ
განმარტება“²⁷.

დღეს მეტის თქმა შეეცილია. პეტრიწს უნდა მიეცუფუნოთ სახა-
რების ის ახალი რეცენზია, რომელიც დაეცლია თეოფილაქტ ბულ-
გარების „სახარებათა თარგმანების“ ქართულ რედაქციაში²⁸, და „ე-
ლისისიტე“, რომელიც შემოუნახავს მირროფანე ზევირნელის „თარგ-
მანებაჲ ეკლესიასიტასა“-ს ქართულ თარგმანში²⁹. იოანეს უნდა გადმო-
ვიღო ქართულად სხვა ბიბლიური წიგნებიც. ყოველ შემთხვევაში, რო-
გორც ე. კეკელიძე შენიშნავს, პეტრიწს მართლაც უთარგმნია მო-
სეს წიგნები, რომელთა შესახებ ცნობა დაეცლია პროკლე დიაღობო-

²⁷ ე. კეკელიძე, ქართ. ლიტ. ისტ., I, გვ. 290.

²⁸ A 52, 102, 112, შიგნის სახარების თარგმანი მოციქულთაგანია.

²⁹ გამოსცა ე. კეკელიძემ 1920 წელს.

სსკ-ს „კავშირთა“ კომენტარების ბოლოსიტყვაში. 218 — 219-ე გვერდებზე ითან მსჯელობს თავის საზიარებელი საქმიანობაზე და აღნიშნავს ვარკვევით, რომ მას „ეთვალდ ვარდამოულია“ მოსეს წიგნები: „არამედ მიზეზი აწკულად ვარდმოლბად ჩემ მიერ წიგნისა ამის ესუობს“ და ა. შ. უღვთა, რომ აქ ლამარკია რაღაც წიგნზე, რომელიც პეტრიწს ბერძნულიდან უთარგმნია; მკლევარნი უჭირობენ, რომ ეს წიგნი არის პრაოდ დიდიხოსის „კავშირის ღმრთისმეტყველებიონო“, რომელიც თათქის ქართულად ვადმოულიათ ვერ კიდევ აღრეფიდილოზიმის ხანანი. ეს ძველი თარგმანი XI—XII საუკუნეების ქართულეებს აღარ აკმაყოფილებდათ და ამიტომაც პეტრიწს იგი „კვალად ვარდამოულია“. ვ. ი. ხელახლა უთარგმნიათ, მოეუსმინიათ ამ მოსაზრების ავტორებს პ. ინგოროვასა და ს. ყუხნიშვილს:

„განთქმულმა ქართულმა ფილოსოფოსმა და მე-11—12 საუკუნის ქართული ჰუმანისტური მოძრაობის მეთაურმა ითან ფილოსოფოსმა, როგორც ცნობილია, ქართულ ენაზე სთარგმნა ნეოპლატონიკოსის პრაოდ დიდიხოსის „კავშირით, რომელსაც კომენტარების სახით დაუროთ თავისი ორიგინალური ფილოსოფიური ნაშრომი. ითან ფილოსოფოსის კომენტარებში აღნიშნულია, რომ პრაოდეს ტექსტის ეს თარგმანი ხელმეორედ არის შესრულებული. ძველი თარგმანი, ჩანს, უცვად აღარ აკმაყოფილებდა ახალ ფილოსოფიურ მიმართულებას, რომელიც მე-11—12 საუკუნეებში აღორძინდა საქართველოში, და ამით ყოფილა გამოწვეული ითან ფილოსოფოსის მიერ პრაოდეს თხზულების ხელმეორედ თარგმნა. სამწუხაროდ, ეს ძველი პრაოდეს თარგმანი პრაოდეს თხზულებისა... ჩვენ დრომდე არ ვადაჩინებია, რომ შესაძლებელი ყოფილიყო იმის ვარკვევა, თუ სახელდობრ როდის ან ვის მიერ იყო შესრულებული ეს ძველი თარგმანი“²⁰.

„როგორც ჩანს, — წერს ს. ყუხნიშვილი, — ეს თხზულება („კავშირის ღმრთისმეტყველებიონო“, — ა. ლ.) ქართულად წინათაც ყოფილა ვადმოთარგმნილი. ამას ადსტურებს ითან პეტრიწის სიტყვები: ... ამიზენი ამ წიგნის ხელმეორედ ვადმოლებასა ჩემ მიერ შემდეგათა“²¹.

შ. ნუცუბიძემ პეტრიწის ცნობა მოიშველია ფსევდო-დიონისე ანკოპაველისა და პეტრე იბერიელის იფიგეობის დასასაბუთებლად. „ამ ციტატაში, — წერს იგი, — ვასათვალსწინებელია რამდენიმე მო-

მენტა: 1. პრაოდეს თეოლოგიის ელემენტებში პეტრიწამდე ვილაცამ თარგმნა ქართულად და მას კომენტარები დაერთო; 2. მთარგმნელმა, რომელიც დიდებით ყოფილა ვარკვეული, არ ისურვა დასაბუთებოდა იმით, რომელიც არ შეეძლოთ ვარკვეულიყვნენ პრაოდეს ელემენტებისას სხვადასხვა განმარტების სიუფეში (в обилии разных толкований), რის გამოც პეტრიწმა თვითონ სცადა თავისი წინამორბედის ამ ხარვეზის შვევება. ყოველ შემთხვევაში ერთი რამ ცხადია: ქართულ ენაზე პრაოდეს ელემენტების პირველი მთარგმნელი და ს. კაცი, რომელმაც ამ წიგნით მოიპოვა დიდება, ერთი და იგივე პირია. აქედან, რა თქმა უნდა, ვერ კიდევ არ ჩანს, თუ სახელდობრ ვინ შესარულა რისდს პრაოდეს პირველი ქართული თარგმანი, მაგრამ თუ ვაფიხსენებთ, რომ ანკოპავეტიული წიგნების ავტორს დაუწერია რაღაც შრომა პრაოდეს „ელემენტების“ შესახებ, რომლითაც მას დიდების პატივი მიუძღოვებია, ცხადია, ის შრომა უნდა იყოს სწორედ „კავშირით“ „პირველი ვადმოლება“, რომელსაც გულისხმობს პეტრიწი. ეს კი მიუთვინვლად არკვევს, რომ ფსევდო-დიონისე ანკოპაველი და პეტრე იბერიელი ერთი და იგივე პირია“²².

აღნიშნული მოსაზრება კატეგორიულად უარყო კ. კავლიძემ: „პეტრიწი არ ამბობს, რომ პრაოდეს „კავშირის მან ხელმეორედ და თარგმნა. სიტყვა „კვალად, მართლია, აღნიშნავს ვანმეორედ მიკმედებას, რესულდ вторично-ს, მაგრამ მას ამასთან ერთად მეორე მნიშვნელობაც აქვს, სახელდობრ: „კიდევ, ბერძნულად ἄλλοι, ἔτι, რუსულად — еще, также“. ამის მიზეფეთი ტექსტით ასე უნდა ვაფიგეთ: „ამიზენი იმისა, რომ მე ვადმოვილე ავრ ვთვე ეს წიგნს. (მდგომარეობს შემდეგში)“²³.

ამავ ციტატს შევხს ს. დანელია: „შ. ნუცუბიძის „მოსაზრება დიფინებელია მდარე წინამძღვრებზე. როგორც ეს დამტკიცებულია ძველი ქართული ენის სპეციალისტთა მიერ, პეტრიწი სრულიადც არ ამბობს, რომ მან მეორედ თარგმნა პრაოდეს თეოლოგიის ელემენტები. თუმცა, მისი სიტყვები რომ ვაფიგეთ ისე, როგორც ეს ავტორს (შ. ნუცუბიძეს, — ი. ლ.) ესმის, მისგან მაინც არ გამომდინარეობს, რომ ის პირი, რომელმაც პეტრიწზე აღრე თარგმნა პრაოდეს თეოლოგიის ელემენტები, იყო უკვევლად პეტრე იბერი და ეს პეტრე იბერი კი — ფსევდო-დიონისე“²⁴.

²⁰ Ш. Нуцубидзе, Тейна Псевдо-Дионисия Ареопагита, 1942, сс. 46—47.

²¹ კ. კავლიძე, რუსთაველი და აღმოსავლური იფიგეობის, კბოლები, IV, 1957, სს. 48—49.

²² С. Н. Давелия, К вопросу о личности Псевдо-Дионисия Ареопагита, Византийский вестник, VIII, 1956, сс. 38—39.

²³ კ. ინგოროვა, ძველი ქართული შუბრების ისტორიის მკლე მიობილა, წერალი მეორე, 36თომი, 1939, № 4, სს. 112—113.

²⁴ ს. ყუხნიშვილი, პრაოდეს ისტორიის ისტორია, 1963, გვ. 87, სკოლ. 1.

შ. წუცუბიძემ კ. კვეციანისა და ს. დანელიას მოსაზრებათა წინააღმდეგ შეიკრიბა პოლემიკა განაღდა: კ. კვეციანი „ამწიწვეს გამსაყუთრებულ მნიშვნელობას ითან პეტრიწის ერთი მოწმობისა და ცდილობს მას როგორმე ძარი გამოუხაზოს“²⁵. ან: „ყოვლად დაუშვებელია, სიტყვა ავტორისა სხვა მნიშვნელობა ქონდეს, ვარა ახელმწიფად-ისა... საგნათა ლოგია მითითვის, რომ თუ ერთმა სკჳე ვერ შესაძრდა, შეორე ამას ახელმწიფად (ავტორის) აცემდეს და არა ააგრძელებს ეს ვარაუზება დასრულებულად უნდა ჩათვალოს, თუ შეცნიერული და არა სხვა მოსაზრებითა ვებღმმღვანელობთ“ (იქვე, გვ. 72—73). ან კიდევ: კ. კვეციანი „ცდილობდა ჩემი ავტორისა სიტყვისა გაუფასურების პეტრიწის იმ ადგილის არასწორი წყობითა, სადაც მითითებული პარკუსი ავტორისა ავტორისა ავტორისა... ხოლო „ბიზანტიისკი რეგუმენის“ რეცენზენტი (ივლისისმება ს. დანელია) ექტროსი, „თითქოს საჭარბოვლოში სპეციალისტი ტექსტოლოგები პეტრიწის მითითებული ადგილის ჩვენს წყობისას საღვთო ხლიან, შავრად საჭარბოვლის დიდი ტექსტოლოგები პ. ანტორიუცა და ს. ყუბხინივილი პეტრიწის მითითებულ ადგილს ზუსტად ისევე აკთხილობენ, როგორც ჩვენ... შესაძლებელია, თუხისი პარკუსი ავტორისა პარკუსად გადმოღებანხ მალაში რჩება და ამასთან ერთად შეურყვევლია ის არაგუმენტი, რომ ფსევდო-ლიონისე (V ს.) ქართულ ენაზე წერდა“²⁶.

შ. წუცუბიძე არ დაემყუთრდა მარტო ამ პოლემიკით; მან წამოაყენებელი პირობების ირველი კვლევა უფრო გაღრმავა, რის შედეგადღე ქართულ და რუსულ ენებზე გამოაქვეყნა ნარკვევები: „ემიზხთა წიგნისა ავტორისა პეტრე იბერი“²⁷, „იოანე პეტრიწის დამოკიდებულება წინამორბედი ქართული ფილოსოფიისადმი“²⁸, და მონოგრაფია — „პეტრე იბერიელი და ანტიკური ფილოსოფიური მემკვიდრეობა“ (1963 წ.)²⁹, რომელშიც ჩვენთვის საინტერესო საკითხისადმი მიძღვნილია ხუთი თავი: „არეოპაგიტული წიგნები და ემიზხთა წიგნი“ (გვ. 279—323), „ემიზხთა წიგნისა ფრაგმენტთა კრიტიკა არეოპაგიტული კორპუსიდან“ (გვ. 324—371), „ემიზხთა წიგნისა და არეოპაგიტული“ (გვ. 371—403), „ემიზხთა წიგნისა წარმომშობისათვის“ (გვ. 404—417)

²⁵ შ. წუცუბიძე, კრიტიკული ნარკვევები, 1965, გვ. 51.
²⁶ III. Нудубидзе, Петр Ивер и античное философское наследие, 1963, гв. 276—277.
²⁷ იხილეთ, 1959, № 7; შ. წუცუბიძე, კრიტიკული ნარკვევები, გვ. 53—73.
²⁸ შ. წუცუბიძე, ქართული ფილოსოფიის ისტორია, II, 1958, გვ. 54—147; III. Нудубидзе, История грузинской философии, 1960, гв. 308—373.
²⁹ Петр Ивер и античное философское наследие (Проблемы архаизма), Тбилиси, 1963.

და „ფსევდო-ლიონისეს შრომის შესახებ“ (ფსევდო-ლიონისეს შესახებ) (გვ. 418—435). ამავე საკითხის და შეხება რუსთველოლოგიურ წერტილზე — „რუსთველი და ქართველი მოაზრებენი“³⁰ და საბჭოთა კავშირის ბიზანტიისტიკა სამეცნიერო სესიასზე 1965 წლის 18 დეკემბერს წყობილ მოხსენებაში — „არეოპაგიტის წყობება“³¹. დასახელებულ ნარკვევებში მან ქართულ-ბიზანტიური ლიტერატურული ტრადიციის მრავალი საკითხი განიხილა და პარკუსი „ავტორისა“ პეტრე ქართულ თარგმანთან დაკავშირებით წამოყენებული პირობების საბოლოოდ ასე ჩამოყალიბა:

პეტრე იბერიელი (ფსევდო-ლიონისე) იოანე ლაზარს ერთად ქართულად „განმარტებითი იმპორტის მეოთხით“ გადმოიღო პარკუსი „კავშირის დამართის-მეტრეფლითისი“, შეიმუშავა მისი ბერძნული დამატება, რომელშიც ავტორის დიდების სახელი მოეწოვა ეს რედაქცია პეტრეს მოწამება სერგი რეზინეცა არეოპაგიტულ წიგნებთან ერთად სირიულზე გადართგმნა, მოგვანებით კი გადათარგმნეს „საბუღ-ლაინთერ ენებზე და მსოფლიოში ვერცელდა“ ემიზხთა წიგნის სახელით. შრომა, რომელიც პეტრე იბერიელმა გამოიყენა თავის წიგნში „საღმართის სახელითა“ (2, 9—10), არც ქართულად და არც ბერძნულად დაცული არაა. ბერძნული დედანი აღრვევ დაცვავა, ქართული კი საჭარბოვლოში ჩამოიტანა ცამეტმა ასურელმა მოღვაწემ. XI—XII საუკუნეებში ქართული დედანი ხელთ იხუარდა პეტრიწის, რომელშიც პარკუსი თხზულების ხელახალ თარგმანში მისი ავტორი ვაყარტავა: „ავტორისა“ პარკუსი გადმოღებულს, „დიდების შარაქანდელით მოსილს“... „დეზხთა ქართველებისათვის დღევანდელმით გაეცნო მოძღვრება პირველი ემიზხთა შესახებ“. ამიტომ იოანე პარკუსი შრომა ქართულად გადმოთარგმნა და მისი კომენტარები არეოპაგიტული წიგნების საფუძველზე დაწერა. პირველი თარგმანი მეორემ განდევნა. იგი დაიკარგა მონკალუბის შემოსევის შემდეგ: „საქართველოში გაძლიერებულ ფეოდალურ რეაქციის შემდეგ“.

ამ პირობების დასასაბუთებლად შ. წუცუბიძემ მოიშველია ოთხი წინამძღოლი:

1. ფსევდო-ლიონისეს მოწმობა: „ამის პირისათვის (= ქრისტესთვის, — ი. ლ.) ჩვენ მიერცა ემასყოფელად თქმულ არს სხუთა ადგილთა შინა. და კვლად დიდებულთა მისცა წინამძღოლთა ჩუენისაგანცა ზემთა-ბუნებისა საგალობელ ქმნულ არს ღმრთის-მეტრეფლებითთა მათ შინა მძთა თხრობის-შენიებებითა“ (2, 9).

³⁰ იხილეთ, 1965, № 10, გვ. 103—115.
³¹ Тезисы докладов, 1965, гв. 110—112. ქართული ვარიანტი იხ. იხილეთ, 1966, № 6, გვ. 131—163.

2. „მიზეზთა წიგნის“ გესკერატები, რომლებზე ჩართულია ფსევდო-ლიონისეს საღმრთო სახელთა განმარტებანი (9, 10).

3. ის ფაქტი, რომ პეტრეს მოწამე — სერგი რეზანდელმა სი-რიულად თარგმნა არგონავიტულ წიგნებთან ერთად „მიზეზთა წიგ-ნი“ (იგივე „მიზეზთა შესახებ ტრაქტატი“) და

4. იოანე პეტრიწის ციტატი „არამედ მიზეზი აქ კულად ვარდმო-ლებდა... უღუშმინთა ძლიერნი“ (გვ. 219). რომელმაც ესოდენ გატო-ველად აღწერა პოლემიკა გამოჩენილი ზეგნის მემორიზებაში⁴².

ამ წინამძღოართა შორის მდებარეობს უფლებზე მეტი ღირებულება მანნება მეთოზე „მოწმობას“, რომელიც მისი კონცეფციის ერთადერთი ძირითადი საყრდენს წარმოადგენს. იგი წერს: „იოანე პეტრიწის გან-მარტებასა ვარემე, რომელიც მიზეზთა წიგნისა განმეორება უფრო ვრცელ მასალად, შეუძლებელია დასაცას და ვადაწყდეს მიზეზთა წიგ-ნისა (ქ. ი. პრკლეს „კეპშირთა“ პირველი ვიდმოვლებს, — ა. ლ.) აფ-ტორისა და, საზოგადოდ, იდეურ-შინაარსული გენეზისის საკითხი“⁴³. ეს განსაზღვრავს: თუ პეტრიწი ამბობს, რომ „მიზეზთა წიგნი“ (არგონა-ვიტულ წიგნების წყარო) არის პრკლესის თხზულების პირველი ქარ-თული ვადმოვლება, რომელიც თითქმის შეუსრულებია „დიდების შა-რაინდელით მოსილი“ პეტრე იბერს, მაშინ საკითხი ვარკვეულია: ფსევ-დო-ლიონისე უფროა ორენოვანი შერეული, ტომით ქართველი; იგივე პეტრე იბერიელი. ამიტომაც შ. ნუცუბიძე ზემოთ დასახლებულ ნარ-კვევებში არავითვის განიხილავს ვრცელ პეტრიწის ციტატას, „რო-ვიტუ პეტრე იბერიელის ავტორისა და მისი თხზულებების (მოწმობის) მიზეზთა წიგნისა მიმართ“ (იქვე, გვ. 127).

მაშ, განვიხილოთ ეს ციტატი და ცხადდეთ მისი შინაარსი.

უპირველად საჭიროა ვაირკვეს — არსი ნიშნავს „კულად ვარდმო-ლება“?

ზმნისზედა „კულად“ — ძველ ქართულში რამდენიმე მნიშვნელო-ბა აქვს: კულე, ისევე, მეორად, ხელახლა, ხელმეორად; კიდევ, აგრეთვე, ასევე. მისი მნიშვნელობა იმდენად გარკვეულია, რომ საალუსტრაციო მასალის დამოწმება ზედმეტად კი მივაჩნია. პეტრიწთან „კულად ვარდმოლება“ ნიშნავს მხოლოდ „კვდავ (ხელახლა) ვადმოვლებას“. ამ მხრე კულად-სიტყვის შინაარსი სწორად აქვთ გაგებულ პ. ინგოროყვას, ს. ყუბნიშვილსა და შ. ნუცუბიძეს.

რაც შეეხება სიტყვას „ვარდმოლება“ (resp. ვარდამოლება), მის მნიშვნელობას რამდენიმე სხვაგვარად განმარტავს შ. ნუცუბიძე.

„პეტრიწი, — ამბობს იგი, — სიტყვა ვარდმოვლებას, ჩანს, ძალიან ვრცელ ხმარობს. ყოველ შემთხვევაში, ის უფრო განმარტებით, ინ-ტერპრეტირებულ, ანუ ამოყრდით ვარდმოვლებზე უნდა დააბრავო-დეს“ (იქვე, გვ. 57). ან კიდევ: „ვადმოვლება, როგორც იქვეა, შე-ული წიგნის შინაარსის შემარტებულ ვადმოვლებას კი არ ნიშნავდა, არამედ მისი ძირითადი იდეის გამოყოფასა და მისი შემგე ადგილების ამოყრ-ფის სათანადო კომენტარით“ (იქვე, გვ. 68). შ. ნუცუბიძის „ვარდმო-ვლებას“ ამგვარი განმარტებით სურს დასაბუთოს დებულება — „წიგ-ნი მიზეზთა შესახებ მართლაცა სხვა არაფერია, თუ არა პრკლესის წიგნის „კეპშირნი ღმრთის-შეტყველებითიანისა ვარდმოვლება“ პეტრე იბერის მიერ“ (გვ. 67). სამისოდ ვეკლავარს ხელს უშლის დასახლე-ბული წიგნების მოკლებობით მხარე: „მიზეზთა წიგნი“ შეიცავს 32 თავს, პრკლეს „კეპშირნი“ — 211 თავს. ამიტომ „ვარდმოვლება“ — სიტყვის ის იყენებს არა იმ მნიშვნელობით, როგორც პეტრიწთან იხმა-რება, არამედ მისი კონცეფციისთვის მისაღები მნიშვნელობით: *перевод-интерпретация*“⁴⁴, *перевод-толкование* (გვ. 179), *перело-жение* (გვ. 213, 226, 276, 436), *воспроизведение* (გვ. 299, 309), *переработка* (გვ. 39, 93, 429), ხოლო ფრანზს „არამედ მიზეზი აქ კულად ვარდმოვლება ჩემ მიერ წიგნისა ამის ესკოზა“ თარგმნის აზ-კვარად „*причинно того, что я вновь переработал эту книгу* (Прохла, III, Н.), *является то...*“ (გვ. 430).

„ვარდმოვლება“ — სიტყვის ასეთი განმარტება არ შეესაბამება მის ნამდვილ მნიშვნელობას. პეტრიწთან ეს სიტყვა ნიშნავს მხოლოდ „ვად-მოთარგმნას“ (ან „თარგმნას“). ამ მნიშვნელობით იხმარება იგი სხვა ძველდმოვლ. მაგ., გიორგი ამარტოლის „ხარნოლავში“ ასეთი ფრანზს იყენება: „*შინაა ვიდრემე ებრულოთა სიტყვთა არ ეწოდების, ხო-ლო კადაქსა — სალი მ, ერნაქა დეთი ახლას ადგოვასა საშეოდელ შემწისადგებლან არ-საღომ სახელ სედა, რომედ არს მთაა მშუკ-ლი ბისასა, ხოლო იტრულოთად ელ დი იუ რისა მომართ თარგმანებით ვარდმოვლებითა იწოდების და შეუენბისათეს ჳმისა“ (გვ. 117). ამ კონტექსტით „თარგმანებით ვარ-დმოვლება“ იგივეა, რაც „განმარტებით თარგმნა“.*

ძველ ქართულში გვხვდება სხვა ფორმები: „ვარდამოვლებული“ (= თარგმნალი), „ვარდმოვლებელი“ (= მთარგმნელი) და „ვარდამო-ლო“ (= თარგმნა). მაგ.: დავით აღმაშენებელმა საღმრთონი წერილინი „მდიდრად შემოყრბნა, რათღენნი პოენა ვარდამოვლებულად ენასა ქართველთასა სხუთა ენათაგან, ძველნი და ახალნი“⁴⁵.

⁴² შ. ნუცუბიძე, *ქართული ნარკვევები*, გვ. 64—65; III. Нучубидзе, *Петр Ивер и античное философское наследие*, გვ. 279—324.

⁴³ შ. ნუცუბიძე, *ქართული ფილოსოფიის ისტორია*, II, გვ. 126.

⁴⁴ III. Нучубидзе, *Петр Ивер...*, გვ. 40, 304.

⁴⁵ *ქართლის ცხოვრება*, I, გვ. 347.

ანი: „ოთხნაშანი ფილოსოფოსმან კინკვილმან ელაღელთა ვნისავან სპანთ მოსახელელ კმალ გარდაამოილო თარგმანება წმიდისა ევანგელიოსა“ (A 102), ანდა: იოანე პეტრიწმა „განმარტა წიგნი პარკულე ფილოსოფოსისა, რომელ არს ჯეკვირისი ღმრთისმეტყველებითინო, და ბერძნულსაგანცა ქართულად გარდაამოილო იგი“ („საქე-ვალი“), „ესე წიგნი (თქვადაქსი, — ლ.) იოანე სინელისა ორგუარად არს გარდაამოიღებულ ამის ღღისა მიერ“ (იქვე), „არაინ წერილინი უცუე ოთხნი ქართველთა ვნისა ზღა მისგან“ („პეტრიწისგან, — ლ.) გარდაამოიღებულნი... ელაღელთა ვნისავან“ (ღვთი ტექტორი), ან კიდევ: „პირველად მათ... არაბთა ენისაგანცა საღმრთოინ წიგნი გარდაამოიღეს მრავლთა შრომითა“ (ხაქიათა შობლ-ვარი).

ამის მიხედვით, პეტრიწის ფრზა („არამელ მიხეზი“...) ასე უნდა ვიცოდეთ: „მვარამ ჩემს მიერ აჲ ამ წიგნის ხელახლა გადატო-ოთარგმნის მიხეზი ეს არის“.

იმისათვის, რომ გავარკვეოთ რა წიგნის ხელახალ თარგმანზეა სა-უბარი, საჭიროა პეტრიწის ეს ფრზა დავიმოწმოთ მთლიანი კონტექსტით. რაკ ჩვენთვის საინტერესო ტექსტი შინაარსობრივად რთული გასაგებია, აქვე ახალ ქართულზე წარმოვაღვეთ მის სიტყვა-სიტყვით თარგმანს.

იოანე პეტრიწი

ვინაა და მოსეცა, მწუერ-ვლი წინა-მეთქუესა, ღმრთოს-მეჭყერებოთა შორის თუსთა დამ-ხედველი უმღავლობისა ქმნი-სა და აღქმნისა ჩუენისასა, შესატ-ყუსთა უწოის სახელთა წიგნთა თუსთა, რამეთუ აჲ იგნი კმნი-საო, და დაურთავს მერისთა წიგნისა სახელს-ღებასა, ვითარ-მედო აგანს სტვისაჲ თან-მეზიგებულად აიბისა ჩუენისად, რამეთუ მივიღებთ კმნასა შობით-სა შორის შემკებობასა, და კუა-ლად ახა და ზედ დაურთავს ვანს-ღუასა ამით მადინთა სხუელთაგან-მოქმნითა ჩუენდა სუელდისაჲ-თა, ვინაა სამართლად თან და

თარგმანი

ამრიგად, მოხმაც, წინასწარ-მეტყველთა თავმა, რომელმაც თა-ვის საღმრთო წარმოსახულებო-ბა შორის განსეტყობა ჩეენი შექ-მნისა და ყოფის (დაბადებისა და ცხოვრების) არაშეარობა, თავის წიგნებსაც შესატყვისი სახელნი უწოდა: სირველს! — აჲ იგნი კმნისაჲ, ხოლო მეროვ წიგნს დაურთო ჩეენი არსებობის შესა-ბამისად სახელი აგანს სტვი-საჲ, რადგანაც შობითი დაბა-ღებისას ჩეენ ეღებულობთ მოქ-მეღების უნარს („მეკმეობს“) და მერგან ახა ზედ მოსდევს ჩეე-ნი წარმავლი სხუელიდან სიყ-ვითი განსელა. და აი, მოსე,

ულაღღებს წინა-მეთქუესა და მე-ფესა დღი ესე გარდამოცემული შესაქმნისაჲ მოსე, არამედ მიხეზი აჲ კუალად გარდმოღებულ ჩემ მიერ წიგნისა აჲ მის ესეობს:

პირველ, რამეთუ განმარტდეს გარდმოღებულნი და სხუსა აღუ-რნდის სხულ; ვინაჲ ესე დაუღუე-ნელ იყო უსაზღვროობითა ვერ-სადა მიყენებისათა. და თუ სა-ღლათ შემოხუეოდა ესე, რომელი და უმეცარ იყვნეს და რომელთა-მე გარემოხუევეთა დიდებითისა თნებისათა წარეცონა სამხილი უსწავლელობისა. ვინაჲ და ტო-მითთა შორის ჩუენთა არ აიბს ენცა ვინ თან მეხილუ და მერ-ქუი; თუ ვით ესე მოქმედებაჲ მათისთა სიტყუასა? ვით ვითარ-ვე და სხარებთა შინა განიცხადების და სამოცი-ქულთა და სხუთა ყოველ-თა ესე ვითა, თუ: **დასაბმისა შო-რის იყო სიტყუაჲ**, და უც მართ-მართეულურად, ვითარმედ:

„პირველითგან იყო სიტყუაჲ, — თუ არა უწყან, რომელ: პირვე-ლი შემღვრეთა არს პირველი, და მათი არაჲს თუ უცხო ბუნებათა, არამედ ერთ და იგივე ბუნებითა, ვითარ ითქუმის: **ჯაკო კაცისა პირ-ველად და ცხენი ცხენისა, და**

შესაქმნის ეს დღი მომთხ-რობელი, სამართლად ულაღდეს წინასწარმეტყუესა და მეფეს (ისუ ნაეს). მავარამ ჩემს მიერ აჲ ამ წიგნის ხელ-ახლა გადატოთარგმნის მიხეზი ეს არის:

პირველად ის, რომ მთარგმნე-ლები გამარტდენ და თვით-ულ მთავრს (სათარგმნელი ტექსტ-ტი) თავისებურად ესმოდა. ამი-ტომ (ღედანსა და თარგმანს შო-რის) უსაზღვრო შეუსაბამობათა რიცხვი დაუღველი იყო. [მეო-რე], ეს მოხდა იმიტომ, რომ ზო-გი მთარგმნელი უმეცარი იყო და ზოგსაც გაჩამოხუეული დიდების ემყოფლებით დაეზარა („წარე-მითთა შორის ჩუენთა არ აიბს მხილუბა (სამხილო“). ასე რომ, ჩეენს ტომთა (ე. ი. ქართველებს) შორის არაინ არის ვინმე მამხი-ლებელი და მოქმელი [იბისა], თუ როგორცა სიტყვის აზრი და მისი მოქმედება. ეს მელაღენდება ს-ხარებთა წიგნნი, სამოცი-ქულთა და სხვა თარგ-მანებშიც ამგვარად:

[მაგ. უნდა ითარგმნოს] — **დასაბმისა შორის იყო სიტყუაჲ**, ხოლო სწორად მიაჩნით — **პირველითგან იყო სიტ-ყუაჲ** [იოანე 1,1], და არ იყინ, რომ პირველი შემღვრეთა პირ-ველია, მვარამ არა სხვადსხვა-

არაას თუ წინა-უცუო, თუცა: ფაცი ცხენსა და ცხენი კაცი.

ენიას თუ სიტყუა შამისა ღმრთისა პირველად დაბადებულთა და წარმოჩენილთა ძალად პირველ მებრ აწ მათი, შვარა თანამებრებე მუ მთელა და ერთი ნაბადთა და წარმოჩენილთაგანი და არა პირველ საუკუნეთა უოველთა შამის-შორისი, რომელ არს დასაბამი თეს-შორისისა სიტყესაჲ, ვითარ დსკოა, თუღლი შინასა, შარავან-ღელთა.

და კუალად, ვითარ იტყვს დამდები ჩუენსა შორის ენიისა ღმრთის-შხილველისა მოსეს შიერ, ესთა გამოცისკროვებულთა მოსეს შიერ სიტყესაჲ, ვითარ მელ: **მოვადით და ეწმნით კაცი ხატად და მხავასად ჩუენდათა** არ ესთა, არამედ ესთა, თუ დამხედმან იტურიტნი, იტყვს: **მოვადით და ეწმნით კაცი ხატისაგან და მხავასისა ჩუენისა.** და თუცა სიტყუაჲ სურცოდში არ... იწარბდა, გიჩუენნამცა უ ლ უ მ ა ი ა ნ თ ა ძ ლ ე ვ ა ნ ი.

ამ ტექსტიდან ირკვევა ორი რამ: 1. პეტრიუს ხელახლა გადმოუღია წიგნი, რომლის უწინდელი თარგმანი არაბუსტი ყოფილა. 2. ამის მიზეზი ყოფილა ორი გარემოება: ა. სათარგმნელი წიგნის სირთულის გამო მისი ტექსტი მთარგმნელებს სხვადასხვანაირად ესმოდალ. ბ. მთარგმნელთაგან ზოგი უმეცარი ყოფილა, ზოგიც ნასწავლი, რომელსაც ვარსმოხვეული დიდების კმაყოფილებით დამხარებით თავიანთი უსაყველუბის (უცოდინარობის) მხილება, შვარამ ქართულებს მო-

გვარ არსებობა, არამედ ერთგვარ არსებობათვის, როგორც იოქმის: ფაცი კაცისა პირველად და ცხენი ცხენისა, და არა წინაუცუო: ფაცი—ცხენსა და ცხენი—კაცთა: ამიტომ შამის-ღმრთის სიტყუა პირველი ძალად დაბადებულთა და წარმოჩენილთა, შვარამ მისივე თანამებრებუბა და ერთ-ერთი დაბადებულთა და წარმოჩენილთაგანი. ეს პირველი არ არის ყოველთა მუდმივთა შამის-შორისი, რომელიც წარმოადგენს თეს-შორისის სიტყვს დასაბამს, როგორც დსკო, შხის თვლი სხივთა მიმართ.

და კიდე: ჩუენს ენაზე მთარგმნელი („დამდებო“) ამბობს ღვთის-მხილველისა და ესოდენ გამოცისკრებული მოსეს სიტყვებს ამგვარად: **მოვადით და ეწმნით კაცი ხატად და მხავასად ჩუენდათ** [ესთაქმე 1,26]. შვარამ ასე ვე არა, არამედ, თუ დამხევი ნახავს, ასე ამბობს [მოსეს]: **მოვადით და ეწმნით კაცი ხატისაგან და მხავასისა ჩუენისა.** სიტყვის გაგმარებებს რომ არ ვევირდებოდე, გიჩუენნებდით, თუ როგორ უნდა ოლიმპიკლებზე გამარჯობარ.

რის არავინ გამოჩენილა მამხილებელი და მიქმელი, თუ როგორია სიტყვის აზრი და მისი მოქმედება.

კითხვა იხადება: რა წიგნი თარგმნა ხელახლა პეტრიუსმა და ვინ არაინ ის „გარდამომდებელი“ და „უღუმპიენლი“, რომელთაც იგი ეცამთება? რაჲ ზემოთ დამოწმებული ტექსტი ჩართულია „კავშირთა“ კომენტარების ბოლოსიტყვაში, თითქმის ყველა მცვლვეარი ფიქრების რომ პეტრიუს ხელახლა უთარგმნა პარკლეს წიგნი. ამ მოსაზრებას ჩუენ ვერ ვევიხარებთ. ფრანსა არამედ მიზეზი აწ კუალად გარდამოღებად ჩემ მიერ წიგნისა ამის ესეობს? განხილულია იმ წინა ანბანისაგან დამოყოფილებად, რომელშიც პეტრიუსი ხეხდა მოსეს წიგნებს. მოცემულ კონტექსტში „კუალად გარდამოღებას... წიგნისა ამის“ არ ვუღლისხმობს პარკლეს „კავშირთა“ ხელახალ გადმოღებას. პეტრიუსმა პარკლეს წიგნი პირველად თარგმნა. მანამდე მისი სხვა „გადმოღება“ არ არსებობდა. ვფრემ შიერებ იხადე დამსკლეს „გადმოყოფის“ წინასიტყვაში წიგნს: ქართულ ენაზე აქამდე „ს ს უ ა რ რ ა რ ა ა ო ლ ე ს თ ა რ გ მ ნ ი ლ ა ს ა ფ ი ლ ა ს ო ფ ო ს თ ა წ ი გ ნ თ ა გ ა ნ ო ა“.

ეს განცხადება შემთხვევითი არ არის. ვფრემი ერთ-ერთი მთარგმნელი მთარგმნელი იყო „საფილიოთოსო წიგნისა“ და მის ამ თქმას სათანადო საფუძველს უნდა ქონოდა. ყოველ შემთხვევაში ერთი რამ უდავოა: პეტრიუსი რომ „კუალად გარდამოღებამო“ ვარაუდობდას პარკლეს წიგნს, მაშინ ის პირველი თარგმანიდან რაიმე არასწორ ტიტულს დაიმოწმებდა და მის კრიტიკასთან ერთად ახალი თარგმანის ნიმუშებსაც მოიყვანდა. შვარამ, როგორც ვხედვით, მსგავსი რამ დაიმოწმებულ ტექსტში არ შეინიშნება. მაშ, რა ვარაუდობდას პეტრიუსმა ხელახლა? — ბიბლიური წიგნები, კერძოდ მოსე წინასწარმეტყველის თხზულება, რომელსაც ის ზოგადად „შესაქმეს“ (ანუ „დაბადებას“) უწოდებდას.

ბიბლიის თარგმნა ქართული მწერლობის აღრეფეთადღურ პეტრიოდ-შივე დაიწყო. პირველად გადმოიღეს საყვლესიო ლიტერატურაში სახ-ხია წიგნები—სახარება და დავითის ფსალმუნები. შემდეგ სხვა წიგნთა თარგმანებზე განხდა: X საუკუნისათვის ბიბლია უცვ მთლიანად გქონდა ქართულად. ჩუენი მწერლობის განვითარების შიერე პეტრიოდ-ში დაიწყო უწინ თარგმნელი წიგნების განაღება, ზოგიერთი მითაგის ხელახალი თარგმნაჲ. ამ მხრე დიდი მუშაობა გასწივს საზღვათარგ-თის (სინის შიის, თინისა და ვერის მონასტრის) ლიტერატურულ ცენტრებში მოღვაწე ქართველმა მცენებრებმა, განსაკუთრებით კი ვფრეიმე და გიორგი მთაწმიდელებმა. გიორგიმ ბერძნულიდან ქართულად

“ს. ვ. რ. დ. ა. ნ. ა. ქართულები, I, გვ. 215—216.

ხელახლა თარგმნი ახალი აღქმამ. მიწვევ სათანადო რედაქცია გაეწია სხვა წიგნებსაც. ქართულმა ეკლესიამ მისი თარგმნილი (თუ წარუდგურ ცივი) ბიბლიური წიგნები კანონიერ ტექსტად გამოაცხადა და ეკლესიისთვის საიდუმლოდ გახდა ამ წიგნებითი სარგებლობა.

ყოველივე ეს ყარგად იღვდა პეტრეოში. მიუხედავად ამისა, მას უარყვია ძველად თარგმნილი (თუ წარუდგურ ცივი) ბიბლიური ტექსტები და, როგორც პროლეტ კავშირთა კომენტარების ბოლოსტეკვიდან ირყვევა, თვითიული მათგანი შეუწყობება ბერძნული დენდისათვის. ქართულ თარგმანებში მას უნახეს ტექსტობრები ხასიათის შეცდომები, რის გამოც მათი ხელახალი თარგმნა და რედაქტირება გაწერბაძეს. ის „გარდმომღებელი“, რომელთაც პეტრეოში ჰყოფს ორ კატეგორიად (უცოდებად და განდიდების კმაყოფილებით გარემოცულ სწავლულებად), არაის საღმრთო წერილის აღრიდებულ მთარგმნელები, რომელნი XII საცუნემდე მოღვაწეობდნენ. სწორად შეინახეს მ. ვოჯბორძე, რომ პეტრეოში ელემენტარულად უწოდებს საღმრთო წერილის ქართულ მთარგმნელებს (შპ., I, XC), სახელდობრ: ვფთვიმე და გიორგი მთაწმიდელებს, რომელთაც ატორიტეტული სიტყვა თქვეს ბიბლიური წიგნების თარგმნაში, საეკლესიისა, რომ ათონელ მოღვაწეთ „ელემენტარულად“ უწოდებდა აგრეთვე ვფრემ მცირე.

პეტრეოში ბიბლიური წიგნების გარდმომღებლებს კვამთება თარგმნის უხუსტობაში. თარგმნილ ტექსტებს ფილოლოგიური და ფილოსოფიური-თეოლოგიური თვალსაზრისით განიხილეს. საგანგებო ყურადღების აქცეს „სახარებას კანონიერ რედაქციას—ე. წ. გიორგი მთაწმიდისეულ თარგმანს: „იმოწმებს ფრახს „პირველი თვან იყო სიტყვაა“, ატორიტებს მას დღემდე მიმართებით და ასწორებს ასე: „დასაბამისა შორის იყო სიტყვაა“.

პეტრეოში მოსახრებით, „სიტყვა“ (ლოგოსი) სამების ერთი-ერთი პიოსტისა და ის იმათივე აისებობდა მიმის-შორის ისევე, როგორც მზის დისკოს სხივთა მიმართ. მზის გამორჩენა და სხივის მოფენა ერთდროული მოვლენაა. ასეთივე მიმართებაა მამა-ღმერთისა და „სიტყვისა“ შორის. სიტყვა თანამებუნება მამისა და ორთვის ერთი დასაბამი აქვს. მწყელობა — „წორ მამა, შემდეგ სიტყვა დაუმუვებელი. თვით სიტყვა „პირველი“ შედარებითი ცნებაა და „მამისა“ და „სიტყვის“ მიმართების გამოსახატველ არ გამოდგება. იგი შეიძლება ვიხმართ ერთგვარ არხებათა მიმართ. მავ., „კაცო კაცის პირველად და ცხენთა—ცხენისა“, მავრამ არ შეიძლება კაცი ეწვით სხვადასხვაგვარ არხებათათვის პირველად, მამინ როდესაც სიტყვა საერთოდ „პირველი ძალა დაბადებულად და წარმორჩენილთა“. ამიტომ სწორია ვითარგმნათ: „შორის დასა-

ბამს“, ვიღრე—„პირველთაგან“, რომელიც რამდენადმე ხელს უწყობს ქრისტიანული ორთოდესალური დოგმის მწყელებლური თვალსაზრისით ვაგებნას.

პეტრეოში არ დამყოფილდა მხოლოდ ამ ერთი არახუსტი ფრახის აღნიშნით, მან წერს სახარება თარგმნა ხელახლა და შერამე მოკამათებს განუმარტა მიხევი მისი „ეკლესიად გარდმომღებნისა“. ოთხთავის ეს ახალი რეცენზია დადილი თვითილიქტე ბულგარელს ეგზეგეტიკური თხზულების ქართულ თარგმანში, რომელიც შეუსრულდა თანგის ლიტერატურული მოღვაწეობის პირველ პერიოდში (საფიქრებელია, როგორც ეფეთით, ბიზანტიამო ყოფნის დროს). პეტრეოში ვითრებს თარგმანი შეუდარება ბერძნული დენდისათვის და საფუძვალად შეუსრულებია იგი: ზოგან ტექსტი ოდნავ შეუცვლია, ზოგან—მიმეწენელოვანდ, ზოგანაც უცვლელად დატოვებია იმ სახით, როგორც კანონიერ რედაქციამა. ითავ ცდილობს თარგმანი დედანს დაუახლოოს. ამიტომ მას შრავლი წინადადება გუგმართეს მიმდობური კონსტრუქციით და ზოგჯერ ბერძნული ტერმინებიც შეუმოტანია ვითარგმნელად თუ თარგმნილის პარალელურად. სანიმუშოდ დავიმოწიოთ რამდენიმე ექსტრემტი ჩვენამდე მოღწეული თვებინად:

გიორგი მთაწმიდელი

იყო ითავ უდბანოსა შინა ელსცემ და დაქად ავბ და ნათლისცემას სინანულისას მისტევებულ ცოდვითა... და ნათელ-იღებდეს მისგან ყოველი ოორდანესა მღიწარება და ალუარება დღეს ცოდვითა მათთა...

და მესყეულად აღმოსლვა ის მისს მიერ წყლით იხილნა ცანი განმუღნი... და ქმა იყო ზეცით: „შენ ხარ ძე ჩემი სასუერელი, შენ სათონ-გოყავ“. და მესყეულად სულმან გინოვანა იგი უნახნოდ. და იყო მენ ორმოც დღე და გამოცადებოდა ეშმაკსაგან...

ითავ პეტრეო-კეპიმელი

იყო ითავ უდბანოსა შინა ნათლისცემულ და მქმანებულ ნათლის-ღებას სინანულისას მისტევებულ ცოდვითა... და ნათელს იღებდეს ყოველი ოორდანესა მის მიერ აღმსარებულნი ცოდვითა მათიანი...

და მესყეულად აღმოსლვა მან წყლით იხილნა განმუღნი ცანი... და ქმა იყო ცთაგან: „შენ ხარ ძე ჩემი სასუერელი, რომელსა შორის სათონ-გოყავ“. და მესყეულად სულმან განიოვანა იგი უნახნოდ. და იყო მენ უდაბნოსა შინა ორმოც დღე განცედილი ეშმაკს მიერ...

ხოლო ვიდრეა რაა ზღეს კლესა მას გალიუა-სასა, იხილნ სემონ და ანდრეა, ძმად მისი, ითხველი-დეს რაა ზღესა მას ზედა, რამეთუ იფენს იგინი მესათხველე. და პრქუა მათ იესო: „მოუდეთ და გვენ თქვენ მესათხველე კეთა“. ხოლო მათ მესხველად დაუტყვე-ნეს ბადენი მათნი და მისიდვედეს მას. და მცირედ წარვიდა და იხილა იკობ ზებედესი და იოანე, ძმად მისი, და იგინი განაგებდეს ბადეთა ნაესა შინა. და უწო-და მათ. ხოლო მათ მესხველ-ლად დაუტყვეს ზე-ბადე, მამაა მათი, ნაესა შინა მუშაკთა მის-თა თანა და მისიდვე-დეს მას (მარკო 1,4—20).

მიუგო ანგელოზმან მან და პრქუა: „მე ვარ გაბრი-ელ, წინაშე მდგომელი პირსა ღმრთისასა“... და იყო შებათსა მადორესა და განვიდოდა თადეოთ თე-სულისაგან ყანისა, ხო-ლო მოწაფენი მისნი მოსწროდეს თავსა პუ-ვილისასა, მუსრვიდეს ქველითა და ქამდეს. ხო-ლო რომელთაშე დარსველთა პრქუეს: „რასა მხამთ შებათ-სა შინა, რომელი არა ყერ-არს?“

და მადელმან ზღეს კო-დესა გალიუასასა იხილნ სემონ და ანდრეა, ძმად სემონისი, შთამგდებელად სათ-ხველისა ზღესა შინა, რა-მეთუ იფენს მეთუხურ. პრქუა მათ იესო: „მოუდეთ შემდგომად ჩემსა და გვენ თქვენ მეთუ-ხურ-ყოფად კეთა“. და მესხველად და მტყვებელ-ნი ბადეთა მათთანი მუდღვეს მას. და წარ-რა-ვიდოდა მცირედ მუნთ, იხილა იკობ ზებედესი და იოანე, ძმად მისი, და იგი-ნიცა ნაესა შინა განაგებე-ლად ბადეთა. და მეს-ხველად უწოდა მათ. და და მტყვებელნი მამი-ნი მათისა ზებედესნი ნაესა შინა მინა მიხლურთა თანადიდოდეს შემდგო-მად მისისა (A 102).

და მიმგებელმან ან-გელოზისა მან პრქუა მას: „მე ვარ, გაბრიელ, წინაშე მდგო-მელი ღმრთისა“... და იყო შებათსა მერე პირველ-სა, განვიდოდა იგი თეს-ულთაჲთ და მოსრკ-დეს მოწაფენი ქუ-ვილთა და ქამდეს, რა-მეთუ ქვეცა დეს პე-ლითა. ხოლო ვიფინიშე ფარ-სველთაგანთა პრქუეს მას: „რა-სა ყყოფთ, რომლისა არა ყერ-არს შებათთა შინა?“ და

მიუგო იესო: „პრქუა მათ: „არცა-ღა ესე მჯამოგიოთხასა, რომელი-იგი ყო დაეთი, ოდეს-იგი შეეშია მას და მისთანაჲ? ვითარ-იგი შევიდა ტამარ-სა ღმრთისასა და პურ-ნი იგი შესაწირა ეი-სანი შეკამნა და სცა მისთანაჲცა, რომელთა არა ყერ-არს კამა, გარნა მღღელთა ხოლო?“ (ლუკა, 1,18—20; 6,1—5).

მიუგო იოანე და პრქუ-ო მათ: „მე ნათელ-ესცემ წყლითა, ხოლო შო რის თქუენსა დგას, რომელი არა იყით, რომელი ჩემ-სა შემდგომად მოსლვად არს, რომელი პირველ ჩემ-სა იყო, რომლისა არა ღირს ვარ მე, რათა განქსნენ საბელ-ნი ქაღლთა მისთანი“...

... რომელმან მომე-ვ-ლინა მე ნათლის-ცემად წყლი-თა, მან პრქუა მე: „რომელსა ზედა იხილო სული გარდამომავ-ლი და დადგრომილი მს ზედა, იგი არს, რომელმან ნა-თელ-ესცეს სულთა წმიდითა“. და მე ვიხილ და ვწამე, რამეთუ: ესე არს ძე ღმრთისა. ხვალსა დღე დგა კულად იოანე და მოწა-ფეთა მისთაგანნი ორნი. და მი-მხვდა იესოს, ვიდრეა რაა იგი, და თქუა: „აჲ, ტარიგი ღმრთისა!“ (იოანე 1,26—27, 31—36).

მიმგებელმან მათა მი-მართ პრქუა უფალმან: „არცა ესე აღმოგიოთხასა, რომელი ყო დაეთი, ოდეს შეეშია მას და მისთა მყოფთა მათ? ვითარ მი-ვიდა სახილ ღმრთისა და პურნი წინად მუ-დბისანი მიხილთა და მუ-კამნა და სცა მისთანა მყოფ-თაჲ, რომელთა არა ყერ-არს კამა, გარნა მღღელთა ხოლო?“ (A 113).

მიუგო მათ იოანემან მეტ-ყუელმან: „მე ნათელ-ესცემ წყლითა, ხოლო სამუელ თქუენსა დგას, რომელი თქუენ არა იყით. იგი არს შემდგომად ჩემსა მომავალი, რომელი წინაჲთ ჩემსა იქმნა, რო-მელსა მე არა ვარ ღირს, რათა განქსნა მისი საბელი იმ-ბ-ტოა საკამრობლისა“...

... მომავლინებელმან ჩემმან ნათლის-ცემად წყლითა, მან პრქუა მე: „რომელსა იხი-ლო სული გარდამომავლი და დადგრომილი მს ზედა, იგი არს ნათლის-ცემელი სუ-ლისა მიერ წმიდისა“. და მე ვიხი-ლე და ვწამე, ვითარმედ: ესე არს ძე ღმრთისა. ხვალსაგან კულად დგა იოანე და მოწაფეთა მისთაგან ორნი. და მიმხვე-ლელი იესოსა მიმავლი-საჲ იტყვის: „აჲ, ტარიგი ღმრთისა!“ (A 52).

ოთხთავს პეტრიწული რედაქცია გამოუცემელია, მაგრამ ის ნიმუშები, რომლებიც აქ მოვიყვანეთ მისი ტექსტიდან, საყმარისია იმის გასათვალისწინებლად, თუ რა თავისებურებებით ხასიათდება ეს ხელახალი თარგმანი. მასაც ისეთვე სტილისტური ნიშნები აქვს და ისეთსავე დამოკიდებულებას ამტკიცებს დედანთან, როგორსაც „ქუდუმაქის“ პეტრიწული რედაქცია: ორივე თარგმანი დედამს ზუსტად ემთხვევა, ორივეგან წინადადებები ანეკდოტული მიმდებარე კონსტრუქციებითა და თხრობის სტილი დამოკიდებულია ბერძნულზე.

ამ მხრის საყურადღებოა „შესაქმადან“ ამოღებული ციტატები. პეტრიწის არ მოსწონს თარგმანი — „მოველით და ექმნეთ კაცი ხატად და მსგავსად ჩუენ და“ (I, 26), და შენიშნავს: მოსუ ასე ამბობს — „მოველით და ექმნეთ კაცი ხატისაებარ და მსგავსისა ჩუენისა“ — ი. თუ პეტრიწული თარგმანი მკითრეოლენი ვარიანტული სხვაობით იყვანება მოსის წიგნების გელათურ ვერსიამო (A 179).

ვ. წ. გელათური ბიბლია ჩვენამდე შემონახული ორი ხელნაწერთი (A 1108 და Q 1152). ორივეს აკლია მოსის პირველი ორი წიგნი — „შესაქმად“ და „გამოსლვათა“, მაგრამ ისინი დაცუას A 179 ხელნაწერს, რომელიც, ბ. ვიენეისელებისა და ც. კიევისს დატვირთებით, უდავოდ გელათური ბიბლიის დასაწყისს წარმოადგენს⁴⁷. ვფიქრობთ, მოსის თხზულების ეს ახალი გელათური რეკენზია, რომელიც ენობრივი ნიშნებით არ განსხვავდება პეტრიწული თარგმანისგან, უნდა იყოს ის „გარდმოღება“, რომლის შესახებ ცნობას ვაძლევს თვით პეტრიწის „კავშირთა“ კომენტარების ბოლოსიტყვებში. ის ვარაუდი, რომ „შესაქმად“ პეტრიწული თარგმანი დაცული უნდა იყოს გელათური კატენებში (A 1108 და Q 1152), დიდი ხანია არსებობს და თანდათანობით ძლიერდება. ჩვენი უპირველესი ამოცანა პეტრიწის მთარგმნელობითი მეთოდის მეცნიერული შესწავლა და მის მიერ დამოწმებული ბიბლიური ციტატების შედარება გელათურ ვერსიასთან. ახლა ამ შესაძლებლობას მოუცლებული ვართ, რადგანაც შესადარებელი ტექსტები ჯერ კიდევ მეცნიერულად არ არის დამუშავებული და გამოცემული. მაგრამ თუ მომავალი ძიება ამ მხრივ წარმატდება, იმედი, ჩვენი ვარაუდი კუმარირებად იქცევა. დღეს არსებული მასალები ადასტურებენ, რომ გელათური ბიბლიის მთარგმნელი უნდა იყოს პეტრიწი — მწერალი, რომელმაც უარყო ბიბლიის კანონიკური ტექსტი.

⁴⁷ ბ. ვიენეისელების, ც. კიევისს, რუსოველის ხანის ქართული ბიბლიის თარგმანი (გელათური ვერსია), შოთა რუსთველი. ისტორიულ-ფილოლოგიური ძიებანი, 1966, გვ. 149—159.

პეტრიწის დიდად უღვაწია ქართულ აგიოგრაფულ მწერლობაშიც. ტრადიციული ცნობებით, მას პეტრწულიან გადმოვლილი „შრავალი“ შესხმანი წიგნითანი“ (ანტონ ბაგრატიონი) ან „შრავალი“ წიგნითანი ცხორებანი“ (იოანე ბაგრატიონი). მკვე აღუწერია „საყრველის შევნიერის ენა-მუხობით ცხობერება თეოდორა აღუქსანდრიელისა“⁴⁸ და უთარგმნია „წამებანი“ ზოსიმოსა და ბარსაბესისა⁴⁹.

ამ შრომათაგან ორი უქანსელების ვარდ ყველა დეკარტულად ითვლება. ვფიქრობ, ზოგი თხზულება დაცული უნდა იყოს სვიმონ ლოლოთებისა და იოანე ქსიფილინოსის მეტაფრასებში და საყირა მათი გამოვლენა, როგორც ამას ფიქრობდა ქ. კველიძე ჯერ კიდევ 1918 წელს „კომენს“ პირველი ტომის შესავალ წიგნში⁵⁰.

აგიოგრაფიული მეტაფრასების ერთი ნაწილი პეტრწულიან თარგმან ვფრებ მცირემ და მანვე დავეცოტა შესახებნათ „მოსასუნებელი მცირე სკემონისათჳს ლოლოთებისა და თხრობა მუხუთა ამათ საყოთხეთა თარგმანისათა“. ამ ანდერძში ვფრებ წერს: „და მსვეც ეამსა ბრძანებითავე და წარსაგებულთა მისითა [—საბა თუხბარელისათა,— ა. ი.] უთარგმნენ ესე რადენნიმე საყოთხეთი ლოლოთებისა მეტრფრას-მეთლი ეპოსკომოსის „სიტყვა“ (გულ. I, ფ. 13) და ეცსუქი იერუსალიმელის „შესხმა“ (გულ. 2, ფ. 282), რომელთაც ამათვე მწერალი აქეთ „თარგმნილი ეფრემოსგან“ და „ეფრემი“.

სვიმონ მეტაფრასს აღუწერია სექტემერ-ანგერის, იოანე ქსიფილინოსს კი — თებერვალ-სავესტოს თეთა საყოთხეთი. ქ. კველიძე ფიქრობს: თუ სვიმონის საყოთხებები უთარგმნიათ XI საუკუნეში შავ-მთაზე, ქსიფილინოსის საყოთხებები თთარგმნა დამიტრი მეფის (1125—1154 წწ.) დროს გელათის მონასტერში და მათი მთარგმნელი უნდა იყოს პეტრიწის ერთ-ერთი მახლობელი შეგირდი⁵¹. დღეს ეს მოსაზრება მთლად ზუსტი არ ჩანს. თვით ხელნაწერთა ცნობებიდან ირკვევ, რომ მეტაფრასთა სკოგიერთი საკითხები უთარგმნიათ ვიორტი მთაწმოდელსა და ვფრებ მცირეს. ირკვევა ისიც, რომ ამ საყოთხებებში შეტრანათ მცირე წინაწარმეტყველთა (ამოსისა და ამბაკოს) თხზუ-

⁴⁸ А. Царский, Сведения, III, 33. 158.

⁴⁹ А 128; გულ. 3, ფ. 207—211; გულ. 5, ფ. 6—11; ცენტრ. არქ. 76 466, ფ. 48—53.

⁵⁰ ქ. კველიძე, პტრულები, V, 33—226.

⁵¹ ქ. კველიძე, ქართ. ლტ. ისტორია, I, 33. 506; კომენი, I, 1918, 33—XXV—XXX. აქ კახელის მთარგმნელად ნათარღვეთა იოანე პეტრიწი.

ღებთა ძველი რედაქციები²². ამიტომ საფიქრებელია, რომ ქსიფილინოსის კრებულის თარგმანი დაიწყო XI საუკუნეში შვე-მთაზე ისევ ერთმანეთს იხიციანად და დასრულდა ველაში პეტრიწის აქტორი მონაწილეობით დემეტრეს მეფობაში. მართალია, დოქტორულად ეს მოსაზრება არ დასტურდება, მაგრამ თუ გაითვალისწინებთ, რომ ეფრემი და იოანე ერთად მოღვაწეობდნენ შვე-მთაზე და იოანემ ველაში ვააგრძელა ეფრემის ლიტერატურული ტრადიციები, ავრთვით იმის, რომ ქსიფილინოსის კრებული ძირითადად თარგმნილია პეტრიწული სტილითა და მეთოდით, შეიძლება ეს ვარაუდი გამართლდეს.

საეკლესიო მოსაზრების გამოკვლევა პ. ინგოროვს: ქსიფილინოსის მეტაფრასების ერთი ნაწილი (ველათური ხელნაწერი № 2), რომელიც დაეუღლა 13 მარტის საკითხავად კონსტანტინე (ეგნატე) დიკონის (IX საუკ.) თხზულება „სიტყვა ექსტრონიით აღმოყვანებისათვის სხეულისა წმიდისა ნიკეიურისა, რომელი მამათმთავარ იქმნა კონსტანტინეპოლის, ახალსა ქროშა“ (გვ. 172—205)²³, უთარგმნია იოანე კიპქიმელსო. მასვე შეუთხზავს „სახისმწავის“ ახალი რედაქცია, რომლის ერთი თხრობა „აღკვირვებისათვის“ დაუკავს ეგნატე დიკონის თხზულების სქოლიოებს, აქ ფრიალ საეკლესიოში ის ფაქტი, რომ პ. ინგოროვმა ქსიფილინოსის კრებულის ერთ-ერთ მთარგმნელად სთვლის იოანე კიპქიმელს²⁴.

ეგნატე დიკონის „სიტყვის“ ქართული თარგმანი შესრულებულია მაღალმატერულ დონეზე კლასიკური ხანის ავთოგრაფიულ-კომპლექტური ძველებისთვის დამახასიათებელი ენაშუქებით. მთარგმნელი დიდად გამსწავლელი ქართველი მწერალია. მის გამსწავლეობას მეტყველებს არა მარტო თარგმანის მაღალი ტექნიკა, არამედ ტექსტის დაზოგული სქოლიოებიც, რომლებიც შეიცავს იდროის მეთოდებისათვის ძველად გასაგებ, თუ ნაკლებად ცნობილ სახელებს განმარტებებს. ამათგან ჩვენს ინტერესს იწვევს რამდენიმე სქოლიო (გვ. 187—188, 191—192), რომლებშიც მთარგმნელი განმარტებს ძველ ბერძენულ ისტორიულ-მითოლოგიურ სახელებს და ამბებს, სანიმუშოდ დავიმოწმით ქართული ლიტერატურის ისტორიისთვის რამდენიმე უცნობი სქოლიო (თვითუღის დასათარგმნელს ჩვენია):

²² რ. შიშინოვიძის სარკვევი წიგნი „ძველი ქართული მწერლობის საკითხები“, I, 1962, გვ. 153—160.

²³ ზეჩინელი დედანი იხ. ნიქის ცნობილ კრებულში: PG, ტ. 100, გვ. 41—160.

²⁴ არსიკაელის კრებულში, 1938, გვ. 66. ეს მოსაზრება გამოიყვანა კ. ყვავილის იფრინელი შეკვლევების, რომელიც გამოქვეყნდა 1918 წელს (კომენი, I, 1918, გვ. XXV—XXX), ოღონდ წიგნი არ არის მოთხოვნილი.

1. **ქსერქსესიან ელიზინოსის განხილვისთვის:** „შეისწავე, ვითარმედ ღმრთის-მეტყველმა გ რ ი გ ო ლ ის მიერ ქსერქსესიანს სპარსთა მეფესა იტყეს, რომელმან შეხმა უყო რაჲ ელიონთა მისრულმან, გენკილა ელისპირტოა, ესე იგი არს ელიონთა შეიწრებული ზღუდა, და ეგრეთ განწილანა ელდისა და ათინას, ხოლო მთაწმიდისა და ათინისათვის შესავალი იწორა კმველად შვიფიო სამთელი გვრცისობისა და თესლონიკისაა განკუთვნილი და იგი განხილ ნავითა, და ამიერსა სპარტელ იქმნებულა, ვითარცა მწყურნებისგან მკუმბული და კმველისა მწყურნებ-მყოფელი, და ეგრეთ განმავლენებული სპარტოა....“

ლავდემონველთა ქმნეს ოდესმე, რამეთუ მოუღდეს რაჲ მბრძოლნი, დაუქმნეს ყოველივე შემოსავალი ყარნი [და] სძლეს მბრძოლთა....“

რამეთუ მოიციენს სპარსთა ოდესმე და მოავლენსო დედეს აპოლონიქსისა, რათა გამოეცხადოს მათ, თუ ვითარ ეზრძოლნენ სპარსთა, ხოლო მათ ესეცეთარი გამოცხადებდა უმის-სა მან, ვითარმედ: ზღუდითა მიერ შემოსათა მძღუ ექმნეთ სპარსთა, და შექმნეს რაჲ ზღუდის-ზღუდნი და ცხენი სპარძილველი შემოსანი, ვერ უძღეს წინა-დაღვიმთა და ძღუედა სპარსთა, მაგრამ შევადრთ-მოავარმან თე მის ტოკლი ვანზარხა ათინელთა, ვითარმედ: ზღუდნი შემოსანი არანა, ნავნი, რომელნი-იგი მოიხილეს რაჲ, შთაყარნეს ზღუდა და დერეკეს ქალაქი და ზღუდა შესრულთა ათინელთა მბრძოლთა უცვის სპარსთა და სძლეს მათა.“

2. **პომპრიის ილიაილისთვის:** „ილიაილიდა წოდებულსა ქალაქსა ტრკაასასა შინა განმეფებდა პარიპოასისა თანა მონათესავით მისით ანტიონით ერთ ზღარის-მეტყველეს მძიროს, რომელ: ამის პარიპოასს ძემან აღუქსანდრე ატაცა ელენი, ძელი (sic) მენელაოასისი, ელდით და წარმოყვანა ტრკადასს. რომელი-ესე იქმნა რაჲ, განსმარტეს მენელაოს აღამენონით ერთ და მელომბოლო ტრკადს შემსრუნეს და მოსარუნეს პარიპონი. და ეყრთ იქნეს რაჲ მძღუველი ელიონი ელდს, მოწვეწულთა ამის მტყველთა პარიპით მლით შეაყენეს ვოდუნსა და გლოვიანა, და ესეცეთარნი იგი ტყედად იძინებულეს ანტიონიოდელთა და სხუთთა ყოველთა მიერ. ილიადო ესე იგი არს ტრკა ქალაქის ბოროტთა მათა ძკრათათს შენაწვერებულთა.“

II. ალკიონისათვის: „შვიტწვედ, ვითარმედ: ალკიონი ცხოველი არს, ზღუასა შინა მომგებელი ყოფისა, რომლისა მართეთა გამოსხმისა დღეთა იტყვან დიდისა მუდროობისა კმნასა ზღუასა შინა, — შვედ დღე კუერცისა ვრობისა და შვედ დღე განუღუგებას ამისა. ამით ათობზეტია დღეთა ყოველად უმინისა სიწყნარისა შეგქმნას იტყვან ზღუასა შინა. და ამიერ ყოველადე დაწინარებულბებსა ზღუასა დიდსა ალკიონის დღესა ამავაგებსა ღრეკიონებრი ენაა“.

4. პანდიონის ასულთა ფრანველ-კმნისათვის: „ხოლო პანდიონის ასულთა მფრინველ-კმნისა ესრეთ ზღაპრობენ, რამეთუ იტყვან, ვითარმედ: პანდიონს ესხნეს ასულნი, რომელთა ეწოდებოდა პაროკნი და ფილომლა; რომელთაგანსა პაროკნი კრამლ მიეყვანა ტირევეს, რომლისა მიერ შვიტყასა. ამის პაროკნისა იტყვან ოლესმე დისა თვისსა ფილომლას სურვილობასა და ამის ძლით კრმისა თვისსა ტირევეს მამისა თვისა მიმართ წარვლინებასა მოყვანებად დისა. რომელ-იგი წარვიდა და აღიყვანა დაჲ მისი და მგზავრ-ტრფილბებულმან დაამბაღლა იგი. და ესე რაჲ კმნა, მიხვეულმან — ნუ პაროკნის აუწყოს ესე, აღმოაკეთა მას ენაჲ. გარნა მან წარსრულმან ენად იტყვინა საქსოელნი ორღანინი და მქსოვლობასა ზედა წერით დამინიშნებულმან მისმან აუწყა მის ტირევეს მიერსა ჳზისა-შორისა იძულებლობაჲ თვისი. რომელ-ესე ენა რაჲ პაროკნი პირველად საბოგავე-მოფლემან იტყვაჲს ძისა მისისამან, სახლი მოსრულსა შევაჲმა იგი. ამის შედგომად თეთ იგივე საწყალიბელად ცხოვრებისა დამკვეველ ყო და ესრეთ მოსაწყვართა ენათ თვისთა მარადის მყოღებულნი ევედრნეს ეშმათა რომელთამე, რათა მფრინველ მარად-მყოღებულ ყვენე იყინი. ხოლო მათ ერთი იგი შეუტალეს აიღონად და მიერე — მერცხლად, მიმდგამლ მჭოქინებულად“.

5. ტანტალიოსისთვის: „ტანტალიოსისა რომელნიმე ესრეთ ზღაპრობენ, ვითარმედ: მოუტერე და თანა-მესუტერე და ყოველთა ზუნაილთა ღმერთთა მფციერე იყო და მიმდებლად-მყოფი უქნაერთა მათთა გამოუცხადებდა კაცთა. ამისთვისა პატრიუსა წილ ესრეთ ტანტეს იყო, რამეთუ: კლდებულ ყვეს იგი აერთა შინა და ზედაით მისსა სახარელი ღოღი დამოკიდეს, რათა მარადის შიშითა დაცემისა მისისა მოლოდინებათაჲდ ილყოდის. ხოლო სხუანი იტყვან, ვითარმედ: წყარო-მდინარეთა შინა დადგინებულ წყურბლითა ტანტეს, რამეთუ: დადრკეს რაჲ სუმაღ, ევლის იგი და, ივემებდეს რაჲ, განდინებოს“.

6. სიხვიონისთვის: „სისციონისსა კელა მპარე-მსმენლობასა იტყვან, რომელმან დაუტყრობელად ღირწად მყოფი ჳვეს ალიტეჲ თანა-საბილწებელად. ასული ასოპუ მდინარისა დაფარულსა შინა ვეროდა მას. შვისმინა სისციონ ჳვეს და და წარვიყვანა ასული ასოპუ, შესმენისა წილ ქვა ყო. სისციონ ევეჯითარი თეთ იქმნა შიძივად და მემარუმელ არ-გამორჩინებისათჲ“.

7. ნიონისთვის: „ნიონისსა თესესსრეთ ზღაპრობენ, ვითარმედ: შენა რაჲ ათორმეტნი ძენი, ესრეთ იქადა მებტყულმან, ვითარმედ: ფერცა ღიტი იქმნა ესეჯითარითა და ესეჯულენითა დედაჲ. რომელი-ესე ენა ღიტი, და შიველინაო მისგან შობილნი აპოლონ და არტემი და ერთ ღამესა მოსრნას მათ მიერ ათორმეტნივე ძენი. რომლისა ამის მოსაწყვართა მარად მყოღებნი ნიონის ვარდაიცვალაო ქვაღ“.

ამსკოლითაგან „ალკიონისათვის“ დაბეჭდ 1928 წელს პ. ინგრო-ყვაძე³⁸, ხოლო „პომედიონის ილიადისთვის“ და „პანდიონის ასულთა ფრანველ-კმნისათვის“ 1965—1966 წლებში ჩვენ გამოაქვეყნეთ³⁹. სხვა სკოლითივე მკითხველსათვის უცნობია. პ. ინგროყვაძე მის მიერ დაბეჭდილ ტექსტს მიაწერს იოანე კიმენელს: „მე-12 საუკუნეში ქართულად არსებული სახისმეტყველის ახალი რედაქცია, მაგრამ ეს ძველი დაყარგული“ (მემონახულ ნაწევრთ „ალკიონისთვის“). იგი „გამოსულა ქართულ კუმანისტების სთლიდან... ჩანს, ვეტყვონდა იოანე ფილოსოფოსი კიმენელის კალამსო“ (გვ. 66). ეს მოსაზრება გამომდინარებოს ი. ჭავჭავაძის ერთი შეხედულებიდან, რომელიც გამოკვეცნად 1912 წელს გურნალო „Христианский Восток“ (I, გვ. 20): ჩვენში, — წერს ისტორიკოსი, — ძველად სახისმეტყველების არაერთი რედაქცია არსებულა. ამგვამდ ცნობილ რედაქციამი (იველის-მეცხა) „შეუცთათეს სახის-სიტყუა“, გამოცემულა 5. მარის მიერ) აღკვეთიზე არაფერი სწერია. „აზნაათა“ ავტორს, რომელიც ალკიონის ამბავს აღწერს, ხელთ სწვრია სახისმეტყველების უცნობი რედაქცია, რომელსაც სათაურად ჰქონია „აზნათისმეტყველება“. მას ჩვენადე არ მოუღწევია; იგი რედაქციულად და შეგვდებლობით ცნობილი ტექსტისაგან გამსხვავებული ყოფილაო.

³⁸ რუსთაველის კრებული, 1928, გვ. 66.

³⁹ ი. ღილიშვილი. რუსთაველის ეპიკის წყნამე არქივურად საღრტარტერი მკვლევრობის ვარშეო, 1965, გვ. 17. შტრ. „ქართული ლიტერატურის ისტორია“, II, 1966, გვ. 249; ი. ღილიშვილი. რუსთაველის საისტორიო მხზელების გამო, მაინე, 1967, № 2, გვ. 304.

მართლაც, «აზმათა» ავტორის მოგონებებმა ერთი ექსცერპტი «ალკვიონის-სიყმაღის»: «დ ი დ ბ ა ს ი ლ ი, მნათი კესარიისა, ბუნებისმეტყველებასა შინა არსთა ქმნილებისა ექუსთასთა დღეთასა იტყეს; ჩიტი ალყენი ბავსა ზედა ზღვასა დასმებელ იქმნების ქუერტბას; ოხრანი და ღელა-ტხილბოანი ზღვასანი ვერ გარდავლებიან ბრძანებ-ბასა ღმრთისასა და მცველ ქმნების თესლოვანებისა ალყურისას» (გვ. 15). მაგრამ ეს ამონაწერი არ გვაძლევს უფლებას, ვგვიზიაროთ ი. ჯავახიშვილისა და პ. ინგოროვას მოსაზრება «სახისმეტყველებით» სხვა რედაქციის არსებობაზე. «აზმათა» ავტორი ასახელებს თავის წყაროს: ეს არის ბასილი კესარიელის «ექუსთა დღეთაჲ», რომელშიც მართლაც დაცულია თხრობა ალკვიონის შესახებ²⁷, თამარის ისტორიითაც იცნობს ბასილის თხრობას არსთა შესაქმნეზე და იქიდან იმომყვება ალკვიონის თესლოვანების მავალიანს. შესაძლებელია ესეც თხრობა იუს გელათური მეტაფრასის ზემოთაღმოჩენილი სქოლიოს წყაროც. «სახისმეტყველებით» სხვა რედაქციის კვალი ძველ ქართულ მწერლობაში არ ჩანს.

თხრობას «ქსერქსესგან ელსპირტოს განხილვისათვის» მიწერილი აქვს «ეიშისოს-მოქმედის», «თუცკადი-მოქმედი» და «მირიოს» (გვ. 187). ესენი, ალბათ, ის ავტორები არიან, რომელთა თხზულებებიდან ამოკრებილია ცნობები ბერძენ-საბასთა ომის შესახებ. თემისტოკლეს თავდადების ამბავი ცნობილი ყოფილა «აზმათა» ავტორისთვისაც. თამარის მამას ვიორგი შესამუს (1156—1184) ბრძოლას წინ წარმოთქვა მს პატრიოტული სიტყვა, რომელშიც მებრძოლებს სამშობლოს თავდადებისაკენ მოუწოდებს და თემისტოკლეს ვამირიანზე მიუთითებს (გვ. 8). უდავოა, XI—XIII საუკუნეების ქართველები კითხულობდნენ ბერძენულ საისტორიო მწერლობას ან, როგორც «აზმათა» ავტორი ამბობს, «ძველთა მომთხრობელთა თხზულებებს (მაგ., თუციდიდის-ქსენოქსის ისტორიის) და ბიზანტიური ხანის დამთავლებულნი, სასრ-გებლობდნენ მათგან და, თუ სპირიტების მოითხოვდა, ქართულადაც თარგმნიდნენ (მაგ., ვიორგი მარტოლის «ხრონოლოგია»).

ქართველი მწერლები, როგორც ანატოხელ ვითქვამს, იცნობდნენ ჰომეროსის ეპოსსაც. ისინი თავიანთ თხზულებებში იმომყვებოდნენ «ოლიადს» პერსონაჟთა სახელებს, «ოდისეა» ეპიზოდებს, სარგებლობდნენ მათი მხატვრული სახეებით, მაგრამ ტროის ციკლის ის მწვენიერი თხრობა, რომელიც გელათური მეტაფრასის შემოუნახავს, არც ერთ ძველ ქართულ მწერალს არ მოეპოვება. მასში გადმოცემულია

ამბავი ელენეს მოტაცებისა და ტროადის დარღვევისა. მნიშვნელოვანია სიტყვა «ოლიადს» განმარტებაც: «ოლიადი ესე იგი არს ტრეა ქალაქის ბოროტთა მათა ძურთათეს შესაწყვებელი», რომლითაც ირყევია, რომ ზემოთ დამომყვებული სქოლიოების ავტორი უნდა იყოს ქართველი მთარგმნელი (შეიძლება ითანე პეტრიწი).

სქოლიო «ოლიადისთვის» ერთვის ევანგელ დიკონის «სიტყვის» შედგენ ადვილს:

«ხოლო ამირი ნათესავნი რაა მრავალ-სახენი ანაზა-იქმნეს და მეს ლამპართა აღნთებულბანი და მნობაა დამატებობელი არა პრია-მიუღათა მისაწყვართაგან, არცა ეულად ანტანტრიდელთა ვნობისა-ვან ელთარხვად, არცა ოლიადს ბოროტთაგან შემტყუებულთ, არამედ ნითად უყუე მქონებულ სტეკარობთა შეწყობალებისა მარაზიდი-სა ამის საქმისა».

რაც მთარგმნელს ამ ტექსტისათვის განმარტება დურთავს, უნდა ეთიქრით, რომ XI საუკუნის მიწურულს (თუ XII საუკუნის დამდეგს), როდესაც ქსოფილინოსის საკთხაველი ითარგმნებოდა, ჰომეროსის ეპოსის (ცერძოდ, ტროის ციკლის) ამსახველი მოთხრობა ქართულად წერ კიდევ არ იქნებოდა დამუშავებული.

დინარჩენი ოთხი სქოლიო (პანდიონის ძეგლთა ფრინველ-ქმნისათვის ან ტანტალიოსის, სისეფონისა და ნოიენისათვის) ძველ ქართულ მწერლობისათვის უცნობი სიუჟეტებია. მათ არც «ელინთა ზღაპრბა-შა» ვხვდებით.

პროკონის, ფილიპასა და ნოიენის (ნობას) თავგადასვლის მოგვი-თხრობს ოგიღუს ნაზონი «მეტამორფოზებში», ხოლო ტანტალიოსისა და სისეფონის დასჯის ამბებს—ჰომეროსი (ოდისეა XI, 582—600). ქართველი მთარგმნელი იცნობდა თუ არა ამ თქმულებებს დასახელებულ-ელ ავტორებს მიხედვით, არ ვიცი. საფიქრებელია, ისინი ჩვენში სხვა წყაროებიდან შემოვიდა, რადგანაც ზოგიერთი მოტივი არ მოე-პოვებოდა ჰომეროსისა და ოგიღუსის თხზულებებს.

პ. ინგოროვაც ამ სქოლიოების ავტორად სთვლის ითანე ქიქვი-მელს. ჩვენი აზრით, რაც ქიქვიშვილი არის იგივე პეტრიწი, «ელინთა მესლაპობის» პატრიც, ცხადია, ითანე ფილოსოფოსის უნდა გადგე-ულყოფი, თუცა პ. ინგოროვაც მოსაზრებებს რაიმე მტკიცე საყრდენი მოეპოვება.

სქოლიოების ტექსტი დაწერილია პეტრიწული სტილით: გვხვდება მიმღობური კონსტრუქციები, აზრობრივი დახლართულობა და ლექ-სიკური თავისებურება. ავტორის მკვერმეტყველებით მიუთითებენ სიტყვები: «განჯიღვა» (= ხილის გადება), «განწილება» (= წყლის გაყურ-ვა), «ვრობა და განგულება» (= ეყვრების გაშორება), «ზღაპრის-

²⁷ ბასილი დ. კესარიელის, ეპისტოლა, გამოცემა 2. კახაძე, 1947, გვ. 97—98.

მეტყულება, „პრამეთი“ (= პრაიმის სამფლობელო), „სურბელო“ (= სიუბარული), „სანოიავე-ყოფელი“ (= საქმლის გამკეთებელი), „შვიკინბელი“ (= შოკიკეცი), „პეშემა“ (= შეუთი აღება რისამე), „მარაგ-მასმენლოა“ (= ჩუშაღ შაბეზლობა) და სხვა. ერთი სიტყვით, ეს ლექსიკური მხარე ნათლად არცევეს იმას, რომ ქსიფილინისის ზოგიერთი საკითხები უთარგმნით პეტროწულ სალიტერატურო სკოლაში. შესაძლებელია შათი მთარგმნელი მართლაც იოანე იოს. ეს ვარაუზება ვკიკარანსებს, რომ მომავლისათვის საფუძვლიანად შევისწავლოთ XI—XII საუკუნეების მეტაფრასული კრებულები, რომლებშიც შემონახული უნდა იყოს პეტრიწის მიერ თარგმნილი ანა ერთი ავიოგრაფიული თხზულება (წმიდათა ცხოვრება თუ შესხმა).

5. სანიტორიო თხზულებანი

იოანე პეტრიწი დიდი წვლილი შეუტანია ქართული სასიტორიო მწერლობის განვითარების საქმეშიც. დავით რექტორი წერს: „ეფთხიმი იტყვიან წიგნსაჲ ოსიპოსისასა ამის იოანესგან ნითარგმნსა ელინურისაჲ“. აქ ივარაუდება იოსებ ფლავიოსის „მოთხრობანი იუდაებრივისა სიტყუასაბამობისაჲ“, რომლის თხუთმეტი წიგნი (I—XV) მართლაც პეტრიწს ვარდამოულია ბერძნულიდან ქართულად. ამას ადასტურებს ზორანბუჯელი მღვდელიც—დავით ინანაშვილი, რომელსაც 1835—1836 წლებში რუსულადან ვადმოუთარგმნია იოსებ ფლავიოსის მე-16—20 წიგნები; დავითის თარგმანს ერთვის იამბიკო, სადაც აღნიშნულია შემდეგი:

ჟჳარ დღე და ლამე და ეკჳან ვსარე ჟარულჳ
 ო ო ს ო ო ს ო ო, რომელი არს ნ ა მ ო მ ო
 თარგმანებითა ელინურისა ენით
 საქმელისა წიგნებისა პეტრიწის...

პეტრიწის თარგმანი შენამდგ მოღწეულია XIII—XVI და XIX საუკუნეების ხელნაწერებით⁴⁴. ტექსტი ჭკრეკრობით გამოუცემულია. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია იოანეს შვირგე სასიტორიო თხზულება, რომელიც მას სინერის ხანს დაუწერია. ეს არის „ცხოვრება

მეფეთ-მეფისა დავითისი“ ანუ „შესხმა-მოთხრობა“, რომელიც აღმოჩნეს დავითის „დიდებოთა, სიმწიფთა და გურაოთა ცხოვრებასა“. ამ ძეგლზე ზევით ვკვირავ საუბარს და აქ სიტყვის აღარ ვაივარაუბებო. მასში გატარებული იდეოლოგიური თვალსაზრისი ნათლად ავლენს იოანე პეტრიწის, როგორც მოწინავე პოლიტიკური მოღვაწის, პროფესს.

6. იოანე პეტრიწის იამბიკოზები

იოანე პეტრიწის სალიტერატურო მემკვიდრეობიდან მეცნიერთა ყურადღებას იპყრობს აგრეთვე მისი პოეტური შემოქმედება. ზევით განვიხილეთ იოანეს ერთი თექვსმეტმარცვლოვანი ლექსი „თუ თალი მილისველმან“, რომელიც დაწერილი უნდა ყოფილიყო ექსპრომტად დავით აღმაშენებლის საქმებად, და ფილოსოფიურ-დიდაქტიკური ტრაქტატი „სათნოებათა კიბეჲ“, „დაღუქული იროკოდ და აკროსტიხობად კიდურ-წერილობით“. ჭკვებით შევეცხებით მის სხვა ლირიკულ ნაწერებს.

საკუთოდ პეტრიწის ლირიკა სასულოეო შინაარსისა და ძირითადად თორმეტმარცვლოვანი იამბიკური საზომით შეთხზულ ურითმო ლექსებს შეიცავს. დანიშნულებას მიხედვით ზოგი მათგანი დიდაქტიკურია, ზოგიც ლიტერატული. ეპიკურულსად მნიშვნელოვანია „გალობანი ყოველთა წმიდანთა“, შედგენილი „წესსა ზედა ტევიკობისასა“, და „პროლოგა“ (ანუ თენი) სექტემბერ-იანვრის თვეებისა.

I. „გალობანი ყოველთა წმიდანთა“ შედგენილია პეტრიწისა და მისი ძმის პავლეს მიერ. A 290 ხელნაწერთი მას უძღვის ზედწარწერა: „გალობანი წმიდანთა, თქმულნი პეტრიწისაგან აყუროხველ-არსამდანი და აყუროხველ-არს, აყუროხველით და დიდებუით—ძმისა მისისა პავლესაგან“ (ფ. 243რ); ყანაეთის ყან-გულანით კი ყველა თვის გალობის ავტორის „პეტრიტი“ (H 1452, ფ. 342რ—349რ). ტექსტი იწყება ამგვარად:

თუესა სვედნებარს აქეს დღე ღ [30], დღეთა აქეს ყმბ ა [12] და დამთა
 ყმბ ა [12], ყმბ ა [2], გალობა [10]. უ ჯ ა ღ ო მ ო ს ა ჰ ჳ ე ჳ მ წ ი ჳ ო...
 ყმბთა და წელთა პელწიფებოთა დებარ-მთავრობითათა მოქმედო მწამლო...
 ვანაიგებნით დიდებულთ, ხოლო ერთ-მისებთა თუარენ-საქმულთ, ვადახოვრენ
 ამდენი შენნი აწე მიწადნდნი დასამსა ყმბთ-მოქვეყნისა.

ამს შემდეგ კალენდარული წესით განლაგებული სახელები იმ წმიდანებისა, რომელთა ხსენების დღეც არის დაწესებული მართლმადიდებლური ეკლესიის მიერ, და იქვე მოწერილია საგალობელთა სახელწოდებები:

⁴⁴ Q 183 Q დონოს „ხელნაწერთა აღწერილობა“, I, გვ. 202, ქუთ. № 10 („ხელნაწერთა აღწერილობა“, I, გვ. 63—64). ამ ხელნაწერს ერთვის იამბიკოს „პეტრიწის ყვარი წერილისა განმკურნებელი“ (I V), რომელიც ანტონ კაპალიოსს ეკუთვნის. S 372—373; ქუთ. № 384 (ხელნაწ.).

1. ღირს სჯამან—ყოელს დიდებულს, სვეტი შიო, ვან შამდ.
2. შამა — შოქანდან, იონე შარბელი, კანდ სარქვე.
3. ანთოს—საქმი მივსავსე, შამის თიქოსი, ნაკედლით.
4. შახლა—საქმი მივსავსე, წინაწარმეტველის შენისა.
5. ზეპარა—მღვდლისა სამკელი და ა. შ.

მომღვენო თვე (ოქტომბერი) იწყება ამგვარად:

თვეს ოქტომბერს აქვს დღე 31, დღეთა აქვს გამო 111 და ღამათა გამო 83 [13]. ვახაროფანი: ანაგრა წყდეთა...

1. ქუბელი ანთა—მოციქული წლითა, მკლეს უბარტესისა.
2. კუბანე—საქმი მივსავსე უსტრანს, შან შირის სვე.
3. დონოსი—სიტხივანა იწყვე.
4. იუროე—სიტხივანა იწყვე.
5. ხარტინ—ღმ...

თი, ასე დასახლებულია ყველა წმიდანი და საფელო დღესწაულს სთიანდო საგალობელთა იონიშენით. ტექსტი მთავრდება 31 ავეისტოს დაწესებული საფელო დღესწაულით: „სარტყელი ყოელად წმიდისა, მფარველო სულთა ჩუენთა, [ღმრთის-შობილო, ქალწულო კაცთა] —უქმო“.

ამ „გალობებს“ საფუძვლად დასდგია ქრისტეფორე მტილენელის (1000—1050 წწ.) ე.წ. „გალექილო გალენდარი“, რომელიც იონის შეუმოკლება (ამოღული ზოგიერთი წმიდანის სახელი და ეპითეტებიც კი) და შრომა „წარმოუდგენია ლიტურგიული კანონის სახით“⁸⁵. მისი ტექსტი ჩვენამდე მოღწეულია ორი რედაქციით: პირველი მოთავსებულია XIII საუკუნის ხელნაწერში, შუიკუს წმიდათა სახელებს სექტემბერ-ავეისტოს თვეების⁸⁶, ხოლო მეორე დაცულია ყანაეთის ეამნ-გულანში (გალწარულია 1674 წელს) და წმიდათა სახელები მასში განლაგებულია კალენდარული წესით იმგვარად, როგორც ზვეით წარმოუდგინეთ⁸⁷.

2. „სათვეო სენიქსარი“ (ანუ „პროლოგია“) „გალობათა“ საფუძველზეა შეთხზული იამბიკონად, ქრისტეფორე მტილენელის ანალოგიური შრომის მიბაძვით, იონის დაუწერია მხოლოდ სექტემბერ-იანვრის (ე. ი. პირველი ხუთი თვის) შესხმანი. მერმე ეს შრომა გავრცელებულია კათალიკოს არსენ ბულმანისძეს აბუსერაძე ტბელის თხოვნით, შეუთხზავს თებერვალ-მარტის თვეთა შესხმანი, ხოლო იონის-ავეისტოს თვეთა შესხმანი დაუწერია კათალიკოს ანტონ ბაგრა-

ტიონს, ამისი დამადასტურებელი ცნობები დაცულია „პროლოგის“ შემცველ ხელნაწერებში⁸⁸. თი ესენიც:

ხუთნი არიან კმნილნი თთუნ იონისკან ფილისტოსის კარკიველ წოდებულის, ესე იგი ასი: სვეტე მუტროკო მუტარო, მუტარე ნოე მუტარე მუტარო მუტარო, მითა სობრანეთა ესე ასი მუტარო.

ხუთი მთი გარდა არსდა იგი სხუა, რაცა მარტულ ექმანეთა წელთა თთეთა. მუტრელო ვეღრებო მითხოვეს მუს არსენის, მამთხოვარნი, ძვანა ხელ მუტარისისა, რათა დაესოს ნაშინ იონის.

„ნება, ქელ-ყო, იანეს ნამ-გებულნი უწმიდისან მან კლან, ვინუხარკლმან, იონთ თთენი ანტონის, ანტონის ორფეოსებრ — ფეხერვა-მ-მარტო, ესთა ანტონ-მ-ანის, სხუა ვერა მკლდა დროთა შეხლომან.“

შემდგომად იონი მთი ქელ-ყო სამთთეთი სრულება მამათ მთი ანტონის, მუტარ მუტარის, მუტარ ემბრისის სობრანეთა ქვე-მდებარემან; ეან დავითს ტომ თესს, იანეთთა, მან ყოელ სრულ-ქმნი მუნისოელ-სეკსეტო.

პირი მუტარენი, მარმუნეთი აქმანი ესე: თმეთა იონან არს საქმებლ ყოელთან, მუტარ თეთ არსენ არს ნაკლებობა მკლდა, იონენ ღმრთის-მეტველ, რიტრო-ფილოსოფონი, ასი, ანტონი მუტარმთხოვონს მთელ! ⁸⁹

ეს ლექსი დაწერილია ანტონის მოწაფის — ტრიფილე მონაზონის მიერ, ამ მწიგნობარს მთელი წლის შესხმანი ერთ წიგნად გადაუწერია და მისთვის წინასიტყვაობა დაურთავს (რაც ირკვევა დავით რექტორის გადაწერის ნუსხიდან). წინასიტყვაობის ერთ-ერთი წყაროა A 85

⁸⁵ A 85, ფ. 196—212; S 379, გვ. 29 (S ფონის „ხელნაწერთა აღწერილობა“, I, გვ. 440); A 1427—გალექილო თვენი, გაღწერილი 1799 წელს დავით რექტორისგან ანტონის (შტრა: A ფონის „ხელნაწერთა აღწერილობა“, IV, გვ. 521—522). A 85 ხელნაწერის ცნობები განხილულია იქვე გ. მ. ა. ა. ნაკვეთში „არსენ ბულმანის-მისძე“ (ლიტერატურული ძეგლი, XV, 1964, გვ. 115—121).

⁸⁶ A 1427, ფ. Ir—IIIr.

⁸⁸ მ. ა. ა. ნაკვეთი, ქართული ლიტ. ისტორია, I, გვ. 288—289.

⁸⁹ A 290, ფ. 243r—244v.

⁹⁰ H 1452, ფ. 342r—349r.

ხელნაწერის ცნობა: „ესე იამბიკონი ხუთთა თუეთა მგტნი არა იყენს ენას ზედა ქართულსა; და თიხთა თუეთანი ბულმის ძემან თქუა, ქართლის კთალიკოსმან, ჩემთა შეხვეწითა“, რომელიც ტექსტში მიუწერია აბუსერიძე ტბელს (224 წ.). მისი მეორე წყაროა ანტონის აკროსტიქული იამბიკო, რომელიც ერთვს „პაროლიას“ (გვ. 229):

ას, თხრობლი წიგნითს ვსტეხი
 აქმენ, ვეიდო ეს, რომელ შევეხ აღვიხად.
 მე ვითა ტალღებრას, არ ექმენ ზესა.
 ედო ესე და ეს ოქმიან თქმული შიო
 მანება იდენ აღვესო ნეტარი ნაშნა.

ამ იამბიკოს აკროსტიქი იკითხება გვარდინად და პორიზონტალურად: „ანტონი, მეტაფრასთა მესტიხე“.

„სათეო სვინაჟარი“ საყურადღებო თხზულებაა. მასში არსებულ პოეტურ სახეებსა და ტერმინებს ვხვდებით „ვეფხისტყაოსანსა“ და „აბდულმესიანში“. მაგ., თითხმეტი სექტემბრის სავალობელად იკითხება ასეთი იამბიკური სტროფი (გვ. 10—11)⁶⁴.

ძველი სიმაღლედ, სიღრმედ, სივრცედ და სივრცად
 მყარობელი ღმრთისა, სამწიქლი ნიშნი,
 აბლბებული მრგვალი წმიდა ღიბის ვიჯრას...

ამის გველენით შეუთხზავს შეუთელს 72,11⁶⁵ტაქე:

ენობისა ხვეტი, ზეპით სავრები
 სიმაღლედ, სივრცედ, სივრცად და სიღრმედ.

საყურადღებოა პეტრიწის ის იამბიკოც, რომელიც მიძღვნილია 25 ოქტომბრის თარიღით დიმიტრი სოლუნელისა და ნესტორ მოქაშაძისადმი (გვ. 34):

... დიმიტრის მრწახი, მკსამიანს მღვარე,
 ღვთის მჯველი, თუ ქრისტესის მომედარი
 დღეს მასქლითა სანაარს მარბილობს ნესტორ⁶⁶.

ამის ვამოძახილია „აბდულმესიანის“ 98,3 ტაქე:

ნესტორად მღვთის, არა თუ ღვთის
 დიმიტრის მიერ ძალ-შეზღვილად.

⁶⁴ ციტატებს ვიწმუშებთ დავით რაქტირის წესხიდან (A 1427).

⁶⁵ საქართველოს ენტრატრქვის ხელნაწერზე (№ 264/268, გვ. 214v) დავრდნობით ამ იამბიკოს ავტორად მიგანზნად იოსებ შევილი (ს. ლ. ლ. ა. შ. ე. ღ. ი., ძველი ქართული მუხობრები, II, 1904, გვ. 249—250). ჩვენს მოსზრებებს ამაღლებდა ის, რომ ანალოგიური შინაარსის ტაქე მოიპოვება „აბდულმესიანში“; მაგრამ „სათეო სვინაჟარის“ შესწავლის სათავე ვახდი, რომ იამბიკოს ავტორია პეტრიწი, შეუთელი კი მის ხელნაწერს ვარიცდას.

ერთ-ერთ სტროფში შეიმჩნევა „ვეფხისტყაოსნის“ 896,1 ტაქის („სახე რა ვითხრა მის უსახოს სახისა“) ლიტერატურული წყარო (გვ. 41—42):

ენიეთი ნივით და უსახელი მოქ,
 დორიო პორი, უსახელი საშველი,
 უსახი სახე, შეუთელი ვინება.

„სათეო სვინაჟარი“ ინტერესს იწვევს ენობრივ-სტილისტური მხრითაც. მასში მიმოხიზნულია ორიგინალური მხატვრული სახეები და რთული წარმოების სახელზნებები, რომელთაც უხედავ ხვდებით პეტრიწის გველენით შეთხზულ გვიანდელ (XVIII ს-ს) იამბიკოებში. მაგ.:

მეორე იამბიკოთი სტრატეგიატი...
 ცხედრეული და ძველითი კეროსი
 მიკვის ბრელი და ვინკლის ცისა, ვითარცა
 მე მოვირითა ირთა შიოხთა თინა (გვ. 19—20);

სტეფანეს თაი ვანდამა ღლითა
 და თხეზსა მისსა ვარვარელენს ქანნი (გვ. 70);
 უშენსა უქმსა აბრავალსრქველებდა
 და მზებრისა შუნს იბრწინებულდა დამე (გვ. 86);

ვოქუა; იოსენ თუ ახალნიშენ,
 სიტუბო მსიკეთა ქმისა მწილარსხენ,
 კოსმის ვალობა აღმრთისამაძინარენს
 და ვინჩხისა ღმრთისმეტყველებს,
 ხილი პატივი ახეცისკეთისმღვლესს (გვ. 83);

ვასილს ვისმე ღონნი ხელ-ფრჩხილებთა
 ვარკანსა შეხზუთი უღელმარვარტებენ (გვ. 75);
 კრეტ-საბებლისა შინაგან მესიწიფე
 ვახებელი მიწებს შიიშვიდობისტრუებს (გვ. 87).

ამ ამონაწერებში მოხდენილ პოეტურ სახეებთან ერთად ყურადღებას იქცევს სახელზნებითა ხელნაწერი ფორმები სიტყვებიდან:

ბვერ-წილი — განუბვერწილებს,
 მრავალ-საზრუნელი — ამრავალსაზრუნელებდა,
 ახალი ნიში — აახალინიშებს,

წმილა არის — აწმილარსებენ,
 ღმრთის შამის ქანარი — აღმრთისმამისქანარებს,
 ზეცის ვარვის მღვლი — ახეცისკარვისმღვლესს,

მშვილიობის რული — მიომშვილიობისრულესს,
 სანე ავ-თოვლებრი — ვანსანეცავთოვლებრებს (გვ. 76).
 ოქრო-მურ-გუნდრეთი — მოქრომურგუნდრეტებს (გვ. 89).

სეთმა ფორმებმა ფართოდ გაიავდეს გზა კლასიკური ხანის საერო პოეზიაში (მღრ.: „ვეფხისტყაოსანი“ — ვასისხმდინარდა, გაცმე-
მეიარდა, იფერმერთაღეს, ვითათესწინა; „აბდულუმესანი“ — სხივ-
მომცემელობ, ამრავალწილებს; „თამარისანი“ — ბედდილობს, ღაწვე-
მულაზარობს, ვაგულქველევად) და XVIII საუკუნის იამბიკურ ოდე-
ებში (ანტონ კათალიკოსი, დავით რექტორი, ტრაფილ მონაზონი და
სხვა).

8. საღმრთო წერილის კანონთა შორის პეტრიწის კალმის ნაყოფად
სათლიანი ორ-მუხბლუდად დაწერილ იამბიკოს (A 290, ფ. 245 r):

რ ა მ ო ბ ნ ი, ო რ ა ე ლ ო ი ა ნ ე, ს ა მ შ ა რ კ ო ბ,
ი ა მ ხ ე ლ ვ ა ი დ, ხ ე ლ მ ა თ ე ლ ე ლ ა ხ ი ლ,
მ ა თ ე შ ა რ კ ო ბ ე ჲ ე ს, შ ე ჲ მ მ ა თ ე ო ი ა ნ ე,
მ ა რ კ ო ბ ლ ე ჲ ა რ კ ა, ო ბ რ ა დ ლ ე ო ი ა ნ ე,
ა ო რ ო ხ ე ჲ ა ო თ ე ს ო ბ ს ა დ ო რ ე რ ო ბ კ ა ნ ო ნ ი.

მ ა მ, კ ო რ ი კ ო რ ი, ვ ა ლ ბ, ე ჲ ე ს, ფ ი ლ ი პ ე ლ,
კ ო ლ მ, თ ე ს ლ ო თ ე ს ლ ო ნ ე, ტ ო მ ო თ,
ტ ო მ ო თ, ტ ო ბ, ფ ი ლ მ, ე ბ რ ა ე ლ — ა ო რ ო ხ,
ი ა მ ხ, პ ე ტ რ ე ო რ დ ს ა მ ო ბ ნ ი,
ხ ი ლ ი ე ჲ ა შ ე ჲ მ შე დ გ ი მ ბ ეს ქ ე მ ე თ ა.

პირველი სტროფი იძლევა სახარებათა აღრიცხვას და უთითებს პა-
რალელურ ადგილთა მანვენებულ კამარებს. ძველად მიღებული იყო
ცხრა კამარა: პირველი შეიცავდა ოთხ მახარებელს, მეორე — სამს
(აქლდა იოანე), მესამე — სამს (აქლდა მარკოზ), მეოთხე — სამს (აქლდა
ლუკა), დანარჩენი ხუთი — ორ-ორ მახარებელს (მათე-ლუკას, მათე-
მარკოზს, მათე-იოანეს, მარკოზ-ლუკას და ლუკა-იოანეს). ამას მოს-
დევდა ოთხმეტე „თვის-თვის აღწერილი კანონი“ — პეველ მოციქუ-
ლის ეპისტოლენი.

მეორე სტროფში ჩამოთვლილია პეველ მოციქულის 14 ეპისტო-
ლეს სახელები დამაწყისი მარცველებს აღნიშვნით (რომავლთა, 2 კორინ-
თელთა, ვალატელთა, ეფესელთა, ფილიპელთა, კოლსელთა, 2 თესა-
ლონიველთა, ტიმოთეს პირველი და მეორე, ტიტეს, ფილიპონის,
ებრაელთა) და სხვა დანარჩენი წიგნები ახალი აღთქმისა: იაკობ — კა-
თოლიკე ეპისტოლე იაკობ მოციქულისა, პეტრე ორ — პეტრე მოცი-
ქელს ორი ეპისტოლე, სამ იოანე — იოანე მოციქულის სამი ეპისტო-
ლე და იოანე შვედ შედგომად ესაქმეთა — იოანე მოციქულის ეპისტო-
ლე, რომელიც „მოციქულთა საქმეების“ შემდგ რიგით შემვიდება.

4. ანტონ ბაგრატიონი რუსულიდან გადმოკეთებული „თენისა
წინასიტყვაში“ წერს: „მეხილვა ოღესმე ო რ ა მ ე ნ ს მ ი ე რ ფ ი ლ ო

ს ო ფ ო ს ი ს ა, დღეთა ქართლსა შინა ყოფისა ჩემისათა, გ უ ლ ა ნ-
ს ა შ ი ა მ ა მ ც ი რ ე ს ა ნ ა ე კ ე თ ი თ ა, დღათუ არა მკორესა წერილთა,
ს ა მ - ს ა გ ა ლ ო ბ ე ლ ნ ი წ ი ნ ა თ ქ მ ე ლ თ ა (= ჭორციელად შობისა
უფლისა და ნათლის-ღებისა... დ.) დღესასწაულთანი“. ეს „მცირე
გულანი“, რომელშიც ყოფილა იოანეს იამბიკოები „სამსაგალობელ-
ნი“, ჭარჭართან მიეგნებულა არ არის. ამით ვარდა პეტრიწს ვამოუ-
თქვამს „მრავალნი ღმერთის-მეტყველებანი უღარეს ბუნებისა მრავალ-
დაღვესულთა იამბიკოეთა ვალობათა შინა, ხოლო მრავალნი გალო-
ბანი საფეოთა და ტრიოლიონისა და პენტეკოსტისა ვარდმოვლი
პეტრებთან გამოთვან ჩუენთა ზედა კმითა“. მსვე მიეწერება „ეკმატი-
ნი იამბიკოდ თქმულნი“, მაგრამ ეს პოეტური ნაწერებიც ჭარჭართან
დაკარგულად ითვლება. იმედია, მომავალი კვლევა-ძიება ამ მხრით
მნიშვნელოვან შედეგს გამოიღებს.

ყოველივე ზემოაღნიშნული ნათლად მეტყველებს, თუ რა შინაარ-
სიანი და მრავალფეროვანი ყოფილა თემატებით იოანე პეტრიწის სა-
ლიტურატურო მეცნიერება. მისგან ჩვენამდე მოღწეულია მხოლოდ
მესამედი ნაწილი. ჩვენს მოვალეობას შეადგენს იგი კრიტიკულად შე-
ვისწავლოთ, გამოიუცხოოთ ტექსტები დავადგინოთ მეტნიერულად
და ფართო მკითხველ საზოგადოებას გავაცნოთ ისინი. მასწინ უფრო მრავ-
ალი საკითხი წამოიჭრება ქართული წყაროებშიც და აზროვნების ის-
ტორიკოსთა წინაშე და, ალბათ, ზოგიერთ ბუნდოვან საკითხსაც ნათელი
მოეფინება.

86 ა. კ ა მ ა ე ლ ო ბ ი, პ ა რ ო ლ ზ ა, IV, 33, 184.
128

ორთა პეტიონის ფილოსოფიკ-თეოლოგიკი მსოფლმხედველი

ორთ პეტრიწის ფილოსოფიკ-თეოლოგიკი მსოფლმხედველია. მისიანი დამუშავებული დღემდე ჯერ კიდევ არ არის ჯეროვნად შესწავლილი, მიუხედავად იმისა, რომ ამ სათიხზე დიდძალი ლიტერატურა მოგვეპოვება. ეს გარემოება გამოწვეულია უპირველესად იმით, რომ ქართული ფილოსოფიის ისტორიკოსები თავიანთს კვლევა-ძიებაში განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევენ და ამავდროულად აქცევენ პრაცედილიდობისს „კავშირთა“ პეტრიწულ კომენტარებს, უკეთ: ისინი პეტრიწის მსოფლმხედველობას არკვევენ ამ ერთადერთი ორიგინალური ნაშრომით, მაგრამ მათ მხედველობის გარეთ რჩებათ ორთა ფილოსოფიის ის თარგმანები და საკუთარი თხზულებანი, რომლებიც განკუთვნიებიან ძველი ქართული მწერლობის სხვა დარგებს (ბიბლიოლოგიის, ეგზეგეტიკის, ასკეტიკა-მისტიკის, აგიოგრაფიის, პიმნოვარფიისა და სხვას), განსაკუთრებით კი ფილოსოფიკ-ლიტერატურა პოეზია „სათიხებათა კიბა“, რომელსაც ქვემოთ ვებედავთ.

პეტრიწის მსოფლმხედველობის განარკვევად მაინცდამაინც დიდ დახმარებას ვერ ვაგვიწევს „კავშირთა“ კომენტარებით. ამ თხზულებით შევიკვლია დავადგინოთ უფრო ის, თუ ორთის როგორ ესმოდა პარკულეს „კავშირთა“ და როგორ აისახა მასში ანტიკური ფილოსოფიის ცოდნა. ჩვენ თუ შევეცდებით, მისი ფილოსოფიკი კონკრეტული წარმოდგენით მხოლოდ „კომენტარებთა“ მიხედვით, როგორც ამის სწავლის ზოგი მკვლევარი¹, ცალმხრედ წარმოდგენას შევიძინებთ ამ ქართულ ფილოსოფიასზე. საამისოდ საჭიროა პეტრიწის მთლიანი ლიტერატურული შემკიდრებობის ვაივალისწინება, რასაც უწინ სამართ-

¹ ვ. ბრძენიძე, შოთა რუსთაველის მსოფლმხედველობის საკითხები, 1960, გვ. 26-49.
130

ლანად მიუთითებდა კ. კვეციანი². სამწუხაროდ, ამის შესაძლებლობას ვერცერთი მოკლებული ვართ, რამდენადაც ჯერ კიდევ არ მოგვეპოვება პეტრიწის შრომების სრული მეცნიერულ-კრიტიკული გამოკვლევა. უჩრდილისავე საკრანობლად აფერხებს ამ მთავროვის ფილოსოფიკ-თეოლოგიკი მოძღვრების ჯეროვან განხილვას და შეფასებას. ამიტომ ამ შეწარმოვლენ მხოლოდ „სათიხებათა კიბას“, როგორც ძველი ქართული მწერლობის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ფილოსოფიკ-ლიტერატურა ძეგლის. შინაარსობრივ ანალიზს, რომელიც ვფიქრობ, მკითხველენ წელის შეიტანს პეტრიწის ფილოსოფიკ-თეოლოგიკი მსოფლმხედველობის შესწავლაში. მაგრამ მაინც საჭიროა ორიოდ სიტყვით შევხებდე ჯერ იმ თეორიებზე, რომლებიც შეიმუშავეს ჩვენი მწერლობისა და აზროვნების მკვლევარ-ისტორიკოსებმა XI—XII საუკუნეების ქართულ ფილოსოფიკ მიმდინარეობებთან დაკავშირებით.

1. ცოტა რამ გვლავის ისტორიკი

ქართული ფილოსოფიის ისტორიკი ორტომიანი შრომის ავტორმა შ. ნუტუბიძემ წამოაყენა მისაზრება, თითქოს XI—XII საუკუნეების საქართველოში არსებობდა ორი ურთიერთსამართლმდებო ფილოსოფიკი მიმდინარეობა: ერთი — პარკულესი ული, რომელიც ემყარებოდა ქართულ წარმართულ ფილოსოფიკ ტრადიციას და მისი მეთაური იყო პეტრიწი, ხოლო მეორე — რეაქციონარული, რომელიც აზნობდა ყოველივე შოწინაე აზრს, და მის სათავეში იღა იუდათოელი რეაქციონარ ბანაკს ეკუთვნოდა, ხოლო ორთა პეტრიწი — იმ დროის შოწინაე ქაფი (II, გვ. 152). ისინი რომ პოლიტიკური და ფილოსოფიკი სხვადასხვა აზრის იუნენ და ერთმეორისად დაპირისპირებულ ბანაკს ეკუთვნოდნენ, ეს ჩანს იქიდან, რომ „ორთ პეტრიწი... ვანილდის სისტემატრ დვენას, სამომოლოდნად ვაძვევებს, ტანჯვას და სხვა, ხოლო არსენ იუდათოელის შესახებ ეს ცნობილი არაა... საქართველოში, საერთოდ, და საქართველის ეკლესიაში, კერძოდ, არისტოკრატიული ბატონობის პერიოდში მიღებული კაცია არსენ იუდათოელი, ხოლო დგენილი — ორთ პეტრიწი (II, გვ. 149). ამას ვარდა, ჩვენს მწერლობას შემოუნახავს ერთი ძველი „პირწმოსათესა“

² კ. კვეციანი, ქართული ლიტერატურის ისტორია, I, 1960, გვ. 293-305.
131

რომელიც იდენტურებს ამ ორი ფილოსოფოსისა და მათ მიმდევართა იდეოლოგიური წინააღმდეგობის არსებობას. ეს ძველი დაწერის არსენ რეალურად ირან პეტროვის მოსაზრებათა სწინააღმდეგოდ და შეეძინა შრომების კრებულში, რომელიც ცნობილია „ფილოსოფიის“ სახელწოდებით¹.

XI—XII საუკუნეების საქართველოში პროგრესული და რეაქციონერ ფილოსოფიურ ბანაკთა არსებობა, უყუთ, პეტროვილი და ივლითოური სკოლების ანტიგანსტური დაბინძვების კატეგორიულად უარყო კ. აკველიძემ. პირაქით, — აღნიშნა მან, — „პირშრომისათვის დაწერილია (თუ თარგმნილია) პეტროვილი სკოლის მიმდევრის, უფრო კი — თუთი ირან პეტროვის მიერ. პეტროვისა და ივლითოელის შეხედულებანი განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან, მაგრამ ეს არ ნიშნავს იმას, რომ არსენი და ირანე ერთმანეთს ებრძოდნენ, პირაქით, ისინი ერთხანს გელოშიც მოღვაწეობდნენ ერთად“².

მ. ნუცუბიძის მიერ აღბრუნული საკითხით და ძველი „პირშრომისათვის“ შეკ დაინტერესდი. 1964 წელს დაბეჭდვად წარუდგინა „შეკვლად ფილოსოფიურ-გეგმავიერული ტრატატი ეპირშრომისათვის“, რომელშიც გამოთქვი მოსაზრება, რომ ეს ძველი დაწერილია პეტროვილად „ილიას ფილოსოფოსისა ფსელისისაგან მოწვეფთა თესთა მიმართ“, ხოლო ქართულად გადმოიღებულთა არსენ ივლითოელის მიერ³. ამ დასკვნამდე მიეღვი ქართული ტექსტისა და ხელნაწერები და იცული ზედწარწერილთა შესწავლის საფუძველზე. აღნიშნვნი ისიც, რომ მ. ფსელისის ტრატატში განმარტებულია პეულე მოციქულის ეპისტოლეებში ოთხჯგის დამოწმებული სიტყვა „პირშრო“, როგორც ქრისტეს აღნიშვნული ეპითეტი, და იგი არ არის დაწერილი ესიმე (ამ შემთხვევაში პეტროვის) მოძღვრების განსაქიქებლად. ამის

დასასბუთებლად გამოვიყვეყნე ტექსტიც (გვ. 80—84) საჭირო კომენტარებითა და ლესკოტინო⁴.

ჩემს წარკვევის ქართული ფილოსოფიის მველვეართან არავინ არ გამოხმანერებია⁵, თუმცა ერთი რამ მტკიცედ უნდა აღინიშნოს: რაკე „პირშრომისათვის“ ტრატატის შინაარსი გაირკვა, რომ იგი უფრო ეგზეგეტიური თხზულებაა, ვიდრე პოლემიკური, და დიდებულ ავტორის ვინაობაც, ამ ძველს ვერაივინ ვერ გამოიყენებებს ქართული ფილოსოფიური სკოლების იდეოლოგიური წინააღმდეგობათათა აღსანიშნავად. მაგრამ ამით არც იმის თქმა მსურს, რომ XI—XII საუკუნეების საქართველოში არ წარმოებდა აზრთა კილილი, სიტყვისმგებლობა ფილოსოფიურ პრობლემებზე და, პირაქით, ვეცადებოდა მხოლოდ ქრისტიანულ-სკოლასტიკური სამოსელში იყო ვახვეული და გელესისი სარქველს ვარტე ირანე არ იხედებოდა. ასე რომ ყოფილიყო, ჩვენ XII—XIII საუკუნეებში არ ვეცნებოდა მდიდარი საერო-მხატვრული შექრობა, რომელიც გაედნებოდა საერო-პროგრესული იდეებით და საერთოდ პუბანსტური სულისკვეფებით.

ჯერ კიდევ ვორაკე მერჩულის თხზულებებში ვციოთ, რომ გრივლ ხანძიელი ეუფლებოდა სიბრძნესა ამის სოფელსა ფილოსოფოსისა და მისგან მსახურსა სტეფანოსს⁶ იწყნარებდა, „ხოლო ქრეყნულთა ვინავდის“. გელესის მსახურთათგან „ვარტეში“ ფილოსოფიის ვარტეცხვა ვახუთ-ერთი მიზეუი სხვადასხვა ჟურის შევადებლობისა,

¹ ორი წლის წინვე „პირშრომისათვის“ ჩამდგინე სტეფანოსს „შეწიჭებით“ გამოკვეყნა ს. ივლითოელის სკოლები, VI, 1966, გვ. 290—293, ოღონდ სკოლაში მდებარეობს „პირველი დაბეჭდილი ლესკოტინო“ (გვ. 260), გამოცემაში კი (გვ. 6—8) ამის სწინააღმდეგ არ აღნიშნა სარტერთი ამ ძველთაგანი (იდეოლოგია „პირშრომისათვის“ და „საფილო დესნსწილი დასმარტება“, — აღ.) ვახუთი უნდა არ არის (გვ. 6), ხოლო სკოლაში მდებარეობს ისინი აღკვეყნებულთა გამოცემა და ამ წყნის ბოლოში ვერცხვთა ვახუთების სკოლა (ქვეა). რაც შეეხება თხზულების ავტორისა და მოაქმნელის ვინაობის საკითხს, მაშინ შედევარი წერს: „ამდენი ვახუთის შემდეგ სკოლის ვახუთისგან შინაარსით არ, რომ ეს შინაარსი (გ. ა. ეპირშრომისათვის, — ა. ნ.) შეკვლად ფსელისის წარმოებულს წარმოავგვს და რომ ის არსენ ივლითოელს მიერ არის ვახუთისგანგებულ ამ საკითხის ვარტეში შეყვე მოსაზრებების წარმოდებლად“ და ა. ნ. მერჩუ იგი იმეცნებს კ. აკველიძისა და მ. ნუცუბიძის მოსაზრებებს, ხოლო ამ სტატიისთვის დაწერის საყოფიერ არ ასახულებს, თითქმის მხოლოდ ტექსტს დაბეჭდოს და ფილოსოფიურ სკოლებს კი არ შეეხებულა. „ვეტიკურ“ მვეყვე წყნე თავის დიდ პერიოდში მინუფელის არ დაყარებდა, თუცა მისი ავტორი მ. ფსელისის ტრატატის ეპირშრომისათვის შესწავლის იტორის სოფლად წარმოიღებდა.

² მხოლოდ ვახუთი შეკის მს. ა. ბ. ვ. ა. რეკონსტრუქციული ქართული „ძველი ქართული“ შექრობის საკითხზე“ (ლიტ. საქართველო, 1964, № 27).

³ მ. ნუცუბიძე, იდეოლოგიური წინააღმდეგობათა ესეი ძველი XII ს. საქართველოში, მსუ შრომები, XX, 1928, გვ. 151—162; მ. ივლითო ნაკვეყნები, 1962, გვ. 204—209. III. Художественные, Основные материалы к исследованию в философии Грузии, 1952, гв. 286—292.

⁴ კ. აკველიძე, ქართული ლიტერატურის ისტორია, I, 1960, გვ. 292, 298, სვ. 24 1.

⁵ ძველი ქართული შექრობის საკითხში, II, 1964, გვ. 71—91. ეს წყნის დაბეჭდილი იყო, ჩოხესა გამოცემაში ს. ვახუთისგანგებულს „მოსმარტური ლიტერატურის ისტორია“ (ფილოსოფიის დამბეჭდვად „17. XII, 63 წ.“), რომელშიც ავტორი ტრატატს „პირშრომისათვის“ მიუყრის მ. ფსელის (გვ. 239). ამიტომ ჩემს ნაკვეყნში აღნიშნული მოსაზრების დამოწმება ვეღარ მოეცაწინა.

რომელიც მარალმადებლები სარწმუნოების დამკველნი სასტიკად გამოხდნენ. მართი ის ფაქტი, რომ არსენ ივლითოელს უთარგმნია თეოდორე აბუქურას (IX ს.) წარკვეცი „გულისმოსაყოფად საღმრთოისა და ვარემოსა ფილოსოფოსობისა სიტყუათაჲ“, ნათლად მოწმობს, რომ XI—XII საუკუნეების ქართველი შვიგნობარნი იხტებენ ისევე როგორც ველისისათვის მიუღებელ ფილოსოფოსსა და საჭირო განხილვად ქართულ ენაზე შექმნილიყო ისეთი სახელმძღვანელო შრომა, რომელიც მყოფელს გარკვეულ წარმოდგენას შეეძენიდა საღმრთო ფილოსოფიაზე და ამავე დროს მისცემდა შესაძლებლობას, „გარეშე“ ფილოსოფაჲ გამოეყენებინა საღმრთო საქმისათვის სასარგებლოდ.

როგორც ცნობილია, პირველ ხანებში, როცა ქრისტიანობა გზას იკადვრდა ბატონობის მოსაპოვებლად, მკაცრად იბრძოდა საერო (წარმართული) ფილოსოფიის წინააღმდეგ, ანადგურებდა აგრძალებულ წინაგნებს, დაწერილ „ამის სოფლის ფილოსოფოსთაგან“, მაგრამ მერმე ეკლესიის მამებმა კარდინ ვაქევებული წარმართი ფილოსოფოსები სარკმლიდან შემოაპარეს და მათი მოძღვრება დაუდეს საფუძველად ქრისტიანულ თეოლოგიას. მით პირველ რიგში არჩევანი პლატონისა და არისტოტელეზე შეიწერეს. ეს ორი ფილოსოფოსი „გააქრისტიანეს“ და ეკლესიის საშაბურში ჩაიყენეს. იგი დრო, რომ მათ მხატვრულად და მერქუქურთმებურად ეკლესიის კარბეჭეუც კი ხატავდნენ (თუ ჭკუთვლიდნენ).

შვეს გარეშეა, პლატონისა და არისტოტელეს მოძღვრება ისევეა დაიდა კოლხეთის რატორიულ სკოლაში, სადაც უმაღლესი განათლება მიეძღვა არისტოტელეს თხზულებათა ერთ-ერთ კომენტატორს—პერიატოტელ თემისტოისს (დაბ. 317 წ.), ხოლო მასზე უწინ—ვევენიუსს (თემისტოისის ძმისა)*. ლაბანოსოს ცნობით, დიდად განსწავლული კაცო ვუფლა IV საუკუნის ქართველი ფილოსოფოსი ბაკური¹⁰, რომელიც საზღვარგარეთ ისეთ მოზარტუნება წრეში ტრიალებდა და ისე იყო არაქართველი კოლეგებისაგან პატივცემული, რომ მას უნდა სკოლონი და ქველბერძნული ფილოსოფა, ყერძოდ კი პლატონისა და არისტოტელეს შრომები¹¹. მიუხედავად ამისა, ყერ კიდევ უკირს თქმა, თუ პირველად რომელი ქართველი იფიქრებდა სწავლებულ ფილოსოფოსთ. ერთი რამ კი ცხადია, რომ ამ ფილოსოფოსთა სახელი

* გორგოცი, I, 1961, გვ. 45—58. შტრა. სსმ მოამბე, X-B, გვ. 337—340.

¹⁰ ქველბერძნის მოზარტები—მაქრ შირაისძე (ვაკუტეზი, III, 1955, გვ. 12—15).

¹¹ გორგოცი, I, 1961, გვ. 59—68. ნ. ნ. ცუცუქაძე, ქართული ფილოსოფიის ისტორია, I, 1956, გვ. 92—104; შ. ნ. ხაიაშვილი, Основы мировоззренческие направления в феодальной Грузии (IV—XIII вв.), 1962, გვ. 51—72.

და მოძღვრება საქართველოში დიდად გავდა ცნობილი ვერცე მკირასი, იონე პეტრიწის, არსენ ივლითოელისა და კლასიკური ხანის ზოგიერთი უკნობი შვიგნობარს თარგმანებითა და ორგანალური თხზულებებით. მემღვდემო მათ პოპულარიზაციის ხელი შეუწყვეს საერო-მხატვრული პოეზიის წნაობებმა—რუსთაველმა და მუხომბებებმა. აგრეთვე დავით აღმაშენებლისა და თამარ მეფის ისტორიკოსობა.

XI საუკუნის მეორე ნახევარში მანგანის აჯალღმის იპატოა შორის ცხარე პოლემიკა წარმოადგინა იმის შესახებ, თუ წარმართ ფილოსოფოსთაგან რომელი ეკნით ავტორიტეტად—პლატონი თუ არისტოტელე, ან ქრისტიანული ლგმების დასადაუთებლად მათგან რა მოსახრებებს დაერდნობოდნენ. ამ მხრივ მეტად საყრდენდებო ფაქტს იუწყება ნ. სკაბალანოიჩი ნარკვევში „Византийская наука и школы в XI веке“¹², იგი ყერ იძლევა მ. ტსელოსის მოსაზრებათა კრიტიკულ შეფასებას და შემღვე წერს:

„XI საუკუნეში სწავლულთა საშვარო ვყოფილი იყო ორ ზანჯად: არისტოტელეს მიმღვერებად და პლატონის მიმღვერებად. ქრისტიანულ აღმოსავლეთში არისტოტელემ კარგა ხნით აღერ გაღასწონა პლატონისა და მის მიმღვერთა ზანჯამ რაცხობრივად დიდად გადაჭარბა მოწინააღმდეგეთა ზანჯა. არისტოტელეს ავტორიტეტი მისი ლგაციის სასტიკმური გამოყენებით ნებაყოფილი იყო იონე დამსყველის მართლმადიდებლურ ლგმებტყეში... ამავე საუკუნეში კონსტანტინეპოლში „არისტოტელეს ჰედეა ენერგიული მეტომავე იონე ქსიფილინოსის სახით. გაღმქრება მის წინააღმდეგ და პლატონის ჯანღღება უვეე ისეთ საძრახე საქმედ ითვლებოდა, რომელიც არ ეთანხმებოდა მართლმადიდებლურ მოძღვრებას. სკოლაში ჩვეულებრივ ფილოსოფიურ მიმღინარეობად ისწავებოდა არისტოტელისნი, მაგრამ იქაც დრო და დრო გზს იყავებდა მოძალება, მიეცათ უპირატესობა პლატონისთვის“ (ნ. 3—4, გვ. 349).

მანგანის აჯალღმის მეორე მოძღვარი მ. ტსელოსი ქსიფილინოსის საწინააღმდეგეო პოეზიაზე იფეა. ნ. სკაბალანოიჩის თქმითვე, „ის აღმერთებდა პლატონს, როგორც ქსიფილინოსის უდიდეს მოაზროვნესა და ქრისტიანული ლგმებტების წინაწარმადუწყებელს, რომელითგან მოძღვრებას სულის უცვლადებაზე პლატონურ ლგმებად სთვლიდა. პლატონისა და გრიგოლ ლმობისმეტყველს ერთ სიმამლებზე იყენებდა. არისტოტელეს კი უფერება როგორც ბუნდლოვან მოაზროვნეს, უფანტაზიო ფილოსოფოსს, რომელიც ტრიალებდა ისეთ დაბალ

¹² Христианское чтение, 1884, № 3—4, გვ. 344—369; № 5—6, გვ. 730—770.

(სააზროვნო) სფეროში, რაც ამოღებული ვინებისათვის ვაუტებაა და არ იყვეს (მეთხველი) სულიერ აღმაფრენას (იქვე, გვ. 358). როცა კონსტანტინე მონოთეისმე მ. ფსელის სიხოვო არისტოტელეს „ორგანონის“ განმარტება, მან ეს შეუძლებლად სცნო და ეკასარს უარი შეუთვალა. მაშინ ეს საქმე კონსტანტინემ უკანასკნელმა დაწერა კიდევ სპეციალური არისტოტელური ხისათვის დოკუმენტი შრომა, მაგრამ მას ჩვენამდე არ მოუღწევია, შემდეგში მ. ფსელისმა თავისი დამოკიდებულება არისტოტელის მიმართ შეცვალა: მან იმპერატორისადმი მიწერილ წერილში აღიარა, რომ იგი პლატონის მიმდევარია, მაგრამ დღემდე არსებებს ასევე არისტოტელისა და მის მოძღვრებას ლოციაზე. ბოლოს მან დაწერა არისტოტელეს „კატეგორიებისა“ და პორფირის „შესავლის“ კომენტარებიც კი, რომელიც შუა საუკუნეების ფორმალისტურ-გნომოტიკული ლოცვის ერთ-ერთ მთავარ სახელმძღვანელოდ იქცა¹². მ. ფსელის რაციონალიზმმა ტრენდენციამ, რომელიც წარმოიშვა არისტოტელური ლოცვის პრინციპებზე (და არა პლატონის რწმენის თეორიის გველნი), შემდგომში და უფრო რადიკალური განვითარება პოვა მისი მოწაფის, იოანე იტალის შემოქმედებაში. როგორც აღნიშნეთ, მან საუცხოოდ აითვისა არა მარტო პლატონისა და გამოჩენილ ნეოპლატონიკოსთა მოძღვრება, არამედ თავისი მოღვაწეობის უდიდესი დრო არისტოტელეს „ორგანონის“ კომენტარებს შეაღია. ეს ტემპარამენტიაი ფილოსოფოსისა უფრო პრინციპული და თავდაუხუბლი აღმოჩნდა ბიზანტიურ რენესანსული იდეების დასაცავად, ვიდრე მისი უფროსი თანამედროვე მ. ფსელისი, რომელიც ცნობილია როგორც გამოჩენილი ჩინოციეი, მიქელი ინტრაგანი, იღვრად მერკვეი, პლექენელი, მაგრამ მრავალი ფილოსოფურ-თეოლოგიური და ისტორიული შრომის ავტორი¹³. ყოველივე ეს კარგად იყო ცნობილი XI—XII საუკუნეების ქართველ ფილოსოფოსებისათვის — იოანე პეტრიწისა და არსენ იუსულიანისათვის, რომელნიც XI საუკუნის 70—80-იან წლებში ბიზანტიამ იმყოფებოდნენ და სწავლობდნენ მანგანის აკადემიაში სწორად იმ დროს, როდესაც იქ მოღვაწეობდნენ იოანე ქსიფილიანისი, მიქაელ ფსელისი და იოანე იტალი. არსენი თუ ქსიფილიანისი მოწაფე იყო, პეტრიწი იუსულიანისა იტალის მოწაფედ და უმცროსი მეგობრად. მათი მოღვაწეო-

ბის შედეგად საქართველოში წარმოიშვა არისტოტელური და პლატონური მიმდინარეობანი ამის შესახებ კ. კვეციანი წერს:

„ის ბრძოლა, რომელსაც ადგილი ჰქონდა საშუალო საუკუნეებში არისტოტელიზმსა და პლატონიზმს შორის და, ამასთან დაკავშირებით, სურვილი მათი მორჩებობის ან სიმფონიისა ნეოპლატონიზმს წინადაგებ, შევეთრად იხენს თავს ნეკემ ფილოსოფიურ მწერლობაში. ჩვენს წინაშე აღმობრუნებულა არისტოტელიზმი და პლატონიზმი, რომელთა შორის იდენტურობის ნეოპლატონიზმი, თუცა უკანასკნელი ვერ აკმაყოფილებს სასწავლო არისტოტელიკებს, რამდენადაც ამ სიმფონიაში ადგილი აქვს პლატონიზმის ელემენტებს“ (გვ. 295). „არისტოტელიზმის ამოლოგებელ საქართველოში კვეციანი წერს იუსულიანო“ (გვ. 297). ბოლო იოანე პეტრიწი „ღება ნეოპლატონიზმის წინადაგებ და არისტოტელიკისა და პლატონიზმის მორჩებობის ცდილობს ვერ ნემსობის ემუქვოს“ თხზულებების თარგმანით, შედეგ პარკლეს „სემიოტიკა“ ვადმოკრთულებიანა და მისი „კომენტარები“ (გვ. 298—299).

მ. ნუცუბიძემ არ ვაზიარა ეს მოსაზრება: „არსენისა და პეტრიწის ერთიანობისათვის დასახლოვებულად ხმაირებულ საბუთები (კომენტარები კ. კვეციანის მოიხველია პეტრიწის შოფლმხედველობისა და მისი ადსენის ვასარკვევად,—ი. ლ.) არა სერიოზული და შეცნოერული... არსენ იუსულიანის არისტოტელიზმზე ლაპარაკი ვაუტებობაა, მას არსად არაფერი ამის დამამტკიცებელი არ დაუწერია, თუ არა საღმრთო წერილზე ან წმიდა მამათა ფუტოიმელ კუმშიარტებაზე და მამარტუელი, როგორც ეს დოკუმენტისა და რეპეტიონერის შეგუფრად“¹⁴ და ა. შ.

სეთი ტრენდენციური შეფასება იუსულიანის საქმიანობისა და სეროთ პეტრიწისა და არსენის (დაეთი აღმამწენელის უახლოეს თანამშრომელთა) თითქმის „მტრული“ დაპირისპირება არც ერთი საისტორიო და არც ერთი ფილოსოფურ-თეოლოგიური ძველი არ დასტურდება. კ. კვეციანის მოსაზრებას კი სერიოზული და შეცნოერული საყრდენი მოეპოვება, რადგანაც არსენი და იოანე ერთ ფილოსოფურ სკოლაში აღიზარდნენ, ერთად მოღვაწეობდნენ შეც-მთაზე ვეგრემ მიყრდესთან და საქართველოშიც ერთ დღე საქმეს — ქართული ფილოსოფიური ანროვნების განვითარებას ემსახურებოდნენ. რუის-ურბნისის კრების განმარტების ავტორი, რომელიც ეკეს ვარკუმე არსენ იუსულიანისა, შეუძლებელია რეპეტიონერად ცნოთ, მაგრამ მისი სვადაზრისი რიგ შემთხვევაში პეტრიწულია, სწორადაც პეტრიწის განმარტებელი. არსენი, მოწაფე იოანე ქსიფილიანისისა, მოძღ-

¹² О. В. Трахтенберг, Очерки по истории западно-восточной средневековой философии, М., 1957, 83—88.

¹³ История философии, II, 1967, 361—363. ამ საქონზე იხ. ივანოვი: П. Безобразов, Византийский писатель и государственный деятель. Михаил Псела, ч. 1, 1890; იოანე პეტრიწის შრომები, I (მ. გ. ვიციანიძის ნარკვევა), 28—XXXIV—XL.

¹⁴ მ. ნუცუბიძე, ქართული ფილოსოფიის ისტორია, II, გვ. 152—153.

რის მსგავსად არისტოტელეანიზმის წარმომადგენელია. ამას ადასტურებს მისი თარგმანები — იოანე დამასკელის «ცოდნის წიგნი», ანასტასი სინელის «წინამძღვარი», ანტი-პლატონური ტრაქტატი «განქიქება ფლონერბისა სულა პირველ-ყოფისა», «დიდი სწული კანონი» და სხვა. იოანე პეტრიწის ფილოსოფიაში კი პლატონ-არისტოტელეს მოძღვრებათა «სიმფონიის» ცდაა მოცემული. ამით ახსენება ის, რომ იოანე ფილოსოფოსს უნარგმნია ნემესიოს ვმესელის «ბუნებისათვის კაცისა», ამონიოს ერმისის «მოსაყენებელი ხუთთა კმთადმი პორტორი ფილოსოფოსისათა» და «მოსაყენებელი ათთა კმთადმი არისტოტელესათა». რომლებშიც (განაკეთრებით პირველში) პლატონისა და არისტოტელეს მოძღვრებათა ერთმანეთის შეხამებული, პეტრიწი ამ ორ ფილოსოფოსს ღვდენებში იცნობს, მაგრამ ის არ ღვდება მათს თვალსაზრისზე. მათი მოძღვრებით მას სურს «საღმრთო განცხადება» დასაბუთოს პლატონური ფილოსოფიათი, ხოლო «საღმრთო კვებ-მარტებმა» მოუძებნოს ფილოსოფიურ-ლოგიური საფუძველი. ამიტომაც პეტრიწი ზოგჯერ პლატონის მხარეს უფრო იხრება, ვიდრე არისტოტელესკენ, მაგრამ ეს გადახრა არ არის ეკლესიისათვის მიუღებელი. ამ შემთხვევებშიც კ. კვეციოძე მისაღებ მოსაზრებას გამოსთავაზო (გვ. 300—301):

«არავითარ გადახრას ქრისტიანული დოგმატიზმიდან, არავითარ გადახრას წარმართობისაკენ, იქნება ის ბერძნული თუ ქართული», პეტრიწის ნაწერებში არა აქვს ადგილი. წინააღმდეგ შემთხვევაში «გუეგბარი იქნებოდა მთელიდნელოც ასეთი რამ იმ ადამიანისაგან, რომელიც ქართულად თარგმნის ბიბლიურ წიგნებს მათი ტექსტის ზუსტად დაღვინის მიზნით, თარგმნის წმიდათა ღვთობრებებს, თხზავს ოფიციალური საღვთისმეტყველო წიგნებისათვის ლიტურგიკულ ჰიმნებს, რომლებიც მაღალფარდვან სიტყვებში თითქმის ვსულგარული თეოლოგიის დებულებებს გამოთქვამენ, თარგმნის და ღვქსავს მისტიკური ხასიათის შრომას ეკლემასისა, რომელშიც მოცემულია 30 ხარახბი ადამიანის სულის ღვთაებისადმი მიახლოებისა, მსგავსად ქრისტეს ცხოვრების 30 წლისა» და ს. შ.

კ. კვეციოძე შემთხვევით არ ასახელებს აქ იოანე სინელის «კლემასის». როგორც აღვნიშნეთ, პეტრიწმა ეს თხზულება ხელახლა თარგმნა ბერძნულიდან ფორტ პატრიარქის (IX ს.), ძველბერძნული ფილოსოფიის დიდი თაყვანისცემლის¹⁸, კომენტარებითურთ, ამავე მძებლის ვფთვიანისული თარგმანის საფუძველზე მანვე შეთხზა იამბლიკური ლექსით ოცდაათ თაანად ფილოსოფიურ-ლიტაქტიკური პოემა

«სათნობეთა კიბე», რამელიც ერთ-ერთ უმნიშვნელოანეს წყაროს წარმოადგენს პეტრიწის მსოფლმხედველობის შესასწავლად. მას, განვიხილეთ ეს ძველი პეტრიწის სხვა ფილოსოფიურ შრომებთან დაპირისპირებით.

2. უზუნაანი ბრძი, ცა-სახლი ბონებრითი და მისი პარღრელი

პეტრიწის ფილოსოფიაში ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს მოძღვრებას უზუნას ერთზე, ანუ ღმერთისა და კეთილსახზე. ეს ერთი ყველაფრის შემოქმედია, «სათნობეთა კიბეში იწოდება იგი, როგორც «თუთ-მოუფი მარადისო» (42,2), «დაფარული ვინება» (106,2), ან მარტივად «გონება» (105,1), «ულამო ნათელი» (86,4), «დაუუქსები ნათელი» (164,4), «საუქუნი მზე» (12,5), «მარტივი სამებითი» (155,4), «სამებით ერთი, ცნობილი სამებადევ» (300,2). მას, როგორც უქნაურსა და კეთილსა, პატევისციემის წადილით ადამიანებმა უწოდეს «მამა» (=მამა-ღმერთი), რადგანაც იგი ყველაფრის დასამამია, ნათეთერი (=მატერიალური, ხილული) და უცხელიც კვეყნის შემოქმედი, არსთა საწყისი¹⁹, ამ ერთიდან ჩნდება სიმრავლიც არ, რაც იგი არის კეთილბა, არ ბაღებს ბოროტებას. ერთი და კეთილბა წარმოშობის მხოლოდ კეთილს, ბოროტება კი მოაღვეს სიმრავლეს; იგი «მრავალთაგან არს, არ ოღენ ერთსა ჰეიღეს» (181, 3—4). როდესაც სიმრავლე ცვლე ერთს უბრუნდებდა, არსება ბოროტებისა იცვლება კეთილს, ასეთთა ტრადიული დიალექტიკა: არსნი «ეგრეთ ერთისათი მოვლენ და მუნვე მივლენ» (249,5).

ადამიანიც უზუნასი ერთის შემოქმედია. იგი შექმნა ღმერთმა ოთხი ელემენტის (წყლის, მიწის, ჰაერისა და უცხელი) შეხვევებით და სულის შთაბერებით მიაწინა მას ცხოველობა და მოძრაობის უნარი. საყდელი არღვეს ამ ოთხი კავშირის საყრდელსა და სხეულიდან გამოსული სული უბრუნდება ღვთაებას, ე. ი. «მუნვე მიღვება, სადაით პირველ მივიდა» (107,5). ამრავალ, სამყაროს იერარქიის მწვერვალს წარმოადგენს «მრავალ-საქადაგო ერთი», რომელიც ყველაფერს კეთილსახვე წარმართავს. აი, თეთი პეტრიწის სიტყვებით (105):

ღონებისაგან სიტუთა მობებისა და ხილი ამის დასახამი კეთილ არს, ენაითგან სრეთა ცხოველებრეთა სულით, ძალითა უიჯელთა ზედა-ღვთომ არს და უძქელს, კეთილსადმი მართებს და განაწესებს.

¹⁸ კ. კვეციოძე, თარგმანება ეკლესიისათვის..., 1920, გვ. XXXII—XLIV.

¹⁹ იოანე პეტრიწის შრომები, II, 33, 8.

ამ შეტყობილი ცნებებით გამოთქმულია ქრისტიანულ თეოლოგიაში საყოველთაოდ მიღებული მოსაზრება, რომ მამა-ღმერთისაგან იშვა ძე-ღმერთი, რომლის დასაბამი (გ. ა. მამა-ღმერთი) არის კეთილობა, ენაიდან დეით ეს დასაბამი (ანუ გონება) სხვა ცოცხალ სულებზე, ვეღვა ანგელოზზე მაღალმდგომია, მათ წინ უძღვს, აკეთილსდები. მართებს და განაწესებს.

შემდეგ იგი განაგრძობს (106):

წინამდებარე ასე განაგრძნენ
 დღესათნა გზა, და დაიძღვრნენ
 დღესათნა ვინაჲსაჲ, რომელსაჲ
 წარმოვედნენ ველისთა, ვინაჲთაჲ
 სკობს სკამე ვეძიო სიბრძნისა ესაქმისა.

პეტრიწის ეს ქრისტიანულ-თეოლოგიური შეხედულება შეზღვებულია ართოდაგეტური თეორიით კეთილობა და ბოროტის შესახებ, რომელშიც შესანიშნავი მხატვრული ასახვა მოვა „ვეფხისტყაოსანში“¹², და ნეოპლატონური დებულებებით, რომ ხილული სამყარო დღესათნაზე ემანაცია (მზერა) სხვითა დაღმრთებულების მსგავსი მოვლენა, იღვთა ექვემდებარება, პეტრიწის ენით — „მშველელი არისო“. ამ მხრივ განსაყობებულ ურადღებას იწვევს ის, რომ თანესთვის ბოროტება „მრავალთაგან არს, არ აღენ ურთხა ჰყოლეს, ხოლო ეს ერთი (ღმერთი) არის კეთილობა (=სახიერება), ვეღვაფრის მიზეზზე, ვეღვაფრის დასაბამი და წარმოშობი. მსვე უბრუნდებთან თვითათი არსებობის უარყოფელი წარმოშობი, რომლებიც „ვე-

რთი ერთისათ მოვლენ და მუნვე მივლენ“. ამის შესახებ იოანე პროკლეს „ავემირთა“ კომენტარების პირველსა და მეორეებზე თავებში წერს:

„ვინაშთან აღმოჩნდა ერთი უბოდო (= უნაკლო, უმწყლო) და წმიდო და თეთ-ერთად (= აბსოლუტურ ერთად) და ზესო-მდებარედ (= ყველა უზენაესთა შილა მდგომარე), ამიტომ „თუთ მას ვიტყვ და ი-ს აბამობასა ცოცხალ, რაღანაც ყოველ დასაბამის შიონს (= დასაბამიერთა) მოეპოვება (=თან მოაქვს)“ თვისი დასაბამი, „ეთიარცა ხურობა—ნახორებთა და ბუნებთა—ნახუნებებთა“, ანუ როგორც დღერელი — საღერელი საქმეს და ბუნება—ბუნების შედგეს“, რაც ეს ერთი (ანუ ღმერთი) არის კეთილობა (ანუ სახიერება), „ხოლო და მიზეზი მყოფთა წარმოობისაჲ, ამიტომ, როგორც პროკლე იტყვის: „ყოველთა მყოფთა დასაბამი და მიზეზი უპირატესი კეთილობა არს... ეს რომ ასე არ იყო, მამნი არსთა წარმოშობის (= მყოფთა წარმოობის) ძირად და მიზეზად იქნებოდა კეთილობაზე უპრობისი და უმაღლესი რამ და მისგან, როგორც პირველი მიზეზისგან, წარმოედინებოდა (= წარმოეყვარებოდა) მყოფი, რომელიც ყველ მისკენ უნდა იმწაროდეს და იქცოდეს, „ეთიარცა თვისთა მყოფობისათი თვისისაში“ (= როგორც მის წარმოშობი წყაროს თვისისაში)... ხოლო არსთა ეთიარებისათვის ესეც არის საუწყო, რომ „კეთილობასა ეტრფის მყოფი ყოველი და თვისთა ცყოვლთა საწყურად ერთსა და პირველსა კეთილობასა ეყუ ედინებს და დამევე (= დამტოვებელი) თვისთა წიდილთა და აბათთა (= არსებობისა)“, როგორც კეთილობისაში მოსწრფე, „ყუენ ვერწყმის“, გ. ა. ყველ ღვთაებას უფრთღება (II, გვ. 43—44).

პროკლეს მოძღვრება ერთი უპირამყოფობაზე, რომლის ვრცელი განმარტება მოცემულია „ავემირთა“ კომენტარებში, საფუძვლად უდგეს „სათნობათა კიბის“ თეოლოგიურ ნაწილს, მაგრამ თუ პროკლეს „ერთი“ ყველაფრის დასაბამი, დეით ცოცხალსა, თვისთათი და ერთი („თეთ-ერთი“), პეტრიწის „ერთი“ ვაზრებულთა ქრისტიანული თეოლოგიადეით: იგი ხან მამა-ღმერთთა (დაუსაბამო და უშობე-ლი, მაგრამ ყველაფრის საწყისი), ხან—ძე-ღმერთი, შობილი მამისაგან, ხანაც—ზოგადედ ღმერთი. ამიტომ „სათნობათა კიბის“ ცნებები „ერთი“ და „ერთებრივი“ დიდგერეთიანის საჭიროებენ. მაგ., ერთ-ვან პეტრიწი წერს: საყველი შედენიბოდ ქურდა,

ჩიქელი სულს სველთაგან წარბეგს

და, სდა ერთი და მსკვეთად დღე არს, მუნ მიხვას (28, 3—5)

¹² ამ შემთხვევაში შეიძლება არ ვაყენებო ჩხოველის ცნობილი ტყუილი: „ავესთი დამადელი ვინაჲსაჲ და დაიძღვრნენ“ (1295, 4). ან „ხოლო არც ვაყენებ ვინაჲსაჲ დღერელი“ (145, 2). იორივეს „კონეს და დაფრთო ვინაჲ“ არის პეტრიწის „რავალ-საქოვთა ერთი ანუ ღმერთი, ანუ ერთი და თქმული, ვეღო ვეღვათა“. პიკის ვიკარე ვეღენენ წესის და ი. ღმერთი აიყენა მთა ჰეფოს ციხეში გამოწვეთელი. ანა მის ვაყენა ის დით საღერელი, რომლის ვეღენებთი „ბოროტს სლი კეთილს“. ტერმინ „ღმერთი ვინაჲ“ სასიხეზო ქრისტიანულ თეოლოგიურ წარმოდან და შეიძლება პიკე ამ შემთხვევაში „სათნობათ კიბით“ იყის მოკვებული (შეი-ო. დ. ა. მ. ვ. ა. რუსთაველს მოვლენებზე დასაბამისათვის, სტანდარტითი. 1966, № 92).

¹³ დიონისე აჩიქობაველი, შრომები, ს. ვენქეშვილის რედაქციით, 1961, გვ. 42—37.

¹⁴ III. Нунуагаде, Творчество Пуставана, 1959, № 94—96; ი. დ. დ. ა. მ. ვ. ა. რუსთაველს მოვლენებზე დასაბამის მტრითი და ერთ-ერთი სასიხეზო (საუბლო) კვებულა, შიდა ჩხოველი, 1966, გვ. 82—85).

¹⁵ იოანე პეტრიწის შრომები, II, გვ. 16.

ცხადია, ეს „ერთი დამსკუთვლილი“ არის იესო ქრისტე, რომელიც ებრაელებმა ლერსმებით გააკრეს (დამსკუთვალეს) ეპარზე. მეორეგან იოანე განმარტებს, თუ რა არის მორბილება, ხოლო მორჩილ მონახონზე შენიშნებს (44, 3-5):

... იგი თეს შირის ცხოვლის აბიღეს
ამხელ მუნ არს ქრისტესადი ვინცხთა
და რათხა მხედავს, დაუხრისი ნათელსა.

იქაც „ერთი... დღევს“ (=ჩაუქრობელი) ნათელი არის ქრისტე ღმერთი, „ღმრთისა სიტუა“ (30,2), „ქუევანად ზეით მოსრული“ (31,3) და კაცობრივი „ბუნებისა მიმღები“ (200, 3), განკაცებული ღმერთი¹¹. პეტრიწი ქრისტეს იხსენიებს მეტაფორული ცნებითაც. როგორც ცნობილია, ნეოპლატონიკოსებმა მზე ღვთაების ხატად აღიარეს და ღვთაებრივი ემანაცია შეადარეს მზიურ სხივთა ვადმოფრქვევას. თეოსოფიაში ეს მოსაზრება განვითარა დიონისე არეოპაგელმა: „რამეთუ სახიერებისაგან (=ღვთაებისაგან) არს ნათელი და სხე არს სახიერებისა. ამისთვის ნათელ-სახელობით ივალბობენს სახიერებაჲ (=ღვთაება), რომელმან მზისა შორის, ხეთარცა სახისა შორის, აჩუენა პირმოთა, ეითო თქის“ (გვ. 32). მზესაუქუნეების ქრისტიანულმა მწერლობამ მზე ძე-ღმერთის ხატად დააინონა და გადააქცია იგი ქრისტეს აღმნიშვნელ მეტაფორულ ცნებად, რომელიც ფართოდ გავრცელდა ჰიმნოგრაფიულ პოეზიაში, ვასილკურებით კი სამობაო და სააღდგომო დღესსწავლებლისათვის შეთხზულ ჰიმნებში¹². ეს ფაქტი კარგად იცოდა იოანე ფილოსოფოსმა და ამბობს: „კეთილნი კომენტარების ბოლოსიტყვით (II, გვ. 208) ქრისტეს ნაცვლად მზე დასახელა: „მზემან მამისა მიერ წარმოარსებულმან თუთ სხვისათათა მათა ზესთა აღბანდა სულნი ჩუენ კაცთანი“. ეს ნიშნავს: მამა-ღმერთის მიერ წარმოშობილმა მზემ (=ძე-ღმერთმა) ზეციერ არსებებზე მალა აიყვანა „სულნი ჩუენ კაცთანი“-ო, იგი ამ მეტაფორის ზშირად ზმარობს „სათ-

¹¹ ქრისტან თეოლოგთა ენით, ქრისტემ განსახიდა იგი ბუნება-ღვთაებრივი და კაცობრივი ამიტომ ქართველ მწერლობაში ხშირად იხსენიან გამოქმენი ღმერთი-კაცობრივი ბუნების (არსების)მიმღები (მონახელ) და, პირიქით, აღმნიშნენ-ღვთაებრივი ბუნების მონახელ, ან „ბუნებაზიარის“. როგორც არსთველი წარს ავთორილზე (1109, 1), ანუ: „შესჯელსა ვიჯელისა მხეხის... ზეცად აღმალესთა ბუნება კეთილი, რათა ზიარ-ვის ბუნებასა ღმრთეებისა“ (თავი მტკვარის). ამ სიტყვებზე მამა რაფაელის, „ვეფხისტყაოსნის“ ზოგი ადგილის ვაგებისათვის (როის არსთველი ისტორიულ-ბიოლოგიურ ძიებანი, 1966, გვ. 117-121).

¹² ა. ლ. რ. შვილი, არსთველად მთელიმხეველობის ისტორიული და პრაქტიკული სწავისები, საფხობლიო კრებულ „შოთა რუსთველი“, 1966, გვ. 75-78.

ნუგბათა კბეშიც“. ქართველი ფილოსოფოსი იყენებს ჰიმნოგრაფიაში გავრცელებულ ტრადიციულ შესიტყვებებს (მაგ., „მზე იგი სიმართლისა“, „მართალთა მზე“ და მისთანებს). ეფექტობა, სილუსტრაციული ერთი ნიშნული კმარა:

იოანე სინელის „კლემენტის“ ეფთვიმე მოაწილდისველ თარგმანში, რომელიც გაუღმრესს პეტრიწს, აღწერილია ვათენებისა და მზის ამოსვლის ბუნებრივი სერათი: „პირველად ცისკარი აღვიდის, და შერამე ნათელი მოეფინის და შაშინლა გამობრწყინდის მზე“ (გვ. 199). ეს ფაქტი სულ სხვაგვარადაა გააზრებული პეტრიწის თხზულებაში (149):

ვითარცა ცისკარი ნათლისგან წინა უღს.
ეგრეთ მარხვა ნას სწიშდისა პირველად.
მერმე აღმოვალს მზე ეგი სიმართლისა,
და განანათლებსა გონებასა წიშდისა.
და მხედსა ნისსსა პირველადსა წარსდევსის.

ამ „მზე იგი სიმართლისა“ მეტაფორული ცნება და ქრისტე ღმერთსა გულისხმობს. ამასთან ეს ტაყებები შეთხზულია ძველქართული საგალობლების ვადღენით. ასეთივე ფრასებით უვალბობენ ქართველი ჰიმნოგრაფები ახლად შობილსა, თუ მკვდრებით აღდგომილ ქრისტეს:

1. იოანე შინისი — „დასდებელნი წმიდისა აღდგომისანი“:
„საღმრთოთა საფლავი ცხორება გუექმნა ჩუენ, მორწმუნეთა, რომლისაგანაც აღმობრწყინდა მზეა სიმართლისა და განანათლებსა კიდენი ქუეყანისანი აღდგომისა მისისა მადლითა“¹³.

2. იოანე მტკვარი — „დასდებელნი ქრისტეს შობის ქინა-ღღისანი“:
„აღვისა საღმრთოთა მით ნათლისა ბრწყინვალითა ქუბით იგი ბეთლემისა, რამეთუ მზეა სიმართლისა და მის შინა გამობრწყინდა“ (იქვე, გვ. 70).

„ორბუღისაგან სულ-მცირისა ვიხილეთ ჩუენ ნათელი, მსხდომარეთა სიყვდილისა არბლეთა, მზეა იგი სიმართლისა, ქრისტეა, მიმყვანებელი ნათელსა უცუდეუებისას“ (იქვე).

3. ანონიმი ქართველი ჰიმნოგრაფი — „დასდებელნი ნათლის-ღებისანი“:

„მზეა სიმართლისა, ხატი და ბრწყინვალითა უხილავისა მამისა-და დღეს მოვიდა ნათლის-ღებად იოანესა“ (იქვე, გვ. 213).

¹³ ა. ი. ვიტივიკა, ძველ ქართული საგალობლები პოეზია, 1913, გვ. 20.

სიტუაციას (აქ-ღმერთმა)“. შერბე იგი იქვე იმოწმებს ისაი წინასწარმეტყველს, რომელსაც ატორი „ღმრთოთა ნაყურცხლათ“ ჩიარალანს უწოდებს, და შამა-შერის ანალიტიკი მიზნუ-შედგებობრივი ურთიერთობის საკითხს არეკვს (II, გვ. 78).

ცხადია, ამის შემდეგ მდარად უნდა ვცნოთ შ. ნუცუბიძის მოსაზრება—თითქოს პეტრეშმა შუენ მიწნიკუ „მატიკი ღმრთეებისა“, უწოდეს მას „ღმერთი და კეთილია“ და იგი სამყაროს იერარქიული წყობის შეყურებლზე აიყვანა. მიუღებელია აქედან გამომდინარე დასკვნა: თითქოს „ქართველმა ფილოსოფოსმა წარმართობისკენ ნაბიჯი გადადგა“, ან თითქოს მან აღმართა საერო ფილოსოფიის დროშა და ქართული წარმართული ფილოსოფიის აღდგენით დაუპირისპირდა არსენ ივლიანის „რეპციონერი“ სკოლას და ა. შ.²⁹ იოანეს „კომენტარებში“ (გვ. 14, 96, 166 და სხვა) ეხვლებით ისეთ გამოთქმებსა და ფრაზებს, რომელთა მიხედვით შეიძლება იკმა იფიქროს, რომ პეტრეშს სწამს მრავალღმერთიანობა, ან შუენ აღიარებს კეთილობად და ვინების სიწყობად, მაგრამ ასეთ შემთხვევებში იგი იმოწმებს ძველ ზერძინ ფილოსოფოსთა თხზულებათაგან პოპულარს ნაზრევის განსამარტავად სხვადასხვა სახით ემსყერებებს, რომლებშიც ზოგჯერ საუბარია მრულმერთისა და მრავალღმერთიანობაზე, მაგრამ ვინა ასეთი მასლის საფუძველზე შეიძლება ავიტოო პეტრეშის ფილოსოფიურ-თეოლოგიური კონცეფცია ლეიბნიცისა და უზენაეს ერთზე რა თქმა უნდა, არასი ასეთი გზა უარსაყოფია და ეს ცხადელი ჩანს „კომენტარებში“ შესავალ-დასარულიად და განსაკუთრებით კი „საინოვანთა კიბიანი“, რომლებშიც მზე წარმოადგენს ქრისტეს მებრფორას და „მზე იგი სიბრთისა“³⁰. „ერთებრივი უღამო ნათელი“ და „დღესები ნათელი“ ვაზრებულთა ლეიბნიცის აღმნიშვნელ ქრისტანთელ ცნებებზე.

პეტრეშის ნაზრევი სამყაროს იერარქიული წყობა ქრისტიანულ-ნეოპლატონურია, სადაც ნეოპლატონიზმის როლი განსაზღვრება ქრისტიანულ-ღმრთეობრივ დებულებების ფილოსოფიურ-ლოგიკური დისკუბუციით. ამ წყობაში უმაღლესი შეყურებელია უზენაესი ერთი (= თვითერთი), ხოლო უმაღლესი—საქათ, სადაც ხვდება ოთხთა კაცობრთა შეზავება და რღვევა. მათი შთაღქმად საფუძვრო „ნამდველ-მყოფი“ რესპ. „ნამდველ-არსი“ (ე. ი. კუმშარითად „განგებული), სხვაგვარად—ც-

სახლი გონებით“ (143, 5), „უზოხ ერთისა“ (175,5), „სადგური გონებით“ (241, 4), „სახლი გონებისა“ (267,5), „საყდარი ანგელოზებრი“ (165,5), „გუართა სადგური“ (289,5), „საყან სულისა“ (143,4), „სულითა საყოფი“ (42,3), რომელიც შექმნა უზენაესმა ერთმა (ანუ ღმერთმა) თავის სამყოფად, იოანე ფილოსოფოსი წერს:

„ყოველთა ნამდველ-მყოფი მხოლობა ყოველთა გონებათა და ყოველთა არსებათა, არამედ—გაგუარებულთა და გასახვეებულთა“ (II, გვ. 21).... „ყოველთა გუართა მთავარი დსამბაში გონებაა არს, რომელ არს ნამდველ-არსი და ნამდველ-მყოფი, ვითარცა აღგვილი გუართა“ (II, გვ. 125)... „ერთთა შეერთებისა მიერ შედგა ყოველი ანაქუსი (=ზუნდა) და მორთულება (=პარმონია) გონებისა, რომელი, ვითარცა საყოფარი (=ტახტი) მის მიუწოთმელისა ერთისა, შორითო შედგმულება (=შედგენილობა) პირველისა ნამდველ-მყოფისა, რომელსა ვიკუტო საყოველთაოდ გონებად და ცად გონებათად და გონებითად სავსე ურთხვევალადა უწოდეს დილითა და ღმრთის-მკუტუელთა ბრძენთა, რამეთუ მის (=ნამდველ-მყოფის) მიერ მღღეღმთავრობს ყოველი გონება და ხუდაც და ესეთია (=ამგვარად) აღიქვრობს მის მიუწოთმელობასა ხუთისა ერთისაში, და თან აღიტყვებს ყოველთა რაზომვე ზიართთა თვისა არსთა მისი სადში, ვითარ ყოველთა საწყურისადში (=წყაროსადში) რამეთუ გვე და ვუოხ ერთისა არსო, ვითარ ეტყოდა სოკრატის პარმენიდი, რამეთუ ნამდველ-მყოფისა მიერ წარმოებეს ყოველთა არსთა აღსტევიანი და მსლენიანი მის ერთისაში“ (II, გვ. 166).

ამ ამონაწერებთან ჩანს, რომ „ნამდველ-მყოფი“ პლატონურ იდეათა სამყაროა, მხოლოდ ამ განსხვავებით, რომ იგი ვიკუტებულთა საშოთხისთან — „მართლთა და დღევიარსი სმველებლთა“. ამიტომაც არის, რომ იოანე „ქრისტეს ტახარი“, „სულის საყანესა“ და „ცასახლსა გონებისთა“ ერთ სიბრტევე აყენებს. თუ სინელი წერს: „სიწმიდე თესება არს უწოროთა ბუნებისა, სიწმიდე ტახარი არს ქრისტეს სათონა და ცად არს გულითა ქუყანასა ზედა“ (გვ. 196), პეტრეშ ამ ფრაზის ფილოსოფიურ ელფერს ანიჭებს და პოემში შეაქვს დედნისათვის უცნობი ასალი ტერმინი (143):

ნაყოფანებისა არამიღება შედგეს,
ხოლო პარხასა—სიწმიდე აღმრაველი,
იგი უწოროთა თანება წარებელი,
ქრისტეს ტახარი და საყანე სულისა
ხუსთა წმინდისა, ცასახლი გონებისა.

²⁹ შ. ნუცუბიძის „კრტიკული ნარკვევები“, 1965, გვ. 123—129, 172—173, 198—203. შერბე იოანე პეტრეშის შრომები, II, 1937, გვ. LXXIII—LXXVI, C—CV. შ. ნუცუბიძის მოსაზრება პეტრეშის წარმართობაზე პეტრეშ ვაყარტაშვილს, ვიკუტარბიძე თავის ცნობილ ნარკვევში „იოანე პეტრეშის და მისი მსოფლმხედველობა“ (იოანე პეტრეშის შრომები, I, გვ. LXXXIII—LXXXVI, XC—XCIII).

ამ გონების ცასხლში ანუ შართათა დიდებარ სამეგებელსა (53, 4) თუ სასახლოში (286, 2), რომლებიც, პეტრიწის მოსაზრებით, იღებურ ცნებებს წარმოადგენენ, ბინადრობენ „მამადღერით“ (ანუ უზენაესი ვართი), ძე-ღმერთი (მამის ხატ, სიტყვა და გონება) და სული წმიდა, გამოსული მხოლოდ შამსგან. აქვე არიან ზეცისა ძალინი (ანუ ანგელოზები), საგანთა და მოვლენათა იღები (ანუ აბსტრაქტული ცნებები, რომელთა შემადგენლის სფეროა გონება) და უყოფელი სულები. მათს სათავეში ღვს უზენაესი ერთი — „არსთა მამა“ და „საწყურბო“, რომლისგან გამარბნებული კაცობრივი სული ექვრეტის საღმრთო განკვეთა.

და სიგათა ჟესა თარბეთა ზედათ მესესი,
გონებისთა სუცხბით ხვეთა (40, 3-4).

ეს ქვეყანა (ანუ სააკო), რომელიც ღმერთმა შექმნა „უთელავით ფერითა“, მოჩვენებაა; ნამდილე-მყოფის (ნამდილე-არსის) არსილია, უმყოფო არსი, სიზნაირ ნაკსოვებო (4, 2-3). სასრითიო სურათი (291, 5). „მუხელავი არსისა“ (256, 4), ე. ი. „ნამდილე-არსის“ იმიტაცია (პლატონის თქმით — იღვათა ქვეყნის არსიკელი). ზენი შეგარბნებებით აღქმული სამართა დროებობია, სიზნაირით ვნქარებელი, „არ იღვს მდგომი, ცუდადი და წარმავალი“ (4, 4). „მდენი და წარმავალი“ (18, 4; 49, 4; 163, 2; 286, 3), რომელიც „ღვს არს და ზეაღ დაიღვეთა“ ან „გარდაღვებს“ (264, 5; 286, 5); რაც ღვს ტყბილია, ზეაღს მწარეა (14, 3). სააკო მდიდართა და ღარბთა სწორამყოფელია (4, 5). „უყოფთა“ — უარსო, ე. ი. არსებობის უქონელი და „ანელი“ (40, 5). „ამაო“ (163, 4). „აწვე მიცემელ, წარმღებელსა მამონე“ (14, 4). დაუღერომელი სოფლის წესი ასეთია (21):

არბიარ არს სოფლის შინ მტაცავ;
უყოფლივ მწარედ წარმავლ არს სიდიდეს;
არც სიმდიდრე, არც სიღატაკე და
არც ღღვსა — არბილი და სიზნარა,
შიდილე შენ უყოფლი, შინსისი!

ამიტომ ის, ვინც სოფლის ამოუბნის შეიცნობს, ხოლო ხორციელი საქმისგან განთავისუფლდება, სულიათვის უფნა იზრუნოს და შეუღვს „გზასა მონახონებისსა“. მაგრამ მონახონება არ არის უბრალოდ საცხოვრებელი ადგილის შეცვლა — მყოფითარც კაცობრივი ცხოვრების მიტოვება და მონისტრში გაქცევა.

არმედ-სრულეს ნებათა დაბეჭება
და შოფლითი საქმეთაგან ეცხი-ქვა,
ნებასიო სიკვილი პარვედ კირატა —
არღვევას (9, 3-4).

საგრო ცხოვრების უარყოფა და ცლავ უკან დაბრუნება, ან დროებით „შოფლითი თანა ქვეყა“ დაუშვებელია. ვინც ამქვეყნიური საქმეებითა ვატყვებელი, მისთვის „სულთა გზათა მებნა“ ასვე მწლია, როგორც „ერთი ერთგან მომება წინა-მეწყურთა“, ე. ი. ერთი კაცისგან ორი მებარბოდის დამორჩილება (18-19).

შინსი არს, რომელსაც ვინც
ღმრთის სვეთის ვანწყობის წარბის,
ცხოველდებარის სულთა ძალია ქრათა —
ვინც ვართა და უვევარბის და არსის,
ერთთა მებნა მას ზეხვეთილს მიღვრავდა (18).

ასეთი განმარტების შემდეგ იმავე გონიერ ადამიანს აძლევს რჩევას სოფელი დაუბნებლად; ვინც მას უვანტრებთა შეიფერებს, შეტყარავს და სრულად დაიმონებს (17, 1-2); იგი ერთს ამცნებს და მეორეს აუფებინებს „შარფლითი საქმეთა შენსქეაღელთა“. ამიტომ

უვათი არს მომდელს ბოველს,
ერთიო შინსი, მონახონა კიდულს,
ვინ ბლავს ქრატს მენებათა ღირებელს (20).

ან კიდევ:

საწყურბოს, ვართარ არ-მყოფესა, მყოფელს ზე მათელს
მისსა ზედათ, თვითმყოფელს (მონების), უფრთისა მართალ
უბრთობით მებნა სიკვირისა შინსისა (12, 3-3).

ამრიგად, პეტრიწმა ერთმანდის დაუპირისპირა ორი სამართა: „ცასახლი გონებით“ (ანუ საბოთავ) და მატერიალური ქვეყანა (ანუ სააკო). პირველს უწოდებ „ნამდილე-მყოფელ“ (ნამდილად არსებულს), მეორეს — არბილი, „უყოფლი არსო“ (არბირებელი მყოფი). ორთვე შექმნაო უზენაესმა ერთმა ანუ ღმერთმა: პირველი — როგორც მუღმიგი, უმადლესი, ნათელიერი, ხოლო მეორე — განბერა, ხრუნადი, დაბლინელი; ადამიანმა, რომელიც „შვესქესა“ რამელიც ამას ცხოვრებას, უფნა უარყოს ამქვეყნიური დროებითი საწყურბო და თავის იღვალად აქციოს ზეცეურ საქმეთა ზრუნვა. ასე ევრეტეს პეტრიწი ცხოვრებას ქრისტინი საქმის თვლით. ეს განკვეთია, რადგან იმავე იგი მოძღვაო ბერი, ბიბლიური თეოლოგისა და „მამათა კონსოლოგით“ უმაღლო მკონდა. აღზრდილი სამონისტრო წეს-ჩვეულებებზე და მათი მტყუელ დამცველი. მაგრამ მისი კონსოლოგია შეზავებულია „გარეშე“ ფილოსოფიით, რომელიც არ ეწინააღმდეგებოდა შუა საუკუნეების ქრისტინად სქოლასტიკას¹⁷.

¹⁷ უვალი მის შექმნა მდებარეა პეტრიწის თეოლოგიურ შეხედულებათა ერთგვაროვნებას: „Утверждение Бога, как творца мира, до неистопи стие“.

3. ომბოთა კანფირთა შხაპვაბა-რღვიპა
და სიკვდილ-სიკოცხლსი პრკოვბიპა

ანტიურთი ხანის ბერძენ ფილოსოფოსთა წინაშე შეეველ დღვა სკაციონი, თუ რისგან შედგება შრავლფეროვანი და ცვალებადი ბილული სამყარო. თალესი მის პირველად შემადგენელ ელემენტად ასახებლებდა წყალს: ყოველი საგანი არის წყალი, ამ წყალი არის ყველაფრის ქვემდებარე (სხვაგვარად: საგანი ჩნდება წყლისაგან, ე. ი. წყალი ბილული სამყაროს დასაბამი). ანაქსიმანდრემ საგანთა ქვემდებარედ აღიარა „აპერიონი“ (რაც ქართულად ნიშნავს „უცვლელს“, „უგებულს თქმით — „განუსაზღვრელ მატერიას“). ანაქსიმენმა მის ნაცვლად შემოგვთავაზა ჰაერი, ხოლო პეტაგორებმა — ცეცხლი: „ყვემდღერი იცვლება ცეცხლით და ცეცხლი — ყველაფრით მსგავსად ისევე, როგორც ოქრო — საქონლით და საქონელი — ოქროთი“²⁵. ამრიგად, ანტიურთი ფილოსოფიის პირველმა წარმომადგენლებმა

ненн является маскировкой истинных взглядов Петрици; оно, в какой-то мере, представляет политический маневр, отражающий состояние эласской борьбы тогдашних, когда крайние круги еще чувствовали под собой сильную опору... Петрици и противоясес христианскому богу выдвигает авторитет разума, борющегося против авторитета церкви... Петрици в отношении к религии приближается к точке зрения о действит с некоторыми даже атеистическими высказываниями“ (Иозани Петрици, Рассириение платоновской философии и Прохла Диалогов, 1942, გვ. 78. დიდოე ზეპია, — ა. ლ.). ეს სიტყვები ეკუთვნის ა. ფ. ანკევას, რომელმაც ვრცელს წარველი წიგნების პეტრიკის აღწერებებს რუსულ თარგმანში. მიუხედავად ციტირებულ დამატებულ სიტყვებისა, 1. მადეკა, რომ დღევანდელ სამყაროს შექმნის, ამ წარმოდგენას „საბრუნებას კიბორ ავტორის ქვეშაირ შეხედულებათა შენობებს“, ამ ელესოს მონღერათაგან თვალსაჩინოვ, „ბილტატურ მანერას“. პეტრიტი, ეს ეხებულება ვიკატრი სფინალოდ ფილოსოფიის მატერიალურ შეხედულებებს. 2. პეტრიკის მონარტებში, უხანგის ერთი (ანუ მონადეგობა) არის შედარებლი ვიკატრი („დაფარობა ვიკატრი“), როგორც ემდღესი ეყოლებას ამ მონადეგობა იდეა, რომლისაგანც „მონადეგობა“ (ანუ-ღმერთი). პეტრიკის ეს თვალსაჩინო შეხედულებები, ეკლესიის ავტორიტეტზე მიერაც, 3. ფილემ XVIII საუკუნის ფილოსოფიური მიმდებარების და XI—XII საუკუნეების ფილოსოფიის პეტრიკის ანტიკლასიკ მონარტებს სკოლიში არ შეიძლება მიხედობიდა; დანატერ ფილოსოფიური ნაბრუნებს არც რომე ვიკატრი აქვს მის ქრისტიანულ-სეპლტორტურ მონადეგულებლმს დიხომამ და მასში არც რომე, სეპლტორტ გონოსეკუმებში ეხებულები.

²⁵ ს. დანკელი, ანტიურთი ფილოსოფია სოკრატეს წინ, 1926, გვ. 53—60, 121—155; М. А. Дминия, Лидеатика Гераклита Эфесского, 1927, გვ. 95—127; Э. Н. Михайлова, А. Н. Чанышев, Ионский философия, 1956, 184 გვ.; Ф. Х. Кессиди, Философские и эстетические взгляды Гераклита Эфесского, 1963, გვ. 85—95. 2. გ. ვიკატრიტი, ფილოსოფიის ისტორია, 1941, გვ. 21—25, 26—34.

სამყაროს წარმოშობის საწყისად მატერია (წყალი, აპერიონი, ჰაერი და ცეცხლი) აღიარეს, ე. ი. ის ოთხი ელემენტი, რომლებიც შემდგომი ხანის მონარტებებში ყველა საგნის შემადგენელი ელემენტად იცნეს. მაგრამ თუ ეს ფილოსოფოსები ქვეყნიერების საწყისად ერთ რომელმაც სტიქიას (წყალს, აპერიონსა თუ ჰაერს) სდებდნენ, V საუკუნეში (ჩემომდე) ემპედოკლემ ერთის ნაცვლად საგანთა დასაბამად შრავლი გამოაცხადა. ეს შრავალი ოთხი სტიქია („აბირი“): ცეცხლი, ჰაერი, წყალი და მიწა. ყველაფერი შედგება ერთი და იმავე სტიქიონებისგან, როინდ ერთმანეთისაგან განსხვავებული პარპორტიით. სტიქიონთა შეერთებით ჩნდება რამე საგანი, შათი გათიშვით კი ის ძაბობა. ეს შეერთება და გათიშვა (ძველი ქართულით—შეხვეება და რღვევა ან დამლა) მარადიული პროცესია. საგანთა ცვლილებაც ამ „პირებზე“ (სტიქიონებზე) არის დამოკლებული: „საგანი მატერიაზე, როდესაც მას ემატება (ეურობება) მატერი მიწა. საგანი შედგება, როდესაც ეერთობება ბნელი ჰაერი. საგანი თბება, როდესაც მას ემატება ცხელი ცეცხლი. ერთი სიტყვით, ყოველი ცვლილება საგნის არის შედეგი შექმნიურ პროცესებისა: მისი შემადგენელი სტიქიონების გასვლას (შემცირებას) და შემოსვლას (შემატებას)“²⁶. მაგრამ ეს შეხვეება და რღვევა თავისით კი არ ხდება, არამედ — სიყვარულსა და სიძულვილის ზემოქმედებით. პირველი აზრებს ამ სტიქიონებს, მეორე კი — არღვევს ასე ჩნდება და ძაბობა საგანთა“²⁷.

ემპედოკლეს მიმდებარეს ოთხ ელემენტზე პოპულარობა მოუპოვეს შემდგომი ხანის ფილოსოფოსებმა. არსებობდა წერა: — ყველა აღიარებს ბუნებრივი ელემენტებს არსებობას, როგორცაც ცეცხლი, მიწა, წყალი, ჰაერი და სხვა მარტივი სხეულები, შემდეგ მცენარეები და შათი ნაწილები, ვაგრეთვე ცხოველები და ცხოველთა ნაწილები, და ბოლოს, ცი და ცის ნაწილები“ (მეტაფიზიკა VIII, 1)²⁸. იგი ემპედოკლეს აკრიტიკებდა კიდეც: მართალია, მან პირველად მიუთითა ყველაფრის მატერიალურ საწყისზე („აბირებზე“), რომელთაც სიყვარული (შეგობრობა) აკავშირებს ერთმანეთს, ხოლო სიძულვილი (შტრობა) სთიშავს ერთმანეთისაგან, ამავრამ ის (= ემპედოკლე) იყენებდა შათი (= საწყისები) არა როგორც ოთხს, არამედ როგორც ორს; სახელდობრ, ერთი მხრივ იგი ცეცხლი თვალსაყად და მეორე მხრივ — მიწადამი დაბრისპირებულს, როგორც ერთი ბუნების შქონე, მიწა, ჰაერი და წყალი“ (იქვე, I, 4). მიუხედავად ამისა, არსებობდა დიდად

²⁶ ს. დანკელი, ანტიურთი ფილოსოფია სოკრატეს წინ, 1926, გვ. 161—162.
²⁷ იქვე, გვ. 156—172. 2. ვიკატრიტი, ფილოსოფიის ისტორია, 1941, გვ. 50—54.
²⁸ ესარგებლობ თამარ კეკელიძის თარგმანით (1964 წ.).

შეუწო ხელი ამ მოძღვრების გავრცელებას. პერიპატეტკოსისა და ნეოპლატონიკოსისა წალობით ოთხხსდანი სისტემა მსოფლიოს მოკლე და იგი ქრისტიანულ თეოლოგიაშიც კი მოყალიბდა. შავი, ნემესოსის ემსელება (V სსკ.) დაწერა წიგნი ბუნებისათვის კაცობა, რომელშიც სპეციალური თავი შეიქმნა ასობა (= ელემენტების) რაობასა და მათს ურთიერთმიმართებას (გვ. 61—71)²⁷. მანვე პრობლემას შეეხო აგრეთვე ორანე დამასკელი (VIII ს.) „გარდამოცემით“. ნემესოსის ემსელება წერს:

„აიბან ეყუე ასონი ოთხ: ქვეყანა, წყალი, აირი, ცეცხლი—თინწობილი თქმულთაგან წესისა ქუენათაგან წინათ სხეულთა, და ესენი აიბან ყოველი და უმარტოვესნი სხეთა მიმართ სხეულთა... თეთიუელსა ასობაშებარ დედლით ორი რომელითაა აქუს, გურამქმნილი მისი: არს ეყუე ქვეყანაა გმელ და გრილი, ხოლო წყალი—გრილი და ნოტიო, ხოლო აირი—ნოტიო და მურთაველ მისსაებარ ბუნებისა, არაჲდ ცეცხლი—მურთაველ და გმელ... ელემენტები ერთმანეთს ორ-ორი რომელითა უმარსპირდებთან: როგორც შავ წყალი სავარლოთა და ნოტიოებით—მშრალსა და მურთაველ ცეცხლს, ან შიშა სავარლოთა და სიმავრით—მხურვალსა და ნოტიო ჰაერს. რაჲი ამგვარ წინაღობდელობათა გამო ურთიერთს თანშეხებულ შეუძლებელია, მათ შემავსებირებელ (საკრველს) მესამეულად დმერთმა დაწესა შიშისა და ჰაერისათვის წყალი, რომელსაც მესამე ორი რომელითა—სავარლოდ და სინოტივე, არამეთუ სავარლოთა ეყუე თანგანგეთვის ქვეყანასა, ხოლო სინოტიათა თანშეხების ჰაერსა. ასევე, წყლისა და ცეცხლის საშუაოდ მანვე დაწესა ჰაერი, არამეთუ სინოტიოსა რომელითა თანამესაკრველ არს წყლისა, ხოლო სიმურთავლითა—ცეცხლისა. ამრიგად, შემკამქმნმა ეს ოთხივე ელემენტი წარმოსახა როგვარად—თეთიული „თვისა შობის თვისა მყოფად და სხეთა თანადრეულად და თანშემკრველად“, მაგრამ მანვე სიბრძნით იგვიღონარს, რომ ელემენტები ერთმანეთში გადსვლით იქნებიან და ირლევანს, მაგრამ თეთიული მათგანი არ კარგავს თავის რომელიბას, ასე მანვე მარადიულს ყოველგვარი ცვლილებების დროს. არამეთუ ქვეყანა, ოდეს რაა გაღინდგელეს (=ატალხდეს), იქნების წყალი; ხოლო წყალი, ოდეს რაა შემტკოლდეს და დაქმრდეს, იქნების ქვეყანა. თუ იგი ვაცხელდება და აორთქლდება, გადითქვება ჰაერად; ასევე ამ ექანსკელს შეეძმეოთა და გაყოებით მივიღებთ წყალს და ძლიერი გარბობით—ცეცხლს, როცა ცეცხლი ჩაქრება და აბოლდება, ჰაერად

²⁷ ესარგებლობ ორანე პეტარქის თარგმანით (გამოკვეთეს ს. გორგასის ბედი, ცოთი 1914 წ.).

იქცევა, ასე რომ, „გარეწერებულსა წელსაგან და შრატლისა (=ჩამქრალი) ცეცხლისა იქნების ჰაერი“, რომელიც თავისი ბუნებით მხურვალეა, მაგრამ გრილი—„მეზობლობითა ქვეყანასა და წყლისათორ“.

ხილული სავარები შეიცვენ ამ ოთხ ელემენტს და მათი მრავალგვარიერება და წარსახეობა დამოკლებული ელემენტთა რაოდენობრივი შეხვეებით. ადამიანის (და სართოდ ცხოველთა) სხეული შემკმნილია ოთხივე ელემენტის შეერთებით ამგვარად: ყოველი ორგანიზმი შედგება ოთხი ბალანსიდან (=სითხისგან): „სისხლისაგან და წაბიხისა (=ლორწომასა) და შწითლისა ნაეღლისა და შავისა“. მთავან შვიი ნაეღლის საწყისაშიშა, წაბიხისა—წყალი, სისხლისა—ჰაერი და შწითერი ნაეღლისა—ცეცხლი. ელემენტები განიცდიან „ქმნასა და ხრწნას“, შეხვეებასა და რლევებს. შეხვეების შედეგად სავანი (ან სხეული) იქმნება (ჩნდება), ხრწნისა (თუ რლევებს) შედეგად ასობა (ან ედება) და ეს პროცესი მარადიული კანონია საშუაროსა, რადგანაც ყოველი შეხვეება გულისხმობს დამლს, შეერთება—გათიშვას და სიკოცხელ—სიცილილს²⁸.

ეს მოძღვრება თითქმის უცვლელად შევად ორანე დამასკელის „სორბის წყაროში“, სადაც უნდა ქრისტიანული თეოლოგიაშ მესისხლბორცვა და თვის საყუთრებად აქცია. ორანე დამასკელი წერს:

„ყოველი სხეული ოთხთა ნივთთაგან (=ასობათგან, ელემენტებისგან) შეიშმადების, ხოლო სხეულნი ცხოველთანი—ოთხთა ბალანსთაგან. სათხალო არს ცნობად, ყოთარმელ ოთხნი ნივთი აიბან: ქვეყანა—ქმელი და გრილი, წყალი—გრილი და ნოტიოა, ჰაერი—ნოტიოა და მურთაველ და ცეცხლი—მურთაველ და გმელი. აგრეთვე აიბან ბალანსიცა ოთხნი, შემსავსებულად ოთხთა ნივთთასა: შვიი ნაეღლი—შემსავსებულად ქვეყანასა, რამეთუ გრილი არს და ქმელი, მლამე ბალანსი (ნემესოსით)—წაბიხი, — ო. ლ.)—შემსავსებულად წყლისა, რამეთუ გრილი არს და ნოტიოა, სისხლი—შემსავსებულად ჰაერსა, რამეთუ ნოტიოა არს და მურთაველ, ყოთილი (ნემესოსით)—შწითერი, — ო. ლ.) ნაეღლი—შემსავსებულად ცეცხლსა, რამეთუ მურთაველ არს და გმელი. აქ ეყუე ნაყოფი ნივთთაგან შემტკოცნებისა და ბალანსინი—ნაყოფთაგან, ხოლო სხეულნი ცხოველთანი—ბალანსთაგან და მათდევ მიმართ დაქსნებიან, რამეთუ ყოველი შეხვეებული მათდევ მიმართ დაქსნების, რომელთაგანცა შეხვეებულ იყოს“²⁹.

²⁸ ნემესოსის ემსელება ბუნებისათვის ეთესი, გვ. 58—60.

²⁹ ო. ლ. ნემესოსის ემსელება ბუნებისათვის ეთესი, გვ. 58—60. სარწმუნოებისა, ორანე იაკობოვის თარგმანი, 1744, გვ. 121.

კითხვა იმის: რა იქნება ელემენტთა შეზავებისა და რღვევის, შეკავშირებისა და დახსნის ან შეერთებისა და ერთმანეთს? როგორც აღვნიშნეთ, ემპირიულად ამის მიზნად სივლისი კონსტანტის—სივარული და სიძულელის. მაგრამ რა იძლეოდა სიძულელის, რომ სივარულით შემტრეცხვულ ელემენტთა შორის შეპირილიყო და ისინი ერთმანეთსთან გაეთიშა? ემპირიულად ასეთი მიძიდებულ სამუდამად ასახვებს „ფიქს“, მაგრამ მის რაობაზე იგი არაფერს ამბობს, თუმცა, ცხადია, რომ ეს „ფიქს“ არ არის გონება, რაღაც ზებუნებრივი ძალა. სწორედ ამიტომ, როგორც სამართლიანად წერს ს. დანელია, პლატონი გაიკუცხეთ ასევე ემპირიულად, რამდენადაც უკანასკნელის შეზღუდვებით ბუნებაში ყველაფერი ხდება „არა გონების, არც რომელიმე ლმობის, არც მოხერხებულობის სამუდამებით, არამედ ბუნებრივად და შემთხვევით“³². შემდგომში ხანის იდეალისტმა ფილოსოფოსებმა და ლეონტიევილებმა ელემენტთა შემქმნელ და მამოძრავებელ ძალად სცნეს ლათინური გონება, სამყაროს შემოქმედი—ღმერთი, ანუ უზენაესი ერთი. ამის შედეგად ქრისტიოლოგიაში ჩამოყალიბდა ასეთი დოგმატური ფორმულა: ყველაფერი შექმნა ღმერთმა და მანვე დააწესა ელემენტთა შეზავება და რღვევა.

მოძღვრებას ითხ ელემენტზე ფართო ადგილი უკავია პეტრიწის ფილოსოფიაშიც. ამ ელემენტთა შეზავება პარამოსახულია ისე, როგორც არის ანტიტრელებთან და ნეოპლატონიკოსებთან. პეტრიწი მასზე უფრადლებს ამახელებს „ემენტრებებსა“ და „სათონობათა კონვერსი“, რომლებშიც „ელემენტთა“ მაგიერ ხმარობს სამ ტერმინს: „ასოპა“, „კევირასა“ და „ნიფოს“. მისი მოძღვრებით, ასევე ამბობს იური „ერთი“. პირველია უზენაესი ერთი ანუ „უქმნელი ერთი“ (resp. „უქმნა ერთი“), რომელიც განუყოფელია (აბსოლუტური ერთია) და „უხსთა ძეს ნაწილი-შიერობასა“ (II, გვ. 23), ხოლო მეორეა „ქმნელი ერთი“, რომელიც შეიცავს მრავლობას და თვითნაყ მრავალია. აუცილებელი ქმნელი ერთი, — წერს პეტრიწი, — ნაწილთა შიერ შედგების, ხოლო უქმნელი ერთი — არცა ნაწილი ჰქონას და არცა ასოპი და კავთირნი. ამით რომელ ყოველი ასოპი და კავთირნი პირველ მისსა არს, ვისდაცა იყოს ასოპი, ხოლო ერთსა უპირველესსა — არა რაა“... და კიდევ: „უქმნელ უფრო ერთ არს პირველი და უხსთ ერთი, რომლის სხუა არც იყოს უპირ-მყოფი, ვინა ამის უქმნა ერთისა შიერ წარმოადგეს მხოლონი (= მონადებნი) ქმნელთა ერთთანი“ (იქვე). ხოლო „ყოველი ქმნელი (= აგებულნი) არა-არსისაგან არსებად იქმნები“ (II, გვ. 25).

მასმადამე, პეტრიწის მოძღვრებაში „უქმნა ერთი“ (ანუ ღმერთი) არის „არა-არსისაგან არსებად მომყვანებელი“, როგორც ეს მიღებულა ეფრემ მცირისა და არსენ აყალთოელის შრომებში. „სათონობათა კონვერსი“ „უქმნელ ერთსა მტრფორულად — მზე“ ეწოდება, „ქმნელ ერთსა კი — მარტყად ერთს: მონახონი ერთთა მზესა მას (= „ქმნელთა ერთთა“ მანათობელ შემოქმედს) სხვადივს მიედრულად“ (85)³³. „უქმნელი ერთი“ თუ მარადიულია, დღესამომ და დაუწყებელი, „ქმნელი ერთი, ე.ი. „არა-არსისაგან არსებად მოყვანილი“ (რუსთაველის თქმით — „არსად შემოსრული“) ეამიერა, დასაბამისა და დასასრულის მქონე, ხოლო „ყოველი არსამარადისობა ანუ ქვემოერთა და ასობობაგან არს შედგმულ და კუალად მათთან (= ამ შემადგენელ ელემენტთა, — ი. ლ.) მიმართ ედღენდეს, რომელთაგანცა შედგა, ვითარცს ედღენდებოდაც“ (სტოველთა ბუნებასა საცნაურ ჰყოფს“ (II, გვ. 106), ე.ი. ყოველი ქმნელი მთი ელემენტისაგანა შედგომიერული და რღვევის პარაცესში ყველ რთი უბრუნდება, როგორც ამის ცხად-ყოფს მომადევე ცოცხალ ორგანიზმთა ბუნება. ასე რომ, ეს ელემენტები განიცდიან მუდმივ ქმნასა და ხრწნას (შეზავებას და რღვევას). მ. გობიერბიძემ ნარკვევი „იოანე პეტრიწი და მისი შთაფლმედეველობა“ (გვ. XLIII) სწორად შენიშნა, რომ პეტრიწი „ქმნისა და ხრწნის-შორისთა ასობა“ (II, გვ. 75) ურთიერთში ვადსვლის პარაცესს ანტიტრელებს ფილოსოფიის მიხედვით განმარტავს. ფილოსოფიის წერს: „რამეთუ ყოველია (= всеобщности) ყოველთა სამარადისი არს, ვითარ ბუნება ყოველთა სფეროთა და რთხთა ამათ ასობა და ვითარ ბუნება ყოველთა ცხოველთა, და ვინა (= ამიტომ) ერთობით ყოველთა ყოველთა საყოველთაოსნა შორის ეასსა დამსკუთალულა... ხოლო რდეს და ოდესობა (= ეამი, временность) — შეყუდლთა (= მომადევედვით) და ნაწილებითთა შორის, რამეთუ ვინცა კაცი მოყტდების, და ვინცხენი, და ვინ ირევი, და ვინ თვევი და არა ბუნება ამათი, ვითარცა კაცებმა, ცხენებმა და სხუა ესევეთარი, და კუალად: ოთხნიცა ესე

³² ი. დანელია, „მეტაფიზიკის ფილოსოფია-ეპიკურატურ ტრაქტატი აპირმოსახელის (ძვ. პარალელური შერჩობის საკითხი, II, გვ. 80—91); მისავე, რუსთაველის შთაფლმედეველობის ისტორიული და პოეტური საწესები (შთა რუსთაველი, სიუბილი კრებული, 1966, გვ. 83).

³³ შტა. „ყოველი უფრადევი ამის თქმისაგან ერთსა სიყურბოლთა ვერ იქცევი, რათა იყოს თქმისაგან ერთსა სიყურბოლთა მხედობა და მზე ერთთა“ (II, გვ. 49).

საინი ნაწილებით იქმნებოდა და იბრუნებოდა და არა ყოველგვარად, რამეთუ ნაწილი (=ნაწილისით) — რომელიმეა) იბრუნა (=დასხნა, დაირღვა) ცეცხლისა და გაქუცქანდა (=მწიფი იქცა), დაიწყო რაჲ მის შორის სიმკვრივად; და ნაწილი იბრუნა წყლისა, გაჰარდა რაჲ და დაავლო თვის სივრცელი; და ვერძევე ნაწილი იბრუნა პირისა და არა ყოველგვარად, დაავლო რაჲ თვის სიმკვრივად, ვითარცა არს ტოტელის წინა შორის ქმნიისა და იბრუნისასა გენაწივდის... (II, 33. 118—119).

ეს ფილოსოფიური კონცეფცია სავსებითა გამოვლენილი პრემსივე „სათნობეთა კიბე“. აქ ითავე ხმარობს ცეცხლ ტერმინს, რომელითაც კი ვხვდებით ქართულ ფილოსოფიურ-თეოლოგიურ ძეგლებში ელემენტ-თა რაობისა და ურთიერთმომართების განმარტავად იგი სახელებს „სიციცდლა“ და „სიციცხელს“ ზოგჯერ სიციცდლის მათი შესატყვისი ფილოსოფიური ტერმინებით — ოთხთა კავშირთა შეხვედრით (ან რღვევით), ითანე ზოგჯერ იფენებს ასეთ გამოქმენასაც: „შრობლობათა“ (=ორი წევრი, გორმავებელი) კავშირთა შეხვედრა, ან უბრალოდ — „ორ-შრობლობათა“, „ოთხთაგან“, „ოთხნივე“, „ოთხეულსა“ და „წიფითაგან“, ამ მხრე ვერაღებებს იყრბობენ „სათნობეთა კიბის“ სტრუქტურა და ტიპები, რომლებიც შეთხვეულ არიან პირობული „ელემენტისაგან“ დამოუკიდებლად. მაგ., პირობულ დედაში იყობება: მარტოყოფისა მოყურება, პირველ სიციცდლისა არა განეშორის და პირველ სიციცდელს მარადევე ბრძოლისა, კეტ-რიფი ამ ფრანს ასეთნაირად ლექსავს (124, 1—3):

მოყურება მისისა მარადს მარტოყოფისა
არ განეშორის მარტულ სიციცდელსა ბრძოლისა,
დაეუბრა არა განეშორის მარტოყოფისა.

ცხადია, აქ დედინიველი აზრი რამდენიმე განზოგადებულა და პიეტ-ტერ ფორმითა ამაღლებული, ამასთანავე მინიმუმფილი ისიც, რომ „წიფითა“ (=ელემენტთა) რღვევა იფენა, რაც სიციცდლი, ხლო მათი შეხვედრა ქმნის ციციცხელს. ითანე ამ მისაზრებას უფრო გარკვევით ავითარებს ძილისა და სიციცდლის განმარტებისას (183):

რღვი მარტობობათა განეშორისა შეხვედრასა
და განეშორისა მარტობობასა სიციცდლისა
განმარტობათა ვერათ სიციცდლისა ექმნება,
გორიერთ შენ ვიფენი, ესე არს...

** შუბი. რამეთუ იფენ რაჲ ცეცხლსან განეშორის სიმკვრივად, მხოლოდ იქმნება, ქვეყანისა ესე ცეცხლ სიციცდლისაგან, რამეთუ შიამოქმენებელი უთანავე ცეცხლი და განეშორებულა წიფითსაწიფითსაგან ესე იქმნება, რომლისთვისა ვი-ველი მკვირთა და წიფითსა, შიამოქმენებელს... (სევეცხლისა ემეცხელსა, ბეგენისათსა კავისი, 33. 64).

მეგრამ ძილი საჭიროა ზომიერების დაცვით, თორემ უზომო ძილი, ვითარცა სულს ვიწმინდა უხელებს,
და რე სიციცდლისა შიციცდლისა მყოფობისაგან
და იბრუნებულსა და იბრუნებულსა ესე სიციცდლი (185, 2—3).

ან კიდევ:
„სიციცხელსიციცდლისა და იბრუნებულსა [კოტისი] და იბრუნებულსა ესე [კოტისი] წიფითაგან ქმნისა
და იბრუნებულსა ესე იბრუნებულსა ციციცდლისა (166, 2—3).

მეგრამ „პორციელი ოთხი საყვარელს“ (32,5) დახსნა (=დაშლა), ან „თავისა თვისსა წიფითაგან განყოფილ“ და „წიფითათა ორბობისა ძლივე“ (48, 4—5) ძლიერ მხელა, რადგანაც სხეული ღღ ენებს განიცდის, ამ ფრის იგი იტანება:

საჭიროა რამდენიმე კარგი იფენ ვითა,
რომელ ოთხთაგან რღვევითაგან სიციცდლი (78, 3—4).

რაც სხეული ვერ გაქუცქანა ოთხთა კავშირთა გათიშვას, რადგანაც ყოველი ნიხვი (ნაჭირი) უბრუნდება თვის შემადგენელ ელემენტებს, ამიტომ სხეულს თანდათანობით ვანღვლით და უმანკობის, სიწმი-ლისა და მარტვის დაცვით მონაზონში უნდა იბრუნოს სულსათვის, რომ „აქათ, ორ-შრობლობათა“ (ე. ი. საეპო ოთხი კავშირიდან) ამაღლდეს „აღღას სიციცდლა“, შევერთდეს „მერმე თეთ-მყოფსა მარადისა“ (ე. ი. ღმერთის) და სამუდამოდ დამკვიდრდეს „სულითა სიციცდლისა ტცილ-სა“ (42).

ამის კითხვა: ოთხთა კავშირთა დახსნა (რღვევა) რატომ იწვევს ციცი-ხელი ორგანიზმის სიციცდლს? ეს კითხვა დაკავშირებულია სულსა და სხეულს ურთიერთობისთან, რადგანაც უსული სხეული უძრავია და მართალი, სულიერი კავშირები და მოქმედი, ამიტომ საჭიროა ორთოდ სიტყვით მასზე შევერთდეთ.

სულსა და სხეულს ურთიერთობაზე არსებულ უმარტივ თეორიაში, აქ განვიხილავ მხოლოდ იმ მოძღვრებას, რომელიც საფუძვლად უდევს პეტრიწის ფილოსოფიას. ეს არის ნეოპლატონური-თეოდოსიური, რომელიც მოცემულია ნემესიოს ემსელის, პროკლე და დიონისიოს და ამონიოს ერმისის თხზულებათა ქართულ თარგმანებში და პეტრიწის „კომენტარებსა“ და „სათნობეთა კიბეში“. მათი ურთიერთმედარე-

** ამის განხილვა ი. ვუცაგანის წიგნი „შეხვედრის თეორიის პრობლემა-სიციცდლისაგან ფილოსოფიაში“ (1965, 33. 287—304).

ბიდან შეინიშნება ბევრი რამ საერთო, რომელიც ქრისტიანულ სამო-
სელშია გახვეული. ამ პირიქით—ქრისტიანული დოგმა გააზრებულია
და დასაბუთებული ფილოსოფიურად. ეს ნათლად ვლინდება სულისა
და სხეულის ერთობის სკიზმში.

როგორც აღნიშნეთ, პეტრიწმა დაუწვია ორი სამყაროს—იღვთა
ქვეყნისა და საკაოს, როგორც „ნამდღელ-ყოფის“ ანტილიის, არსე-
ბობა. „სულის სავანე“ ან „სულითა საყოფად“ სერი მან „ცასახლო
გონებით“, ანუ „მართალთა დაუღვარი სარგებელი“. იქ სულბის
განლაგებულ არიან დას-დასებად და გაფიქრებულნი ფრენენ უვნებ-
ლად. მამსაღამე, პეტრიწის ფილოსოფიაში სული
აქვეყნური საწყაროს სიღმეა არსებული ერთ-
ბეგობრივად. იგი უსხეულია, უქცედი, თვითმობრავი („თვით-
მიმდრეკი“) და სხეულისათვის სიცოცხლისა და მოძრაობის მიმნიჭე-
ბელი. „მამა (=წარმოშობი) სულისა ვინებად არს“, ხოლო ვინებას
თვის შორის აქვს „ყოველი გუარნი არსთანი“ (ე. ი. ყველა საგნის
იღვა), რომელსაც იგი სულს აძლევს, როგორც ჩვეულებრივი მამა თავის
წარმონაშეს; მაგრამ ვინებას ეს „გუარნი არსთანი“ აქვს „უწმინ-
დასად და ზღვსთიებულად“, სულს კი—„სულებრივ და უღარესად“
(II, გვ. 198).

ასებობენ სამი რანგის სულები: 1. „საღმრთო სული საყოველთაო,
პირველი ... და არს იგი ღმრთისა და ვინების გუარ“; 2. „სული ქვე-
ვლი“, ე. ი. აკობრივი სული, რომელიც ხან ვინებასთანა შეეგებრებე-
ბული, ხანაც სტოვებს მას და ზღვბა უფუნური; 3. საშუალო სული,
„სამარადისოდ ვინიერათადა შეყოფილი და უქცევი“, როგორც მაგ.,
მშისა და საერთოდ ცოტრ სხეულთა სულები. „საღმრთო სული საყო-
ველთაო“ არის სწორედ ის „სული ღმრთისა“, რომელიც, მისეს თქმით,
„იქცეოდა ზედა წყალთა“ (მესაქმე II, 2), და „ახალი აღთქმით“—
„სული წმიდა, გამოსული მხოლოდ მამსაგან“, რომელიც წარმოად-
გენს სულების ერთ-არსებას და „დაფარულ ვინებასთანა“ შეერეებუ-
ლი. ქცევი სული სწორედ ის, რომელსაც „ძალი სამარადისოდ შოა-
მოსულად ქმნისაღმე“ შესწესებს, რაც საწყისია, მიზეზ და წყარო ცხოვე-
ლობისა. როცა ეს სული თავის წარმოშობ ვინებასთანა შეერეებუ-
ლი, მისი დახმარებით ნამდვილ-ყოფის სამფლობელოში ფრენს და,
როდესაც ის გაუფუნურდება (ე. ი. მოსიკდება მას ვინება), დასცვიფ-
რებები, ძირს ჩამოვარდება და შეუერთდება სხეულს, რომელსაც მია-
ნიჭებს სიცოცხლესა და მოძრაობის უნარს. სხეულთან ყოფი სული
საკაოში შევიწროებასა და სათნობათა მიერ კვლავ ვინიერდება, ის-
ხაგს ფრთავებს, სტოვებს ზორებს და უზრუნველბა იღვთა ქვეყნისა. სუ-
ლის ეს „ქცევა“, ე. ი. ზველიან ძირს ჩამოსვლა და დაბლიან ზველს

ამტლება, პროკლე-პეტრიწის ენით—„სამარადისოდ შოსაღეა ქმნი-
სადმი და კულად აღსლეა ქმნისაგან ყოფისა მიმართ“ არის დაბადე-
ბისა და სცევილის, შეზავებისა და დასნის მარადიული პროკლესი,
ცხოვრების ტრადიული დილაქტეკა, რომელიც პეტრიწმა ათვისსა
პროკლეს შემეგობათ. ქართველი ფილოსოფოსი ამ პროკლესის საილეს-
ტრაციულ იშველიებს სოყარტეს სტოვებს პლატონის ერთ-ერთი და-
მოცილიან: სული „შომარადისოდ ქმნისადმი და კულად აღვალს, ვი-
თარ იტყოდა სოკრატე“, და იქვე განმარტეს: სული, „უთარ
ფრთავ-დაცვიებული ფრთველი“, ძირს ჩამოვარდება. იგი „მოსწყე-
ლეს რაჲ ვინებას, უფუნური იქმნების, რამეთუ ფრთ სულსა—გო-
ნება, ხოლო, ოდეს საშუალოთა და სათნობათა მიერ მიიხუნეს ფრთ-
ნი თქსნი, რომელ არს ვინება, კულად სულთა მამსაღამე (= ვინებო-
სადმი) აღდრინდების“ (II, გვ. 204)⁴⁸.

ერთად შევხრილი სული და სხეული ერთმანეთს მუდმივ წინააღმდე-
გობას უწევენ და ცდილობენ გაყარს, ამ პირობაში სხეულის შემარ-
თებელი კევირები იშვებანი (თითმებანი ერთმანეთისაგან), იხსნება
სხეულებრივი საკრველი და სული ცურება ზორს, რის შედეგადაც დგე-
ბა სცევილი. იოანე წერს:

სცევილი ეს არის განყოფი სხეულიაგან
სულისა პირველ ზენის მის შეყარისა
მოსლეს, რაჲმს ითხენი ესე დაიხრევენ
მის მუნვე მიდგენ, საათო პირველ მოვიდეს (107).

პეტრიწი აქ ავითარებს პლატონის ღებულებას, რომ სცევილი
არის „სულის გაყრა სხეულისაგან“ (ფედონი, გვ. 16)⁴⁹, მაგრამ იგი არა
ნაქვბ და მოცილებული ამონიოს ერმისის შრომაზეც „მოსაქსნებე-
ლი ზეთთა ქმთადმი პორფირი ფილოსოფოსისათა“, რომელიც თვით
მასვე (ე. ი. იოანეს) უთარგმნია „სათნობათა კიბის“ დაწერამდე, რო-
გორც ითქვა, ეს ფილოსოფიური ძველი წარმოადგენს პორფირის
„ქიტეკობათა შესაღმის“ განმარტებს, რომელსაც უძღვის შესავა-
ლი, თუ რაჲ ვიდრემე არს ფილოსოფოსობა“ და რა არის „ქველ-მდე-
ბარ“ (საგანი) მისი? ამონიოსი ამ საკითხის განსაზღვრებისას სა-
ცევიბოდ ჩერდება სულისა და სხეულის ფრთვირობაზეც. იგი წერს:
ფილოსოფოსობა ძველიდანვე „მრაველთა მრავალ-გზის განსაზღვ-
რეს“. მით შორის პირველი განსაზღვრება ასეთია: „ფილოსოფოსობა

⁴⁸ შტრ.: Платон, Избранные диалоги, 1965, гл. 210—214.

⁴⁹ პლატონი, ფედონი, ბ. ბრეჯვანიძის თარგმანი, 1966, გვ. 16.
შტრ. აქვე, გვ. 21—23. Платон, Избранные диалоги, 1965, гл. 335.

არს მეცნიერებას მყოფთან, უკეთეს მყოფნი არიან, რამეთუ: არა წინა-დაედების ფილოსოფოსსა უკეთესთვე საზოგადო-სოზრისთა ცაცთა ცოდნა რაცხედულად, არამედ—თუ რაა ვითარ არს ბუნებაა ცაცთა, რამეთუ არსებას თითოეულსა საქმისსა და მყოფობასა მსუქრებს ფილოსოფოსო, რამეთუ უკეთეს მყოფ არიანობაა ნაცულად ვითარ იგი მყოფ არიანობისა. ხოლო პლატონ ესრეთ განსაზღვრებს ფილოსოფოსობას: ფილოსოფოსობაა რამეთუ არს მეცნიერებაა საღმართთა და ცაკობრეთა საქმეთა.... რადგანც მისი ობიექტი „მყოფნი“ განუყოფებელ საღმართად და ცაკობრებად. „სამართლისონი უკუე თქუნსა საღმართად, ხოლო ქმნისა და ხრწნისებობისა-შორისთა თქუნსა ცაკობრებად.... ამ განსაზღვრების ამსახვალა თვით საჯანი ფილოსოფოსთა და მისი რაობა. მაგრამ ფილოსოფოსობა შეიძლება განსაზღვრის მიზნის მიხედვითაც: არს უკუე ფილოსოფოსობაა მსუქრებაა ღმრთისასა ძალისაებრ ცაცთა. მაგრამ მიზნის მიხედვით შეიძლება მისი სხვაგვარ განმარტებაც: „ფილოსოფოსობა არს წყურბა და სიკეთეობისა“. ამ შემთხვევაში სჯიროს ვიცოდეთ, თუ რს ნიშნავს „წერობა სიკეთეობისა“, რადგანც ერთმა ამბუქმა, სახელით კლეომარტოს, „შთამხედველმან“ იფიქრებდა პლატონისა და ვითარმოდ უმს ვიდრემუ ფილოსოფოსსა წერობა სიკეთეობისა მქრობელმან, ხოლო ვერბასა (=ქმნის, იღებს,—ი.ღ.) ვერ-მქრობელმან, აღსრულმან ზღვდით ზოგადი თავი თსის ამხელა მიწამელ ამერკეთობისა მის კაბეცისათვის შეაწყო ზედ-წერალი სიტყვის-მოქმედმან, რამეთუ იტყვის:

იტყვ, შეგი, მიხედო კლეომარტო ამერკალებ
 [.....] ზოგადი თავი თსის,
 შეაქრობს ზღვით ზღვითი კოხეობად,
 არამას მერს სიკეთეობის ოქის მქმნებ,
 ვინც ერთ-პლატონს წყეს მხერბობს სიღის ბოლოსა.

ამგვარი ხელყოფა ხსენებული კაბეცის უმცირებობით უნდა აეხსნათ, რადგანც მან ვერ ვიცი, თუ რს ნიშნავს „წერობა სიკეთეობისა“. პლატონი არ ამბობს „განყენებულ თავის თქმისა“. არამედ „იტყვის ესრეთ:

„ვიდრემუ უკუე თქმქელთა შორის არს მათთვის თქმქელი სიტყუა: ვითარცა საყრობილესა რასმე შინა ვართ ცაკნი და არა გვესმის თავთა თქმთა განყენებაა მისგან, არცა ვანვლდობა, დიდად რადმე მიჩნს მად და არცა ადელ განსახილველად, ხოლო არა ჭერ-არს განყენება თავთა თქმთადა“⁴³.

რამეთუ ვითარ იგი საყრობილეს შინა მყოფმან და შევრდომილ-მან ბრალისა რასათვისმე იწებოს თუ განმარტავა, დაარღვევს, რადგან მას ძალ-უკ, სწულთა: ვერძოვე მოსწრაფეთა განყენისა სხეულისა სჯრ-ველისა, მიცემულთასა წინ-განგებისა მიერ, დაარღვევს დამხადებლობითთა სწულსა. არა ჭერ-არს უკუე მკუწლელ თავის ყოფიდა“. მაგრამ რაც პლატონის ამ განმარტების ასეთი შედეგი მოსდევს, სჯიროს აიხსნას, თუ ფილოსოფოსობა ვითარ წერობად სიკეთეობისა“ ვაგივით?

„წერობა სჯმარ არს, ვითარმოდ: ცაცთა შეგაგებულ-ყოფასა სწულსაგან და სჯრთა შორიბლად არს საყრველად და განყენება სწულსა—მართლობა, რამეთუ: არს ბუნებითად თქმქელი სიკეთეობა, რომლისა მიერ სწულს შევრვის სხეული და სიკება იქმნება მის მიერ; ხოლო არს წინა-ღმრთეობითა სხეულეთა, რომლისა მიერ სწული შევერ-ვის მაიმინებელი სხეულისა და შეიკურობვის მის მიერ. მართობა უკუე განყენება: ერთი ვიდრემუ სხეულისა სწულსაგან, ხოლო მეორე სწულსა სხეულსაგან; და სიკეთეობა—მართობა: რომელიმე ბუნებითა, რომლისაებრ ყოველი ცაცნი მოკუდვებით, ესე იგი არს, რომლისაებრ განემორბვის სხეული სწულსა, ხოლო რომელიმე წინა-ღმრთეობით, რომლისაებრ ფილოსოფოსნი იწერითან განმორბებას სწულსასა სხეულსაგან და ამისთვის ითქმებან მწერთვლად სიკეთეობისად, ესე იგი არს, განყოფა სწულსა სხეულსაგან.“

რამეთუ სჯმარ არს სხეულსა, ვითარმოდ: არა უკუეველად სხეული რაა განყოფს სწულსა, სწულთა განყოფის სხეულსა, რამეთუ სხეული-მოკუდვარები სწულნი შეგდგომად სიკეთეობისა სხეულთასა მერ-მეცა ვარ-ებობან ტრეფობისა, და ამათ იტყვიან ყოფად გამოირგებულთა მათ სიხეულთა ვარ-ებობა მართლისა სხეთა სიკეთეობათა; არამედ არც სწული რაა განემორბის სხეულსა, უკუეველად სხეულიცა განემორბვის სწულსა, რამეთუ ფილოსოფოსობით მცხოვნი და სიკეთეობისა-და მყოფნი მეგრმეცა განემორბებენ თავთა თქმთა სხეულსაგან. არს უკუე ფილოსოფოსობაა წერობა სიკეთეობისა, ესე იგი არს, წერობა სწულსა სხეულსაგან განმორბებისა“ (ფ. 73r—74r, 75r—76r).

ეს ვრელი ამონაწერი, რომელიც პირველად ქვეყნდება ჩემს შრომამში, სიკეთეობისა არა მარტო საერთოდ ქართული ფილოსოფიური ტრადიციის ღონის გამოსარკვევად, არამედ იმითაც, რომ მის ძირითად აზრს იზიარებს პეტრიწი „საწიონებთა კიებში“, როდესაც ის მსაულობს სწულსა და სხეულს ურთიერთობისა და სიკეთეობის-სიკეთეობის პრობლემაზე. იოანე წერს (64):

სიკეთეობა რაა ვიციოფის, იხადო:
 ერთა—ბუნებობი კიველთა ცაკობ ესე,
 ხოლო მეორე—საქვიოცან სიკეთეობად
 კირკიყვანობა სწულსა განმორბობით.
 ფილოსოფოსთა არს წერობა ამის მხარე.

⁴³ ეს ამბობი ხელმწიფნი დახმანველსა მეორე ტკობა აღდგენილსა შორისობად.
⁴⁴ პლატონი, ფილოსოფი, გვ. 11—12; Платон, Избранные диалоги, 331—332.

ეს სტროფი და მისი წყარო შემოკლებით ზემოთაც დავიმოწმე იმის დასადაგვანად, რომ ორივე ტექსტი ერთი და იმავე ავტორის შრომაა. ამყარად კი მანტერტრესებს მათი მსოფლმხედველობარზე მხარე. ორივეჯგან განვითარებული პლატონური თვალსაზრისი ფილოსოფოსობის მიზან-დასახულებითს განსაზღვრებაზე.

პლატონი, ამონიისი და პეტრარე იმერებენ დებულებას, რომ «ფილოსოფოსობა არს წერითა (=სწავლა) სიკვდილისა». მით საერთო აქვთ მზრბობლი სიკვდილის, ხორციელი საყრველისა და სულის ორგანიზაციის შეზავება-დასხნის თეორიაც. რომლის ძირითადი არსი ისაა, რომ მასში დამუშავებული სიკვდილის ორნარი განმარტება—ბუნებრივი ისაა, როდესაც სხეული შორდება სულს, და წინააღობის გეგითისა (=განზრახვითისა), როდესაც «ფილოსოფოსნი იწერითან (=სწავლობენ) განმარტებას სულისა სხეულისაგან» (როცა სული გამოეყოფა სხეულს და უბრუნდება ვანების სხეურს). მამასადაც, მზრბობლელი სიკვდილი არის ტრადიული დიალექტიკის გარდაუვალი კანონი: როცა სხეული ყრება სულს, მასში ხდება სხეულებრივი საყრველის დასხნა (შეზავებულ ელემენტთა გაითმვა და პირვანდელ მდგომარეობაში დაბრუნება—«ეჟალდ მათდა მიმართვე აღდგენა, რომელთაგანცა შედგა»). ტრადის პირველი საფეხურია ოთხი ელემენტის ყოვლობა, მეორე—მათი შეერთება (თუ შეზავება) და მესამე—ნახაის დამლა ელემენტებად. საპირსპირო შემთხვევაში, როცა სული ყრება ხორცს, ხდება გავფრთხილებული სულის გაგონიერება, სხვაგვარად—ფრთვებადაცენილი სულის გაფრთხილება და ვინაის სამყაროშიაფრენა (ანუ წვდომა ქვესაირტებისა). ამ ტრადის პირველი საფეხურია სულის ყოფნა ვინებისათან, მეორე—მისი გავფრთხილება (ზეციდან ძირს დაშვება) და მესამე—კვლევი გაგონიერება (მიწიდან ზეცაში აფრენა). «ქვეყიადი სული», რომელიც ზეციდან ჩამოდის «ქმნისაღმე» და ეუბნებოქვეყა ქმნისაგან მყოფისა მიმართ», ამყარებს ურთიერთყოფილის ცასა და დედამეფის შორის; მისი შემეფიქრობი ხდება თანდათანობითი შემეფიქრება ეიერი ქვეყნისა, რომლის ანარკლის წარმოადგენს სააქო, და ვახსენება იმ საგნისა და მოქუენათა იდეებისა, რომელნი დასხნა და ქვეა მის [=სულს] შორის მამამან (=უზენაესმა ერთმა).

სულთა მიმოქცევის ნეოპლატონური მოძღვრებას, რომელიც გამომონიარებას პლატონის სულთა უცვლადების თეორიიდან, იოანე ფილოსოფოსი ათანხმებს ბიბლიურ თეოლოგიასთან და მოსე წინასწარმეტყველის თხრობისა სამოთხიდან აღდგინა გამოძვეების შესახებ ასახულებებს ნეოპლა-

ტონური ფილოსოფიით. სამოთხეში მყოფი აღმის მის ესახება იდეათა სამყაროში მფრინავ სულად, ხოლო იქედან გამოძვეებული აღმის—ფრთვებადაცენად, გავფრთხილებულ სულად, რომელიც შეერთებულია მომავლად სხეულთან. მოქუენიოთ თვით იოანე ფილოსოფოსს (II, გვ. 205):

«უგონებო რაა იქმნა სული აღამა (ე.ი. როცა აღამა თვისი უგუნურობით ღმრთის სატევა დაარღვია, შექამა აგრძობული ხილი და სულიცა), ამით მან გარს შემოიხურა სხეულდებრივი სამოსი და იქცა მომავლად ცხოველად, რომელსაც სამოსად აცეია ტყავის ქიტონი (მანტლა). ამანე მოსე ამბობს: «შემოსოთ ტყვევარს სამოსი»⁴⁴. ხოლო როდესაც ის (აღამის სული) დაიწყებს ზრუნვას სიწმიდასაის, ესე იგი არს, თანშეხებად ვინებისა და ღმრთისადა, ეჟალდ განსყრის თვისთაგან ნეოთხბრივთა მით ქეტონისთა (=სხეულებრივ წამოსახსნამს), რომელნი შთამოხნა უგუნურებამან, და აღეაღს მამასაღმე თვისთა».

პეტრარეს მიერ აქ აღამის სული გათვრებულია ნეოპლატონიკოსთა—ქვეყად სულთან, რომელიც აღამისგან ვინებისადა [არსს] შეყოფილი და ოღისმე უგუნურებისადა, ვითარ გამკლავ ვინებისა» (II, გვ. 193). მაგრამ ამ სულს «დეუზესთაივებულს» (მასზე მაღლა მდგომია) საღმრთო სული საყოველთაო» (ე. ი. კოსმიური სული), რომელიც უზენაეს ერთიანაა შეზავებული და წარმოადგენს «ქვეყადი სული» იდეას. პეტრარეს ფილოსოფიის ეს კოსმიური სული ეთვრება სამება-ერთობასებას, ანუ ქრისტიანულ ღმრთიებას, რომლის სამეგვომეგნებას იოანე ფილოსოფოსი ასახულებს «ფილოსოფოსთა დღის მწვერვალის»—პლატონის, პროკლ ატიველის, დავით წინასწარმეტყველისა და პავლე მოციქულის ავტორიტეტებით (II, გვ. 209—210)⁴⁵. ეს უზენაესი ღმრთიება ვინავებს ზილუ და უზილავ ქვეყანას, სააქოსა და ზეცას, «ქვეყნიერ მყოფევითა» და ზეციერ მალებს.

ღმრთობა აღამის ცოდვილი სული გამოძვევა სამოთხიდან. გავფრთხილებული სული, დამძიმებული სხეულებრივი სამოსით, როგორც ფრთვებადაცენილი ფრინველი, ჩამოიჭრა დედამიწაზე და შეუღდა ტანცხვის ცხოვრებას. მას სააქაში გაუჩნდა ბევრი საზრუნავი: აქ, ცხოვრებაში, ვადაღობა ათანხარის საეთური, ვაქვეა ხორციელ მოთხოვნილებათა დატეობისს, რის გამოც ჩაცლა თვისში სულიერი შესაძლებლობანი და სამუდამოდ გამოეთხოვა სამოთხეს. ზოლის სულს უღალა-

⁴⁴ შერ. შესაქვე: «და ექმნა უღალან ღმრთობან, აღამს და ცოლის მისს სამოცელნი ტყავისი და შემოსი მო» (III, 21).

⁴⁵ ეს საყოთი მწვერვალთა ვარკავი მოსე ვინავებობემ (იოანე პეტრარეს შრომა, I, გვ. LXI—LXIII).

ტა სხეულზე, რომელსაც წლების განმავლობაში ემსახურებოდა; მის დაიხსნა ზორციელი საყრდელი და დაღვა ბუნებრივი სიცილიო-სხეული ვაიყარა სულს. ამის შემდეგ ეს სული სამუდამოდ მოხვდა ჯოჯობეთში სხეულთან ერთობრივობის ღრის ჩაღვნივ ცოცხლებს გამო. მაგრამ მამა-ღმერთმა საბოლოოდ არ გასწირა თავისი შემოქმედების ნაყოფი და კაცობრივი სულის მსხველად ქვეყნად მოაგონა ძე-ღმერთი, რომელსაც ჩვენა ვუცხობის შემოღობვამ, პავლე მოციქულმა, „ღვთის სიბრძნე“ უწოლა. მან, როგორც აღმამიანს ბუნების მიმღებმა ღმერთმა, თავს იტვირთა ყოველგვარი აღმამიური ენება, დაითმინა ვაჩრზე ვაცრა, სიცილიო, მაგრამ თავისი მოძღვრებით „სულნი ჩუენ კეთიანი“ ველე ზეცად ამაძღლა (II, გვ. 208). ქრისტემ ჯოჯობეთისაგან „სოფლის სქესთა მივიღო სულთა“ (26, 2) დასახსნელად იქადაგა „სწავლანი სათნოებათანი“, რომელთაც გაუგებრებულ სულებს შეასხვს ვონების ფრთები, და თანდათანობით „აღსქენებთ სიმდიდრეთა მამისათა“ უცოქოქა „ნერგათა თესიად ადამ სამოთხელ“ (II, 52). ამიტომ პეტრიწმა სულის განათლების უპირველეს საშუალებად აღიარა ცოდნის შექმნა (სწავლულება) და აღმამიანს მორალურ-ზნეობრივი აღზრდა. „სათნოებათა კიბის“ ძირითად მიზანსაც სწორედ სულის განსაწმენდი მორალური პრინციპების ჩამოყალიბება შეადგევს. ავტორი გონებაშეხვილურ რჩევა-ღირებებს იძლევა, რომ „პორცთა მშვეებლის“ მიერ დამოუბლით სული ვაგებუდეს და მან დაიბრუნოს „ძალნი კეთილინი“. ვინც ცდილობს დაიკოს ზორციელი მოთხოვნილება, ეძლეება ნაყოფიანებას, ისწარავს სიმდიდრისაღმი, მრისხანეობს, მოეცისათვის ძვირსა იზრახვს და გულსწერამის ვესს აფრქვევს, აქოვლი „ცრუ-ფიქთა კაცთა და ტყველის მშმსახელთა“ (114, 1), არ ზრუნავს სიწმიდისათვის, გულფიცხელობს, მისევეთა უზომო ძივს, ცუდად შევაბარბს და სძავს მოჩრილება, სინამელი, სიმწვილე, სიწრფეება, უმანყოება, სიმღაბლე, თავისა თვისისა ვანკითხვა, დუმილით დაუღლება და სარწმუნოება. ის თავის თავში სპობს სულის კეთილ ძალებს და დაღაღებს სხეულს. მას ავიწლებმა ყველაზე არსებითი, რომ აღმამიანმა უნდა იზრუნოს სულის სიწმიდისა და სულიერი სიმდიდრისათვის, რადგანაც

სიწმიდე სხლი სათნოებათა არს,
არ შეიკვევს, მაგრა დიდებულთ არს,
ქართა ზირითა ეკუთვებას დიდებამს (146, 1-3).

სტევე:

სული მდიდარი სავთითა ვლავს არს,
ხოლო მდიდარი სულითა დაღდაყანს
ვინათგან კერელს ნებისისა აქლავს
ვითარ ვერ ვანჯალს, ვერეთ მდიდარი-ზეცას (158).

მაგრამ ყველაზე დიდი ნიჭი (==საბოძარი), რომელიც აღმამიანს სულს ოდესმე მოუპოვებია, ეს არის სწავლულება, ცოდნის შექმნა, რადგანაც გაბრძნებულ სულს აქვს შესაძლებლობა დაუბრკოლებლად აი-არის სათნოებათა კიბე, რომელიც ქრისტიანული ეკლესიის მამებმა გადეს საკაოდან სამოთხემდე. კიბის თვითველი საფუძვლი თითო სათნოებას მოაწვავებს და ოცდამათვე სათნოება არის „სარწმუნოებ-სითეს“, ხოლო მისი უნახსენელი სტროფი ეხება სწავლულებას, რომელიც თანდათანობით აბრწყინავლებს აღმამიანს სულს და, როგორც „საღმრთო პლოტინოს იტყვს“, კმატეებს აჩვევს უსხეულო ბუნებას (ღვთებრიობას). ითან უფრო მაღალ შეფასებას აძლევს სწავლა-განათლებას (301):

სწავლუება არს კეთილი მოგებელი,
სულენ მითელი, უმადლო სუფარელი,
უსხეულო გუროს გულს-კმატეებელი,
ხოლო სხეულითა ვესხველებს მებრძობელი,
ესე მოიგას კიბე ადგილი შენ.

ამით ვამთავრებ პეტრიწის ფილოსოფიურ-თეოლოგიური მსოფლ-მხედველობის მიმოხილვას. რა თქმა უნდა, ეს მსოფლმხედველობა არის იდეალისტური, ქრისტიანული ნეოპლატონიზმი, სხვაგვარად „გა-რწმუნე“ ფილოსოფიით, ეკრძოდ პლატონისა და არისტოტელის იდეებით შეზავებული ქრისტიანული თეოლოგია, რომელიც ძლიერ შორის დგას მატერიალისტური ფილოსოფიიდან, მაგრამ მისი მნიშვნელობა ისტორიული თვალსაზრისით უაღრესად დიდია. პეტრიწმა ახრთენება ვათავისუფლა დღემართული რწმენის სფეროდან და აიძულა მას ლო-კუტური კანონებით დეკაბუტებინა უზნავეთი ერთის უპარატესობა. მან ფილოსოფია, როგორც ცოდნის ერთ-ერთი დარგი, ქართული სქო-ლასტიკური ახრთენების შარავახზე გამოიყვანა და ქრისტიანული თეოლოგიის საშახხურში ჩააყვანა. ამით მან ფილოსოფიის მოუპოვია არ-სებობის უფლება, რომელიც მას რეაქციონერ საეკლესიო მოძღვართა-გან წართმეული ჰქონდა, და, როგორც სამართლიანად შეინიშნავს მ. კოკიბერიძე, ერთმანეთს მოარიაგ პლატონი და ქრისტე. მისევე თქმით, ის „ღრმად იყო დარწმუნებული, რომ პროცედ, პლატონური ფილოსო-ფიის, მისდა უნებლიეთ ქრისტიანობის საქმეს აცუთებდა. იგი ფილო-სოფიაში იმასვე ამბობდა, რასაც თეოლოგიაში პავლე მოციქულ“. ეს შესანიშნავად დასაბუთია მან პროცელს „კავშირთა“ წინასიტყვეში, კო-მენტარებსა და ბოლოსიტყვეში. იგივე თვალსაზრისი გამოაჯლინა პეტ-

რეშმა „სათნოებათა კიბეში“. ანტონ ბაგრატიონის იამბიკოს თუ გავი-
სხენებთ, უნდა დავასკვნათ, რომ: ვითარცა პროკლე ენაქელა პლატონს
ფილოსოფიაში, აგრეთვე იოანე პროკლეს ელიადოზა ლირსად, ოღონდ
მან პროკლეს ფილოსოფიური მოძღვრება განმარტა „შეწვენითა პირ-
ველისა სიტყვისა უფლისა ქრისტესითა“ და ამრიგად მოგვცა საკუთარი
ქრისტიანული ფილოსოფია — „ღმრთისმეტყველება ნიეთისაგან-
მიუხებელი“ და „ხედვად ფილოსოფოსთა განკლისაჲ“.

სათნოებათა კიბე

დავბადილად თაფლი იოანე პატრიარქი 8004

(ტექსტი)

ბენედიქტის მასალებად გამოყენებული პირთა კალენდრის სია

- A — ცენტრიაჟის ზღნაწერი № 264/268 (მხედრელი, 1730 წ.),
- B — ამავე ფონდის № 259 (ნესტერა, 1729 წ.),
- C — საქართველოს ობტრატორული მუზეუმის ზღნაწერი № 12687 (მხედრელი, 1757—1762 წწ.),
- D — ზღნაწერის ინტიტუტის H 1737 (ნესტერა, XVIII სსუკ.),
- E — ამავე ფონდის H 1023 (ნესტერა, XVIII სსუკ.),
- F — ამავე ფონდის A 342 (მხედრელი, 1788 წ.),
- G — ამავე ფონდის S 1597 (ნესტერა, 1768 წ.),
- K — ამავე ფონდის A 711 (მხედრელი, 1765 წ.),
- U — ამავე ფონდის Q 814 (მხედრელი, XVIII სსუკ.).

სწორიგვანა მთავარი პირობული ტექსტი აღიბეჭდა დავით სინელის „ქვე-
მკვლის“ ვითავე მოწოდებულნი დახმარება (იხ. ლარსის მამის ზევისა იოანე
სინაშის მამასაღისა ქვემოთ, რომელ არს კბე, ვამოცხეული ათონის წმინდის
წილის ახალ-ქართველი წმინდის იოანე ლეონტიძეველის საენისა, ფთი, 1902, 426 გვ.).
პირობული ტექსტი და ვარიანტები მოთხოვნილი სტროფის ნომრებს მიხედვით.
გარსკვეთის სტროფებს (*), **, *4 და *7) არ მოხსივრება პირობული ტექს-
ტი; ისინი შეიძლება ახალი პეტრარის მიერ იოანე სინელის „ქვემოთისგან“ დამო-
უკიდებლად.

*1. იოანესგან სინელის სამ-ათნი
გუარნი, კიბისა აღსავალთებრ თქმულნი —
კრეცა აღსრულ ხარ, სისრულელ მიწვენილ ხარ! —
ესენი თეთი თვისაგან ათ-მულთაღ
მე, იოანე, დღევმესენ პირის-პირად.

I

გამოსულ მინათეს სოფლით მსმ

*2. გნებავს, ვამოხელ, თუ ოდესცა აშის ჰყოფ-
არსსა ვით ჰხელავ, ოქმეცარი არ-მართალ,
მარადის მხედვი, საუკუნოვანა მებრძო;
ოქუთი, მუნ აღვალს ხელთა მამისა მიმართ
ხაგზოდ, ვინ აქა ოცფროას მოიგო ესე.

3. მემიებელთა ეპოების მით ლმერთი,
მისგან შექმნელთა, რომელთაცა დაძისა
საზომისაებრ მათისა იუსის იგი,
გარნა მრთელისა ხელისა ორღანოვასა,
ვინაფგან მზისა მიხედვა ეგულეების.

*4. სოფლით სიელტოლა სრულთა არს ქვეშარბიტად,
რომელთა ესე არღილი მოეჭვლოს —
უმყოფო არსი, სიზმარი ნაესოვნები,
აროდეს მდგომი, ცულადი და წარმავალი,
მქონებელთა და უქონებელთა სწორი.

5. უკუელთა რომელთა ენების და ვიხებდეს ლმერთსა, ეპოების მით (გვ. 21).

2.4 მიმართი პეტრი C. 2.5 სახეოდ სარგავოდ CU, 3.4 მრთელთა ხელისა ორღანოვას AB; მხედვითა, ორღანოვას DE, 4.5 უქონოთა D.

5. მონაზონება წესისა უბრკოლთაას
 არს აღსრულება, ზრქელთ შინა ნივთიერთა
 ამით მოყვლიათა კორცისა სიშვიშეთა
 და მოქმედება მათი, რომელი აქაით
 ზენად ჰგზავნიდენ, წუთისათ — საცუენოდ.

6. მონაზონი არს, რომელი ბუნებასა
 სამარადისოდ აძლენდეს, ხოლო
 განათლებული მარადის მხედველ იყოს
 და საგრძნობელი, სიტყვათა განწმედილი,
 საცნობელითა ყეთილითა შეგმუნეს.

7. სამთავანი არს სოფლით გამოსლვა, ბრძენთა
 ანუ ცოდვითა მისაგებელს კრძალით,
 ანუ სურვილით სასუფვეელის ღირსად,
 ანუ უფროსის საზომისა მოღებით,
 რომელ არს ღმრთისა სიუფარული მალაი.

*8. მონაზონი არს, რომელსაცა გონება
 ღმრთისა ზედითა განეწმიდოს მარადის,
 ცხოველებრივნი სელისა ძალნი ერთად
 გონიერათადა შეეყარნეს და არსსა,
 ერთთა მზესა მის, ჰხედვიდეს მიუღრკვალად.

5. მონაზონება არს წესი და საქმე უბრკოლთა, აღსრულებული კორცისა შინა ნივთიერთა და მოყვლიათა...

6. მონაზონება არს იძლევა ბუნებას სამარადისოდ და დიუკა საცნობელითა დიდებული მონაზონება არს გეჰი შეუღამებელი, პირი წმიდა და გინება განათლებული და მხედვარი (გვ. 22).

7. ათველათ, რომელითა სოფლისა საქმენი დიდებენეს, ანუ სიმაკლისათეს ცოდვითა მათთასა, ანუ სასუფვეელისა ცათის, ანუ სიუფარულითეს ღმრთისა მხედვარს (გვ. 23).

5,1 უბრკოლთა BEGU, უბრკოლთა D, 5,5 წუთისა B, 6,4 საგრძნობელი E; 6,5 შეუღამებელი EGU, 7,1 სიმაკიანი არს DEU; 7,4 მოღებით მოღებით B; საზომის მოღებით A, 8,4 შეეყარნენ ABDEGU; მიუღრკვალად A.

9. არ აღვილით სოფლით გამოსლვა არს, ვითარმცა აქაით სხესადმა მივილიდა, არამედ სრულად ნებათა დატყვება და მსოფლიოთა საქმეთაგან უცხო-ქმენა, ნებათ სიუფელი პირველ კორცთა რღუდვისა.

10. სამნი შეიტკენენ, მონაზონი, და სცხოვნიდენ: უმანკობენ, სიწმიდენ და მარხვით. ერთი მოყვლისა სიუფარულსა მოგართმევს, ხოლო მეორე უსხედულითა მიგრათეს და მარხვა წმიდა ქუეყანით აღგამაღლებს.

11. სოფლით გამოსლვა სიკბეტისა ქმისა ვიქმს, მონაზონი, რომეთუ შეგრებულნი მამინ შრომანი სიბერესა გზრიან შენ და სიუფელისა წინადათუ წარგზავნიან მისაგებელსა ღირსთასა საუყუროდ.

II

არ-სიქჰარულისათეს სოფლისა

*12. ამას	მითრთ,	იწყე,	ბრძენო,	გონებას!
რაითგან	არა	სოფელი	მოიძულთ,	
საწუთროს,	ვითარ	არ-მოყვსა,	მოყვად ნუ ჰყოფ!	
ამას	ახედვო	თქუ-მოყვსა,	უფროას მართლდ.	
ყოლითერთ	მიხუდ	საუყურთასა	მზისა.	

9. მონაზონება ეს არს, რომელმან ნება თვისა თვისნი დიდებოს (გვ. 22).

10. კეოლი საუფელი არს სამთა მათ სიწმეობისა სუფთა-უმანკობა, მარხვა და სწმიდე (გვ. 26).

11. სიკბეტისა შინა შეგრებულნი შრომანი სიბერეთა შინა მიუღრკვებულთა ზრიან და წვეშინის-სიქმენ (გვ. 32).

9,3 ნებათ ცოდვითა E, 11,4 წარგზავნიან ABC, წარგზავნიან DGU, 12,1 იწყე იწყე E; 12,2 სოფელი სული D, 12,3 სწუთროს AEU; ვითად E.

13. ქვეშარტებით რომელმან შეიუაროს უფლისა იგი მარადის სუფევსა, მან მოიძულოს სოფელი ყოველდევ, თავიცა თვისი, მონაგებთა სიზრავლს და უპოვარი ცხოვრება აღიზრის.

14. არა იზრუნოს საქმართვის ყოველდევ, არცა მიერჩდეს ვეშოსა მივინველსა, რომელიცა ტბილ დღეს და ხვალ მწიარე არს, აწვე მიმცემელ, წარმლებულა მამინვე, ხრწნად და წარმავალ მტირელ ქამ ცხოვრებითა.

15. სოფლის მოძულე მარადის ღმერთისა ჰხედავს, მას შევეტევის სიუარულით, თავს ისხამს მოღუფებისა შემოხვეულთა ტვილითა და, ვითარ ჭირკითით შობილი, შიშულად განვალს აქათ ცხოვრებით ნეტარსა ცხოვრებასა.

16. სოფლით განსლვისა შემდგომად არწმუნებენ მოწყალეთა და ღმობიერთა ეშმაკნი ერის-კაცთადა ნატრად, თავთა ბრალობად, რათა სოფლადვე მიატკუნენ, ანუ თუ სასოებისა წიარუეთილ მიავივნენ.

18—13. რომელმან ქვეშარტილ შეიუაროს უფლი და რომელიცა ქვეშარტილ ერიბდეს მოხიბვლად სუფევსა მას სსუფევსა... მან არღარა შეიუაროს სოფელსა, არცა იზრუნოს, არცა იფრთხილეს საქმართვის ანუ მონაგებთა... არამედ ვიჯალდეს სიუარული და ვიჯალდეს ზრუნვა ამის უფლისავე განკლის და მოიძულოს ჰარველ ამის უფლისა ბუნე ჭირკით და შიშულად და უზრუნველად და სიშინად შეუდღეს ქრისტესს (გვ. 26).

18. ეშმაკნი შემდგომად გამოსლვისა ზენისა სოფლით დავიარწმუნებენ მოწყალეთა და ღმობიერთა ერისკაცთა ნატრად და თავთა ჩიუნთა ბრალობად... რათა სიშინად მით ამოიბად და არა-ქვეშარტილთა ანუ სოფლადვე მიეტკუნენ ანუ, დღითი მონაზრუნებასა შინა ვიჯუნთ, სასიარყეთილუბასა შიჯუარუნეს...

13,3 სოფელი სოფლი ADG. 14,3 დღეს—E. 14,4 წარმლებულსა C. 16,1 არწმუნებენ CGU.

*17. შეგვრავს სოფელი და იმონებს სრულიად უგუნურებით მოუტარეთა მისთადა; ხოლო რომელსა სეულითნი აღუხილენ თვალნი, გონებით თანა-შემწეონი მისნი, იგი — ამისგან ქმნილთა ზესთა უოვლიოურთ.

*18. სოფლად განსლვა და მსოფლიოთ თანა ქცევა ყოველად უტეო არს მონაზონთა წესისა, რამეთუ მრუნე მიტყველდ იძილდეს წარმავალისა სოფლისა ჩუველუბა, ამაღ შეიტბენ უღბნო, მიღუწეო!

19. რომელთა პნებავს სერგილით მისწრავება, ჰაბუცისა მის ისმინოს, რამ ჰრტე ქრისტე, თუ ეითარ ძნელ არს მსოფლიოთა საქმეთა შემსკურულთაგან სელისა გზათა ძებნა და ორთა ერთგან მონება წინა-მეწყეთა.

*20. უკეთუ არა მოიძულენ ყოველნი, თესნიცა შენნი, მონაგებნი სრულიად, ვერ ძალ-გოქ ქრისტეს მცნებათა აღსრულებად, ვინათგან შესმა სხუთათეს გამცუნებს იგი და მეორისა მიჯურობასა გარწმუნებს.

✓*21. არარაი არს სოფელსა შინა მტკიცე, ყოველდევ მწრადლ წარმავალ არს სრულიად; არცა სიმდიდრე, არცა სიღნაგე და არცა დიდება — არრლილი და სიზმარი. მოიძულე შენ ყოველი, მონაზონო!

19. ვისმინო, რასა ეტენ უფლი ჰაბუცისა მას, რომელიცა ეტეოთ ვიჯალდეს ცნებათა დამარებას, ვითარმედ: ავროლი ვაყლს, რათა ვაწეოთ ყოველი მონაგები შენი და მივდე გლახეთა და გლახე იქმან და მიიღებდეს სხუთგან ეწელს სიქმესა! (გვ. 37). შტარ. შათ 19, 20—21.

17,4 მინი მონი B. 17,5 ზესთა ხვეთ AD; ზესთა ქმნილთა BE; ვოვლად B. 18,1 სოფლით გამოსლვა CDEU; და—CDE. 19,1 მოწრავება; მოღუფება E. 19,4 გზისა BE, გზისა CK. 19,5 ორთვე BE—წუწუწოთა—მეტრულთა AD. 20,5 გარწმუნეს; გაწმუნეს B. 21,5 მოიძულენ E.

სახეობისათვის

- *22. უცხოება არს: ზუნებითა შშობელთა
 ცხელი ვაჟრა და ასრე სოფლით განელტოლა,
 ზოლო მაღალთა სრულთა საზომთა მისლვა,
 ოკფროსსდა მკართა აღება ჭუარისა და
 ესრეთ შედგომა თეს-თესად ქრისტესა აწ.

- *23. უცხოებისა გუარი კეთილ არს ესე,
 რაგამს ხელითი უცხო ჰყოფელთაგან,
 ზოლო საქმითი ლოცვით მარტოდ ფრთოვან ჰყო
 და სხუთა ყოველთა ძალთა ვინიერთა და
 ცხოველობითთა მარტო უძღუნაო ღმერთსა.

24. კანნიერთაგან განშორება კეთილ არს
 შენდა მოსრულთა გულის-სიტყუათა ცხადად
 და უცნაური შეცნირება — წმიდა,
 ზოლო ცხოვრება დაფარული — კეთილი
 და დემოლისა უფსრული — განუცდელი.

25. სოფლით განსრულსა უცხოებით მივაღს
 ცეცხლებრ აღეგზნის სიყუარული შშობელთა,
 ზოლო ცეცხლისა გუენისა შიში
 დაშრეტს მისსა შას შეეწველს გონებასა
 და სიყუარულსა სიყუარულითა სდევნის.

24. უცხოება ესე არს: განშორება კანნიერთაგან, სობრან უცნაური, შეცნირება
 გამოუცხადებელი, ცხოვრება დაფარული..., უფსრული დემოლისა.

25. ესეცა გულის-სიტყუა, რომელ არს თვისაგან განშორება შრაველ-გზის დან-
 ხანსა ცეცხლითა შილ ღმერთისა მიერთობა, ტრევილითა ღმერთისათა ძლიერად აძღვლებს
 სიტყულისათვის ჰართა და შეცნირებათა...

22,2 ისრე] ისრევე CU, ასრე E, 22,3 საზომსა ADE, 22,5 თეს-თესად BCGU,
 23,3 მარტო DE; ჰყო B, 23,4 უძღუნა B, 24,4 კეთილი და ფარული AD; კეთი-
 ლი] კეთილ არს E, 25,1 განსრულითა EU; უცხოება D; მივაღსთა EK.

26. უცხო ღმერთისათვის სიყუარულ და კეთილ არს,
 ზოლო ყოველი უცხოება — არ-კეთილი,
 ვინაიათგან ესე თესებით არღვევის
 ფილოსოფოსთა სქესებრეცთა-წესითა.
 ამოდ გერძალე უცხოებასა, კაცო!

- *27. რაგამს სხუთაგან უცხო-ჰყო შენ გონება,
 მაშინდა ღმერთსა მივახლები, ბრძენო,
 რამეთუ მყოფი მისსა შორის გონება
 განშრავლებულსა ვერ თავს-იღებს ხედვასა,
 არამედ უცხო ყოველთაგან უგალობს.

28. უცხოებად რაა განხებილივე, ნუ ელი
 სოფლისა სქესთა მიყოლილსა სედებსა,
 რამეთუ იგი მშარავი უცნაურ არს,
 რომელი სედს სხველთაგან წარიდვანს
 და, სადა ერთი დამსკუდულ არს, შენ მიჰყავს.

29. შეურაცხება მონაგებთა კეთილ არს
 და უცხოება — რომლისაგან იშუების,
 რომლისათვისცა ნათელი რაა ბრწყინვილეს,
 მაშინ რბიოდ მოღუეწებისა გზასა
 და არ შეგებრეუმს სოფლისა სიხნელემან.

26. არს თეს ვიველი უცხოება კეთილ არს (გვ. 44).

28. ნუ ელი, გან-რავ-ხელიდე შინაშინებოდ, ვინა უცხოებად, სოფლისა მიყუ-
 ართა სედს, რამეთუ მშარავი იგი, რომელ არს სიყუარული, სელ-მოკლე არს და არა-
 მადგობებელი...

29. კეთილ არს შეურაცხება მონაგებთა, ზოლო მისი ფედი უცხოება არს (გვ. 45).

26,1 უცხოება ღმერთის (ღმერთისა) AD, 26,2 თესებით—C, 26,4 წესითა] კეთილთა
 BCGU, 28,2 სოფლის სქესთა] სოფლის სქესთა ACDE; 28,3 რომელი] რამეთუ
 BCU, 28,5 მიჰყავს] მივაღს E, 29,5 შეგებრეუმს EU.

30. განყოფილ შეიღოთ შამა-დეღოთაგან და მამათა-მამათაგან მოყოლა ღმრთისა სიტყვა, რათამცა ამით უცხოება მოიგო და მითა ერისა ნამდელ-მყოფისა გზისა შესაღვა დაიწყო ერთებრად საყოფად.

*31. რაქამს განატრიდენ უცხოებად გამსრულსა და გულის-სიტყვას აღმწოთებდენ შენსას, მაშინ ქუეყანად ზეციით მოსრულ იგი მოასყენე და დამდაბლი გონებითა, ჯოა მოღუწყო, გამსრულა მტერთა წყობად.

IV

სიწმარტაჲს

*32. სრულთა ჩუენება რთმელთათეს იქმნების, იგი მარტეთა ღესთა წმიდისა ზესთა წმიდისა შობებრეთა და ამის ოთხისა აღტაცებით სულისა თუნიატ კორციელის საყრველისა ზესთა ქმნით.

33. სოფლით განსრულთა უცხოთა მოღუწეთა სიწმარტა ბრძებანს. მით ესე შეუღღენე, ენადთგან მტერი, სულთა ჩუენთა ეშმაკი, ოცნებათაგან ღამისთა ამფოთებს, რათა სოფლდევ მიქცეულია განვიცხენ.

26. იტყეს უფლო, გოარამდე: არა მოვედ ქუეყანად მიფხად შვედობისა შამადლათა შეღოთა შამარ და მითა ქმითა შამართ, რომელთა ენებს მოვხდა ზეხი, არაჲდ მტერობისა და შახელა გამოვად ღმრთის მოედარეთა სოფლის მოედარეთაგან, ნიღოგრა—უნეთათაგან... (გვ. 48—49). უღრ.: ზაო 10, 34—35.

28. შეზღვილ უცხოებად გამსლვისა სიწმარტი ვუზმბიან, ამისთეს ვინებე უცხოებისა თესა თანა მტრებად სიწმარტათესა თქუილ (გვ. 51).

30,2 მამათა მამა ABCDGHU, მამას E; ღმერთა A; 30,3 რათა ამითა ABCDK. 31,1 განსრულსა გამსრულსა C; 31,2 სიტყვას ამფოთებდენ AE (ღარღუდლია ესე უღრამ ამოთდენ D, აღმწოთებდენ BC, აღმწოთებდენ S; შენას ABCDE. 32,3 საყრველისა საყრველისა G.

34. გონების აღძრვად კორცთა უძრობისა შინა იტყენ ბუნებისა-მეტყუელნი, ოცნებად—თულთა კორცთა ცთომილებსა, რაქამს გონება, ვითარ მძინარე, იუსს მისთა საგონთა მირიდებით სრულიად.

*35. საინი საქმენი სიწმარტა გუაწუებენ; პირველი იგი წმიდითა არს უწუება, ხოლო მეორე ეშმაკთა არს ბოროტი და შესამე არს ნატსუენი — ღლისსათა საქმეთა ქსონა, რადაცა შემოხუეოდეს ვის.

36. სიწმარტ რომელი ირწმუნებდეს, მსგავსი არს კაცსა თესისა არადლისა მღვენელსა, ვითარამცა მისი შეპყრობა მონღომოდა და უარსისა საქმესა ეძიება. ამად გინფრთხე, შეგობარო, ნუ გბინეს!

37. ყოფადი ყოფილად ეშმაკთა არ უწუიან, რამეთუ: ანუ ტყულიან მთებრად, ანუ მალვითი წამ-ყოფით ეყნის რაა, იგინი ძილსა შინა მიუთხრან მას, რათა არწმუნოს მომავლთა მცნობლობა.

24. სიწმარტი არს აღძრვა გონების უძრობისა შინა კორცთა. ოცნება არს ცთომილება თულთა მძინარეს გონებისა შინა...

*28. რომელი სიწმარტა ირწმუნებდეს, მსგავსი არს იგი კაცს მას, რომელი ამად ღესსა სიღველს და ენებს შეპყრობა მით.

37. ეშმაკნი ეტლად ღღებხისა ძილსა შინა წინაშარ-მეტყუელ იქმნიან, რამეთუ მომავლთა საქმეთა ვეანებლიან, არამედ მომავლთაგანი არაჲა უწინ, ვარსთუ ტყუილიან, ანუ თუ იქმნის საქმე იგი და სხეთა რაჲამე ეყნის... და მიუღიან და მსწარულ გუბირბიან (გვ. 52).

34,3 კორცთა—CKU; კორცთა ცთომილებასა ცთომილებასა ხოლო BG. 35,1 სიწმარტა BCGK; გუაწუებენ DEU; 35,4 ნატსუენი ღლისსა B; 35,5 შეპყრობად BDEU, შეპყრობად C. 36,1 მსგავსი არს DU. 36,2 მღვენელსა მღვენელსა B; 36,3 ვითარ D; მონღომოდა E. 37,2 ტყუილიან თუ ტყუილიან A, თუ იტყუილიან D; 37,3 მალვითი მალვითი BCDU, მალვითი GK; წამს-ყოფით ეყნის BDEGU.

38. სული არს იგი, პაერთა შინა ფრინავს
და იხილს ვინ მკუდარი, აღსრულებული,
მივალნ და უთხრობნ, ვითარცა უმოფლოსა,
რათა რაჲ ესმას, მიშინ მისად ევონოს
მცნობელობად და ამითა მოაკეთუნოს.

39. ყოვლად არარაჲ მომავალი იციან
თუარა გრძნეულნი სიკუდილსამცა უთხრობდეს
და წინასწარი ღიღება მათი იყო,
ვინამთვან ცუდთა მოავონებნ საქმეთა
და პაზრთა რათმე ბნელთა და უმცეართა.

+ 40. სიზმართ არ-მარწმენი გონებითა ვანბრძნდებნს,
ვინამთვან ლმრთისა ვანგებნას აღუქურეტს
და ნოეთთა ქსეასა თორმეტთა ზედათ ჰხედავს
გონებებითა საცნურით ხედვითა
და უმოფლოსა არ ექურეტს, ბნელსა ამას.

41. სატანჯველთა და სასჯელისა მიუენებნი
ესენი შენდა სარწმუნო მარად იყუნენ,
ხოლო წარყუეთა სასოებნს თუ იყოს,
ესე გონებით, ბრძენო, იგულისქმე
და ეშმათავე საქმითა განიგონე.

38. სული არს იგი, და შინაგან პაერთა ამს ქმნილნი საქმენი იხილნს და სცნს
სიკუდილსა მომკიდრისა მის და მივალს და უთხრობნ უფუნებრთა და გამოიხდის მათ
თანა წინასწარ-მეტყუელად.

39. არა რაჲ მომავალი საქმეთაგან იციან წინასწარ-მეტყულებითი, თუ არა
გრძნეულნი წინასწარმცა სიკუდილსა იხრობდნ შეგზნებულ იყუნეს...

+ 40. რომელი სიზმართა ირწმუნებდეს, ვიდრე თორი გამოიქვილდ არს, ხოლო
რომელი უარწმენი იყოს მადე ვიდრედა, იგი უფლად ბრძენ არს.

41. ვიდრედა რომელი სასჯელსა და სატანჯველსა გრძნებდეს, მათი გრწმენის
ხოლო უფლად სისწარმეველობისა გზიანს, იგივე უშმათა შიგნ არს (გვ. 57).

38,1 ანართა C. 39,3 მათი დიდება CDEU; იგონს U. 40,3 თორმეტთა ზედ D. 41,3
სიკუდილს თუ | სიკუდილს DEU; 41,5 საქმისად AD.

*42. მორჩილი მიხედვად აქამთ დიდსა სოფელსა,
ორ-მარჩობლთათ, მერამე თეთ-მოფოსა მარადისა,
არეულსა კვიგებ, ხელთა სყოფსა ტყბისა,
ჩემსაცა იღუფი, ესე არს შენდა კეთილ.
იწუე, მიველის სხუა, ზესთა მონაზონო!

43. მორჩილება არს დავიწყება თვისა
და მოყუდილება ასოთა, ვინებითა
ცხოვრება სრული, სიკუდილისა არ-შოში,
აქამთ ვანსლვისა სრული, საწადელი,
ვინამთვან ქრისტე მის შორის მკედრ არს მადლით.

44. მორჩილება არს მოყუდილება ნებათა
და უარ-ყოფა წადილისა სრულიად,
ვინამთვან იგი თვის შორის ცხოვრობს არ იღეს,
არამედ მუნ არს ქრისტესდა გონებითა
და ერისა სხედავს—დაეცოსა ნათელსა.

45. გულსა მოძღურისა განიოხვა თუ მივიტდეს,
სიძვისაგან ვით, ესრეთ იღტოლედ მისგან;
ნუ სცემ ყოვლადე ადგილსა ვენებას მას,
რამეთუ შენი მსაყული არს მოძღურარი
და განმკითხველი, თუალ-უხუბუე მარათაღ.

43. მორჩილება არს უარ-ყოფა წადილისა თვისა... მორჩილება არს მოყუდილება
ასოთა ვინებითა ცხოვრებითა.

44. მორჩილება სიღრმე არს ნება... (გვ. 57).

45. რამეთუ მოვიტდეს გულის-სიტყვას ვანკითხედ მოძღურისა, ვითარცა სიძვისა-
გან, იღტოლედ მისგან, და ნუ სცემ ყოვლადე ადგილსა ვენებას მას... იგი (თქმობდა...
ი. ლ.) ზემად არს მსაყული...

42,3 არეულთა D. 43,2 ვინებითა BEG, ვინებითა D. 43,3 არს შოში CU. 45,1
ხელსა D. 45,2 მის ვენებას E.

46. საკურველად თქვენს მარხვა წმიდათა მამათ და ლოცვა—ზღვდელ, ხოლო წმიდანი იგი ცრემლნი—გულის საბანელად, შუშედელად, და მორჩილება წამებად გვკადავებს, ვინააფთვან იგი ქრისტესს წარადგინებს.

47. ანგელოსთა არს ყოვლიდ მიუღრკელობა, ხოლო კაცთა არს აღდგომა და ცემოლობა, რაოდენ გზისცა მოიწიოს, ამისთვის რამეთუ რჩეულ ნიჭ—კაცთა სინანული; ხოლო დაცემა ეშმაკთა—არ-აღდგომა.

*48. ამას მორჩილი ზესთა ექმნა სრულიად, რამეთუ ხედვით არს მისი მოღუწება; ვინააფთვან თავი თვისი ნეთთაგან განსყო და ნეთიერსა ორობასა სრულად სძლო და მიემთხვა წამებასა უმტკივრად.

49. „არა მოკუდების მორჩილი ყოვლადე“— გვისმის, აკაკი რაჲ ჰქქუა მკუდარან მოძღუარსა? რამეთუ ღმრთისად მარადის ცხოვლობს იგი და ზესთა ჰქმნია სოფელსა წარმავალსა. ესე შეიტყებ, მონახონი, იღუაწე!

46. წმიდათა მამათ მარხვა თქვენს საკურველად, და ლოცვა—ზღვდელ და უბიწონი იგი ცრემლნი—საბანელად, ხოლო საბატრელო მორჩილება წამებად კადავს (გვ. 57).

47. ანგელოსთა არს ყოვლადე არა დაცემა, ხოლო კაცთა არს დაცემა და შეცვლად აღდგომა, რაოდენ გზისცა მოიწიოს; ხოლო ეშმაკთა არს შეპლგომად და ცემოსთა ყოვლადე არა-აღდგომა (გვ. 73).

49. კმა უფო ჭყავი საუფლოთგან, — რ. ლ. ჰერის მას და ჰქქუა: „ვითარ შესაძლებელ არს, მამათ, სკუდელთა მორჩილისა!“ (გვ. 97).

46,1 წმიდათა მამათ E; 46,4 ჰქდავს ADU, კადავს C; 46,5 ქრისტესდალ D; 47,1 ანგელოზი BGU; 47,5 არს აღდგომა BEGKU.

*50. რაგამს სიტყუანი კლემისანი გესმოლენ ანუ ტანჯვანი მოიწიენენ, მორჩილო, მოიქსენენ შენს პეტრე და იოანე, თუ ვითარ ღირს-ქმნა უხაროდთ ტანჯვათა სახელსათეს იესუ ქრისტესისა.

*51. სულსა რომელსა აღსარება თან ეღვას, ეს გულის-სიტყუა აღვრ იქმნას ცოდვისად, ხოლო რომელსა აღსარება არ უნდეს, უმიწრად, ვითარ ბნელსა შინა, სკოდას იგი. ამად თანა-აც მორჩილსა დღითი-ღღელი.

VI

სინანულისათეს ესე არისხო

*52. სინანული — ძალს ხელისა ხედვათებრ, იგ უბიწონი, ესე რჩეული ნიჭი, ნათესავთათეს სრულიად კაცთა არის, არა სხვასა. ესრეთ ვითარ თუ ჰხედავ, ნუ ხარ, მიართვ აწ ცნობა, აღიხედ!

53. ნათლის-ღებასა სინანული ახალ-ყოფს, ღმრთისათეს აღსთქუამს ახალსა ცხოვრებასა, მოიყიდს იგ მცირითა საგუბროათა დაუღვევარს მართალთა საშუებელსა. განემზადე შენ, მონანული, კეთილად!

52. სინანული განსახლებელი არს ნათლის-ღების, სინანული აღიქმება არს ღმრთის მიმართ ახლის ცხოვრების.

50,4 უხაროდა EU, 51,1 აფავს E, 51,2 ექმნას (-ებს D, -ეს E) ცოდვისად ADE, 52,2 იგი უბიწონი AU; 52,4 თუ ვითარ CU, 53,3 იგ მოიყიდს B; 53,4 დაუღვევარს დაუღვენურს C.

54. სასოებისა არა წარკვეთა კეთილ,
კინათგან ესე განკუთვნის მონანულს
და უფროსს ყოვლთა კეთილ ესე აქუს ნიჰელ,
სიყუდილი რათგან განმკეთებულ ცოდვისად
თქუეს წმიდათა და კაცთ-მოუყარების ნიშნად.

55. სინანული სქის თავსა თვისსა მოსწრაფედ,
სინანული სწმელს სენილისა მხილებით,
სინანული არს გზა ღმრთისა დავებისა
და მიმევანელი კართა სამოთხისათა.
შელი, მართალო, აღარ დაგვშვებს კარი.

*56. გულის-თქმამან თუ ვარდაუქციოს გზისგან,
და ნაცლის-გებით გულის-წყრომამან სკოდოს
და გონებამან მარტივთა ხედვითა წილ
ესე ირჩიოს—გარბობითი, მრუმე, ბნელი;
მას სინანული ახალ-სყოფს მოკცევითა.

57. მონანულისა მუცელი მომემარ არს და
სასა წყურვილსა განტუმა მარადის;
გორკთა სიშიშულე მას თანა-აქ თვისებით.
მისცემს მოკნეთ, არს მიიღებს მათსა;
მისი სხუთა არს, სხუთა—მისი ყოველ არა.

• 54. სინანული ასევე არს სინანულისა და უარს-ყოფისა სისოწარკვეთილობისა.

55. სინანული დანა არს თავის თვისის ურცხველად... სინანული დავება არს
ღმრთისა შიშით შეწყინებულად ცოდვისათვის ქმითა სიშარბისათა, სინანული
დაწმენდა არს სენილისა (გვ. 108).

57. სინანული არს მოემარა მუცლის თვისსა ძლიერად (გვ. 107).

54,5 ნიშნულ ნიჰელ BEG, ნიშნ D. 55,2 ეს ტაბა D-ში წერია ირჩეი. 55,5
კარი] პირის CDU. 57,1 მეთალო—D.

*58. მონანულისა სიმდაბლე სხუებრ იხილე
და ცოდვის შინა მყოფოცა განიცადე,
ხოლო მდალსა სიყუარულსა ღმრთისასა,
სანატრელსა მას მოსრულსა სიმდაბლესა
შეესაყუთრე, იგი გვეუდეს მარადს.

+ 59. წყლული ახალი ადვილ საყურნებელ არს,
ხოლო ძველ-ქმნილი, უღებებელ მოსრული,
წამლთა დიდთა ბელოვანთა მყურნალთა
მოქნე არს; და ესრეთ ხედვა ხან-გრძელი
მოკლავს სულისა სიწმელსა კეთილსა.

60. მკირეთათესცა ცილობათეს ნუ ისმენ
გულის-სიტუქსა შენდამი მოსრულსა;
ნეტარმცა ღიბნი არა გვექნეს ესე რაა,
მისევ სწორი სათნოება მიტუყარ;
მკირედი ძლიერი ღიბსა აცხრობს რისხვისა.

61. სენილისა დაცხრომასა იცრბაღე,
ნუთუ მოწყენა იფოს, დაცხრომა იგი
დათორგუნოს რაა, წარგვიტოს მხილება
და სინანული, ცოდვისა წარმდევნელი,
უქმად შენ შორის დასწნილობით მყოფობდეს.

• 59. წყლულება ვიდრეცა ახალ იფოს, ადვილ არს საყურნებელად, ხოლო ძველ-
ბუნად და უღებებელი მნად საყურნებელ არა, და ფრადი შრომა და მხე-
ლო წამალი და დწვა ექმს მათ ამას საწუთოსავ (გვ. 121).

60. ნუ ისმენ მისა, რომელი ვეტუილის მყოფთა ციობათა ხედ, ეთარმელ ნე-
ტარ თუცა იგი რამე არა ღილ ვექმნა, თუ არა ესე არათა არს, რომეთ შიგელ-
გის მკირემან ძლიერმან დიდი გულის-წყრომა მსაქელისა დაცხრობს.

61. ვეჩხიდნეთ, მშანი, ნუ თუე არა სიწმელისგან დაცხრომი არს სენილით,
არამედ მხილებისგან მოწყენისა და ამისთვის აბრათა გუამილებს (გვ. 122).

58,2 მყოფოვან C. 58,3 ხოლო მდალსა სიყუარულისა ღმრთისა B; სიყუარულისა
ღმრთისა AD. 60,2 -სიტუქსა ADE. 61,2 ნეთუქ ნუ სდემ OGKU. ნუ სდ B. 61,3
დავკირგუნოს B.

ქსენოზისათვის სიტყვილი

*62. ქსენება ეს თვით იყოს შენდა მარად, სიყვლილსა ჰყოფ, ხელისა ჯორეთ განმტკილო. ემა, განმტკივი ხოვლისა სხუასა მიხეთლ, მათლისა მალის, ამის დიდეს შემტკიობი ესრეთ წმიდათა აუღას ნეთ-საყვრელსა.

63. მოგონებისა წინამძღვარი სიტყუა არს და სულიერის გლოვისა—სიყვდილისა მარად შენ შორის ქსენება, მოღუაწყო, რამეთუ განსწმენდს გონებასა მხედველსა და სიმართლეთით იგავთა აღიყვანებს.

*64. სიყვდილი ორად განიყოფის, იხედე: ერთად—ბუნებით ყოველსა, ოცად ესე, ხოლო მეორედ—საქმეთაგან სიყვდილად ჯორციელებრთა სულისა განმორგებით, ფილოსოფობა არს წურთა ამისი მარად.

65. სიყვდილისაგან შიში თანა-მდებია, ვინაჲთგან ქრისტეს ბუნებითი ყოველნი უგიობენი ენებანი სრულად აქუნდეს, ხოლო ძრწოლისა შიში უნაწილეთათეს ცოდვითაგან არს. დასკრდი ამის, ბრძენო!

* 62. ყოვლისა სიტყვისა წინამძღვარი არს მოგონება. და ყოვლისა ტირილსა და გლოვისა წინამძღვარი არს ქსენება სიყვდილისა...

63. შიში სიყვდილსა არს საქმე ბუნებითი ურბებისაგან მიწვეული; ხოლო ძრწოლა სიყვდილისაგან სახე არს შეუნანებელთა ცოდვითა.

62,1 შენდა—D, შენთვის ABOGK. 62,2 განმტკილო! განმყოფილო ADE. 62,3 სხუასა CDU. 62,4 შემტკიობი! შემტკიობი BOGKU. 63,3 ქსენება | ქსენება B. 64,4 სულისა განმორგებით E. 64,5 ამის (-ა) მარადის ACDEU. 65,1 თანამდები არს E. 65,5 ცოდვითათეს D.

66. სიყვდილისაგან შეეშინა ქრისტესა, ხოლო არავე შეძრწუნდა, რათამც მშრობლთა ბუნებათა მათ თვითება საცნაურ ჰყო, და ერთი პირი ორთა შინა ნებათა და საქმეთაგა გვერუენოს უსხუავებაშილ.

67. სიყვდილსა წურთა ერსა შორის მყოფთაგან მოღუაწებისა შრომით მოხს საყვრელად, ხოლო მარტოთა—ტყევისა გულსასა და გლოვისა მის სანატრულსა და ტყილსა. მარტოდ მცხოვრებო, სულთ-თქუემდე და ტიროდე!

68. მოვლდის ვინ სიყვდილსა სამარადოდ, იგი სრულად გამოცილილ არს ყოველითურთ, ნება გულსა დაუტყევიეს მის და ყოველთაგან მსოფლიოთა ზესთა არს გარტყენ კმნითა ბუნებისაითა ყოველად.

*69. არცა ყოველი შიში ყვითი არს, ბრძენო, რამეთუ ღირსად მოწამეთა ვახავდეს, დაუტყენეს რამ გემთა საშუებელნი, და ერთობითი გელობა უგალობეს, ნაყუარცხალი რამ საღმრთო აღედა გულსა.

66. შეეშინა ქრისტეს სიყვდილისაგან, ვანის არა შეძრწუნდა, რათა ირთივე ბუნებათა თვითებანი გამოჩინეს...

67. ქსენება სიყვდილსა ერსა შორის მყოფთა თანა შიშის შრომითა და მოღუაწებითა და შეურაცხების თესვლებსა; ხოლო მარტოდ მყოფთა თანა—ტყევისა გულსასა (გვ. 126).

68. რომელი მარად-ღვე სიყვდილს მოვლიდა, იგი ტყეშობითად გამოცილილ არს (გვ. 127).

66,2 რათა ABCDEU. 66,3 ვის B, ჰვის ACDEU. 66,5 უსხუავებოდ U. 67,2 შრომის B. 67,3 მარტოდ! მარტოთა C. 67,5 მცხოვრებო C. 68,4 ყოველთაგან ADU; სოფლითაგან ADU. 68,5 კმნითა AD. 69,1 ყვითი! კრისტოდ BOGKU. 69,5 აღედა B.

70. უღმობელობა გელს განაფიცებს და
 ჰამად სიმრავლე ცრემლთა განაგობს წყაროს,
 ხოლო წყურვილი სელს შეაწირებს და
 ორთვე ამთ ქსენება სიუღლილსა
 უზესთავდების. გაქუნდინ შენ, მონანელი!

71. მრავალ არიან მოღუაწეთა საქმენი;
 სიუფარული და ქსენება ღმრთისა ხედვით,
 ზეცისა ძალთა ქსენება, მოწამეთაჲ,
 სიუღლილსა და ქსენება სატანჯელთა.
 ზესთათა ვიწვე, უეთოში ზედ დაესრულე.

VIII

გაღვიძრება

*72. იგლოვდ სანუთოს შუღთა ათსეულთა
 ოფროასლა, რათა მერტეს განისუენო შენ,
 ვინაჲ ამითა საუცუნოს მოიგებ,
 არსთა ზესთისა ზედვა-საუუღდასთა,
 ნებსით მუმედელი სელისა თუღათა მარად.

70. უღმობელობამან გეღოსმან განაფიცებს გენება, ხოლო სიმრავლემან ჰამად-
 დამან ვანჯენის ცრემლთა წყაროსი წერებალმან და მღებარებამან შეაწირინ გულ
 (გვ. 128).

71. მრავალი არიან მოღუაწეთა გინების საქმენი, ვითარცა სიუფარული ღმრთისა,
 ქსენება ღმრთისა, ქსენება სისუფარული, ქსენება შერისა წმიდათა მოწამეთასა,
 ქსენება ზედვისა ღმრთისა... ქსენება წმიდათა მათ და უზიღეთა ძალთა, ქსენება
 სიუღლილსა შემოხევისა ღმრთისა, სატანჯელისა და მერტისა მის განმინებისა.
 დღთა საზომთაგან ვიწვეთ, ხოლო უეთოშიელთა და დაუეხეულთა ზედ დაესრულეთ
 (გვ. 128—129).

71,5 ზესთათა AB, ზეს(თ) თვისი CU, 71,5 აღესრულე D, 72,4 არსსა B;
 საუუღდასთა] საუუღდასთა BE.

73. მგლოვარება არს მკმუნეარება სელისა,
 ქსენება მისგან სატყუარათა საქმეთა,
 ყოველსა ეამსა სურვილი ტრფილისად,
 გოდებით ჰმობა, კენესით გელისაჲთ სულ-თქენა,
 სენიღისისა ტანჯვა დაუცხრომელი;

74. დეზი არს ესე ოქროსა კემმარტი,
 მარადის მწერტი სელისა უეთომელი,
 ყოველსაგანვე შიშველი მსოფლიოსა,
 განსუენუნებასა კორცთასა კიდევანი,
 ოდენ ზედვისა სიუფარულით შევებული.

75. ამან დაუცვა დაეითს მადლი სელისა,
 ვინათგან ჰამად დაეიწყდა მას პურის;
 ოხრვა და სულთქენა კორცისა ძეღათა უღმობდა,
 არ სცემდა წამთა ძილსა თუღათა ყოველადვე.
 ეგრეთვე შენცა იგლოვდი, მონანზონი!

76. ახლად შესრულთა გლოვასა სანატრელსა
 მათი საქმე არს მარხვა და დემილი,
 წარმართებულსა — არ რისხვა-მერის-სლოვნა,
 ხოლო მას შინა სრულებულთა — სურვილი
 განსაღვლეთა და ჰირთა უნებლიეთათა.

73. გლოვა მკმუნეარება სელისა და გული მწუხარე,
 რიმელი მარადის იერებენ საქმეთოს სატყუარათა და ზედვისა ეამსა ტრფი-
 ლისა მის მიმართ თვისა წერტილ არიან და, რაგან ვერ ეწოს, ვინებენ მას ტყოვითა
 გელისათა და შედგომელ მისსა ვიღებთ კმობს, კენესით გელისაჲთ სულ-თქენით.

74. გლოვა კემმარტი დეზი არს ოქროსა, რომელი ყოველს ეამსა უწერტნ სელ-
 სს, და იგი განმომედებულ არს ყოველსგან ამის სოფლისა სიუფარულითა და კორცთა-
 ლისა ნეგმინის-ცემისა.

75. გლოვა დაეიწყდა არს ბუნებისა, ვითარცა ნეტარს მას [დეთის, — ი. დ.]
 დაეიწყდა ჰამად პური თვისი, რომელიცა გლობს ამს (გვ. 133).

76. რომელი ახლად შესრულ იყვნეს გლოვას ამს შინა სანატრელსა და ეწოს
 წარმატებად, საქმე მათი არს მარხვა და დემილი, ხოლო რომელი წარმატებულ იყვნეს

73,4 სულთქენა BCDEU, 74,1 კემმარტი CU, 75,3 ძედვისა E, 76,5 —მერის-
 DEU, —მერითა B, 76,4 სრულებულთა C; სურვილი D.

77. ცრემლთა წყაროსა უღიდესად იტყუან,
კაღნიერ თუ არს დაღათუ სიტყუა ესე,
რამეთუ იგი პირველთა ბრალთა განსწმედს,
ხოლო ესენი ნათლის-ღების უყუანაჲს
ქმნილთა განსწმედენ ცოდვითა, მონაწილო!

78. გლოვა გულისა ტყვილი არს მარადსა,
არა მიდრეკა განცხრომაღ, შეგებღ, გემოდ,
არამედ ოდენ სიყუდილისა ვინება
ყოველს ჟამსა და ნუგეშინის-ცემასა
ზენაით მოღება საღმრთოასაგან მადლისა.

79. მგლოვარეთ თანა შრისხანება თუ იყოს,
ამპარტყენება — გუელის ნაშობი იგი,
ცრემლნი ცთომილად შევრაცხნეთ მათნი ხოლო;
სიმდაბლე საღმრთო ვასწაოთ და სიმშვედ.
ესრეთ განვაშენით, ზენად განვქაღოთ იგი.

მას შინა, მათი სასწაული არს ურასხველობა და ძუარს-უქსენებლობა; ხოლო რომელ-
ნი განსრტუებულ იყვნენ მას შინა, მათი სასწაული არს სიმდაბლე და წუთრული სმ-
სივის აღდგენისა და შემწილი ნებისა ჰქარათვის და განსაიდებლთა უნებლათითა (გვ.
134).

77. წყარონი ცრემლთა უღიდეს ნათლის-ღებებსა არაინ; შეშდგომულ ნათლის-
ღებებსა დაღათუ, კაღნიერ არს სიტყუა ესე, რამეთუ ნათლის-ღება პირველ ქმნულთა
ცოდვითა ჩვენთა განსწმედელ არს, ხოლო ცრემლნი შეშდგომულ ნათლის-ღებებსა
ჩვენთა ქმნულთა ცოდვითა ჩვენთა მომტყუებულ არაინ (გვ. 135).

78. გლოვა ქვეშარბით არს ტყვილი გულისა, რათა ვიკლდე არა მიდრეკეობის
შეგებსა და განცხრომისა და გემოთა განსრტუებულთა სკეპელისა, არამედ ოდენ
უღველსა ვამს სიყუდილსა თქნას ზედიდეს და ნუგეშინის-ცემასა მას ღმრთოსას (გვ.
139—140).

79. რაგანს ვიხილოთ მგლოვარეთა თანა შრისხანება და ამპარტყენება, მათნი
ცრემლნი და გლოვა ცთომილად შევრაცხნეთ (გვ. 140).

80. პერობილთა ყოვლად სიხარული არა არს,
არც განმუენება შევაქულთა ნიადაგ,
ეგრეთვე გულთა მგლოვარეთა ქსენება
განსუენებისა ამოთასა წუთისა
ყოვლად არა არს. შორს ამათგან სრულიად!

81. იუვე ვით შეფე გულსა შინა მქლომარე,
სიმდაბლოსაგან ამალეებულ ზენად,
სიცილს უბრძანებ წარსლად წარვიღეს, ხოლო
ცრემლთა მით ტბილთა—მოსლეთ მოვიდიდიან.
ესრეთ ჯელ-ყოფილი გლოვისა, მონაწილი!

IX

ურისხველობისათვის

*82. ურისხველობა, ვენებათა მომსპობელი,
რომელთა თანა ესრეთ მარადს იყოს,
იგი ხედიეთა ლოცვითა შემსქეილულა
საქმითთა თანად ორთვე, რათა ამით
ხატად დასახონ ბუნებით ერთისათვეს.

80. არა არს იუვეითა სიხარობლესა შინა სიხარული და არც ქვეშარბითა
მონაწილთა დღესწაული ქვეყანასა ზედა.

*81. იუვე ვითარცა შეფე გულსა შინა შენსა მქლომარე, უღმდეგული სი-
დაბლოსა მიერ და უბრძანებელი ქვეშეივებით სიცილსა მას შუარსა წარსლად და წარ-
ვიღეს და ტირილსა მას ტყვილთა—მოსლეთ და მოვიდეს (გვ. 141).

80,4—5. BCU ნუსხაში ეს ტექსტი გადაშლილია (იკითხება ზერ მეზუთ, მერე
შეიოხე). 81,2 ზენად ზედე BCU; 81,3 წარვიღეს DEU. 82,3 შემსქეილული D.

79,5 ზენად BCU; ვანჯახელით ADU, ვანჯახელით C.

83. ურისხელობა არს ძლევა ბუნებისა, უმტკიერობა ვინებათა თავს-ღებთა, ყუძმღრებთ ზედა ქებათა ერთად ყოფა, ძაგებისა და ვნებისა მოთმანება, არ აღშფოთება, არცა ღღობა მისთვის.

84. დასაბამი არს ამისი მღუმარება გულსა ყოვლად აღუძრველობით, ბრძენო, და საშუალო — გულის-სიტყუათა შვილიადაცა წულიადითა მით აღძრვითა სულსაათა და დასასრული — უშფოთი დაწყნარება.

+85. რისხვა არს აღძრვა, სიძულელი ფარული, ძკრის-სენება ურინო და გულარწნილი, ზორბატის-ყოფა მარისხებელთა მიმართ, განმწარებადი ეშმაკები საყოფარი, ამას ერიდე, იოტე შენგან სრულად!

86. ნათლითა ვითარ ბნელი ურინო იქმნის, ეგრეთ რისხვა და გულის-წყრომა განქარდეს, მონაზონმან რაა სიმდბლით ზედიად იწყოს ერთებრივსა მას უღამოსა ნათელსა და ებე სცეაღის აჩრდილი საუფროდ.

83. ურისხელობა არს ძლევა ბუნებისა და უმტკიერობა ვინებათათვის მოგებული მრავლთა იფლითა და მოღუწებითა ფრადითა სიმშვედ არს წესი აღძრველი სელისა, რომელი ვინებათა ზედა და ქებათა არიან ერთად.

84. დასაბამი ურისხელობისა არს ღუმარ ზეგათა, გულისა აღძრველობითა და საშუალო არს დაღუმება გულის-სიტყუათა წულიადითა აღძრვითა სულსაათა, ხოლო აღსასრული არს უშფოთება დაწყნარება ზეტასა შინა ქათისა არ-წილადითა.

85. რისხვა აღძრვა არს სიმდბლითა ფარული და ძკრის-სენებისა ურინოსა, გულის-წყრომა გულის-სიტყუათა არს ზორბატის-ყოფისათვის მარისხებელთა მიმართ მისითა (გვ. 152).

86. ვითარცა იგი გამოჩნებითა ნათლისათა ურინო იქმნების ბნელი, ეგრეთვე გამოჩნებითა სიმდბლითა ყოველი შფოთი და გულის-წყრომა ურინო იქმნების (გვ. 153).

84,3 -სიტყუთა C. 85,4 განმწარებადი ეშმაკები საყოფარი განმწარება და იოტე შენგან სრულად C. 86,1 იქმნის D. 85,3 ზედა D.

87. კაცი მრისხანე ნებსით განცოფებულ არს, ჩუველებათა მისთაგან იმძლავრებს. ამას სიმდბლედ უშფოთველი და მუდრო თუ შეაუღლო, მოკეთეს ესე მისსა მას წარმდებსა, ცუდსა, რისხვისა თან-შეწყვასა.

88. შვედისა სრული მოღუწება ესე არს: მაწებელი მისი ახლოს რაა იყოს, მუდრობით და ურისხველად მყოფობდეს, არა მოაკლოს სიყუარელი სამისო და არცა გული განიდრკოს ყოვლადვე.

89. დამაყენებელ მოსლვისაგან სელისა ზესთა წმიდისა ვითარ გულის-წყრომა და ნაკვლის მიცემა მარისხებელთა მიმართ არარაა არს და ესე დაღვეს წმიდათა სასლურად, რაა დათმნეს შემთხუეული მძლავრთაგან.

90. ურისხელობის დასაბამი ესე არს — ყუფდრებისა და მოთმინება კდეშისა, და საშუალო — წუხილისა ოტება; ხოლო დასასრული — იპოს თუ სადამე, რათა გინება შერაცხოს ქებად კაცმან.

87. კაცი მრისხანე ნებსით ცნით განცოფებულ არს, რამეთუ ძლევდ არს ჩვილი-ზათან პრევლთა და თვერე ცნობისა პირეს და დევებს.

+88. ესე არს დიდი სიღრმე სიმშვიდისა: იღეს მახლობლედ იყოს მისსა შემაწებელი და გული მისი იყოს მუდრობით და არა მოკლდეს სიყუარელსა მისსა.

89. ვითარცა იგი სული წმიდა შვედისა და შეუდრავსა არს სელისა, ეგრეთვე გულის-წყრომა აღმშფოთებელი და აღმანღრეველი არს სელისა და ამისთვის არარაა არს ესრეთ სელისა წმიდისა ზედა მოსლვისაგან დამაყენებელი ვითარ გულის-წყრომა (გვ. 154).

90. დასაბამი სანატრელისა ურისხელობის არს სიმწიბითა და ტუთლითა გულსაათა მოთმინება კდეშისა და ყუფდრებისა და ვინებისა, ხოლო საშუალო — რათა შეწებებულ იდეს მათ შორის, ხოლო დასასრული ესე არს: თუ იღეს იპოს ვინ, რათა ვითარცა ქებად შეერაცხოს ვინება (გვ. 157).

87,2 ჩუველებითა B. 88,5 განიდრკოს | განიწმაროს B. განიწმაროს C. 90,1 მარისხელობის D. 90,2 მოთმინების კემა D. 90,5 ვითარ ქებად CEL.

91. სამნი ივინეს მონღაწენი ვისგანჲ.
ერთი შეწენა, გარნა ღუმნა მალაობით;
ხოლო მეორე დიდად მზარულ იქმნა
და შესამგან მაგინებელსა ცრემლნი
მსდა მიმალნა, საქვე ქმნა საყრველი.

X

ქვრის-ზრახვისსამტესი

- *92. ქვრის-ზრახობა რომელთა თანა იყოს,
არსებია ცეცხლსა აღაგზნებს ძმათა თანა,
იღებდებოდ ხალის ვეცხლის მომსყიდელთ
სისხლსა მოუქსისა, ვითარ მომღები მისთვის
ზავით მარადის, ისრით ვითარ, ისწავე!
93. ქვრის-სენება, გულის-წყრომისა გესლი,
თეს შორის მპარხავს დაფარულსა ცოდვას,
სათნოებისა სიმტლილსა მოქმედებს,
განკითხვისაგან არა ვანავს, ახლოს არს,
ზის და ივინეს ბოროტსა მოუქსისთვის.
94. ესე სირცხელი ლოცვისა არს, თუ ჰხედავ,
ვინათგან ბრალთა მოტყუება სჯულად ძეს
და საყურთხველად აღმგელსა დავება
ძმისადე ხოლო და ესრეთ უსისხლომასა
მსხუერპლის შეწირვა. დაცვრდი ამას, ბრძენო!

91. ვიხილენ სამნი მონაზონი, რომელი ერთბაშე ივინეს ვიფიგნე: და ერთი იგი შეწენა, რამეთუ ივინა, გარნა დღუმნა; ხოლო მეორე მზარულ იქმნა თავის თვისა ვანხისათვის, ხოლო შეწენა მაგინებელის მისთვის, რამეთუ ვენის მას; ხოლო შესამგან გულის თვისა ვანხისა ვება მოუქსისა მის და ცრემლოვად მტერავალად, და იგი მათ სამთა შორის ხილვა შემკეთა შინისა, სისყიდელისა და სიყურბულისა (გვ. 158—159).

92. ქვრის-სენება არს გულის-წყრომისა გესლი, ცოდვითა დამპარხველი, სიმარტლისა სიმტლილი, სათნოებისა სიმტყუებელი...

94. სირცხელი არს ლოცვისა (გვ. 162).

91,5 მიმალნა] მიმალნა A. 92,3 ხის ვეცხლისა AB. 92,4 სისხლს მოუქსისსა C. 93,1 ცხლს ABCDEU.

*95. ამას განკურნებს წუხილი, მოუქსის თანა
ქვრთა შემთხვევა გულთა მისთვის ღმობით,
რავამს სულით ანუ სხეულობით
მისთვის მოვიდეს განსაცდელი და, ვითარ
შენთვის მოსრულსა, ესრეთ სტყვიეულობდე.

*96. ქრისტეს ვნებათა სენება ვანიუვანებს
ქვრის-ზრახვასა მოუქსისაგან, ჰოა კაცო,
თუ ვითარ მათთვის თავილი ილოცოდა
და მოითმენდა სიმშვიდით კანღიერსა,
მათსა წარმდებსა, უფუნურსა ზრახვასა.

+97. ქვრის-სენება ვანღვეს სიყურბულსა და
შურსა ივინეს, გულის-წყრომისა მპახვეს,
ვეცხლისა კერძას აღმართებს, თაყუანის-სცემს,
კავებებრ მჭოლავს სიმშველესა ძმისასა,
თუ ითხოოსთა მოტყუება ცოთათა.

+98. ვანეკრძალველსა სიყურბულსა ნუ მპონებ,
რათა სხუა რამე არ მოვიდეს დარტულად;
და ტრეღსა შინა საყურბულსა გმორნდეს
მეამელი იგი მატლი დაუძინებო.
„რომელსა ახებ ყურნი სმენად, ისმინდნ“.

*99. ქვრის-მზრახვასა თუ ვერ უძლი ვანშორებდ,
ამითა სძლი: შეუვრდი მოუქსისა მას,
რომლისათვის შენ გულსა მოგაღვეს ქვრი,
და აღუარე დაფარული შენ შორის
მისთვის მოსრული ზავი და ვანეგშორის.

+97. სიყურბული მტყუებ ბენებით ვანშორებდ არს ქვრის-სენებისაგან.
98. არამედ საყრბულ არს, რამეთუ სიძვა ადვილად მივაბუქს მის და ვამიანდეს
ღვთის ფრთულ ტრეღს მას შორის სიყურბულისა ტლი იგი სძვის.

95,3 სულით ანუ სხეულობით B. 97,2 მპახვეს] (მპარხავს BE. 97,5 ცოთ-
მათი) ცოდვით BCU. 98,1 მპარხავს] მკრებ ADE. 98,3 საყურბულს AD. 98,4 დო-
რნებს D. 98,5 ზრთ: მათ 11,15; 13,9. 99,1-ზრახვის DE; ვერ უძლი თუ CDU.

100. ძვრის-სენება შენი ეშმათათეს ყენ,
მას განაწყე და პბრძოდე არა-ბარულად,
სიყუარულისა ისრით განგმირე იგი,
ბორტესა წოდ კეთილის მოგებითა;
არცხენ მძღვარსა, შეღვარსა მის მონასა.

101. ნუშეა ჰგონებ შენ მტირად ამას ვნებასა!
მოღუწეთა და გამოცდილთა მამათა
ებრძვის და ჰგონებს მათსა ამათ ვნებასა,
ხოლო იგინი გამოცდილთა კხოვევენ
სათნოებისა სიმარჯუტესა კეთილსა.

XI

დუმილისათეს

*102. დუმილი არცხუენს ივისებერ მსაჭელთა,
უფროსლა განსწმედს სულსა ძალთა მარობლთა,
მაგრა ოდესმე არს უმჭობეს სიტყუაჲ,
იგი მანათლი თუაილთა გონებისათა,
ღუცეთაა ფრთითა თუხებით აღმყვანები.

*103. მოგონებითსა რაოდენ უძნელეს არს
საქმიოი ცოდვა, ვგრეთ დუშეა უმჭობეს
მეტყუელებისა, კეთილისაც თუ იოს,
ვინათგან ცთობა შეუდეს მეტყუელებისა,
ხოლო დუმილსა არა არცხუენს ყოვლადე.

*104. შორს განკითხვისა მოუქოსისაგან დუმილი,
რომელი-იგი არს ცოდვათა უმძიმესი,
ვითარ გუასწავებს ორთვე აღსასრული,
მეზუერისა და ფარისევლისა მის
მეტყუელება და მსდუმარე ლოცვა ტებით.

100. უკუთუ ძვრის-სიქენე ხარ, ძვრ-სიქენე იგი ეშმათათეს და ნუშეა
მე მტირად, პტერ იგი პბრძოდა შენსა მარბის (გვ. 163).

101. ნუშეა ვან ჰგონებს, თუ მტირად ენება არს ესე უკეთური, რამეთუ ესრეთ
დღე არს, ვიღრეა მარად-ღებინ მოღუწეთათა და სულთათა დაცუენ (გვ. 165).

100,4 კეთილს AC. 100,5 მონასა მას შეღვარსა B. 101,3 ამათი ამათი C.
101,4 გამოცდილთა გამოცდილთა A. 102,3 უმჭობეს ACDEU. 103,1 უსლავს D.
103,2 დუშეა დუმილი ACDEU. 105,5 პბრძოდეს ADEU. 104,3 განსწმედს ABCU.
104,5 დუმილი იგი ტებით BCU.

105. გონებისათგან სიტყუა იშობების და
ხოლო ამისი დასაბამი კეთილ არს,
ვინათგან სხუთა ცხოველებრეთა სულთა,
ძალთა ყოველთა ზედა-მდგომ არს და უძღვის,
კეთილისადმი პბრძობებს და განაწყესებს.

*106. წინამდებარედ ესე განიგონებ შენ
დუმილისა გზად, დაფარულად გონებად,
ხოლო ენისა მეტყუელებად და ცხადად
წარმომიგონებულად გულისათა, ვინათგან
სჯობს საქმე უბნო სიტყუასა უსაქმოსა.

*107. დუმილსა შეუდეს სენება სიყუარულისა,
რომელ-ესე არს: განყოფა სხუელთაგან
სულსა პირველ ზენასა მის მსაჭერისა
მოსლავსა, რაჟამს ოთხნი ესე დაიარღუენ
და მშუენ მიღვენ, სადათ პირველ მოვიდეს.

108. ვინ შეიუაროს დაუღუება კეთილი,
იგი დუმილსა თანა მკვლარ არს მარადის;
ხოლო უბნს კრძალვა გონებისა სიდრთხილით,
ვინათგან ესე ზახსა კეთილსა სხედეს,
მიმეცხეველსა სოფლით სასუფუველად.

109. სიტყუა ერთი თქუა პეტრე, ხოლო ტირიდა
გონებითთა ტრილითა მრავალ-ეამ.
ესრეთ უმჭობეს სიტყუსაგან დუმილი,
ხოლო დუმილი განსწმედილი, უმჭობიო,
ვინათგან შფითი არ ოდენ თქმასა შეუდეს.

110. ვით დუენება წყლისა განტეხილისა
მურქოსისაგან ძნელ, ვგრეთ ვანდრეკილსა
გონებისაგან პყრობა ენისა, რაჟამს
ოცნებათაგან შემღურებული მრავალთა
დაუდგარბომულად ვარდებოლეს მათ შინა.

108. რომელმან შეიუარა დაუღუება, მან შეიკრძალა პბრძო (გვ. 174).

109. სიტყუა ერთი თქუა პეტრე და ტირიდა მწარედ (გვ. 173). შფრ.: მათუ 26,75.

110. დუიხელ არს და ძნელ დუენება წყლისა ოცნებათაგან საყრობისა და სიგებლისა
და უძნელეს ამისა არს დუმილი ენისა თუხებერ მარჯუებასა.

107,5 მიღვენს მიღვენ BCDU; სიდათს სიდაჲ B, სიდაჲ DU, სათაჲ E; მოვიდენ
B. 108,2 მკვლარ მხედ C. 110,2 ვანდრეკილსა CU. 110,5 მათი მის B.

111. ფუტყარს ვითარ ექაშლი იოტებს, ხოლო ტრედს განსლევნის საყნოსელთ არ-სიყვეთ; ვგრეთ დუშლსა განსლევნის კაცთა თანა ყოფა მარადის, მონაზონს, გვრძალე, დაჟედ სენკად უღანბოს მარტოებთ!

XII

ბაშვილისათვის პარის მსახედე

*112. ტუველი ძალი, აბ, ეშმაკისა არს, უფლითურთ განჩრუელს ჩაბ სიუფარულს წესსა, უცხო ჰყოფს ღმრთისა იესოსგან და სარისს, ვინაა ფუტოთუ სატუფაროათთ მოსწრაფე იჟმენ სრულიად. ვრიდე და ივლტოდე!

*113. ცეცხლსა რეინა შობს და განცხრომა-ტუველისა, სიუფარულსა განჩრუენელსა მას ბოროტსა, ცრუ-ფიცებისა მიმღებსა მას, რომელ არს უარს-ყოფა მართლისა მის მსაყელის. ამას ვრიდე, ნუ ჰფუტე, კაცო, ყოვლად.

*114. ცრუ-ფიცთა კაცთა და ტუველის მშენსნელთა ნუცა თუ ყოვლად მცირედ დეაზღებში წარუედ, ილციე, გესურის თუ ზუთობა. ესე უმყობეს, რათგან გმობიდ სულსა ზესთა წმიდისა ილი განინინების.

111. რომელს ეხილავს გფო სიტყვების უღლსა ჩვენსა იესუ ქრისტესი და უწინის სულსა ცეცხლის მს ზეცის, იგი ვითარცა ფუტყარ ექაშლისა გან, ესრეთ ფლტან კაცთაგან, რაჟედ ვითარცა მას იოტებს ექაშლი, ვგრეთვე ამისსა სიქესა წინა-აღდეგების აღრევა ვიცო (გვ. 174).

112. ნაშინი რეინისა და კების არს ცეცხლი და მრავალ-შებენულებისა და ვანც-რომისა ტუველი არს. ტუველი არს განჩრუენელი სიუფარულისა და შობელი ცრუ-ფიცისა, რომლისა არს ღმრთისა უარსყოფა.

111,2 სენისელა სიყვე A, სენისელაი სიყვე (სიმარალე B) BCGKU. 111,3 უღანბო B. 112,2 სიუფარულს წესსა] რაჟედ სიუფარულს A, სიუფარულს ვე BCG, ბაბუ სიუფარულს ვე U (რამანებელი აკრიბებენ). 112,3 იესოსგან და] იესოსგან ACE; სარისს] სარისს AE; 112,4 სატუფაროათთ] და ტუფაროათთ BC; 112,5 ივლტოდე BCU. 113,1 ცეცხლსა] ვგრეტხლს DU; ტუველისა ABDEU; 113,2 მიმღებსა AU; 113,4 მსაყელს] მსაყელს A. 114,2 ვესურის] ვესურის ABDEU, ვესურის C. 114,4 გმობიდ] გმობიდ C.

115. კაცი ვიხილენ მოხარულნი ტუველისა, ზედა ვანცხრომით შვითებელნი სიცილსა და დამიცრდა, ზენათ მოსრულნი ვითარ პირუტყუებრეფს ესრეთ საქმესა თანა შეეთესნეს და იგი სცეაღეს აზრდილად?

116. წესსა კეთილსა გლოვისასა განჩრუენიან ტუველისანი შემსკულელნი ბოროტად, მოუუესსა ურწუმენ მახესა, შევიყრობენ ტუბლ-ამათა მით სიტყუთა მათუენებნი და ამით თანა ფიცისა წარმშქმასნენნი.

117. შინი უფლისა რომელმანცა მოიგო, იგი ტუველისა უცხო ექმნა სრულიად, რამეთუ აქუს მას თეს შორის სწილდის მსაყულად თესად, თუდა-უხევიად და მართლად. ამად განწმდების, მონაზონი, მხედველი.

118. რაგამს ეშმაკთა წარსრულად იხილიან კრებულსა თანა მონაზონნი მარტონი, მაშინ ვტუველ ზაკით და აცოუნებედ. ნუ შეწუხებ შეტუველსა, განიყოთხე, რათა მათთანა ყოფა დაეჯრონ მას.

115. ვიხილენ რომელნიც კაცი, ვითარცა: იხარებდეს ტუველსა ზედა და ვანცხრომით და ცედა-შებენულებითა ნიუბებდეს სიცილსა

116. და წესსა მგლოვარეთისა განჩრუენელს (გვ. 176).

117. რომელმან შინი უფლისა მოიგო, იგი უცხო აქმნა ტუველისგან, რაგამს აქუნ თესი შორის თესს მსაყულად თუდა-უხევიად, რომელ არს სწილდის (გვ. 177).

118. რაგამს იხილიან ეშმაკთა ვითი ვანუ მათგანი, ვითარცა ნებაჲ წარსლად მარტო შეკრებულსა მათგან, რომელნი სიყვე იუწინ სიცილსა და მარტობით, მაშინ ვტუველ მას უაკით და აცოუნებედ რათა გულს-სიტყუათ... (გვ. 176).

115,1 კაცი] ცანი A, ძმანი F; 115,2 სიცილსა] ტუველისა D; 116,2 ტუველის-გან E; 116,4 მათუენებნი] ვითუენებენ B. 117,1 მოიგო რომელმანცა CDEU. 117,2 ნიუბედ] უკლად CU; 117,4 მსაყულად თესად D, მსაყულად თესის E. 118,2 აცოუნებენ] CDEU; 118,4 განიყოთხე CU; 118,5 რათა] რათა A.

- *119. ხუთნი არიან ტყველისა საქმენი; შიში სასჯელთა ანუ შიშის თვნიერ, საზრდელისათჳს ანუ გვერდებისა, სიკოლისათჳს, ვანცხრობისა ყრმებრისა. მოღუწეთაგან შორს არიან ესენი.
120. ყრმაგან მცირემან არა იცის ტყველი, ეგრეთვე სულმან შორს მყოფმან ბოროტთაგან, ვინათგან ერთისა მარტველ ჰხედავს იგი და ბინდას სცვალებს ბრწყინვალეზად ნათლისად დაუესებელთა ღღეთა თანა მარადღე.
121. დაამის რაა ღენომან კაცის გული, თვნიერ მისსა თქეს რაამჲე სამართალი; კვალად რომელთა აქუნდის ღმობიერება და ცრემლნი ღირსნი გულისაგან წმიდისა, არა იციან ამაო ტყველი მათ.

XIII

მორწინებისს

- *122. მოწყინება არს ნეთთ-მკლველ მონაზონისა, ოჯალსარულად ეს არ განეშორების წესსა კეთლსა, ბნელ-სუფს, უღებ და დაქსნილ; ყოველთა თანა იშუტეს ყოფად მარადის. იმას ეშმაგი სასრე ახლავს სიცილით.

* 120. ერმაგან მკლველს არა იცის ტყველი, არც სულმან განშორებულმან ბოროტებისაგან.

121. დაამის რაა ღენომან გული კაცისა, თვნიერ ნებისა მისისა თქეს სამართალი და, რომელნი აღიწინენ ღმობიერებითა ცრემლთათა, არა იციან ტყველი (გვ. 178).

119,4—5 ეს ტყუეზი გადამტულია (იციობება ჯერ მუხუთა, მერე—მუიობა). 120,5 ღღეთ თან ღღეა მარადის B; თან ღღე მარადის CU. 122,1 ნიოე-ABCDEU; 122,2 ესე არა D. 122,3 აწვეან B. 122,5 სასრე| ისრე BCDGKU.

123. სენაყი მარტოდ-მყოფისა იხილა რაა მოწყინებისა ეშმაგმან, განიციონა, მივიდა მისსა მახლობელად და დაჭდა, განუშორებლად დაემკვდრა მის თანა. ვანეწუვე წინა, მოღუწეო, კეთილად!

124. მოწყინება ჰბრძანებს მარადის მარტოდ-მყოფისა; არ განეშოროს პირველ ნეთთა რღუევისა, უყუთუთ არა განიფრთხოს მღვდარებით, და საქმე სცვალოს ხედვისა სიმარტველ მღვდართა მით თუალითა სულსადათა.

- *125. შეზავებათა ცვალება მოაწიოს მოწყინებისა ეშმაგმან გამოშტღელმან დასარწმუნებლად სოფლის მოქცევისად, რათა მკურნალსა უჩუენებდეს სენსა მას; მის შეაქციოს, სენაყსა განაშოროს.

126. სსუათა ენებათა თვისი წინა-განმწუობი ყოველთავე აქუს და იყრნებიანცა, ხოლო სიყუდილი ყოველით კერძ მოსწრაფის, მოწყინება არს და დაქსნა ახოვნისა ზენას სულისას სიმჰენსა გამოციდილსა.

123. სენაყი მარტოდ-მყოფისა იხილა ეშმაგმან მოწყინებისმან და განიციონა და მახლობელად მისად მივიდა და დაემკვდრა მის თანა.

124. ბარველ სიყუდილისა მისისა არა განეშოროს და პირველ სიღვალად მახლვისა მარადღე ჰბრძანებს (გვ. 180).

126. სსუანი ენებანი თითოეული წინა-აღმღებობით თვისთა სთონიებითა განჭარბებან, ხოლო მოწყინება ყოველს კერძო სიყუდილს არს მინაზონისა (გვ. 181).

125,3 მოქცევისად და DU. 125,4 უჩუენებდეს ABC. 126,2 იყრნებისა ACDGU. იყრნებისაგან BK. 126,3 სწრაფის E; კერძო მოსწრაფის BU.

127. ესე მოატყუებს გერგენსა მოლუწესა,
 უქუეთუ არა მიერჩდეს და ებრძოდეს,
 რამეთუ განსწუმდს ლოცვისა გონიერად
 თანა-შემწეელი ფსალმუნებასა ტყბილსა,
 საქმიოსა თანა-ხედვასა უგებელსა.

128.† ხოენებამან სულისამან გონება —
 მოწყინებითა მომკუდარი აღიღვინის
 და დატყინობან მან, მცონარმან და უღებმან,
 მისგან მოსრული კეთილი განაბნისი,
 სულ-მოკლებით რად მოწყინება ამოთბდის.

129. ფსალმუნებისა ესისა გამოჩნდებამან
 მოწყინებისა ვენებანი საძაგვინი,
 რათა მხედველი დაიღწიონ ამისგან
 და გარდმოაგონ მალლით დეკუთებითა.
 აღღვბ, მენდებოდი, მოლუწყო, განიფრთხე!

130. რეთა მათგანი ერთი ესე არს ვნება
 უმბიშესი და ძნელი და მოსაწყინო.
 არაით იძღვეს უფროას ვიდრე სიკუდილის
 ქსენებითა და საფლავისა ქურტებითა,
 ვინაიგან მიწა მიწადე მიმავალ არს.

127. არაჲ მოატყუებს ესეჲ გერგენსა, ვითარ მიწუნება მონაზონსა (გვ. 182).
 128. ხოენებამან სულისამან გონება მომკუდარი აღიღვინის, ხოლო მოწყინებამან
 და მცონარმანსა ლოცვადე სიმდიდრე განაბნისი (გვ. 181).

129. რეთამ ფსალმუნებს არა იქოს მიწუნება არა ჩანს და, იღეს აღვარდელი
 კარნი ლოცვისა, მამინ აღვეცხილებიან თუღნი (გვ. 181—182).

130. — ერთი არს ესეცა რეთა მათ უკუთრებისა გულის-სიტყუათგანი და
 უმბიშესი ვოველსა... (გვ. 181).

127,1 მოლუწყოთა B. 127,4 ფსალმუნება-ტყბილსა BU; 127,5 საქმისა... უნებ-
 ლივისა CU. 128,5 ამოთბდს ACDEU. 129,4 დაუქუეთითი] გარდმოგვებითა E.
 130,1 არს ესე CU; არს ვნება ესე B.

131. ვინცა მოიგოს გლოვა წარმავალსა
 სოფლისა ამის ბინდისა არჩილისა,
 იგი სულთისა მღვმოსა სამარადისა,
 წრფელსა მარტულსა ხედვასა მიეტრფობის
 და სძლევს ბორტესა ამის მოწყინებასა.

XIV

ნაპროგნენბისათეს

*132. ნუცა მიხედვ იმას ვნებასა დიდსა,
 ამას უცხოთა საშეებელსა მწარესა,
 უოფადნი ნახენ, აჲ, გემონი ბრწუნადნი,
 რომელ უოფადე თესი არ აქუნს კეთილი,
 ოფროასლა ამქოლბ ხელსა, კორცთა მშეებელთ.

133.† ნაეროგენება მოიპოვებს გემოთა,
 თუალთა ურუნებს საწოვადეთა ტყბილთა,
 ქამისა აწუვენ, განძლომისათეს მსურინ,
 მუცლის ქუეშეთი აღზრზენსა ივირინ,
 გემოს ხილვასა მისთვის ქმზადენ მარადის.

134.† მუცლის სიმძლერე აღაზრზენს სიძვასა და
 დაშრეტს ქამადთა სინჯელულე მარხეთითა;
 იგი ანიოებს გვენიისა ცეცხლსა,
 ხოლო მარხებისა სიკეთე აღიყვანებს
 სისუფველისა კარგსა ადგილსა ვრცელსა.

131. რომელმან მოიგოს კუწმარტი გლოვა, მას არა შეუხოს სული მოწყინების
 (გვ. 182).

132. ნაეროგენება მოიპოვებელი არს სწოვადეთა და წაიხი არს გემოთ-მოუფე-
 რებისა.

134. სიმძლერე ქამადთა მამა არს სიძვას, ხოლო მარხებისა მუცლისა წინამძღო-
 ლი არს სიწმილისა (გვ. 182).

131,3 მღვმოსა] მღვმოს ACD. 132,1 ნუცა CU. 132,2 მწარესა] წმინდისა B.
 133,1 გემოთა] ვნებათა B. 133,3 ქამისა] ქამადთა CU. 133,4 ქუეშეთი BCU, ქუე-
 შეთანი E. 134,1 და] უნდა BCU.

135. მონა მუცლისა ელნი აღმოსაწაულსა,
რათა სურვილი მისი აღმოვიდეს მით.
კვინებენ ამითა ვანძლომს მუცლისასა,
უფროსს უხარინ, ვიდრე სულთერისა
საზრდელისასა, რომელ არს მარხვა წმიდა.

136. ნაყოფანება, ცუდი დიდება, ვითარ
მათგან სცილდესა, მონაზონისა ვრჩიან:
ერთი ვანქსნასა კანონისასა აწუვენ,
ხოლო მეორე — სათნოებისა ჩვენასა,
რათა სასწელი ერთი მისცენ ორთავე.

*137. მოღუეფისასა კანონისა დაცნასა
ვინცა აწუედეს, ესე ვანიგროსს მან:
უცუეთუ ღირსთა საზომისად მყოფობდეს,
ისმინოს მისი, ხოლო უცუეთუ უღებთ
დასისა იუსს, კანონი ეყარას თესი.

138. ვინცა მუცელსა მოეშობითა სდევნიდეს,
არცა პურისა მიცემითა პირველად,
იგი ევაგარეს მიემთხვოს მძოვარსა,
ვინათგან წინაჲს კარგთა ვანწესებულ არს
მოწყუედა ხოლო, მერმელა — კმელთა ჳამა.

135. მონა მუცლისა ელნი, თუ რომლითა სანიავითა აღმოსაწაულს.

136. მრავალგზის ემტერებენ ედ-დიდება ნაყოფანებასა და, ვითარცა სცი-
ლდესა მონასა ზედა, ისრეთ ირჩილიან უხადრესს მონაზონისა ზედა. ერთი იგი ვან-
ქსნასა კანონისასა აძულებენ, ხოლო მეორე ვანოცხლებსა სათნოებისა თვისისასა
მძლეობენ (გვ. 186).

137. რამეთუ [ევაგარე] იტყვის, ვითარმედ: რაგას მრავალთა სანიავეთა მიმართ
მსურლის სულსა ზუნესა, მანს შევიწროით იგი პურითაცა და წულთაცა (გვ. 187).

135,3 ვანძლომსა მუცლისას B. 136,3 აწუენ DE. 136,5 სასწელი [სსუფ] AD. 137,4 უცუეთ უღებთ თუ უღებთ ACDU, თუ უღებებთ BEG. 138,1—2
ტავებზე ვიღსმელა E. 138,3 მრავალსა მყოფობს E, მოძღურებებს ABCDEU.
138, 4 კარგთა კარგთა C.

139.* ვითარცა ყრმა მცირე ვერ ვანვალს ნაბიჭითა
ერთითა თაცსა კიბისასა სრულად,
ეგრეთ მოღუეფე სიფიცხით დამწუებელი —
მოღუეფებისა აღსავალსა წმიდასა,
თაცსა მას ზედა მარხვისასა კეთილსა.

140.* ნაყოფანისა გონება აღიესების
არა-წმიდითა ენებათა კერპებითა,
ხოლო მმარხველთა ოცნებათა წმიდა არს
და საქმე ყოველად სანეტარო ხედვითურთ.
ვინმე ვასწავებს მმარხველი ორმყოფთა.

141. თუალთა წყაროსა, ნათლის-ღებისა სწორსა,
ვანკმობს ესე ენება სულისა დიდი,
ხოლო მარხვისა ღმობა, წმიდა და ტბილი,
შეკმზადებს მისსა ვანწმედილსა ტურქელსა.
ესე შეიტყებ, მონაზონო, და ვაქუნდენ.

XV

სიწმიდისათვის

*142. სიწმიდე — ხატი დიდთა მათ გონებათა,
ისწვე და შენ იმას შეესაყუთრე;
წმიდითა თანა სულთა ზე აღიყვანებს,
მარქუნით დაკვამს აქა წმინლისა გორკითაგან,
იტრფე სულისა თესი შენდა მარადის.

139. ვითარცა ყრმა მცირე ვერ ვალსა, ვითარმედ: ერთითა ნაბიჭითა აღ-
ვედ თაცსა კიბისასა (გვ. 187).

140. გონება მმარხველისა ილიკენ ერთხილად, ხოლო გონება ნაყოფანისა სუ-
ლსე არს კერპებითა არა-წმიდებითა (გვ. 188—189).

*141. სიმამლტვან მუცლისამან ვანკმობს წყაროსი თუალთი, ხოლო მოგმობ-
მან მუცლისამან ვამოადანის წყაროსი ცხემლთიან (გვ. 189).

139,2 სრულად ზენად B, ზედა CU. 140,4 სანეტარო ACU. 141,1 თუალთი
სულთა A. 141,5 შეიტყებ BCD.

143. ნაყოფანებასა არა-წმიდება შეუღეს, ზოლო მარხვასა — სიწმიდე აღმტრველი, იგი უპოროთი თესება წარუვალი, ქრისტეს ტამარი და საენაე სელსისა, ზესთა წმიდისა ცა-სახლი ვინებთი.

144. სრული საზღუარი სიწმიდისა ესე არს: გუამთა მათ ზედა სულიერ-უსულოთა სწორად მიხედვა ვინებითა ერთითა, აღმტრველობით, ზატისა სწორად ქურეტი. ამის გუასწავებს ღიღთა მამათა ქმები.

145. იხილა ვინმე სახე-კეთილი პირი და შემოქმედსა მადლო შესწირა მისთვის, რათგან მიწისა შექმნა ესევეთარად უძლო პელოენად მალად საყარელებით, და ტრფილება ვანდევნა ტრფილებით.

146. სიწმიდე სახლი სათნოებთა არის, არ შეირუფვის, მაგრა დაფუნებულ არს, ქართა ბოროტთა კუეთებისა დაუღამს, თეთ მოყრბაღულა მარხვის ზღუდეებითა და დაუკნევი პორტთა შედინერება.

148. [ნაყოფანების] ვნების ძლევასა ესე შეუწერი სიწმიდე შეუღეს... სიწმიდე თესება არს უპოროთი პუნჯებისა, სიწმიდე ბაძარი არს ქრისტეს სანონ და ცაა არს გულისა ქვეუბნისა ზედა (გვ. 194).

144. ესე არს კანონი და საზღუარი სრულითა მის სიწმიდისა, რათა არაჩაბთა შეუცულებლობის ვინება ვანყოფილებასა ზედა გუამთისა, არამედ გრთად ფოს სულითა გუამთა მამართ და უსულოთა, პაპუბუღუელთა და პირბუღუელთა (გვ. 197).

145. მთხარა ვინმე საქმე საყარელი და საზომი სრული სიწმიდისა და იტოლი, ვითარმედ იხილა ვინმე პირი უსულოთა შედინერა ურად და დიდად აღიდა დანხალბელი, დაუკრდა სიბრძნე იგი და ძალი შემოქმედისა, თუ ვითარად შეუწიერება უკმარეს მას თიხისა და არაჩასავანად, და ზილეთა იოგენ მისთა მოვიდა დიდდ სიფარტოდ ღმრთობისა... (გვ. 209). წმიდა იგი არს, რომელმან ტრფილებითა ტრფილებას ვანდევნა (გვ. 196—197).

• 146. სიწმიდე ზაირი სახლი არს ყოველივე სათნოებთა (გვ. 197).

143,3 თესებას | სიწმიდე BCDU; წარუვალი | აღმტრველი ACDGKU; იგი უპოროთი B. 143,4 და საენაე სელსის | საენაე სელიერი B, ცოსხლი ვინებითა E. 143,5 ვინებითა | ვინებით B; ცოსახლი ვინებითა | და საენაე სელსისა E. 144,5 ვან-წავებს B; 145,3 ესე ვითარი BCU. 146, 2 დაფუნებულ არს | დაფუნებულთა AD, დაფუნებული CK, დაფუნებულა U. 146,3 კუეთება B; 146,4 მარხვისა ზღუდე-ბითა BE.

147. წმიდა იგი არს, რომელმანცა ღლითი-ღღე თესნი ვინების დაფარული იძინა და მსავესი მისი წამალი შეუღმხადა, არ მისცა წამი ადგოლისა საყოფნოდ და ესრეთ იქმნა უვნებელ ღირსი იგი.

148. ოცნებთა შინა ძილისათა არ-აღმტრვა საზომსა ცხა-სუფოს უვნებელსა სრულიად, ვინამთგან ქმნილი ზედებითა და საქებითა მათ ვნებათავან და ახველოზებრივი საქმე უქირავს საწეტარო შართალთა.

149. ვითარ ცისყარი ნათლისაგან წინა ველს, ეგრეთ მარხვა ჩანს სიწმიდისა პირველად. მერმე აღმოვალს მზე იგი სიმართლისა და ვინანათლებს ვინებისა წმიდისა და ბნელსა ნისლსა მოხუეულსა წარსდევნის.

150. საწყალობელ არს, რომელცა დაბნელდეს, უფროასღა—სხვსა მომატუებელი მისი, ვინამა ორთავე სიმამისა აღება ზურგეთა ქნებავს და მიღება, სადა ჩანს ბნელი წყუღილი, მოხრებული ღრმა და უჩინო.

147. წმიდა იგი არს, რომელი ძლევასა შინა არცა ვითისა შეტრევას ვინებისა და აღმტრვას შეტრევებდას (გვ. 197).

148. სიწმიდა სიზომი სიწმიდისა— ზედებითისა აღმტრვა თესნიერ ოცნებათასა (გვ. 197).

• 149. მარველად ცისყარი ადელის და მარმე ნათელი მოვიდის და მამონდა ვამო-ბრწყინდების მზე (გვ. 199).

150. საწყალობელ არს, რომელი დაეცეს ზოლო უსაწყალობელს არს, რომელ-მან შეტრვასცა მოატრვს დევნება, არამედ ორთავე დაეცემისა და ველს-თქმისა სიმამე მან ატარბის (გვ. 200).

147,2 იძინა AB; 148,4 მათ | მით C. 148,5 სანსტორი AB; სანსტორი D; და მარ-თალა C, მართალი BU.

- *151. სხუასა არას ზედ, ვითარ ამის უხარის
 ეშმავსა — მტერსა სულისასა მარადის,
 ხოლო სიწმიდე ანგელოსთა საშუებო,
 მომძღველი მადლსა ზესთა გონებათისა,
 გაქუნდინ შენ თანა! გიძღვევის, იხარებდ.

XVI

შეცხლის-მოცუარბინსათეს

- *152. ვეცხლის გამურელი, უმეტრფო და უნდომი,
 ერთსა შეეკრვის, აღვალს მუნ და იყოფვის
 ცისათ ზედა მდგომ, რიცხუსა რჩეულს კეთილსა,
 ზატად დამსახო ერთებრიად თავისათ,
 ლოცვათა და შეწუ ზრწყნებად ყოველთათეს.

- *153. ვეცხლის-მოცუარე სენიღსსა დასტრგუნეს,
 უფროსს პატრეს-სცემს სარწმუნოებასა მის,
 ვითარ ეამისა მომლოდ მარხავს რასმე
 და არა უწყის, ვითარ რომელი-იგი
 ცისა მფრინველთა გამოზრდის, იღუწის მსიცა.

154. კაცო, ნუ იტყვ გლახეთათეს ნდომას;
 გასოვსცა, ორთა დანგთა სასუფვეელი
 ვით მოივლეს ცითა, რომელი-იგი
 სიმრავლესაგან საგმართისა ყოვლიდევ
 არ იპოვების, იგი სხუა არს სოფელი.

154. ნუ იტყვ, თუ გლახეთათეს შეეკრებ, რამეთუ ორთა დანგთა სასუფვეელი
 ცითა მოივლეს (გვ. 223).

151,1 სხუას არას ზედა BE. 152,1 გამურელი უნდომი BCU. 153,2 სარწმუნო-
 ბის A, სარწმუნოების BCDEU; 153,3 ვითა C; მომლოდნე CU. 153,5 ფრინ-
 ვისა CU.

155. ვინცა მძღვე ექმნა ვნებასა ამის ღიღას,
 იგი წუხილსა განერა მარადისსა
 და ლოცვა წმიდა გონებითა წმიდითა
 ერთსა მიაჩთვა, მარტრესა, სამებითსა.
 ესე შეიტრფე, მონაზონო, და სცხოვრდე.

156. დასაბამი არს ამისი მოწყალება,
 ვითარცა მისთვის შეეკრების მეონები,
 ხოლო აღსასრულ — სიძულელი გლახეთა.
 და ორთავე ამით ყოვლად კეთილი შუა
 არ იპოვნების. ეკრძალე გონებრად!

157. ვიდრემდის შეეკრებ, საფასეთა უქაღებნ
 და შეეკრინების, ჰელნი შეეკრვიან მით,
 არას იგონებნ თენიერ მოღებისა,
 არცა ლოცვასა წარდგომილი სხუას რას,
 რამეთუ სადა საუნჯე, მუნცა გულო.

- + 158. სულთი მდიდარი საფასითა გლახე არს,
 ხოლო მდიდარი სულთა დაგლახენეს,
 ვინაჲთგან ჰურელსა ნემსისასა აქლემი
 ვითარ ვერ განვალს, ეგრეთ — მდიდარი ზეცას.
 ამის გირევენეს წუხილი მდიდრისა მისა.

155. რომელი მძღვე ექმნა ამს ვნებას, მან ზრწყნაში მოიყვინა, ხოლო რომელი
 ამითგან შეეკრულ იფოს, ვერ იღეს ღიღის წილითა გულითა (გვ. 223—224).

156. დასაბამი ვეცხლის-მოცუარებისა არს გულს-სიტუი მოწყალებისა, ხოლო
 აღსასრული არს მისი — სიძულელი გლახეთა.

157. ვიდრემდის შეეკრებ, მოწყალებას უქაღებნ, ხოლო შეარა-აყრბის სა-
 ფასე, შეეკრვიან ჰელნი.

158. ვიდრე გლახენი საფასითა, რომელნი გამდიდრდეს სულთა [და ჰირციე-
 ლი იგი ჰირი დაეწყდა სიხარულითა მით (გვ. 224).

155,1 ვინცა B. 156,2 ვითარცა BCDEU. 156,4 ვერ — C.

159. წერილ სიტყვას კეთილსათეს თქმულს
სხუებრ გაიგონებს უღები მონაზონი;
„ექმნი ნუ სჭამო“ მიზეზ ვეცხლსა ჰკონებს.
არ ამაღ აწუვეს, რათამცა შევირბა,
არამედ — ლოცვად საქმიითად მარადისად.

*160. უცხოთ სიუფარულს განყრდალვა ჰმართებს დიდი,
რამეთუ თანად უსხენ ორნი ესენი;
ვეცხლის მონება ნაყროვნებას თანა;
ხოლო მოკუეთოს მის სიმაბლვე, სიუფარული
და ლოცვა წმიდა, აღყრობილი მარადის.

*161. კერბთა მონებად ესე დადევს წმიდათა,
ვინაიფიან სხუანი ამას ჰკიდენ ენებანი
და უფროას ხოლო იგი პოროტი შვეც,
სულსა ძალითა შემკაშველი სრულიად,
გარდმომღლებელი საყდრით ანგლოზებრით.

VXII

შპრობრბცისათეს

*162. უპოვარება ეს იქმნის სოფლისაგან,
ბირად კეთილად ზუნებთ დიდებებს,
ოკრისხველობა ისი მოქმედებს მარად,
აქა დაიწყებს სიუფარულსა და ზეცას,
რომელთა თანა ათეს-მწყობრებს, მუნ აღვიღს.

159. მონაზონი სქამათ მიუფარე უცხო არ მიუწინებისაგან, რამეთუ მარადღე
შტრბინ და ესენებნ სიტყვას მას ზიციქულისა, რომელი იტყვს, ვითარმედ:
„ექმი იგი ნუცა ჰმან, და კელნი ჩემნი მსახურებადეს მე და რომელი იუჯნეს ნებ თა-
ნა“ (გვ. 226).

159. ექმი ნუ ჰმანი CU. 159.5 მარადის CU. 160.2 რამეთუ რომელიად CU;
ორნი ითხნი CU. 160.5 აღყრობითი CU. 161.4 შემკაშველი შემკაშველი CU. 161.5
გარდმომღლებელი BE. 162.4 ზეცად BCU.

163. სიტყეს-გებისა შფოთთა ცილობისაგან,
წარმავლისა სოფლისა ზრუნვათაგან
იგ განერების, რომელმანცა საწუთო
ესე ამით მოიძულოს და აჭაბთ
უპოვარებით იგი ჰპოსო უკუღვი.

164. დიდ არს, რომელმან დაუტუნენს ღმრთისათეს •
მონაგვინი და, უპოვარებითა რაა
ჭორკითა არადელი სცეალოს უყუღავთა დასთად.
იგი მოივოს — დაუცხები ნათელი,
არსთა თუალი და წყარო, დამტკევი მათი.

165. არა მოკლდენ ზღუდას ღელვანი დიდნი,
არცა მონასა ვეცხლისასა — წუხილნი
ჩრისხებას თანა, სიძულილსა კაცობას;
ხოლო ამითან უპოვარება შორს არს,
ვინაიფიან ზეცას განამგზავრა ნეტარმან.

166. სარწმუნოება მტკიცე მოსპოლავს ამას
და სასოება სიუფარულსა თანა,
ხოლო ესენება სიუდილობა დაარღუევს
და ოთხნი ესე წარადგენენ ქრისტესსა
უპოვარებით ცხოვრებულსა კეთილად.

163. რომელმან შეურაცხ-ქვენს მონაგვინი, იგი განიოილ არს სიტყეს-გებისა და
ცილობისაგან და შფოთისა.

164. დიდ არს, რომელმან ღმრთისათეს დაუტუნენს მონაგვინი...

165. არა მოკლდენ ზღუდას ღელვანი, არცა ვეცხლის-მიუღერებას — ჩრისხე და მწე-
ხარება.

166. სარწმუნოებამ მტკიცემან მოსპოლენს ზრუნვანი და სენებამან სიუდილობა-
მან უპოვარებინს კორცოცა (გვ. 227).

163.4 მიძულოს U. 164.1 დეტუბის ABDE. 164.2 რაა—ABCDU; მონაგვინი
მოგინებანი BKU; 164.3 უყუღავთ B; 164.4 დაუცხები ABGKU; 164.5 და მიშველა
U; 165.2 წუხილი B. 165.3 ვინაიფიან; ვინაა D; ვინამგზავრა BCGKU, ვინამგ-
ზავრა D. 166.4 ქრისტის; იესო C; 166.5 ცხოვრებულნი CU.

167. უმეცრებით და პირეტყუებით გლახას
ორივე ესე დასჭირდეს უღონისა:
ესე საწუთრო დააკლდეს, არა ჭკონდეს
და საუკუნო შეიძინოს ვერაბა
ვინამთვან ცხოვრებს უღებად დაწინილობით.

168. იო ბისი შენ ვასმიეს მადლოვნება,
ამად რამეთუ არა უუფარდეს იგი,
არცა შეწუხნა, დაკლება ესამ მათი,
ვინამთვან კაცი არს ივენებს, რომელი
საღმართოდ ცხოვრებდეს საკმარათა ჭონებითა.

169. უბუვარისა ლოცვა წმიდა არს, ხოლო
ერთსა ყურძალის გონიერად სიბრძნითა:
მიმოსლესაგან არა იძლიოს იგი,
არცა კრებულსა შორის მიმოქცობდეს,
ვინამთვან ვეცხლი წარაპარავს ცნობასა.

170. სიუფარულსა ვეცხლსაგან ყოვლადე
უცხო არიან მორჩილებსა შინა
სანატრულსა მას მყოფნი მარადის, რათა
იგი მოიგონ, სიუფარული, რომელი
არს და მარადის იყოს უცუნისამდე.

167. რომელი უმეცრებით და პირეტყუებით გლახას იგის, მას
ორივე დასჭირდა, რამეთუ საწუთროც ესე წარწმიდა და საუკუნისა ვერ მივსიკვ.

168. არა იგი იბნის თან ვოლდევ კელიცა ვეცხლსა-მოუცრებისა, ამასვე
რავამს უოვლადე წარქვლა, შეუწუხებოდ იგი (გვ. 227).

169. ერთი იღვან არს უბუვარათესსა-საყრატა, რამეთუ მიმოსლესაგან იღვან
იძლიან, რომელი არა აქედნეს სიბრძელსა სკმარათა.

170. მორჩილებსა შინა მყოფნი ვეცხლსა-მოუცრებისაგან უცხო არიან (გვ. 226).

167,2 | საწუთრო CU; არა—C. 168,2 | რამეთუ რომელი E. 168,3 | დაკლება—ჩრ D.
169, 2 | ვერაბის B; სიბრძნითა ხელეთა E. 170,5 | უცუნისამდ AD.

171. ამად ბორბო არს ვეცხლისა იგი სენი,
რამეთუ სხუანი ვნებანი ზედა ჰყოდავენ:
შურნი, პარვანი, კაცის კლვანი და შფითნი;
ხოლო რომელნი საკმარათა წარაგებდეს
და იქმარებდეს კეთილად, კეთილვე არს.

XVIII

გულ-ფიცხელ-ობისათვის

*172. გული ფიცხელი ხ ილვად არა თავს-იღებს
ფუფის მიერვე სულითა ერთად მყოფთა,
ლოცვათა მომკლველ, არ-მომოხველ, უგუნურცა,
ფრიალ უმადლო, თავ-მოთენ, ამპარტეგან,
იფან, ნუ სდროებ, იფსწურვე ამას ვნებასა.

173. გულ-ფიცხელობა მკლველი არს ვინებისა,
სულისა თუვლითა აბრლილი შემოსრული,
ვნება ბორბოტი, მოუფუსისა ვანწარება,
საძლო რისხება, გულის-თქუმა მივებნა,
ამას ყურბილვე, მონაზონო მდაბლო!

174. გული ფიცხელი — წინამძღუარი ბრმად-მყოფი,
სხუთა ხედვითა მასწავები უნათლო,
იგი მკურნალი, თუთ სნეული დაწეულელი,
სხუთა მრისხავი რისხვისათვის და თვისა
არა-მრიდები ვნებასა გესლსა ამას.

171. ძირი არს ვოვლათა ბორბოტი ვეცხლსა-მოუცრებისა და ესრეთ ვწოდების,
რამეთუ სიძელი და მარამონი, და კაცის კლვანი, და შფითნი, და მტარობანი,
და ქრისსუენებისა, და უფალიობანი და შურნი მან წმენი (გვ. 228).

*172. გულ-ფიცხელობა სიძელი არს ვინებისა და მიწველი არს სულსა...

174. გულ-ფიცხელი და იღვანელი... წინამძღუარი არს ბრმა: თუ ვერ მივსიკვ
და სხუთთა ხედვითა მასწავები სიმრთელისთვის წაღებუბითა იღვან და თუთ
დაწეულელად თავის თვის მომკლველს სენის კურნებისა იღვან და მივსიკვლისა
მას არა დაიფებენ; ვნებათა შემოქმედნი და მივსიკვლად მიწველი მიწველი, სიწველი
ზედა ბორბოტისა ვინებისა... (გვ. 226).

171,2 | ვნებანიც დაყოფენ D; ზედა | A. 171,4 | რომელი ABDEU. 172,1 | გუ-
ლი ფიცხელი | გულ ფი BDE; თავს-იღებს—ხოლო B. 173,4 | საძლო | სიძელი
ABCDEU. 174,2 | ხედვითა B. 174,4 | რისხვისა თვისი თვისი AD. 174,5 | ვნებასა B.

- *175. მონაზონო, შენ სიმდაბლე შეიფურავ,
სიმშვედ, მარხვა, სიწრფოება უმაჰო,
სიყუარული და მოწყალეა მაღალი.
ამითა სძლიე სიფიცხესა წარმდებსა
და შედი მერმე ეზოსა ერთისასა.
176. ^{აღიქვია} უღმობელობა აძლიერებს მუცელსა,
ხოლო დატკნობს სულისა ზნესა კარგას;
უღმობელობა თუალთა წყაროს განკჳმობს,
ხოლო მოყუისსა ვნებასა აძლიერებს.
გული ფიცხელი, დაწყნარდი, იღმე ესე!
- *177. გულ-ფიცხელი [და] უღმობელი რაა შეკრბენ
ერთად, ორნივე სულსა შორის წარმდებსა
ვნებასა შობენ, სიყუდილსა სულისასა,
ვინაათგან შფოთი უწყსო შეგმობხუვეს
ამპარტავანთა. იგი კრებული ცუდი!

178. გული ფიცხელი, უღმობელი ირემებს
წარმეაღისა სოფლისა სიძულილსა,
სიბრძნის-მეტყუელემ სიყუდილსათეს ზოლო;
ვითარ უყუდეი მარადს იყოფებან.
თუალი სულსა ზე გატუნდინ, მონაზონო!

178. გლივასე ჰქვია ექვნი ესე მარა დელიფლი და სიწრალისა სიწრე მუცე-
ლი, განწლიერებელი უღმობელობის მიერ (გვ. 231).

178. გულ-ფიცხელი და უღმობელი... სიყუდილსათეს სიბრძნის-მეტყუელემ
და, ვითარცა უყუდეი, მარადს იყოფებან (გვ. 230—231).

175,2 უმაჰოება AD. 175,5 ერთისას] ზეცასას CDE. 176,2—3 ტაებები
B-ში ვადასულია. 176,2 სულისა ზნესა] სულის ზნესა BE; ზნესა] ზენას AD. 176,5
იღმე] დამე CL. 177,1 გული ფიცხელი ABCDEGKU; რაა შეკრბენ] შეკრბენ C.
178,3 -მეტყუელეს B. -მეტყუელეს C.

179. საკმესა ზედა ბოროტსა განრისხნების,
ხოლო თესაგან არა პრცხუნის, მასვე იქმს;
სიტყუთა აღსტუენმ და საკმითა უარ-ჰყოფენ
უღმობელი და დაქსნილი, გულ-ფიცხელი,
მედგარი მონა, მზაყუარი. ნაყროვანი.

- *180. ამსა ერთე, მონაზონო, ნუ სდროებ,
ვინაათგან სახე შენი ანგელსებრი
არ-ქუეუანიო არს, ზეცასა არს, მის ზრახვას.
იგი შეიტყებ, იჯავსა ერთსა ხელე
ერთებრივითა თუალთა უღამოათა.

- *181. გული ფიცხელი სათო მოეაღს, გაიგონე,
რომელთა გუართათ აღმოსცენდა უღმობი!
ესე ვნებული, ბოროტი მოგზაური
მრავალიათგან არს, არ ოდენ ერთსა კიდეას.
ამად დუმილი შეიტყებ, შეიფურავ.

XIX

ძ ი ლ ი ს ა

- *182. ჭილი — ყოველთა საცნობელთა უქმობა,
იტან, დახედენ! ოთხთა საქმეთაგან არს:
ლოცვა განსლვენის ეშმაკთა-მიერსა მას;
ესი ბუნებით არის, კამალთაგანცა;
ხადმე ოღესმე მარხვაცა არს მიზეზი.

179. თესა სიტყუთაგან არა პრცხუნენ უმაჰოება; ბოროტსა რაა იქმს, ველის-
კმა-ყოფენ და მასვე შინა არს; პართა ეყოლისა ქმნასა აღიქვამენ და საკმით ბოროტსა
იქმს (გვ. 230).

179,2 პრცხუნენ ADU; 179,3 საკმით უარ-ჰყოფენ ACDEU. 180,4 იჯავთა
ACDEU. 181,2 უღმობელი AD. 181,3 ბოროტი ვნებელი U. 182,4 ბუნებითა არს
A; ის ბუნებითა DE.

*183. ძილი მრჩობლ-ორთა კეშირთა შეზავება
და მათგან ქმნილთა ცხოველთა სხეულისა
გრძნობითთა გუართა საცნობელთა უქმობა,
გონიერად შენ გაიგონე, ესე არს,
მაგრა მიზეზი — სხუა. ისწავე, თუ ესურის.

*184. ბუნებითა შენ შორის, მოღუაწყო,
ნუ დაიმძიმებ ოდესმე მოსაღისათეს,
რამეთუ აღამს პირველად დააძინა
შემოქმედისა მტკიცემან ბრძანებმან
და ესრეთ უქმნა თანა-შემწე შობისა.

*185. მაგრა უზომო ძილი ჩუეულებისა
და განსუენების ფრიაღისაგან არს;
და ვითარ სულს გონებასა უბუნებებს,
ეგრეთ სხეულსა მოშლის მყოფობისაგან
და ოთხეულსა დაარღუევს უსაეკვოდ.

186. ლოცვასა რაეამს წარღვეთ, მაშინ ეშმაკნი
ფქნარებასა და ძილსა მოგველენდიან,
რათა ხედვასა დააცილონ გონებასა,
დაწყმიდონ იგი საზომი უუნებელი.
განჰმენდი, მხედველო, ნუ გკონის, იღკებდი!

186. შეიღით რაა ლოცვად, [ეშმაკნი] დავუნებან ძილთა... სხუანი კედელსა შე-
უგრძნობდიან, ვითარცა მოქმედრებელთა, და მათგანგზს ფქნარებასა უზომოდ
მოგველენდიან (გვ. 235—236).

183,3 ვერაია] გელთა C; 183,4 განიგონ DE; 184,1 ბუნებით არს BCU.
185,4 ეგრეთ] გარეთ C; შობისაგან მოშლის E. 186,1 ეშმაკნი მშინ BCU. 186,5
მხედველო] მხელი და B.

187. ვინცა დაიდვას გულსა — ლოცვასა შინა
ვითარცა ღმრთისა წინაშე მღვთმარე არს —,
იგი ძილსაცა ბუნებითსა მძლე უქმნის
და სხუთ ყოველთა, რომელთაცა აწუევდეს
კაცობრივისა მყოფლად ბუნებისა.

*188. მორჩილი მტკიცე, ლოცვითა შემწირველი
ძილსაცა შინა მასვე იგონებენ, რომელ
მღვთმარე აქუნდეს ზრუნვანი დღისასანი,
და მხედვენ მასვე უღუღვასა, უღვღვასა,
საუცუნოვასა ერთსა გზასა მტკიცესა.

*189. ძილი ენება არს სულსა მიფარული,
რამეთუ: რაეამს არა ჰგონებენ, ვამონდის
და ლოცვა მისი მოშალის; თუ უღებად
უქმნო დაძვდის-და წარღვომილი ხედვასა
მისსა რომელი, მოგვო მოღუაწებით.

*190. მრავალთა თანა ლოცვა მღვთმარებასა
მიამაღლებს კაცსა მოღუაწესა სიფრთხილით,
ხოლო ძნელად ურნს შემსუქულგა გონებასა,
ენამათგან ხელეა უღაბნის მყოფთა მშუენის
და სიმარტოით მარადის ცხოვრებულთა.

187. რომელმან დაიდვას გონებასა თვისსა სიმარტოით გულსათა და ესრეთ ხედ-
ვიდეს, ვითარმედ უმარტოდ წინაშე ღმრთისა მღვთმარე არს, რაეამს ილოცოდეს...
არა ევნებოდის მას ერთსაცა ამთ პირველ თქმულთაგანსა (გვ. 236).

187,1 ვინცა BG. 187,2 ვითარცა BG. 187,3 უქმნის BCDGK, უქმნა E. 187,4
აწუევდეს C. 188,5 საუცუნოვასა BCU. 190,4 მშუენის] უქმნა B; მყოფთა] მოღუაწეთა C.
190,5 სიმარტოითთა A, სიმარტოით E, სიმარტოითთა D.

*191. ჰგონებ თუ ძილს განსუენებად, ჰოა კაცო,
 შვირე იყუმიე სიმტყიკედ ბუნებისად,
 და გამოსახე შენ შორის სამარე და
 აღრე განიფრობობ, რამეთუ თანა-შლებად
 შიში კაცთა აქუს სიყუდილთა მარადის.

XX

მ ლ კ ძ ა რ ი მ ბ ა ი

*192. შინაზონა მის რომელსაცა ძილისად
 ღმრთისა ხედვითა ეძლიოს, გამოცილილ არს,
 ოცხილავს ღირსთა ბუნებით ნათელი და
 ძნობს ვალობასა, აღმუყანებელსა ზეცად,
 ამას ეტრფობის, იღვკებებს და ნთოლებებს.

193. ძილი ფრიადი გონებას აფიცებებს,
 ხოლო ღკძილი განსწმედს და განანათლებს;
 ესევე სღვენის სიძვის ენებასა მას,
 დიდსა ბოროტსა, წარმწყმედელსა სულისას,
 ქორცთა ბნელისა შყერებულსა მწერესა.

*194. ათთა გირუენებ მღვდარების გამოთა
 უსავსისთა რიცხესა კეთილქმნათა,
 ვინაიფგან ესე შეუღღს მოღუეწებისა
 გზსა კეთილსა, მარჯუენსა მტერთა წყობად,
 და მდაბალსა მას საზომსა, უმარტყნოსა.

+198. თუელმან მღვდარებმან განწმიდა ვინება, ხოლო სიმარჯულმან ძილისმან გან-
 ფიცს ველს და დასწულს სულს. შინაზონი მღვდარე მტერი არს სიძვისს, ხოლო ში-
 ძილი შეუობარი არს მისს... ძილი ფრიადი შინაზონეული არს დღაწუეებისა, ხოლო
 მღვდარებთა განსწმედს ვინებას (გვ. 239—240).

191,1 ძილსა] ძილსა E. ზეცა[ზედაჲ C, ზენად U. 194,3 მიღუეწეს D, მიღუ-
 ეწესთა B.

195. გულ-ფიცხელობას შემსრავს, სიზმართაცა,
 მოჰკლის ცრემლითა და გულსა ამდაბლებს ზომით,
 გულის-სიტყუათა სცავს, მოადნობს ჰამადთა,
 სტანჯავს ეშმაკთა, ენას უღკერებს და
 სღვენის ოცნებას, იპყრობს გულის-სიტყუათა.

*196. სულისა ძალთა ძილი შეაფაროლებს
 და მღვდარება განსწმედს და განახლებს;
 გონება ჰხედავს მღვდარესა უენებოდ,
 ხოლო მძინარე შეიერებს ოცნებათა,
 რაგამს განზრახვა წაროტოს ძღუელმან.

*197. მღვდარესა მას რაცა ეხლნინა დღეს,
 იგინი ძილსა შინა სწრაფით ერუენისს,
 რათა აოცნოს მომავალთა ცნობა და
 ამპარტეან ყოს მდაბალი შინაზონი,
 პრიდოს ეშმაკსა, ვარდმოთხეულსა მალთო.

*198. რისხვა და შური მღვდარესა ებრძვიან,
 ამასვე თანა ვეცხლის ნაშობი ივი;
 ხოლო მძინარსა ოცნება მათი განღვეს
 და გულის-სიტყუა სიძვისა შეაბილწებს,
 ვინაიფგან ცხადლ ესე უფროსს აღინღვებს.

195. მღვდარება შემსრავს არს გულ-ფიცხელობას და განათიფფლებს არს სიზ-
 მართაცა; მოჰკლეო არს ტორილსა და დამამღებელი არს გულისა; მკეკლი არს
 გულის-სიტყუათა და მოაფრობელი არს ჰამადთა, მტანჯელი ეშმაკთა, აღვი ენას
 და შოტებელი ოცნებათა. შინაზონი მღვდარე შინაზონი არს გულის-სიტყუათა და
 აღვილ შეუქლის მუდროეუბასა შინა ღმრთისა, ზედაჲ და შეეყრობლ მადთა (გვ.
 240).

196,1 შეაფაროლებს] შეაფაროლებს D, შეაფაროლებს CU. 196,3 უენებლს A,
 ენებლ DU, უენებლად C. 196,4 ხოლო] და AB. 196,5 ძღუელმან] სწუელმან
 BU. 197,3 ცნობა და] მძინარეობა BE. 197,5 მალთო] ზეუთი B. 198,4 შეაბილ-
 წებს] შეიყენებს E.

*199. ჩუველებს არს ყოვლისავე, რაჟა არს:
ამად ბუნებად ბრძენთა დაწესეს აწ,
ამას უწოდა ასოდ სიტყუამან ღმერთიმან,
ვინათგან ესრეთ განგლება ძმელ-არს შისა
და მოყუეთაჲ, ვითარ ასოასა ჩუენგან.

*200. ძილსა თუ იქუმვე, მცირედ ესე, ჰოა ბრძენო,
რათა გონებას არა ვენის ყულადვე,
ვინათგან ღმერთისა, ბუნებასა მიმღებას,
განაკლებდეს ნაყის შინა მოშიშნი,
ბუნებათია, უცნებო და მცირედო.

*201. ვაკარი ვეცხლსა ემოურებებს და მტერი
იგი ბოროტი სულისა ძილსა ჰყუარობს,
რათა მოღუაწე დაბრკოლოს ამითა
და ღრმას მოკცვეს ზუაობისასა აშთოს,
ოცნებითა რაჲ აღაშფოთოს მრავლათა.

XXI

მოშიშებისათვის არს

*202. მოღუაწეო, შენ ამას ვეროდ კრძალვით
ოფროასდა, რათა სული იძიო მისთვის
შინსა რომელი ბმას გასწავებდეს და
იგავთა ერთსა ბუნებათისა მებრ
შენ წარგაუღუნდეს, ეტრფე კეთილად ამას.

*203. მოშიშებისა საქმენი ექუს არიან,
ხოლო მათგანნი რომელნიმე კეთილსა,
გონიერსა მას გზასა არა ვარდაღუნ
და რომელნიმე ხატად სიმართლისადვე
დასხმვიან და ესე შენ გულს-სჰმა ყავ.

204. მოშიშება არს ჩუველება ყრუმბრეო,
ურწმუნოება, მზუაობრობა დასნილი,
განგებას შის ზნასა ვერ შეწოთმა,
ენება ამო, განკროთმა ანაზღადითი.
ამას მძლე ექმენ, განსღევენ ესე შენგან.

*205. ღამის მოშიშსა ეცინოდის ეშმაი,
ვინათგან მხედდეს ყოვლად ვერ-მიხებას;
უყუეთო არ ზენათ მსაქელმან მიუშვას
გამოსაცდელად სიმართლისა მისისად,
უმეტრებასა ჰყარდების უგონების.

*206. ამას მძლე ექმენ, ნუ გკონის აღვილთა მათ
მისულად მარადის; სადაცა გეშიროდის,
ღამის სიბნელე ღლისად შერაცხე ნათლად,
ხოლო ღლისასა ეწყუებოდე ლოცვითა
და ესრეთ შედი მოღუაწებისა გზასა.

*207. აჩრდილთა რათმე საქმეთსა გონება,
ანუ ყოფადთა მოსალოცვითა შინში
ანუ ვნებათა უცამოთათუს ძრწოლა
მღედრებრეითა არს გულთა და უმცნოთა,
არ-სასოებით ღმრთისა მხედთა მარადის.

204. მოშიშება ჩუველება არს ყრუმბრეო სულსა შინა ცუდად მზუაობარსა,
მოშიშება მღრტყა არს სარწმუნოებისაგან მოლოცვითა მიტლიდებელიათა (გვ.
244).

199,2 აწ] იგი CU. 200,5 ბუნებითა E. 201,1 ემოურებებს B. 201,2 ძილსა] ძილსა B. 201,4 ამითის CGU. 201,5 მრავალი C. 202,2 რათა] რამეთუ C. 202-ე სტროფის 3—5-ე ტავების ბილიკიდების აკროტიქი დახმინებულია C-ში: დ. შიგ, ამა.

203. საქმენი] სხენი BCU. 203,4 სიმართლისადვე D. სიმართლისადვე BEG. 205,5 იგავების ADU, იგავების C. 205,2 გეწოთვეს E. 206,3 ღლისა ABCDEU; 206,4 ღლისად B. 207,2 მოსალოცველთა CDU.

*208. არცა სიბნელე, არც უღებო ადგილი, არცა კვერები, არცა შიათა სიმაღლე განაძლიერებს ემშკათს ჩუნე ზედა მანქანების სიბოროტის ღონეთა, მაგრა — სულსა უღებება დაჰსნილი.

*209. მოშიშვებას ნუ ჰგონებ მას წმიდას, რომელსა დავით ღმერთის მიუბერობს საძღუნოდ; იგი წმიდა არს, ტანჯვითა მოკრძალი და ანუ ზედისა სიუფარულით კრებული, უნაყლელი და სრული, წმიდა, მართალი.

*210. ესე ცთომილი უარსო და უმყოფო, მოღუწეთათჳს საკრძალი და სარილო, შიში ყრმებრივი შენგან განაგდე, მგნეო, მოღუწებისა შესრულო სტალიონად; ესრეთ სჳამილი ამეროსიას ტყბილსა.

*211. არცა ყოველი უშიშო და უკრძალი მოღუწებისა გზასა წმიდასა სტყებისს, ვითარ მრავალი საფლავების მჰკურეველნი ანუ ადგილთა უღებნითა მავალნი აღმოსავცებლად სიშაღისა მათისად.

XXII

ცულად-მზუაობრობის

*212. ცულად ზალაოი უნივთოსა შენ, დიღებთა მას აჩრდილსა ცულსა, დამდაბლი, გემის	მზუაობრობასა ზუნასა ბოროტს, უმყოფროსა, ჰოა ამოსა	ჰპოვებ, ვითარ ბრძნოს, შეიცრებ.
--	---	---

208,2 არცა შიათა სიმაღლე; არცა უღებო ადგილი E. 209,5 სრული; სულა AE. 210,2 სარილი D. 210,3 განაგდე; განაძლიერებს BE. 210,4 მოღუწებისა შესრულო; მოღუწებისა შეადილო C. 210,5 ტყბილად BE. 211,3 მრავალი; მრავალი CU.; მკურეველი; მკურეველი BGRU, მკურეველი C. 211,5 აღმოსავცებლად C. აღმოსავცებლად U; შიათა AD. 212,2 ზუნას ბოროტს BD; 212,3 უმყოფროსა B. 212,4 ამოსა შეიცრებ; ამოს შეიცრებ BE. 212,5 ვნებებს AD.

213. მზუაობრობასა და ამპარტავნებას რომელნიმე სხუად და ერთადცა იტყვან, ვითარ ყრმასა და მამაკაცსა ვანყოფით ჰასაკებრივსა სხუებრობისაგან სხუსა, რომლისათჳსცა ერთიან თანად ესე.

214. რეად სახელ-სდებენ ვნებათა თავთა იმათ: ნაყროვნებასა, სიძვასა, ვეცხლის ფრდასა, მოწყინებასა, რისხვასა და წუხილსა, ცულ-ზუაობასა და ამპარტავნებასა, და ღმრთის-მეტყუელი შედ ჰყოფს ორის მვერეთ.

215. ამპარტავნებით მოღუწე ორსა ივნებს: ჳორცთა დაშრობს და სსეიღელთა ევლტის; ძვრსა უზრახავს, მოყუასა განიკითხავს; პირსა აქებს და ჩურჩნით ბოროტსა იტყვს; სდაგებს კეთილთა, ზენეშთა აქებს დიდად.

218—214. რომელნიმე იტყვან, ვითარმედ: ცულად-მზუაობრობა და ამპარტავნება ვანყოფილი არას ურთიერთობს, ამისთვის რეად სახელ-სდებენ თავთა შიათ ვნებათა, რამეთუ ჰიჯვალად ვნებად იტყვან ნაყროვნებასა და მორავდ — სიძვას, მგნეოდ — ვეცხლის-მოყოფებისა, მუთხედ — რისხვას, მუხუთოდ — მოწყინებას, მგეჰსედ — მუხუხრებას, მუჰედ — ცულად-მზუაობრობასა და მორავდ — ამპარტავნებას. ხოლო ღმრთის-მეტყუელი გრაგირა დასხვანი მრავალი ცულად შედ იტყვან ვნებათა შიათ, რამეთუ ცულად-მზუაობრობასა და ამპარტავნობას ერთად იტყვან (გვ. 248).

215. ცულად-მზუაობრობის მოღუწე ორეკრავდ ივნებს, რამეთუ ჳორცთა თჳსთა სტარჯავს და სსეიღელი არს აქვს.

213,2 და ერთადცა; ხოლო ერთად BE. 213,4 ჰასაკებრივსა; სხუებრობას C. 213,5 ვითარ CU. 214,1 რეად; სხუად D. 214,2 ფრდასა D; ვეცხლს ფრდასა U. 214,5 მორავდ CU. 215,2 სსეიღელს ACEU, სსეიღელ D. 215,5 ზენეშთა; ზენეშთა A.

216. პირსა მაქებსა ეშმაკს მოკიქულად
იტყან ღირსნი წმიდანი იგი კაცნი,
ცულ-ზუაობისა წინამძღურად, მსწაველად
და სიმდაბლისა წმიდისა მოტებულად.
ამს გერძალე, მხელო, გონებითა აწ.

217. შეგობრისაგან ძვრის-ზრახვა თუ გესმას,
სიუფარულსა ჩუენება ისწრაფე შენ,
რათა ენითა განმწველო სიმდაბლითა
და უღელს ქუეშე მოგუყანნეს თქუენ ტბილსა
სიუფარულსა წმიდისსა მარადის.

218. ცულ-მზუაობარი წესითა და გუამითა
მონაზონისა ჰყოფს ქცევსა ერთბამად
და გონებითა ერის კაცთა უტრფევის,
ვინათგან სახე მონაზონისა მდაბალ
და მსოფლიოთა არ ესრეთა ყოვლადეც.

*219.-სათნობათა განცხადება კეთილ არს,
უყუეთუ არა ზუაობდეს გონებითა,
რამეთუ ქუეშე ჰკვირსა ბრწყინვალისა
სინთლისა ფარეა საეწეველ არს ყოვლითორთ
და კაცთა თუალსა მირიდებაცა კეთილ.

216. კუი მაქებელი პირს მოკიქულ არს ეშმაკსა და წინამძღური ამპარტყე-
ნების, უწინაყოფელი ღმობიერებისა და წარმწვედელი კეთილისა და მადღობი
გზისა (გვ. 230).

*217. ჩაემს ვესმას, ვითარმედ შეგობარის შენმან ძვრს გზრახვა, შენ მაინ აძუ-
ნე სიუფარული მის ზედა (გვ. 231).

218. ცულ-მზუაობარი წესითა და გუამითა მონაზონისა თანა იქცევიან, ხილი
გონებითა და სკნითა ერისგანთა თანა იყოს (გვ. 233).

216,1 პირს მაქებარს AD. 217,1 შეგობარისგან E. 217,3 ენითა შენითა AD;
217,4 ტბილსა-AD; 217,5 სიუფარულსა წმიდისა C. 218,2 ერთბამად თანად ACU;
218,3 უტრფივის B; 218,5 სოფლისა ABCDEU. 219,5 მირიდებასა ADE; მირიდება
კეთილ C.

*220. დიდება ღმრთისა მიცემული ამდაბლებს,
ხილო რომელი უღმრთოდ ამდაბლებულ არს,
ამპარტყანსა გესლსა წარმოსთხვეს იგი,
მოყუესთა ზედა წარბის ამღები მადლად
და სიმადღეთათ დაყუთებული ქუეყნად.

*221. ეითარ უცხო არს ბნელისაგან ნათელი,
ეგრეთ კეთილთა სათნობათ სიყუთე
ცულ-ზუაობისა კიდევან არს ყოვლადეც,
ხოლო სიმდაბლე ცადმდე იღუყუენებს შენ,
ჰოა მოღუაწყო. აღტელ ამს კ ი ბ ე ს ა!

XXIII

გმობისამეშს არს

*222. გმობისა გესლი ზულსა ურწყეამს მახესა,
მაგრა ეშმაკი არს მპოენელი ამისი,
ოჯფალსა ვითარ თუთ ჰკადრა გამოცდა და
ბუნებით კაცად სრულებით ჰკონა მარტოლ
იესო ღმერთი, არსთ მბადი საყკრველად.

223. ბოროტი რტო არს ძირისა ბოროტისა,
გმობისა ესე გულს-სიტყუა მოსრული,
ზუაობისაგან შობილი უძვრესად
სხუათა ენებათა და უსაბავლესი,
ფრიად ბოროტი, სასლსარებოდ ძნელი.

222. ბოროტისა ძირისა ბოროტი რტოა ველსს... მისი [ამპარტყენების-ა. დ.]
წმიდის არს გამოუტყველდი იგი გმობისა ბოროტი... უძვრეს არს ყოველთა ენებათა...

223.1 [ქუეშე] ქუეშე A. 222,5 მხედი შენდი A. მდაბი C. 223,1 რტი] მო-
როტ ADFGK.

224. მრავალთა მიზეზ სასო-წარყუეთის ექმნა, რამეთუ ფაშა ლოცვისას მოუღლის და უსისხლოდა მსხუერპლის შეწირვასა, და მოაგონებნ უჯეროთა საქმეთა და ღირწად ქცეად აწუვენ უხადარუებოთ.

*225. ამის გამო ვცნობთ, ვითარმედ: სული არა მომგონებულ არს ესევეთართა ამით გულის-სიტყუათა, უგმართა ნამეტრათა, არამედ — მტერი, ზუავი, ამპარტავანი, რომელი ზეით ქუეყანად დაეკეთა.

*226. ვინცა მიუგე „წარვედ ჩემგან, სატანა!“ ვინაძათან მცნება დაგიღვა მაცხოვარმან; რომელსა საქმით ჰყოფდა, შენ გასწავებდა, რათა სიმკნით სღვე და არა შეიბოო მისთ მზაყარათაგან სიერავგათა ცუდთა.

227. მრავალთა თანა დაბერდა ესე სენი, ვერ აღუარეს მოძღუართა გამოცდილთა, არცა სანჯგნოდ დაღვეს და ვანაქქეს. ამისთვის ვენება სასო-წარყუეთისა მათ გულისა ვენებად მოიღეს და დაბრკოლდეს.

224. ეს ხელწი და უცხოვრი მრავალ-გზის წმიდისა ეამს-წირვისა ეამსა მოვეკდის და ეამსა მას წმიდათა საიდუმლოთა ზარბუხისასა გუბრძან გზობად უფლსა და შესწირავისა მის წმიდისა (გვ. 266).

227. [გულის-სიტყუა ესე] მრავალთა თანა დაბერდაცა (გვ. 267).

224,4 მოიგონებნ A; 224,5 აწუვენ AU, აწუვენ C, აწუვენ D. 225,5 [დაეკეთა] CU. 227,3 და ვანაქქეს] განქქეს უნლო AD, განაბარვეს K. 227,5 მიიღეს A.

*228. მრავალ-გზის წრფელთა აწუენებნ ვონებოთა, რათამცა ამით ამფთოებდა ეშმაკი. ამისთვის ვიტყუთ შურისგანცა მათისა, არ ოღენ დაესდებთ ზუაობისაგან ამას. კარგად კვრბადე, მონაზონო მუნეო, შენ.

229. რომელი ამის თენიერ სიმდაბლისა ჰბრძოდეს, ეგონის ძლევა მისი სხეთა რაბთ, შგაგეს არს ელვისა პელითა შემპერობელსა, ვინაძათან ესე წამის-ყოფით წარმეღელი დასთავეს გულსა და მუის უჩინო იქმნის.

230. ყოველი ბრძოლა დაღვის და დაყოფენის და ფამი მისიკის მნებაესა ბრძოლისასა, ხოლო არ ესრეთ ესე, არამედ მუისვე უჩინო იქმნის და მუისვე თქმასა თანა მიგუეფარვის-ყე და კუალად გამოინდების.

231. მოღუაწეს ვისმე ღიად ხანს ბრძოლა ესე ვენება. არ ვანეშორა, ვიდრემდის სულიერსა მოძღუარსა ქითხა ცრემლით და აღუარა. ხოლო მან ჩაქუა რაბ ჩემ ზედა იუვენ ევე, ვანთავისუფლდა მექსა შინა ვენებისგან.

229. რომელსა თენიერ პირველ თქმელსა ამის სიტყვისა ენების ბრძოლად გზობის ეშმაკისა, შგაგეს არს ველსა, რომელსა ენების ელლისა თვისთა შეპერობა ელვისა რამეთუ ვითარ შეიკრის ანუ ვითარ წინ-აღუღვეს და სიტყუა უღვის მას, რომელი-იგი შეესა შინა წარვლის გულსა შინა ეთარცა ქარო და უმალეს წამსა თუალისასა დასთავეს სიტყუასა მას და უჩინო იქმნების.

230. ყოველივე ბრძოლანი დაღვეხიან და ებრძვან და დაიფიენებენ და ეამსა მისიკუნენ, რომელსა ენების მათი ბრძოლა, ხოლო ესე არა ესრეთ არს, არამედ ჩინებასა თანა უჩინო იქმნის და თქმესა თანა სიტყვისა მიგუეფარვის (გვ. 266).

228,1 აწუენ AD, აწუვენ E; აწუენებნ ვანებათა U. 228,3 შურისგანცა A. 228,4 არა ოღენ D. 229,2 ძლევა] ბრძოლა C; რაბთ] შო BDEGU. 229,3 შგაგეს არს] შგაგეს BCU. 230,3 ესე—E. 230,4 მუის თქმასავე B; და მუისვე თქმასა თანა] და თქმასავე თანა D, და თქმასავე თანა მუისსა E; უჩინო იქმნების და თქმასავე თანა A. 230,5 მიგუეფარვისვე ACELU, დავეფარვისვე BD. 231,1 ვენება] ბრძოლა D; 231,4 ეგუო BCDGU, ეგო A. 231,5 შეესა [კონიექტ.] მუისსა ABD, მუისსა CEGKU; ენებისგან ABGKU.

სიმშვენიისათვის, სიწმინდისა და უსამართლობისა

*232. სრული მდებლობის, ოცდროსად შით მალღ არან.
 იგ ს ამართლი, ე ქ ა, ზუიობს მისდერს.
 მშელს ა მტერთას აწ, ბრძენ ო, ვინება აწყო,
 შვლთათს სამართ იხუა მ რიცხუსა შენ მტრე-
 დიდი ხისმა ჰყოფ ხამ-მზის ა სამებისა.

233. ეითარ მზეს უძღვის ვანიდაის წითელი,
 ეგრეთ სიმშვედე — ყოველსა სიმდაბლესა,
 რამეთუ: აშველ და მდაბალ გულთა ვარ-ო.
 ესრეთ სიმშვედე დააწესა პირველად,
 მგრამე მალალი შეუდგინა სიმდაბლე.

234. მშედი ყოველითურთ მოუყუსისათვის ილოცვის,
 დალთუ იგი რისხვიდს-ვე, მაშინცა.
 ვისმე მიხედვს მსჯერი ზენათა მალალი,
 ვარნა მშელსა და მდაბალს, მძრწოლარესა
 სიტყუთა ზედა გარდმოვლენილთა სწავლით.

235. მოითმემს მშედი განსაცდელთა მადლობით,
 არ შვირყუვის მოსლესთან მათისა,
 მოითმინებისა კლდე არს, მტყუც, მგაგარი,
 შეუძმსრველი ქართთან მომავალითა,
 მუდღერო და წრფელი, მართალი, უხაველი.

230. წინა უძღვის მზეს ნათელი განმარტისა. და ყოველსვე სიმდაბლესა წინა უძღ-
 ლის სიმშვედის საინიგნო. ნათესავსა შათლისა მის კუმარტისა ვისმინო, რამელი
 ესრეთ განსწესებს მათ, რამელი იტყვის: აწწეთო ზემან, რამელი მშელს ვარ ო
 მდაბალ გულთო (მდრ: მათ: 11,29).

231. სიმშვედე ეც არს, რათა იფეს მოუცეთა ვეცხვების და შვირყუ-გაოფების
 შენ ყოველთა სტლითა მისთვის ილოცვად განწმინდულითა გულითა.
 *235. სიმშვედე კლდე არს მდებარე ა მდინარის მხარეს ა გულისწარბისა,
 რომელი ვიჯლითვე მის მგარ მომავალია ელუთა შეუძმსრავს და თუა ვიჯლითვე
 არა შეიკრავს (გვ: 271).

232.1. ა64] ხა6 D. 232,2. აგ (კონიკტ.) ან: ABCDEFGXU; ზუიობს] ეობს. ან
 მისდრე D. 232.4. შეიკვე] შეიკვე A; 232,5. სამების] სამების A. სიწმინდო სტროფის
 ანოტირაცი დაბანანებითა იყოთბას ACU ხელნაწერებში. 234.1. ილოცვის ABDEGU;
 235.1. განსაცდელი C. 235,3. მგაგარი, მტყუც E. 235.4. შეუძმსრველი] შეუძმსრველი და B;
 235.1. სიმშვედითან B.

236. მშელთა ასწავებს უფალი გზათა მისთა,
 მოატყუებს იგი ყოველთა შენდობასა;
 მოარბოლებსა შემწე არს წინასი,
 გულის-წყარობისა აღერ, რისხვისა მარღე,
 ქრისტეს მსგავსება, საჭურველი ენებათა.

237. გულთა წრფელი მოყუნა არს მადლისა,
 ხილო გულარბილი — მოყუნა წარწყმედისა,
 უმანყოება — მარბივი სიმშვედისა,
 სახე უმტყუნო, ვინება უხაველი,
 მხიარულება გულისა მართლისა.

238. უმანყოება სრწამს ყოველივე, სიმშვედით
 მოითმემს იგი სატყუარსა ყოველსა;
 არ შემშლითნების, განწმინდების არავე.
 მოყუნისა მიმართ ტბილ არს და სახიერცა,
 მდაბალ და მალღ საშუალსა ზედა მყოფ.

239. წრფელთა იხილეს პირი ღმრთისთო, — გუესმა,
 რადეა იგი არს პირი, იგულისწმე.
 ხილო უმანყო ირწმუნებს მომავალსა
 და მშედი ითმენს განცეხასა ზენასა,
 გამოსაცდელად მართლისად მომავალსა.

236. რამელი იტყვილ არს, ეითარმე: ასწავლის უფალმან მშელთა გზათ მის-
 ლს. მოატყუებულ არს ყოველთა შენდობისა... სიმშვედე შეწე არს მოარბოლებსა...
 აღერ არს გულის-წყარობისა. დამსრული მარბივისა... და მსგავსება არს ქრისტესსა...
 და საჭურველი ენებათა მითარ.

*237. სილი წრფელი მოყუნა არს სიმდაბლესა, ხილო გულარბილი მოყუნა
 არს ანარტყუნებისა (გვ: 272).

238. უმანყოება ბუნება არს სტლისა წმინდა, რამელი-იგი ესრეთ არს, ეითარ და-
 სვირდილ არს. და ყოველთა მმართ იფეს სახიერ, ტბილ და უწმინდელ (გვ: 273).

239. ეითარცა სიყვარული ყოვლების დამართისა, ეგრეთვე სიწმინდობა... წეროლ
 არს ეითარმე: ხილო უფალმან სიწმინდობას სტლისა და მისკენს მათ ზედა პირითა
 თქითო (გვ: 274).

236.2. შეწე არს] ესრეთ არს ABCDEFGXU; 236.4. აღერის რისხვის ABU.
 237.1. გულით] სტლისა ABDEU. 237.5. მარბილი] იტრტყუელი B. უხაველი CU.
 238.1. სიმშვედით] BCU. 238.3. შეუძმსრველის B.

240. ადამს ეხილა შიშვლოება არ ოდეს.
ამად წრფელ იყო, შემოსილი მაღლითა,
ხოლო აღბდა რაჲ, განწარცვა სიმშველ.
მამინ ჰრცხუნოდა, იმალოდა ღმრთისაგან
და ბნელსა ამას შეესქესა ცხოვრებას.

241. ბუნებითი არს სიმშვედ, სიწრფოება,
უმანყოება სულისა სარწმუნოისა,
კეთილად გზანი შემეყენელნი ერთობრსა
ზუნასა გუარსა, საღგურსა ვინებითა,
მეშველნი მუნ ამეროსისა ტბილსა.

XXV

სიმდაბლნისათეს

*242. სიმდაბლე აღბობს ბუნებასა მავარსა,
ისი ზედვასა ლოცვითა ვანახლებს;
შით ესე მშველსა იმას შეუღებინე აწ
და უმანოსა სულსა, წრფელსა, მართალსა,
ამით, მხედველო, ათვის-თვისებდ მარადის.

243. სიმდაბლნისათეს სიტყეს ჩენსა საძნელო,
ვინათგან ამას საქმითი აქუს არსება
და სიტყეთ ოდენ მიუმთხვევლად მსგავსება
მას გამოსახავს; თავლის სიტყეო რომელსა
არა ეხილის და სიტყეთ აცხადებდეს.

+ 240. არა რაჲ არს მსგავსი სიწრფოებისა ამითაცა ვიდრემის აქნედი იგი ადამს,
არა იხილა შიშვლოება სულისა თვისისა, არცა უშუაგება ჰორცითა თვისთა (გვ. 274).

+ 241. კეთილ არს ბუნებითიცა იგი სიწრფოება და სინატრელ (იქვე).

243. რომელსა ენების სიტყეო გამოცხადებდა უმეცარითა და საცნურ-ყოფათა...
სიმდაბლნისა უიღოდ წმლისა განცხადებულად... მსგავს არს კაცსა, რომელსა ენა-
ბის სიტყეთ და ეფათო ჩუენებად სიტყეობა თავლისა შიდა, რომელთა ვიღოდ არა
ეხილის გემო თავლისა...

240,2 მიხედვით ადამ ABD. 240,5 შეესქესა| შეესქესა BD; 241,2 შემეყენელნი|
შემეყენებლნი D. 241,4 ვერისი| ველსა C. 241,5 შემეყენელნი| შემეყენელნი B. შე-
შველნი CU; ტბილად B. 242,1 აღბობს| აღბობს AD. 243,3 ოდენ-ოდენ C.

244. მამათა ერთგან შეკრებულთა იძიეს
სანატრელისა სიმდაბლისა ბუნება
და ექუსთაგან თქუეს სახე ესევითარი,
რომელი აქა გესმს, ჰოდა განმწონო,
მოღუაწებნისა მავლო ვზსა ზედა:

245. სიმდაბლე არსო ქუეღის საქმეთ არ-კსოენა,
ქუალად თავისა უცოფელეს გონება,
ხოლო თვისსა უძღურებისა ცნობა
და შეერლომევე განრისხებულსა მის
და ცნობა ღმრთისა მაღლითის წყალობისა.

246. მეექუესე ესე თქუეს სანატრელთა შათევე:
სიმდაბლე არსო ნების უარს-ყოფა
შემსურვილთა სულითა მოგებელი,
რომელთა ამით ყოფილად ვერ თქუეს სრულებით.
ვინათგან ზესთა ამით ყოველთაგან არს.

*247. ნიჭი არს ესე გამოუთქმველი დიდი,
ზესთა ნათელთა მამისაგან მოსრული,
ოდენ შათ მიერ საცნაური, რომელთა
მოივებს იგი კონებითა წმიდითა
და ჰყოფდენ მაღლით, სიმშველით, სიწრფოებით.

244. შეკრებეს [მამათა, — ლ.] სულეგის მას სასწავროსა... და გამოიხება იქ-
ნა დიდი ცნობა, თუ რაჲ არს ბუნება სიმდაბლისა მის სანატრელისა (გვ. 278).

245. სიმდაბლე არს დაეწეება ქუალს საქმეთ ოსთა კრძალითა... სიმდაბლე
არს, რათა კაცსა შეკრებვის თაჲ თვისი იღუენასქუელს და უცოფილეს ვიღოდისა...
სიმდაბლე არს ცნობა კეთილად უძღურებისა თვისისა... სიმდაბლე ესე არს, რათა
კაცსა უსწრობდეს შეკრებულად მოუფისა ვანსა განრისხებისა... სიმდაბლე არს
ცნობა მაღლისა და წყალობისა ღმრთისა.

246. სიმდაბლე არს ცნობა შემსურვილი სულისა და ნების თვისისა უარს-ყოფა
(გვ. 279).

224,1 მამათი| სამთა D, სამთა E. 245,5 მაღლითისა წყალობის B. 246,2 სუ-
ლითა| გელითა B. 246,4 ვერ თქუეს ვიღოდ CU. 247,5 მოივებს D.

*248. მდაბალსა უტმვე სამი ესე; მოიგოს შეურაცხება, შეიწყნაროს გინება და მოაქედინოს გულისწყრომა ყოვლითურთ, ხოლო მესამედ ჰქონდეს უეჭროება საქმეთა თესთა, არ შეწყნარება მისი.

* 249. სინანულსა დამეშვარტისა ვლოვასა ახლად მოსრულსა სიმდაბლესა მალაღს განყოფილება ესე არს ურთიერთარს; რაოდენიც აქუს ფქვლსა, ცოშსა და პურსა; ეგრეთ ერთისაით მოვლენ და მუნვე მივლენ.

*250. სული მდაბალი შეიკრძაღეს ცნობასა, არ წარიპარეს ბავთა სიცრუეთა, არცა მახვსა ენისასა დაურწყამს, ტბილად საჩენსა, ნავლისა უმწარესსა, მოყუასსა მისსა, ერთსულსა მეგობარსა.

*251. ანგელისთანი ეშმაკად თუ აქცინა იშპარტეანმან, წინ-აღრჩევამან მათმან სიმდაბლედ სამე ალყენანს მუნვე ზე, სინანული ვის მოეგოს განწყველილი, ამას დაჰკვრი, მდაბალსა მონაზონო!

248. სინანულსა ჰეშვარტისა და ვლოვას განიჭებულსა ვლოვისაგანე ბიქსა და ვოლედ წმიდსა მას ახლად მოსრულთა სიმდაბლესა ევლიენ განყოფილება აქუს ურთიერთარს, ვითარ იგი არს ევლია და ცოშსა და პურს (გვ. 280—281).

248,2 გინება | გინება AB. 248,4 უეჭრობა ჰქონდეს E; 248,5 მისი | მათი CU, ვოლედ B. 249,2 ეგრეთ | ერთად BEU; ერთისად E. 250,1 სული | გული BCU. 251,2 აღრჩევამან წინ ABK, აღრჩევამან წმიდამან CU, აღრჩევამან მან D. 251,3 სამე | რამე AD.

*252. განკითხილი თავსა, ბრძენო, თუთ შენსა, არა მოუქსისას; ხატსა ნუ პირსა მხედავ, ნუ ხარ შეგობრის ვითარ მტერი მზავიარი, აქულად მიწა მიწულ, ამა, მისლვა ჩენილ არს, იმთვე ოთხისაით, თუ გწადს, სთხოვე შენდობა.

253. მოღუაწებმისა გონიერად მოქმედსა სულსა ძალსა თუთუელსა განკითხვა გამოძიებით უტმსა და გაგონებითვე, რათა მთავრობა გონიერთა მოქმედდეს და მორჩილება ცხოვლობით განეწყოს.

254. სათნოებათა სამნი მოხრებლნი ეშმაკმან განუშხანდა აწ მოღუაწესა კეთილსა; პირველად ბრძენან კეთილისა დაღწევად, მერმე — რათამცა საღმრთოდ არ იქმნა იგი, ხოლო მესამედ პნატრიდიან ვითამცა.

255. პირველისა მის მტერი არს მოსწრაფება და სიკუდილისა ქსენება მარადისი, ხოლო მეორისა — მორჩილება მალაღი, არად შეარცხვა ყოვლადვე თვისისა და მესამისა — თავსა ბრალთა მარად.

252. განკითხვა და ვლოის-ქმისიოფთა ახლ-მოსრულთა მონაზონებდ ესე არს, რათა სწობი თვის და საქმე თვის ჰეშვარტად ვლოის-ქმისონ (გვ. 296).

254. უოვლესივე საღმრთოს საქმესა ზედა ჩვენსა სამნი მოხრებლნი განეშხანდნან ჩვენ ეშმაკთა, რამეთუ პირველად ვეშხანდნან, რათა დავაღწეონ ჩვენ ვოლედ კეთილისა... მერმე იმწარადვიან, რათა საქმე იგი არს საღმრთოდ იქმნა... მერმე ერთედვე მოგვლენ ჩვენსა და ვრატრიდსა, რამეთუ საღმრთოდ ადვარტულე საქმე იგი.

255. და პირველისა მის მტერი არს მოსწრაფება და ქსენება სიკუდილისა; და მეორისა — მორჩილება და შედარება; ხოლო მესამისა — მარადის ბრალთა თვისთა.

252,1 შენსა თუთ ბრძენო B. 252,5 ვლს (კვლიად CE) ვოვლთა მიწად მისლვა (მისლვა E) BCEGK; მიწლვა ასე A; ასე—D. 253,3 და გეგონებითვე უტმს B. 255,4 არარად რაცხვა D. 255,5 და მესამისი | მესამისი მის B.

256. სამთავან ბრძოლა იქმნების, მოლუწყო. უღებებით რაა ანუ ამპარტყეებით, ანუ შურითა ეშმაკათაა განკლითა. მოსწრაფებითა იბრძოდე, მოლუწყო, აღდეგ და განმენდი, განიკითხე შენ თავი.

257. საზღვარი ეს განსრულებულია ცან შენ: წარტყუენელი გული და სიყვარული, სიმდაბლე დიდი, გონებისა ღმრთისა თან ყოფა მარადის და შემოსლვა ქრისტესი საგანუბით მის შორის და მკვდრებით.

258. მონაზონისა ცხოვრება ესრეთ იყოს ყოველსა ზედა სიტყუასა და საქმესა და აღძრვასა და ცნობასა თავისასა, რათა მარადის განიკითხეთ ეძიებდეს და დაფარულთა გულისათა ცხად-ყოფდეს..

259. ხუთნი საქმენი ღმრთისანი გულის-კმა ჰუენ: განგება მისი, პელოს-აღყრობა, დაცვა, წყალობით ყოფა და ნუგეშინის-ცემა, რათა კეთილად მძიები განიციდეთ, მოლუწყო, შენ წარფელითა გონებითა.

256. ამო სამთა სხეთა მერ იშვების უფროს უკლისა ნუნ შორის ბრძოლა ყოველსა საქმით: ან უღებებსაგან, ან ამპარტყეუბას ან შურისაგან მათის (გვ. 297).

257. ეს არს საზღვარი და რელი სელთა განსრულებულია: ღმრთის-მოშეებითა წარტყუენელი გული, განსრულებული სიყვარული, წარი სიმდაბლი, განსლვა გონებისა ღმრთისა მართი, შემოსლვა ქრისტესი სელს შინა... (გვ. 301).

258. ცხოვრება მონაზონისა გულის-ქმს-ყოფით იუენ აუჯანსაღე საქმესა ზედა და სიტყუასა და მოვიწებასა და აღძრვას.

259. სხუ არს განკებულება ღმრთისა, და სხუ არს კელის აღყრობა, და სხუ არს დაცვა მისი, და სხუ არს წყალობა მისი და სხუ არს ნუგეშინის-ცემა მის მერით.

256,4 იბრძოდე-შენ A. 257,2 წარტყუენელი U; 257,5 მკვიდრობით ACD, მკვიდრობით U. 258,5 და დაფარულია და ფარული DG. 259,2 ნუგეშინის-ცემა და ABCDEU.

260. პირველი იგი ყოველთა ქმნულთა ზედა არს, ხოლო მეორე — მორწმუნეთათეს ოდენ, კუალად შესაბამე-ქემპარიტო მორწმუნეთა და მეოთხე არს მოსწრაფელ მმონებულთა, ხოლო მეხუთე — მოყვარეთ, მეგობართა.

261. მრავალ-გზის ერთი წამალი განკურნებს და მეორე მოკლავს უფამოდ მიღებული, რამეთუ ვამი ყოვლისათეს ჩენილ არს. ამად მოსწრაფე განიკითხედეს თავსა და ესრეთ გზასა ვილოდეს საშეუფოს.

XXVII

დაუზღვინისა ქოცითა და სულთა

*262. დაუღებავ	ე	კორცითა თანი,	სულსაც
აღმართობს, თუ ჰპოვებ	ორთავე	მათ.	კეთილად,
ყოვლად	მართალი,	რჩეული	მოლუწყა,
უფროსლსა	ამას	ცნობად დაღათუ	ათეს.
და მისცე	გუარსა	თეს-თესი ზედა	სულითა.

263. დაუღებავ არს სრულიად დაწუნარება კორცითავე თანი საცნობელთა გრძობისა, ხოლო სულსა დაცვა გულის-სიტყუათა და გონებისა წარუპარველი ცნობა და მარადისი ზედა უსხეულთა.

260. და პირველი იგი — ყოველთა დაბადებულთა ზედა, და მეორე — ვიჯელთა მორწმუნეთათეს ოდენ, და შესაბამე-სარწმუნო და ქემპარიტავე მორწმუნეთა, და მეოთხე — მათ ზედა, რომელნი მოსწრაფებთა მონებენ მას, ხოლო მეხუთე მოყვარეთა ზედა მათა ვამონებენ.

*261. მრავალ-გზის ერთი წამალი განკურნებელი წამალი მორთისა მოკვიდრებულ იქმნის და მრავალ-გზის თუ იჯე წამალი მარჯებულ იქმნის ცაცისა, რათა ვამს თესს მათისა, და კუალად არა-ვამს თესს მიღებული მოკვიდრებულ გენის მძეგ (გვ. 303).

262. დაუღებავ კორცით არს წესითა და საცნობელთა დაწუნარება: ხოლო დაუღებავ სულსა არს გულის-სიტყუათა გულის-ქმს-ყოფითა და გონება წარუპარველი.

260,1 პირველი სელი U; 261,2 მერით ABEU; 261,4 ვამონებელი A; 261,5 ვიჯელ D; საშეუფოდ ABCD, საშეუფოს G, საშეუფოს U. 262. AE ნესტეში ძველი ვარსტყუა: „დაუღებავსა პირცითავე“. 262,4 დაღათუ | არამდე თუ A; ცნობად... თეს | ცნობად თუ ათევენს B, ცნობად თუ ითეს E, ცნობად თუ ათეს G. 262,5 თეს-თეს | თესი ACDU; სელი | სულ AE.

264. დიუღებისა დასამი ესე არს:
რათა ემათა და ამოხებათა კაცო
ეთიარ შამფოთია გონებისათ ევტროლდეს
და ვანცხოშას ამოსა, წარმდენსა,
რომელი დღეს არს და ხეაღე დაიღევის.

*265. დაქედ თესგან და სცვედ გულის-სიტყუათა,
ეყუეთუ ოდენ იყო ცვა, და ხელედედ,
ოდეს შემოღუნ წარმარეველი სიღისა
ძალთა კეთილთა, გონიერთა ხელეათა.
და განეგრძალე, ნუ სცემ მისლად აღეღისა.

*266. დაუღებელი განკითხავს დლითი-დღე
თავსა და ვანსჯის მისსა ზედა მოსრულთა,
რასა გარდაქდა, რაჲ იწადა, ინება,
კეთილი ექმნას, მასევე კუალად იწამებს,
ხოლო თუ არა, თესსა ცოშმს განმართებს.

*267. მისი საქმე არს პირველ უზრუნველობა
ყოელისათვე საქმისა, რაჲცა არის,
უჭერო იყოს და თენდა ყეროვანი;
ორთავე სწორად სიღებულა საქმედა არს
და კეთილად ცვა სახლსა გონებისა.

268. ვისცა ენების გონებისა წარდგინება
წინაშე ღმრთისა სწიმლითა მალლითა
და ამრავლებდეს ზრუნეთა სოფლისათა,
მსგავს არს შემკრეველსა ფერქთასა და მწებავსა
მალიად რბენად წინა-წარსწორბად სხვათა.

264. დასამი დიუღებისა ესე არს, რათა ევტროლდეს ემათა და ამოხებათა კაცო
ეთიარ შამფოთიუგელთა გონებისათა (გვ. 352).

265. რომელსა ენებისა გონებისა თვისსა წმიდწარდგინება წინაშე ეფელისა და
განმარავლებდეს ზრუნეთა, მსგავს არს ვისსა, რომელმან შეიკრის ფერქნი თვისნი
მგარად და ენებისა მალიად სობილად.

264.4 წარმდენსა წარმდენსა B. 265.1 დიუღე ABCDEU; გულის-სიტყუათა
ACGU; 265.4 ხელეთა A; ხელეთოთი BCU. 266.4 კუალად კუალად C; იწამებს
ინებას B; იწამებს CKU, იწამებდეს G. 267. BOGKU ხელწარმარეველი ამ სტრიქონს
ყლითა 2—5-ე ტაბეებში. 267.2 გულის-სიტყუათა A; 267.3 თენდა თუ უნა AD. 268.1
ტაბეში BOGKU ხელწარმარეველი არ არის. C-ში ეს სტრიქონი გამოტოვებულია (გვ. 97).
268.5 რბენად რბენად C.

269. სენაკით რაემს განხვლოდე, დიუცვე
სენაკსა შინა შეყრებელი ლოცვა აწ;
რამეთუ კარი ვანლო რაჲ, ივტროლდეს
და სარგებელი დიუღებისა შენგან
უჩინო იქმნას, არა თუ განეგრძალო.

270. ვითარ თმა მკიოვ შეამღურტვს მრთელსა თუელსა,
ეგრეთ წმიდისა გონებისა — ზრუნვანი,
თენიერ მღვდელით საზრდელისა სხეულთა
და საციოდ რაჲ შეუძლოს მოღუწებად
და ესრეთ ქდომად სენაკსა დიუღებდით.

271. აკრძალე ენისა ძმით შორის შუოფთა მშენის,
ხოლო სენაკსა შინა მქდომარესა მას
ოცნებათაგან გონებისათა განსლვა,
რამეთუ ოდენ ვინება აიძულებს
ხელედ და საქმედ, ხოლო ვრძნობა დაღუმდეს.

XXVIII

ლოცვისხმატეს და საგონებისა ამირილს ღმრთისხმატეს

*272. ღტოლივით სოფლისა	ამს მისდერ	კ	ერთობა	დ.
ოცხილავთა	თვს	გონების	ა	თეთ ქადაგ.
ცნობად	აქათად	ოცფრომს ჩემებს	იხოვო	ო.
ვითა	სულისა,	ნათელ	ი	ლოცვით სანდომ.
იოხდ	მარადის	ერთო	ბ	სოფლისათესვე.

269. ვინა სენაკით შენი განხვლისა დიუცვე რეიკად სენაკსა შინა შეყრებელი,
რამეთუ რაემს კარი ვანლოს, შეყრებელი იგი მფრთხეველი მწარედ ივტროლდეს
და სარგებელი დიუღებისა უჩინო იქმნეს.

270. თმა მკიოვ შეამღურტვს თუელსა და ზრუნე, მკიოვ განხვდენს დიუღებისა
(გვ. 365).

271. ეკრძალე ენისა შინა, გან-რამ-ხვედ სენაკით შენით, რამეთუ მწარედ
განძნობს მან შრომანი მკიოვნი (გვ. 371).

269.5 განეგრძალოს U. 270.2 ეს ტაბეი E-ში შეიძენ ტაბეს აფელისა. 270.4
საციოდ საციოდ AD. 271.4—5 ტაბეები ვიდავლავებულია E. 271.2 მას—BCU. 271.5
ხოლო—E. 272.1 ღტოლივით GU; მისდერ კ; რიღებ D; მისდერ U. 272.2 გონებისა
D; 272.3 ცნობა აქათად AD; აქათად C. 272.4 ვითარ D; ნათელ ნათელ და ADE.
272.5 ოიხ BE; მარადის A; ერთობ ქდომად დერე A, ერთობად დერე D; ერთობ
და სოფლისათეს BCGK. D-ში აკრძალე იუთხება დასაინჯებთ.

273. ლოცვა ბუნებით ღმერთის მივახლებს,
ხოლო ხედვითი დამტკიცების მრნავე
და საქმითა აქუს კი ბედს სათნოებანი,
დამტკებებსა და დაკლებს შუანი,
აღმყვანებულად შრომითა განსუენებით.

274. წინაშე ღმრთისა წარდგების იგი მოღუწე,
რომელსა-იგი ანრლილი დავითარუნოს
და საუღუდაო გონებითა მოეგოს
ლოცვა უბიწო, უბგერებელი კმითა,
ვინათგან ესრეთ ლოცვა სანატრელთა არს.

275. მონაზონო, აჲ ნუ სიბრძნის-მეტყუელებ შენ
ლოცვათა შინა, რამეთუ ყრბითა ჩჩკლთა
მარტუვითი მით სტყუთა ლტობითი
განრისხებული მამა დაატყებს მადლოთ,
შენცა ყრმა იქმენ, შევედ სასუფუველად.

276. მრავლის-მეტყუელთა გონება განიბნის,
ხოლო დემილით ლოცვამან შემოკრიბის;
ვინაცა თავსა სისრულედ მიწუენლო,
ნუ განიბნევი, არამედ ცოდვითათეს
ილოცვედ-ჲე პაველესებრ შენცა ამს.

* 273. ლოცვა ბუნებით შეერთება არს ღმრთისა და კაცის (გვ. 374).

274. ცუდით სდა წარდგომოდ ხარ წინაშე ხილულისა მრავლისა, არა საქმარ
დოს შენდა სხუა სახე დგომისა ლოცვისა შენისისა (გვ. 276).

275. ნუ სიბრძნის-მეტყუელებ ლოცვისა შინა, რამეთუ მრავალ-გნის ყრბითა
ჩკლთა მარტუვითა სიტყუთა მოწუელდ ევეს მათ ზედა მამა მათი ზეცათა.

276. მრავლის-მეტყუელებმან მრავალ-გნის გონება განიბნია, ხოლო მტკიცებულ
გრობისა სიტყვისა თქუამან შემოკრიბის იგი... დალოთ უცუელდ კიბე სათნოებითა
აღველონ, ცოდვითა შეწობისათჳსვე ილოცვედ, რამეთუ: გესმისა პაველს, დიდისა
მის მიტყუელს, რასა იტყვის ცოდვითათჳს... (იქვე).

273,2 ზედითა A; დამტკიცების ACD; 273,4. შრომითად AD, შრომითი CU.
274,2 -იგი-ესე B; 274,3 საუღუდაო|საუღუდაო E; გონებითი BU. 274,4 უბგერებელი|
უბგერებელი AD, უბგერებელი C, ურგებელი U; გნითა|კმითა ABCD. ყველთა
CU. 275,4 დაატყებს ABDE. 276,1 განიბნის U, განიბნევი E; 276,2 შემოკრიბის C;
276,3 მიწუენული C, მიწუენული U; 276,5 ილოცვედავ ABEGU, ილოცვედ CD.

*277. ველისის სდგე, წინაშე ღმრთისა ხარ შენ.
ნურას იგონებ უყეროსა, ნურარას,
ნუცა აღვილს-სცემ შემოსლვად ვენებას მას,
რომელიცა ზე მოგვილდეს ხედვისაგან
და ესრეთ სძლიე ეშმაკსა მზუაობარას.

*278. ლოცვა არს აღსლვა გონებით ღმრთისად, ბრძენო,
აღარ გარღმოსლვა ყოვლადე. თუ ოდესმე
საჭირი რაამე ჳორკითა იყოს ესეთი,
რომელ ოთხთაგან ირღუეოდეს ნახევი,
მცირედ დაყოფენ და მერმე მუნენ აღვედ.

279. საჩწმუნოება ფრთოვან-ჳყოფს ლოცვისა და
უშისოდ ზეცად ვერ ძალ-უც აღსლვად ამს.
ესე გუასწავეს მამათა სანატრელთა,
ვინაცა გერწმუნენს აღდგომა და სუფუვა,
მართალი მსჯავრი მსაჭულისგან ზენაძისა.

280. მრავალთა თანა ფსალმუნებმას ტბილსა
თანა-მდებელ აქუს განხნევა გონებისა
და მარტოებმას არა ესრეთ ერთად აქუს,
ხოლო მრავალთა შორისი გულს-მოდგინედ
და მარტოებით მყოფი მოწინებით არს.

* 279. საჩწმუნოებამან ლოცვა ფრთოვან ეყოს, რამეთუ თვნიერ მის ზეცად აღსლვად
ვერ ძალ-უც მას (გვ. 379).

280. სიმრავლესა თანა ფსალმუნებმას განხნევა აქუს გონებისა, ხოლო მარტოებო-
სა განხნევა გონებისა არა ესრეთ ერთად აქუს, ვინა ვულად მარტოებისა მიწუ-
ენდა ბრძენს და სიმრავლეს თანა გულს-მოდგინება შეუწავის (გვ. 380).

278,3 რაამე| იგოს D; ესრეთი U, ესრეთე C; 279,2 ზედისა A; 279,4 სუფუვა|
სასუფუველი AD, სსუფელი BCGU; 279,5 მრავლისაგან| სსუფუველისგან BG; ზე-
ნისი A; მრავლისაგან ზენას BCU; 280,4 გულს-მოდგინე CU.

*281. შენ თუ ლოცვად სდგე სხეთათვის და ისმინოს, ნუთუ აღზუენე, თხოვისათვის მოვეცეს, რამეთუ მათთვის ჰყო ესე შემოქმედმან, ენათგან ჰხედეს გულსა, მდაბლად ვლინებას და შემესრეილსა, მეოხად წარადგენილსა.

XIX

უცნაბლომბინათის მსი

*282. უენებო დიდ და, ესა, მალად და სრულ არს. ვინა აღღებვის ლოცვად წინსავე ჯორცთა, ნათლის ზენისა ოცფორსა მურისაჲ მისთვის, ეტრფების, იშუებს, ბრწყინების და განსებრებისე, ბუნებით ღმრთისა ახარებს მადლით ეხე.

283. სამყაროსა ჰგავს უენებულობა ცისა, რამეთუ: ვითარ მის ამკობენ ვარსკვლავნი, ვგრეთ ყოველი სათნოებანი მისნი განშუენებისა მიმკეფელნია საქმით მოგებულისა ხედვისა სიყვითთა.

284. სხუად არა ყოვლად ვაიგონების ესე, გარნა გულისა და გონებისა ზეცად, რომელ ბრძოლანი ყოვლადვე ეშმაკთანი არ შეერაცხნენ ვაგეტუნდენ სრულად და უენებელი მაგრად ღვდეს და იღწოდეს.

282—284. უენებო კიდევებთ სიტყვად სამყაროსა ამისთვის მადლისა რომელ არს უენებულობა ზღო ზღელსა მას სამყაროსა ცისაჲს ქონს სამყარულად ვარსკვლავნი, ზღო უენებულობასა—სათნოებანი, რამეთუ შე უენებულობას სხუად ვერარად გულისაჲს ვიყოს. ვინა ცოდ გულისა და ვინებისა, რომელსა ყოველივე ბრძოლანი ეშმაკისა სივად შეერაცხნენ (გვ. 282).

281,5 შენთვისად B; წარდგინოს E. 282,2 წინთვე BCU, წინთვე GK; 282,3 ნათლის ზენისა CU; 283,1 ცისა GK; 283,4 საქმით მადლით BE; 283,5 მოგებულობით C. 284,1 არაღმ; ვიღვეს ყოველ AE, ყოველ CU, ყოველ D; 284,2 ზეცად ცოდ ACDEU; 284,3 რამელ რომე BU, რამეთუ იმე C.

285. ქალწულებსა უენებულ ეწოდების, ენათგან სხუას ცხოვრებასა ასწავებს უნარწუნებლობითა უნარწუნელსა მას მერმესა და უღვევარსა სუფევსა მალასა, საუცუნოთა განზომილსა მას ღღესა.

*286. წმიდა-ჰყოფს ესე გონებასა და დიდსა საზომსა ზედა სასძლოისასა აღივანს და დაეტვიოს მდენსა და წარმავისა, არაილსა ამს, მზუელესა არსისას, რომელი ღღეს არს და ზეალე ვარდაცულებს.

*287. რომელმან მალნი გონებრად კეთილად საზომსა ზედა იყარეს საშუალობით, არ მდარცხვობდეს მარჯულ, ვინა მარცხენით, არას იგნებდეს მოღუაწე, მოითმენდეს. მას ეწოდების უენებელ საყუთრებით.

*288. არღარა იგი, არამედ ქრისტე მის ზორის ცხოვრობს მიცემით, მადლით, არა-ბუნებით, რომელსა-იგი განსლისათვის სურთა, და უენებელი სრული სრულსა ხედვითა, პირველ ჯორცთასა აღღგომისა ნეტარი.

*289. ვრბიოდეთ, მშანო, მოსწრაფედ და ეიხილით ვაზაკისა მიტევება ცოდვისა, თუ ვითარ ერთმან სიტყუამან აღივანა, გონებითი რაჲ მხედველობა მოიგო, გუარითა საღატურსა, გონიერსა მას ბჭესა.

282. და სწამდეს ქალწულებისა უენებულობა ეწოდების და სამართლად, რა ზეალე წინამართლი არს ყოველთა აღღგომისა და უნარწუნებისა განსწუნდითა მას ბუნებობასა (გვ. 289).

283,4 უღვევარსა უღვევარსა A; 283,5 სუფევით E; ღღესა B; 286,3 სასძლოისა სასძლოისა CU; 286,3 დიდებებს D; არისისა ჯორცისა B, არისისა CDU; 286,3 ვარდაცულებს AD; 287,3 მარჯულ და მარცხენით ACDGU; 287,4 იგნებდეს ითმენდეს B; 289,2 ცოდვით E; 289,4 ვინებით B; 289,5 ვინიერსა E.

290. ვერ შეიშალდა შეფობისა გვრგვნი ერთითა ქეთი პატრიონითა ყოვლად; ვგ სახელ ესრეთ ერთიცა სათნობა და არ ყოველი შევიკრიბოს სრულიად, არ ეწოდებეს უენებელთა, მხედო.

*291. მუნ გამობარწყინდეს, სადა მართალთა მზეა, სამებით ერთი, ბრწყინებულბა ნათლისა, სრული საქმითა, ხედვითა და ძალითა, თავსა მალასა, უენებელსა მისრული და სარკითი ეს განსცვალოს პირის-პირად.

XXX

სარწმუნოებისა C. 33

*292. სამთა შენ აქა უწყი საქმითა: კპობ აწ სიუარულსა ნეთუმცა მსასოებელი რომლისათვისცა — ოფრომს სარწმუნოებებს წესსა მართალსა ესრეთ მოღუწეთას! მოვედ, შეიტკებენ, ბრძენო ჰოა, სულისათეს

293. სარწმუნოება, სიუარულ, მსასოება — სამნი ესენი სამებისა სახენი: ერთსა ელვსა ნათლისსა მოგუფუნენ და გონებსა, სულსა, მისსა სიყუფუსა ხატად ინდლამად აიგებებენ მათად.

290. ვითარცა არა შეიშალდეს გვრგვნი შეფობის ერთითა ქეთი პატრიონითა, ვერათვე უენებელთა არა უენების, უეუთუ ერთიცა სათნობა უღებ იფის (გვ. 391—392).

293. ხოლო აწ შემდგომად ყოველთა ამთა პირველ თქუელთა, ესე სამთა ჰიგბ და სარჯულსა მას ყოველსა განამტკიცეს და დიმიტროს სარწმუნოება, სასოება და სიუარული და უფროსი უფლისა სიუარული, რამეთუ ღმერთი ეწოდებეს. ხოლო შეგებდავ ერთსა მას მცხინვარებად და მართლსა — ნათლად და მესამესა — მზისთავად (გვ. 393).

290, 1 ვერა] ვითარცა CU, ვით G; 290, 2 ყოვლად C; 290, 3 ვგ სახელ ესრეთ ერთიცა] აგრეთვე ერთითაც ACD, ვერათვე ერთიცა CU, ვერათვე მსგავსად K; 291, 3 ძალით] ანულოცა U; 291, 5 განსცვალოს CU; პატრიონით განსცვალოს B; 292, 1 კპობ] ძალი A; ნეთუმცა] ნეთ ABCDEG. U-ში ზოლიყადერი ასობი ვედი ტავში მოკვეთილა, ამიტომ აკრიტიკი დაზარალებულია: ქთი, მსასოებელ, სარწმუნოება, სულსა. 293, 1 სიუარული CU. 293, 5 აიგებენ] აიგებენ A, აღიგებენ B, აღიგებენ CU; მათად] მისი ჰოა B, ჰოა CU, მათად E.

294. სიუარული და შეილება, უენებელთა სახელით ოდენ განყოფიან, ხოლო ძალი ერთი აქუნ, ვითარცა ცეცხლს და ნათელსა, აღსა მის შორის აღმომცენებსა მალად. ქუე-მდებარითა განყოფიან არა.

*295. მორწმუნე ვეცხლსა არა იუნჯებს ყოვლად, მსასოებითა განმტკიცებულნი სრულიად, არცა შერს ვისთვის სიუარული და მსცემს, განაბნევს იგი სამოსსაცა საჭიროს. მითცა მსგავსება ძალისაგერ ღმრთისა არს.

296. საყკრეებისა ღირსი სიტყუა ესმინე ბრძნისა კაცისა, რომელიცა იტყოდ, ვითარმედ: ანეტარ არს იგ კაცი, რომელმან ღმრთისთვის მოიფო ეს ვითარი ვითარცა, ბოროტისათეს მოიგებს ვინ სიუარულს.

297. ეუალდ ნეტარ არს, მსაჭელისაგან ვითარ იგი ეშინის ღმრთისა ვერეთ მოიშმსა. რამეთუ იგი ჯორცთა სტანჯეს არარაით და შემოქმედი — სულსა საუფუნოსა. ვითარღა იფოს სამართლად შიში ესე?

294. სიუარული და უენებელთა და შეილება საღმრთო სახელით ოდენ განყოფილ არიან, ხოლო ძალი მათი ერთი არს, ვითარცათვე ცეცხლი და აღს და ნათელი.

296. ნეტარ არს, რომელმან განვიტარო სიუარული მოიგოს ღმრთის, ვითარცა აქუნ ტრადიციას ბოროტსა ტრადიციას მიზნით თვისთა.

297. ნეტარ არს მის კაცისა, რომელსა ესრეთ ეწოდებენ უფლისა, ვითარცა ეშინის მსაჭელისაგან მის მიერ დასქოთი (გვ. 396).

294, 1 შეილება უენებელთა B; უენებელთა AD; 295, 2 განმტკიცებულნი + სრულიად CU; 295, 3 სიუარული ABCDEU; 295, 4 სამოსსაცა] სამოსსაცა U; 295, 5 მოიგებს E. 296, 1 ვანკრეებისა BD, დავითებისა CEGKU; 296, 2 ვითარ U; 296, 4 ვითარცა] ვითარს BCEGK U. 297, 3 ჯორცთა E; 297, 4 სულსა CU.

* 298. |სარწმუნოება სიყუარულსა შობს ხოლო
|და სიყუარული—სასიოებისა ღირსად;
|სარწმუნოება შესცავს გონებისათა,
|ხოლო მოიღებს სიყუარული მტერთაგან
|სიყუარულსავე, რათგან არ წაცლის-მგებლობს.

*299. ყოველ არა არცხუენს სასიობა, ენაითგან
|ღმერთისა მიახლობს იგი ზრუნვასა თქვსა
|და მისსა მიმართ ოდენ შემსკულავს თუაღსა
|მიუღრცეღსა მას უკუღავთა ღლისსა,
|სხუად არას ხედავს, არცა გარდმოფასს მუნით.

300. სიყუარულსა სხუას წურას ჰკონებ, ღმერთი არს,
|სამებით ვრთი, ცნობილი სამებადვე;
|ხოლო რთველი ძალისაგან მსგავსებას
|მისსა მოიღებს, მადლით განღმრთობის იგი.
|ამას ეტრფე შენ, მონაზონო, იღუაწე!

*301. |სწავლულება არს კეთილი მოგებული,
|საუნჯე მრთელი, უმაღლო სიყუარული,
|უსხეულოთა გუარათა გულის-უმის-მქმნელი,
|ხოლო სხეულთა შემთხუეფითად მჭურებელი.
|ესე მოიგე! კიბე აღგივლია შენ!

* * *

მეოხ მექმენ, მამაო იოვანე, მე-იოვანეს, მოხავსა შენსა!

*302. მამაო, ვრთ-მღვთო მ იოან ვ, ვითარ მ ა ს
|ექმენ ქრისტესს ა ოკედ მ ას ო აქ ერსა,
|ოჯუი, მეც მომცემ ვითვ ე წათლად სულსა შენ.
|ხარ შენ ესე ა აღმზილი, ემა, აწუ ცახ,
|მალიად, ნეტარ ო. წეს ტვო სულის ვინ წმიდისა.

+ 298. ძალი სიყუარულსა სასიობა არს (გვ. 399).

+ 300. სიყუარული ღმერთი არს... ზღუდებით მსგავსება არს ღმერთისა... (გვ. 292).

298,5 წიგნი-მგებლობს E. 299,1 ვიღ AE, ვიღ C, ვიღ ს; 299,4 უკუღ-
ვსა E. 300,4 განღმრთობის/განაღმრთობის C. 301,3 -ენა-BCDEU. 301,5 აღგივლის B.
242

მენიშვნები და ლექსიკონი

შენიშვნები

„სათნობათა კიბე“ ჩვენამდე მოღწეული XVIII—XIX საუკუნეების ხელნაწერებით. ამათგან ზოგი დაცული აქვს კ. კვეციძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტის A, H, S და Q ფონდებში, ზოგიც საქართველოს სახელმწიფო ცენტრალურ არქივში (კა), საქართველოს სახელმწიფო ლიტერატურულ მუზეუმსა (ლ) და ქუთაისის ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ მუზეუმში (ქ). ესენია:

A—ცა 264/268, B—ცა 259, C—ლ 12887, D—H 1737, E—H1023, F—A 342, G—S 1597, H—ქ 98, K—A 711, L—ქ 264, M—S 348, N—S 3731, O—S130, P—ცა 126, R—ცა 70, S—H 1283, U—Q 814.

ამ ხელნაწერთა ზოგადი აღწერილობა და ტექსტობრივი დახასიათება ასეთია:

1. A ნუსხა ქრონოლოგიურად ყველაზე ძველია (შდრ.: ქართ. ხელნაწ. კოლექციის აღწერილობა, ტ. I, გვ.223—233); გადაწერილია მხედრულად (თავსოფები წითრად) მოსკოვში 1730 წელს სულხან-საბას ძმის ნიკოლოზ ორბელიანის მიერ მის მიერვე 1704 წელს გადაწერილი ნუსხიდან. 173r ფურცელზე შემონახული ასეთი ანდრძი: „ოდეს ესე დაწერე, ქართული ქორონიკონი მეთაქამეტელ მოკცეული იყო და მგტი იყო სამას ოთხმოცდა მეთორშეტე“ (ე. ი. 1312+392=1704 წ.). „სათნობათა კიბე“ მოთავსებულია 126r—167r ფურცლებზე. 301-ე სტროფის შემდეგ დატოვებულია სამი ცარიელი გვერდი და დასასრული (302-ე) სტროფი მიწერილია 168r გვერდზე, მას კი მისდევს იამბიკები „შვილთა ენებათათვის“ (168r—170r).

2. B ნუსხა გადაწერილია ლამაზი ნუსხახატუკური (თავსოფები წითრად) „იოანეს მიერ ზუტეს-მონაზონისა ვაბაონელისათა“ (ფ. 97v), „ნათლისმცემლის შრავალმთის მონასტერში“ (ფ. 106v) საბა ნინოწმიდელის დაცევით (ფ. 146r) 1779 წელს (შდრ.: „ქართულ ხელნაწერთა კოლექციის აღწერილობა“, I, გვ. 224—225). „სათნობათა კიბის“

პირველი სტროფი („იოანე სინელისა სამ-ანი“) ორჯერაა დაწერილი წითურად (ფ. 108r და 109r). ტექსტი (ფ. 109r—146r) უძღეს მხედრული მანაწერია: „იოანე პეტრიწისა თხზული იამბიკოდ აკლემასია“. აქლია 302-ე სტროფი.

8. C ნუსხა გადაწერილია მხედრულად (თავსოები წითურად) „იუსტინე ურზნელს“ (გვ. 30), ანუ ბერი იუსტინე [მალაშვილის] მიერ „რუსეთს, ვლადიმერს კოდას“ (გვ. 108). ეს იუსტინე არის, პლატონ ოსკელიანის ცნებით, „კაცი ფილოსოფოსი და გაზრდილი დილის კათალიკოსისაგან“ (ცხ. გიორგი შვეცემეტის, 1936, გვ. 257). ხელნაწერი უთარილია; გადაწერილი უნდა იღოს 1757—1762 წლებში, როდესაც ანტონ კათალიკოსი იყო განმგებელი ვლადიმერის ეპარქიისა, ხოლო იუსტინე მალაშვილი—მისი მხლებელი (მდრ.: ხელნაწერთა აღწერილობა, შედგენილი ივ. ლოლაშვილის მიერ, ლიტერატურის მატრიცა, წ. 5, ნაკვ. II, 1949, გვ. 10—11).

4. D ნუსხა გადაწერილია ხუცურად (თავსოები წითურად) XVIII საუკუნის მეორე ნახევარში (ფ. 1r—37r); შდრ.: H ფონდის „ხელნაწერთა აღწერილობა“ (ტ. IV, გვ. 164—167).

5. E ნუსხა გადაწერილია ხუცურად (თავსოები წითურად) XVIII საუკუნის პირველ ნახევარში (ტექსტი თავისუფალია ანტონ კათალიკოსის ენობრივი ნორმებისაგან). შდრ.: H ფონდის „ხელნაწერთა აღწერილობა“ (ტ. III, გვ. 21—23).

6. F ნუსხა თხზულებს ხელნაწერი გამოცემა; შეიცავს 64 ფურცელს, გადაწერილია მხედრულად 1788 წელს დავით რეპტორის მიერ (სათაურები, სტროფის საწყისი ასოები და აკროსტიკები შესრულებულია წითურად). აღწერა თ. გორდინამ (Ошц., I, გვ. 327). მოთავსებულია შემდეგი თხზულებანი: ა. „სათნობათა კიბე“ (ფ. 1r—39v), ბ. „შუღათას ვენათა“ (ფ. 40r—41v), გ. პეტრე გელათელის, იეგუევილისა და დიმიტრი მეფის იამბიკოები (ფ. 42r—43v), დ. ნიკოლოზ ტფილელის „შუღათა მომკაულებელეთა კოდაათასს“ (ფ. 50r—64r). ხელნაწერს ერთვის ფრიდსაინტერესო ანდერბთ დავით რეპტორისა (ფ. 64v):

„აღსწერე მეორე ესე კლემასისი, იოანე ფილოსოფოსისაგან იამბიკოდ გალექსული ოქდათნი კიბენი, თითონი ათა სტიხთა შინა, რომელსა წოდებულჳს ჰყოფენ იოანე პეტრიწად, და სხუანი მუხლენი, სხუათა და სხუთაგან თქმულნი, და აგრეთვე შვილნი ესე სამკვედრებელნი კოდანი შვილთა მათ დამრღვეველთა მალთა სომარეობითთავე, თითონი ათად განყოფილნი, მე უფლად მუხალმან და უღარმან აღექსის ძე მან და ეთ მან. რომელთაც იხილოთ მეტიც ესე ნამუშა-

კვი ჩემი, შენლომა ჰყავით სიყვარულსათვის ღმრთისა, რათა თქვენცა შეწყალებულ იქმნეთ ზეათა სახიერისა მვეფთისაგან.

შეერთა ამა გალექსილის მცირის კლემასის დედანი დიდად გატყუვანი; კიდურწერილობედ და აკროსტიკურად რომ აღარ მოდიოდა, აგრევე იამბიკო სრულად მუტ-ნაყლებ-მარტოვლი [ყო], და ვცვადე სისწორეს და გამართავს, რაც ოდენ ძალ-მედეა, რომ არც ჰაზრი გამოცვლილიყო და სწორედ მისულყოთ კიდურწერილობაცა და მარცხალი.

თვეს ავეცხტოს, რიცხვსა ივ [13], წელსა ჩამ [1788], ქობონი-კონს უოვ (476+1312—1788 წ.).

7. G ნუსხა გადაწერილია ნუსხა-ხუცურით (სათაურები წითურად) 1768 წელს ანნის ხატის დეკანოზის გიორგის მიერ (გვ. 254). ტექსტი (გვ. 261—318) აქლია 302-ე სტროფი. შდრ.: S ფონდის „ხელნაწერთა აღწერილობა“ (ტ. III, გვ. 54—55).

8. H ნუსხა გადაწერილია ნუსხა-ხუცურით (თავსოები წითურად) 1776 წელს შიტროფანე დიკონის მიერ იოსებ კათალიკოსის დავეკითი (ფ. 294r). „სათნობათა კიბე“ მოთავსებულია 296r—382r ფურცლებზე. შდრ.: ქუთაისის ისტორიულ-ენოგრაფიული მუზეუმის „ხელნაწერთა აღწერილობა“ შედგენილი ი. ნიკოლაძის მიერ (ტ. I, გვ. 257—258).

9. K ნუსხა გადაწერილია 1785 წელს მხედრულად (Ф. Жордания, ошц., II, გვ. 180). ტექსტი მოთავსებულია 92r—105v ფურცლებზე.

10. L ნუსხა გადაწერილია XVIII საუკუნის მეორე ნახევარში ნუსხა-ხუცურით (თავსოები წითურად) ისაყი-ლიონის კანდეაკის ძის მიერ. ტექსტი (ფ. 1r—32v) დახანებულია, მაგრამ სრულია. შდრ.: ქუთაისის ისტორიულ-ენოგრაფიული მუზეუმის „ხელნაწერთა აღწერილობა“ შედგენილი ი. ნიკოლაძის მიერ (ტ. II, გვ. 8—9).

11. M ნუსხა გადაწერილია XIX საუკუნეში მხედრულად ვინემ ზაქარას მიერ (გვ. 325). ტექსტი მოთავსებულია 121—207 გვერდებზე. შდრ.: S ფონდის „ხელნაწერთა აღწერილობა“ (ტ. I, გვ. 401—404).

12. N ნუსხა გადაწერილია 1809 წელს ბესიკის ძმის იესე (რსე) გააშვილისაგან (ფ. 67r). ტექსტი მოთავსებულია 70r—105r ფურცლებზე.

13. O ნუსხა (113 გვ., 19, 8×15,5 სმ.) გადაწერილია მხედრულად 1829 წელს სვიმონ ტაბიძისაგან. ტექსტი უძღეს წარწერა (გვ. 5): „კლემასი იამბიკოდ, თქმული იოანე ფილოსოფოსისა კიმპიგელისა, ხელწოდებით პეტრიწისა“ (შდრ.: S ფონდის „ხელნაწერთა აღწერილობა“, ტ. I, გვ. 137—139). ადრე ეს ხელნაწერი აკუთნებია ზ. კვიციანი.

ნაძეს. წინა ყდის V-ზე იყოთხება მინაწერი (1879 წლით დათარიღებული), რომელსაც ხელს აწერს „ზ. კვინიანი“ (იხ. აქვე, გვ. 20). 103-ე გვერდზე მიწერილია მისივე მეორე შენიშვნა: „1878 წელს მე ვაგარნიც ეს წიგნი ყელმაქსია და ვარჯეა მისი წარუდგინე ჰეკვიძავს (იგულისხმება ილია, — ა. ლ.), მაგრამ ამჟამად შევიტყე, რომ აღარ არის ახლა აღასაღად“.

14. P წესება გადაწერილია XIX საუკუნის ხელნაწერიდან 1906 წელს ათონის ივერიის მონასტერში ილია მოხაზონის მიერ. ღედნის ანდერძი ასეთია: „წიგნი ესე თითანებან სინჯალს სამაინთა. 1869 წელსა, სვედემბრის 2. ოდესაც სენაეთიან მწიფობებულ ვიქმენ ქ. თბილისში საზოგადოებასაჲან ქრისტიანობის აღმადგინებელსა კავკასიაში მოსამზადებლად იყონბრძანისა, ერთს პატრიარხის ბიბლიოთეკარის ავეტქე ენთიწიანის წინათსაცვიანმ ვადმოიწერე ესე ყელმაქსია, ლესკად ვადმოღებული მამისა იოანე ფილოსოფოსისა პეტროწისა-კირქვიმელისა (წყუბილისტყუბიანისა შინა მოხსენებულსა). უნდო მღვდელი ალექსი იოსების ძე ბაქრაძე“. ამ ანდერძსვე ერთვის ვადამწერის შენიშვნა: „ესე წიგნი ვარდამოწერინა ბატონი ალექსანდრე ხახანაშვილისთვის მამამან მკარა, როგორც იყო ალექსი მღვდლის ვადმოღებული. 1906 წ.“ ტექსტს ერთვის ასევე მეორე ანდერძი: „შენ სამაგზის სანატრელი ღირსი მამოი იოანე, მეოხ მყავე უფლასა წინაშე, ოდეს იგი მოვიდეს დიდებითა თვისითა ვასკად ცხოველსა და მკვდართსა. დაწერა მისს შინა ათონისსა ივერიის მონასტრის წმიდა ილია წინაწარმეტყველის ევეტრისა შინა ხელთა ვლახაკისა კოვილისა ილია მოხაზონისითა დასამბითჲან ჰედი [7414—5508—1906 წ.], ქრისტეს აქეთ 859 [1906 წ.], თთვეს მარტას ბ [2]“ (გვ. 67).

აღწერილია შეცდომებით „ქართულ ხელნაწერთა კოლექციის აღწერილობაში“ (ტ. I, გვ. 130).

15. R წესება გადაწერილია XIX საუკუნეში ულამაზო მხედრულთ მოღერეკი ქალღელს. ტექსტი სრულია (11—13r) მიუხედავად იმისა, რომ ხელნაწერი დაზიანებულია. შტა.: „ქართულ ხელნაწერთა კოლექციის აღწერილობა“ (ტ. I, გვ. 70).

16. S წესება გადაწერილია XVIII საუკუნის 80-იან წლებში ამბროსი ნეკრესელის მიერ მხედრულად. დაცულია მხოლოდ დასაწყისი ათი სტროფი (ფ. 113v—114r). შტა.: H ფონდის „ხელნაწერთა აღწერილობა“ (ტ. II, გვ. 218—226).

17. U წესება გადაწერილია XVIII საუკუნეში მხედრულად (თავისებურად). ვადამწერი შეიძლება იყოს ვინმე „ბესარიონი“ (29v), რომელსაც წინა ნაწილი ვადამწერია ხუცურით. ტექსტი მოთავსებულია 30r—60r ფურცლებზე. შტა.: B ფონდის „ხელნაწერთა აღწერილობა“ (ტ. II, გვ. 234).

ვევლა ეს ხელნაწერი არ არის ერთნაირი შეცნეირული ღირებულებისა. ტექსტი ვევაზე კარვად დაცულია ABEG ნუსხებში და ბუნებრივია, რომ ჩვენს ვამოცემას სწორედ ეს ხელნაწერები დედო სავუძვალ. სავეო წინათხების ვასწორებლად ვამოყენებული იყო CDFU ხელნაწერები (მათივე უღვეოდ მოიპოვება ზოგაერთი სუერბადლებო წყითხვა, რომელიაც ტექსტის დიდგვენასთვის ანგარიში უნდა ვაეწიოს). საერთობლო წყაროდ ვამოყენებულ იქნა აგრეთვე „ალექსიანის“ ეფთვიმე მოაწიშლილხელ თარგმანის ვესკერბები. სხვა ხელნაწერები შევისწავლეთ ტექსტობრივი ღირებულების თვალსაზრით, მაგრამ, რაკი ისინი დასახლებულ ხელნაწერებთან შედარებით ახალს და მნიშვნელოვანს არ იძლევიან, ვამოცემა მათი ვარიანტების ჩვენებით აღარ ვადევიტორთეთ. F წესება, როგორც აღვნიშნეთ, თხზულების ხელნაწერ ვამოცემას არ იძლევის. მისი ვადამწერი დავით რექტორია და ჩვენულებსამებრ იგი ტექსტს ასწორებს ანტონ კათალიკოსის ორთოგრაფიის მიხედვით, ზოგან მის შინაარსობრივ მხარემოც ვრევე; წყაროდ კი მის უქირავს ABCG ტიპის ხელნაწერი, რომელიც დავით ვარკვის მონასტერში უნდა იყოს ვადამწერილი.

თხზულების ძირითადი ნუსხები ორთოგრაფიულად ჰრელ სურათს იძლევიან: აღრეულია ძველი ასოების ხმარების წესი, სუბიექტური და ობიექტური პირის ნიშნები (ვანსაცუობრები ს და მ); გვევლებას სიტყვასა პარალელური ფორმები (თეთო—თითო, ეგულავებს—ეგულავებს, ნებსი—ნესით, ცხოველი—ცხოველი, ცხოვენება—ცხოვნება, წმიდა წმინდა, ხესთა — ზეშთა, გლევა—გლოა, ბრანენება—ბანენება, ყოველი—ყოელი, ყოვლად—ყოლი—ყოლე; ქვასა—ქუსასა—ქქუსასა, კპოვებ—კპოვბ, უმტერვლად—უტერვლად, ვანტერლა—ვანტერლოვა, საუტროსა—საუტრესა, ვანსლა—ვანსლა, ტრუველი—ტრუელი, მჭირთველი—ჭირთველი, შევლეს—შეუთეს, ვინაჲთჲან—ვინათჲან—ვინადგან, ასოვანი—ასოანი, დაცქონბა—დაქონბა, ანგელოსი—ანგელოზი, მარბიუი — მარბიბი, საწუტრო—საწუტო, უკოვარბება—უკოვარბება, მკვლელი—მკველი, დღწვევა—ღაწვევა—ღაწრევევა; მოყუესი—მოყუარა, მღვდერბერივი—მღვდებრივი—მღვდობრივი, შესრული—შესული, სავრო—ავრო, ტევენა—ტეპნა, მოშლოება—სომლოება, ნავლეტი—ნადეველი, მღრღელი—მღღელელი, საღმრთო—სამლოთ, ვეროვანი—ვეროანი, ესეთი—ესრეთი, ძალ-უცი—ძალ-უცეს, მსვავესბა—მსვავესბა, სქენება—სქენება და მთავრად ნაწერბოები სიტყვები). ამ შემთხვევებში ვევლგან დევიციეთი ძველი ქართული ენის ნორმები და მის მიხედვით მოვასდინეთ ფორმათა უნიფიცირება.

„სათონებოთა კიბე“ დწერილია თორმეტმარტკლოვანი იამბიკური საზომით, მაგრამ ეს საზომი ხელნაწერებში ზოგჯერ დარღვეულია.

ABFG ნუსხათა ვადამწერებს ამ ვარემოებისათვის საგანგებო ვერაღ-
 ლმა მიეძევათ და კლავავ უყლით მარცხეშმეტა და მარცხელ-
 ელია ტაგების ვაბაროვა. ვადამწერათ ხელი შემგებით ავრისტიკულ
 სტროფებსაც და მაშინ ზოგი რამ ვაესწორებით. მაგ., დავით ბრე-
 კტორი წერს: თხზულემაში კიდევწერებოდა და ავრისტიკული
 რომ აღარ მოდიოდა, ავრეთვე იამბიკო სრულად მეტრეალებ-მარც-
 ხლებით, და ვეცადე სწორება და ვაბაროვა, რაც ოდენ ძალ-მედიოა.
 A და B ნუსხების ვადამწერებსაც ვაძვეთ ცეზარის (5+7) და ტა-
 პის ვამეოფი ნუსხები. მიუხედავად ამისა, ჩვენ საგულდაგულო შე-
 ვესწავლეთ თხზულების ეს მხარე და აბრისს და ცეზარის დარღვე-
 ვლად აღვადგინეთ ავტორისველი სახეობი. ვამოცემსა და ძირითად
 (ABCDEGU) ხელნაწერებში მარცხელთა მეტრეალებობის ასეთი სე-
 რათა:

1. მარცხელალები: 9,1 არ ადვილით არ ადვილი D; 18,1 თასი თან D;
 25,3 ვევისის| ვევისს ABCDE; 30,4 მიო... მიო... მიო... შოვისა C; 32,4 მი-
 ვატილი მიხარეთ D; 32,5 რახისი| თახის A; 34,3 სიხელი| სრული E; 36,1
 შავისი| შავის C; 39,2 თა არა თა არ G; 41,4 ვეღისეს| ვეღისეს D; 51,4
 ვითარ წველი| ვი ბველ DB; 51,5 მირბაბი| მირბოს C; 52,3 ვაყო| ვაო
 A; 53,4 სესას| სესას C; 56,1 ვარდავითოს| ვარდავითოს A; 58,3 ეზრისის
 ღრბისა C; 62,2 სელის| სელ ADE, სელს A; 69,1 ვიჯლი| ვიჯლი D; 69,4
 ვითამბი| ვითამბი C; 71,3 მიწამთავი| მიწამთავი B; 81,4 ცრეშლი| ცრეშ-
 ე: 83,5 არცა| არც D; 84,3 სმელი| სმელ CD; 84,5 სამარული| სამარულ
 D; 89,5 ვეშთბიელი| ვეშთბიელი A; 90,3 სმელი| სმელს A; წებოსის|
 წებოსის C; 90,4 სიდავი| სიდავი CE; 101,3 შინის| შინს C; 103,2 საქმისი| საქმი A;
 115,5 შევთესეს| შევთესეს D; 116,7 თამ| თამ C; 117,4 -უხედავი უხედა
 C; 134,1 აღარწერს| აღარწერს C; სიქასი| სიქას B; 134,3 ვევისის| ვევისს ABC
 DEU; 135,4 სელვარის| სელვარის C; 144,5 შამათი| შამათ C; 148,4 ავღლიზბე-
 რაი| ავღლიზბე AD; 150,4 ზეგათი| ზეგათი DE; 162,3 ურბხველისი|
 ურბხველისი DE; 167,5 უფხელი| უფხე A; 168,4 არს| არს U; 170,1 ვიჯლიცა|
 ვიჯლიცა D; 172,3 მიჯელი| მიჯელ E; 174,2 მარჯული| მარჯული C; 179,1
 ბორბისი| ბორბის A; 180,3 ქვეთისი| ქვეთის C; 180,5 ვარბხობისი| ვარბ-
 ხობის C; 183,2 სხველისი| სხველს C; 183,2 არს| არს AD; 188,2
 მსვე| მს B; 191,3 სამარე| სამარე CD; 191,5 სიქელისი| სიქელის C;
 196,2 ვანახლებს| ვანახლებ C; 196,3 ზეცარისი| ზეცარის C; 201,3 დაბრ-
 ლისი| დაბრლოვს C; 201,5 აღმითისი| აღმითის C; აღმითის D; შვირის D;
 202,4 ბუნებობისი| ბუნებობის C; ბუნებობის A; 204,4 ანახათისი| ანახათი BG;
 205,5 უწერებისი| უწერების A; 210,5 ავრისისი| ავრისის C; 212,4 აშინის
 აშინს D; 215,4 პარსი| პარს C; 216,1 პარსი| პარსს DE; 219,5 მიწიკო-
 ხავი| მიწიკოხავი C; 222,3 ვევისისი| ვევისს C; 225,1 არს| არს D; 240,5 შეესესი| შე-
 ესეს C; 241,5 ავრისისი| ავრისის C; 242,2 ვანახლებს| ვანახლებ C; 243,2
 სიქელისი| სიქელს C; 245, 3 თვისისი| თვისისი C; 246,3 შეესე-
 რებითი| შეესერებით C; 255,3 თავისი| თავის A; 270,3 საზრველისი| საზ-
 რველს AD; 273,3 საქმისი| საქმის C; 277,2 უფრისი| უფრის DE; 283,4 მიქ-
 ელისი| მიქელოს C; 283,5 ხედიისი| ხედიის C; 285,2 სიბრბისი| სიბრბის
 C; 291,1 შავი| შავ C; 291,5 სარბისი| სარბის C; 300,3 შავისესი| შავისეს C.

2. მარცხელალები: 5,2 წაქელი| წაქელი CDU; 7,2 მოსავლისი| კრახელისი|
 მოსავლისი კრახელისი C; 7,3 სარეველისი| სარეველისი GGU; სარევე-
 ლისი D; 19,5 ვიჯანი| ვიჯანი D; 23,4 ძალი| ძალია D; 28,4 წარცხისი|
 წარცხის A; 34,1 ვინებისი| ვინების C; 34,5 მიხილები| მიხილებს CEU; 36,1
 არს| არს E; 38,3 მინობელისი| მინობელის BE; 39,2 სიქელისისი| სიქელ-
 ისისა C; 40,4 სესარისი| სესარის D; 42,1 ვისი სიქელისი| ვისი სიქელის C;
 43,5 მელი| მელია C; 45,4 შაველი| შაველი 46,1 მისი| მისას
 DU; 46,3 გელისი| გელისს C; 47,1 ვიჯლიცა| ვიჯლიცა ACDU; მიწიბრისისი|
 მიწიბრისის AD; 48,4 სრული| სრული ADU; 51,4 ვითარ| ვითარ C; 54,2
 მიწისი| მიწისი CDEU; 54,5 -მოუბრბისი| მოუბრბის C; 55,4 მიწისი|
 მიწისი CDEU; 56,1 ვინებისი| ვინების D; 55,2 სესარისი| სესარის D; 62,5
 ნაქელისი| ნაქელის C; 63,2 სელვარისი| სელვარის ACU; 64,5 ვიჯლისი| ვიჯლისი
 CDU; 65,3 სრული| სრული C; 68,4 მიწისისი| მიწისის C; 68,1 სა-
 მარული| სამარული CDU; 71,5 ვითარსი| ვითარს D; 77,4 ხალის-
 ებისი| ვევისისი| ხალის-ლებისი| ვევისის A; 78,4 ვიჯელს| ვიჯელს CDU;
 80,2 არცა| არც ABCD; 84,4 სიტუთისი| სიტუთის DU; 84,5 უფითისი| უფითის A; 85,5
 სრული| სრული AU; 86,2 ვიჯელი| ვიჯელს ACU; 87,5 თამ-ქველისი| თამ-
 ქველისი DE; 87,5 უწერებისი| უწერების ACDEU; 88,4 ვიჯლისი| ვიჯლის
 CD; 99,4 შინისი| შინის A; 100,3 ბრბისი| ბრბის B; ვინებისი| ვინების C;
 ვინებისი U; 107,3 სელისი| სელის C; 113,4 შაველი| შაველს ABCD;
 114,1 ბუჯელისი| ბუჯელის C; 115,1 ბუჯელისი| ბუჯელის C; 119,2 შინისი| შინის
 AD; 126,5 ხეჩისი| ხეჩის AD; 128,3 მიწამთავი| მიწამთავს AD; 130,3 სიქე-
 ლისი| სიქელის C; 131,3 სამარისი| სამარისისი OG; 133,4
 ბუჯელისი| ბუჯელის C; 133,3 მიწისი| მიწის ACDEU; 135,5 ვინებისი| ვინების
 D; ვანახლებს| ვანახლებს C; 141,4 ვიწარბისი| ვიწარბის U; 146,4 მარ-
 ხისი| მარხის D; 152,3 თინისი| თინის C; 155,1 ვინისი| ვინის AE; 157,3 უხე-
 ლისი| უხელის DE; 158,1 არს| არს AD; 162,3 ვიჯელს| ვიჯელს C; 167,4 ვიჯარისი| ვიჯ-
 არის AD; 171,5 ვიჯელს| ვიჯელს D; ვიჯელს C; 172,2 ველისი| ველის
 C; 183,2 შავისი| შავის D; 185,2 ვინებისი| ვინების C; 187,4 სხვისი|
 სხვისი BCU; 189,4 ვანახლებს| ვანახლებ C; 190,2 მიწისი| მიწის DE;
 193,4 სელისი| სელის C; 194,1 მიწისისი| მიწისის D; 197,5 ვარბხობ-
 ისი| ვარბხობის C; 208,1 არცარც C; 209,1 შავისი| შავის C; 212, 3 შავისი|
 შავის C; 216,4 მიწისი| მიწის C; 217,4 ველისი| ველის AD; 220,5 ქველისი|
 ქველის D; 228,3 შინისისი| შინისის C; 229,5 ვინებისი| ვინების D; 234,5
 სიქელისი| სიქელის BD; 235,4 მიწისისი| მიწისის C; 243,3 მიწისისი|
 მიწისის C; 249,4 რაველისი| რაველის C; 253,2 თვისისი| თვისისი C;
 255,3 ვითარსი| ვითარს A; 260,1 ვიჯელსი| ვიჯელის C; 260,3 კუმარისი|
 კუმარის C; 266,5 თინისი| თინის DU; 267,1 ბრბისი| ბრბის A; 270,3
 მიწისისი| მიწისის C; 271,2 შინისი| შინის B; 271,5 დღისი| დღისის
 ADE, დღისის BCU; 277,1 ველისი| ველის C; 290,2 ვიჯელსი| ვიჯელს
 C; 293,1 სიქელისი| სიქელის C; 294,3 ვიჯელსი| ვიჯელს C; 295,3 შინის
 შინის C; 295,4 სესარისი| სესარის C; 298,2 თინისი| თინის A; 298,2 სიქელისი|
 სიქელის BC; 301,3 ვითარსი| ვითარს C; 302,3 ვიჯელსი| ვიჯელს A; 302,3
 ცისი| ვიჯელს ADE.

ხელნაწერებში დამევეული უხეში წერითი შეცდომებიც, რის შე-
 დგენად ტაგებში დარღვეულია ცეზარე, სახეობი და შინარისი, ის
 ესერე:

1,1 სინელი | სინელი C; 18,2 შინაზნითა | შინაზნაზნითა C; 20,3 სხვათათჳს | სხვას სხვათათჳს C; 24,2 მისრულია | მის რომელთა AD; 28,2 მივიღოს | მივიღოს CD; 38,1 პერაია | პირა D; პერაია E; 42,5 იწვეს | იწვეს A; 55,5 დაღვეს | დაღვეს A; 57,1 მიმეძარ არს | მიმეძარს C; 57,2 შეუბრუს | შებრუს ACU; 75,1 ანა | ანა C; 90,2 ეუდებების | ეუდებებს A; 93,2 მარხეს | მარხეს C; 94,1 სრცხელ | სრცხელ E; 112,5 ვიღვი | ვიღვი C; 137,5 ანონი | ანონი C; 140,2 ვერხვითა | ვერხვითა C; 148,3 ყწილი | ყწილი B; 181,2 აღმოცენდა | აღმოცენდა C; 186,2 ექნარხისა | ექნარხს D; 202,2 აძო | აძო C; 251,1 აკონი | აკონს CU; 268,3 და აზრალედს | დაზრალედს C; 273,4 დამატების | დამატებებს U; 275,3 მარტეთა | მარტეთათა E; 277,2 წერას | წერარასს E; 293,5 ინდალმად | ინდალმად C; ინდალმად U; 300,4 ვარდობების | ვარდობებს U.

ზოგიერთი წერითი შეცდომა გამოწვეულია წინან მონდვენი ტეპის ან მათი რომელიმე სიტყვის (თუ შენობტყვების) გამოვრებით, ან ცილვე ტეპების ვალსმით (იხ. ვარიანტები ტეპებისა: 55,2; 85,4; 208,2; 270,2; 271,4—5 და სხვა). ერთ-ერთ ვალსმერს როდესაც 267-ე სტროფის პირველი ტეპი ვალსმერია, მეტანიერულ წერა ვალსმერელება 268-ე სტროფის შორეულ ტეპიდან. ასე რომ, მას ვალსმერის ღერძენი 267,2 — 5 და 268,1 ტეპები: ამიტომ რიგ ხელნაწერებში (BCGKU) 27-ე თავი წარმოადგენილია 9 სტროფით. ეს, ჩანს, უგრძენია C-ს ვალსმერს და ტეპსში 268-ე სტროფი ვალსმერება (გვ. 97).

ვალსმერათა ვეულა შეცდომა ვალსმერით ხელნაწერებში ვალსმერელებული წყობებებით. შინაზნობრივი ცვლილების გამოწვევი კონფიქტურებისგან შევებულად შევიყავით თავი. მუშაობის პროცესში ხელნაწერათა ვეულა კითხვა-სხვაობა აღუნსხეთ, მაგრამ ვარიანტებში შევითითი მხოლოდ ძირითადი სხვაობა, ისე მხოლოდ უმთავრესი (ABCDEGU) ხელნაწერებს მიხედვით. ტეპსტეს ქვეთავთა ვალსმერება ჩვენ ვევიკოვინს. ვეულა სათავური წარმოადგენს აკროსტიქის გამოვრებას.

იოანე პეტროწის შემოქმედებით მუშაობის ვალსმერისწინებულად ტეპსტეს ვალსმერით იოანე სინელის „კლემენტის“ ველომე მთაწმინდისეული პროზაული თარგმანის ეს ექსტრატები, რომლებიც ვალსმერეს პეტროწს. მსველ ვალსმერით იშვით და არაქულ სიტყვათა ვალსმერობი. მათი სმულელებით ტეპსტეს შინაზნობრივი ვალსმერება იოანე ხდება.

* * *

ADEF და ზოგ სხვა ხელნაწერში „სათრებათა კიბის“ ვალსმერულს მისდევს თხუთმეტი იამბიკური სტროფი, რომელთაგან პირველი სტროფი აკროსტიქულია და იკითხება სათავური: „შედათჳს ვენებათ არს“. მთლიანი ტეპსტეს შინაზნობრივი ასეთია:

1. შედათ ვენებათ იკროსტის დიდთა დავრულთა თუ არ ვინებობთ, ას, შთაქალ ხარ.	თუ იამბიკური ხელის მათ ვინ ვინებს წესით მსვე შენ მოხელსა, ენ დდი	კიბე სენია შინაზნობ შენსთა ენებათ.
--	--	--

I

2. ამპარტეანი, რად ვენებენ ველოთ
ხელს ველოთ, შთავარს მს პირობს?
ვით დამარება იოთხთა კენობათა
ხატი მარტეთა, ესეველოთ თელა?
თან იარველ ხარ, მიწა ხარ და ვალსმერად!

3. სიმდაბლე, შენ ანგელოთ სხუთ,
ისი არცა, ქვე სრული ვალსმერად!
ღმერთ-მოსე შენ ვალსმერს მარხვალთა აქ შენა,
მას ვალსმერს, ხეით რომელით
შინის ხატს სიმდაბლი შევთას.

II

4. ვერა-მარხვებზე ვიქვეს შენ წმინდა მათა,
ვინათგან ვენებათ მიხი ხარ ვალსმერად ვარი,
ვეხლს-ტრფობთ, რიგებ-ხელ-მომხელსა,
იღმერს ცილად, შთავარს ვალსმერად,
ვალსმერად, საყლით ვალსმერად ვარი.

5. უბიარება, სკნობით მიიღებ,
სივარულს სკნელო, ველოველო,
ლოცის ველოველო, ვალსმერად ყწთ,
ვინებობის და ვალსმერის მოქალაქე,
ვიცი, შენ არღვე ვენებათ ამს დღეს.

III

6. ვინებენ, არ იღვენ სულს ვენებათ ხარ,
იწვე — ვინების მიმღვა ხელსმერად,
კულად ამ იოთხთა მათა ვალსმერად,
ვინათგან ვროს დამებება სხუთა მშლის
სამელ-სკნელთა ვალსმერად რევისაგან.

7. მარხვე, ვალსმერად ამს სენს პირობს,
ვალსმერად ვენებს. ხელსა ვალსმერად,
ხილი სხეულთა სმარხვებს ვალსმერად,
და სტროფის იოთხთა ძალთა ვალსმერად
და სმარხვითა კიბით აქლი ვალსმერად.

IV

8. სიყუ, შენ ხარ უსამკლესო სენ,
უსხველთო ბუნებათ მოძელა,
კირცო მზღვრებ, სელს თუჯლო მზნაღვნი,
შეირღვ ეამის გეო და მძეველო
საეურნოსა გვანისა ცეცხლსა.
9. შენ, სწმიდე, შევიხარო ქრისტესო,
ზეცის ძალთა მოდესო მართლო,
არღვ. განდევნი ტრფილგნათა ამით,
რომელ სელს დოცეს განრეყნელთ
და მუნ აღიყვან, სადა ერთებრ შეუბა არს.

V

10. სიძელსა რა მებრძობი, რისხეთ,
შედარება ხარ სიხლის გულს ვარემო,
უფრენობთა წაღლისათა აღმდრავთ.
ზედ-მოზელო არა თუცე ერთ კერო
ქრისტეს მკნებებებრ მიუყარ შენ მყველსა.
11. სიყუარული, შენ სინაღლი ნეტარო,
წინაშე ღმრთისა სუფართა მდგომარო,
მკნებათა თუთ, იმას არღვლე და ჰეოცხე,
რამეთუ ერთს ეგრისსაე მიუყარობ,
რათა შენითა განსწელო მოთმენათა.

VI

12. მიუყენებო, მარტოე ღიბის მზღვლო,
გოცუკ სოფლო, კელო მუნე მიკცეთ,
არ სცე აღვიორ, უველგან გამზარებ,
შევიხარათაეს მსაყე მხიარულ-ქმნისა
და აღიყვან მათ უფროსად სიშწართა.
13. სელ-გრძელგნით შენ მიღეშეო მართლო,
მოთმენ იმას ზედ-მოსრულთა უველოთ,
მოწყინებსა წაროტებ სენათ
და მარტოგნით ცხოვრებასა აღარგე,
წინ განწყობი, სიღვესა იმას კეოლადა.

VII

14. მწებარება, მწლი გინებსა მდამლისა,
სელსა ძალთა შესქმ და სხველითა,
ძალთა მლილი ხარ, არღვლე შესაგნათა,
შემხარაე ძალსა და ამდებებ ცნობასა,
სოფლის ზრტენათა შემსქელოე საყრველად.

15. სელსა ზედე, ეონთა გუართა ჰერება,
ამათ შეუბა, გულსა საღლე ღება,
ერთგნობთა გუარათა განტყრელი საყრველო,
მათ შორის მსაყე, მხიარულ-ქმნა უველო
არღვებს იმას რახ-სინაღლით უფრათ.

ამ ტექსტში დახასიათებულია შეიღვივნება—ამპარტავნება, ეეცხ-
ლის-ტრფობა (ანუ ეეცხლის-მოყვარება), ნაყროვანება, სიძვა, სიმტ-
ლილი, მოწყინება და მწუხარება, აგრეთვე მათი უარყოფელი შეიღვი
სათხოება—სიმდაბლე, უპოვარება, მარხვა, სიწმიდე, სიყვარული,
სელ-გრძელგნება და სიხარული. ავტორი მკითხველს ურჩევს, რომ
თვითველი ვნება დათრგუნოს მისი საწინააღმდეგო სათნოებით. ზელ-
ნაწერებში ამ ავტორის ეინობა აღნიშნული არ არის, მაგრამ რაკი ეს
ტექსტი „სათნოებათა კიბეს“ ერთვის და ზოგჯერ მას წინ უძღვის 302-ე
ავრისტოქელე სტროფი, შეიძლება დაცესა საკითხი: „შედითეს ვენ-
ბათა“ ხომ არ არის უთხზული პეტრიწის მიერ? ამ საკითხის დასმის
მხარს უჭერს პეტრიწული ტერმინებიც: „ოთხთა კავშირთა ყრა“ (2,3);
„ოთხთა ასოთა განმწერელი“ (6,3); „ზეცის ძალთა მოდესო“ (9,2);
„უსხველთო ბუნებათა მოძელე“ (8,2); „სელსა ზედე, ეონთა
გუარათა ჰერება“ (15,1)—და „ერთის“ ცნებით ღვთაების გამოხატვა:
„და მუნ აღიყვან, სადა ერთებრ შეუბა არს“ (9,5); „ერთებ-
რთა გუართა განტყრელი საყრველო“ (15,3), რომელთაც ვხვდებ-
ით ზემოთ დამოწმებულ იამბიკოებსა და „სათნოებათა კიბეში“.

დაქვეყნებული

აბა 184,3 ბიბლიატი ვაშლიკეთი, ჰარევი ადამანი, რომელიც განიხილება.

აგლო-ი: ნე სეპ აგლონი ვენება მას 45,3 ვენება (იველინება სიქე) ნე ალვე აგლონი. აგლონი: არ აგლონი სოფლი ვაშლიკეთი არის 9,1 სოფლიდან ვაშლიკეთი (საგრა ცხოვრების მიტოვება და მურაშ შედგენა) არ არის აგლონი შეკეთა.

აბ-ნელი: აბ-ნელი... დავლიკენ 1,4—5 აბ სტრუფი ვაშლიკეთი.

აბე-სეხენი: აბ-სეხენი 126,5.

აბიხი 264,2 აბიხილი, შიოთი.

აბიხი 210,5; 241,5 არს ელინური ლექსი, ხილი ქართული—უაბიხი ვაშლიკეთი (A 342); დავიხი ვაშლიკეთი; სტრუფი-ლოკარი ნელსეხენი.

აბიხიკანი 172,4 აბიხი, ზევი; აბიხიკანი 213,1 აბიხი, ზევი.

აბიხიკანი 204,4 ებიხი, შიოთი-ნელი.

აბიხიკანი 174,5 შიოთიკანი.

აბ-სეხენი 40,1 ებ-სეხენი, დავიხი-ნელი.

აბ-სეხენი 12,3 არაბიკანი, არაბი. არ-სეხენი იხ. სეხენი.

აბი-ი 2,2; 8,4; 164,5 შიოთი, არსებელი, ცუხიანი. არსი მხალი 222,5 შენიკელი, დავიხი. არსი თელი იგივე ქართული

ქართული: [უბიხი] იგი შიოთი—დაქვეყნებული, არსი თელი და წიხი დავიხიკანი 164,4—5. ში-ი... არსიკანი სელის სეხენი ნე ზევი, არსიკანი ცხოვრება და ეს (სეხენი, ი.ლ.) ვიხი თელი და წიხი ცხოვრებისე (ეპიტოპის შიოთი, II, გვ. 51). ეპიტოპი არ-ი 4,3 არსიკანი არსიკანი, არსიკანი შიოთი; არსიკანი (მამიკელი, აბიხიკანი). არსიკანი 243,2 შიოთი, ცუხიანი. არსიკანი 43,2; 199,5 არსიკანი, ადამანის სეხენი ნელი.

აბი 199,3 აბიხი, ეპიტოპი (წილი, ში, ზევი, ცეხი).

აბიკანი: ცეხის აბიკანი 92,2 ცეხის აბიკანი (ავიხიკანი).

აბიკანი აბი (ეპიტოპი ზევი): აბიკანი ში 301,5 აბიკანი აბიკანი (აბიკანი) ში.

აბიკანი 133,4 აბიკანი, აბი (არსიკანი); შიოთი სეხენი აბიკანი (არსიკანი) სეხენი 134,1.

აბიკანი: აბიკანი 281,2 აბიკანი, აბიკანი, ვაშლიკეთი. იხ. ზევი, შიოთი.

აბიკანი 294,4 აბიკანი, აბიკანი, რე ივენი აბიკანი.

აბიკანი აბიკანი: აბიკანი (აბიკანი) ში 149,3.

აბიკანი 102,5 აბიკანი.

აბიკანი 802,4 აბიკანი.

აბიკანი... ლექსი აბიკანი 160,5 დავიხიკანი სეხენი ნელი აბიკანი ლექსი.

აბიკანი 38,2 ვაშლიკეთი აბიკანი იხ. აბიკანი.

აბიკანი იხ. აბიკანი.

აბიკანი: ეს ეპიტოპი 195,4 ეს აბიკანი აბიკანი, ეს აბიკანი.

აბიკანი: აბიკანი 198,5 აბიკანი აბიკანი.

აბიკანი 34,1; 84,4; 85,1; 148,1; 288,3 აბიკანი აბიკანი, აბიკანი აბიკანი 143,2 აბიკანი, ეპიტოპი. აბიკანი 84,3; 144,4 აბიკანი, აბიკანი.

აბიკანი აბიკანი: აბიკანი 40,2. იხ. აბიკანი.

აბიკანი აბიკანი აბიკანი 221,5 აბიკანი.

აბიკანი 128,1 აბიკანი, სეხენი.

ბ

ბაბი 77,3 დანიკელი. ბაბი 16,3 დანიკელი.

ბაბი: ბაბი 33,2; 234,3 ბაბიკანი; ბაბი 124,1 ბაბიკანი.

ბაბი 1. ეპიტოპი, ბაბიკანი ბაბიკანი ბაბიკანი 66,2—3 არსიკანი; ბაბიკანი, ბაბიკანი (ავიხიკანი) აბიკანი 200,2; არაბიკანი 288,2.

2. სეხენი: ბაბიკანი სეხენი აბიკანი ბაბიკანი 242,1; ბაბიკანი... ბაბიკანი აბიკანი 6,1—2; არსიკანი არსიკანი ბაბიკანი ბაბიკანი 83,1.

3. არსიკანი... სეხენი ბაბიკანი 244,2.

ბაბიკანი 162,4 ბაბიკანი.

ბაბიკანი 22,1; 184,1 ბაბიკანი.

ბაბიკანი-ბაბიკანი 34,2 ბაბიკანი ბაბიკანი.

ბაბი 289,5 ბაბი.

გ

გაბი 203,3 მისანი, შენიკანი სეხენი არსიკანი ვაშლიკანი 284,1 სეხენიკანი სეხენი არსიკანი (შენიკანი, მისანიკანი).

გაბი იქვე, დავიკანი: ეპიტოპი აბიკანი 27,5 ში-ი... ბაბიკანი აბიკანი ბაბიკანი ვაშლიკანი, ბაბიკანი სეხენი ვაშლიკანი ეპიტოპი სეხენი (ეპიტოპის შიოთიკანი, II, გვ. 192).

გაბი 101,4 ვაშლიკანი, ვაშლიკანი, ვაშლიკანი 101,2; 227,2 ვაშლიკანი და შენიკანი.

გაბი 152,1 ვაშლიკანი, ვაშლიკანი ბაბიკანი; სეხენი კრეტი ვაშლიკანი 66,2 სეხენი და სეხენი ვაშლიკანი ვაშლიკანი, ვაშლიკანი სეხენიკანი ეპიტოპი.

გაბი: ვაშლიკანი 149,4; 193,2 ვაშლიკანი, ვაშლიკანი 6,3 ვაშლიკანი. ში-ი... აბიკანი (აბიკანი) იქვე, ში-იკანი ვაშლიკანი (ავიხიკანი) (ეპიტოპის შიოთიკანი, II, გვ. 161).

გაბი 280,2 ბაბიკანი, ბაბიკანი: ნე ვაშლიკანი 276,1 ნე ბაბიკანი; ვაშლიკანი 128,4.

გაბიკანი: ვაშლიკანი 40,1 ვაშლიკანი, ბაბიკანი ვაშლიკანი.

გაბი 299,2 ეპიტოპი ბაბიკანი, ბაბიკანი.

გაბიკანი ვაშლიკანი არსიკანი ვაშლიკანი (ავიხიკანი) 83,5; ვაშლიკანი 110,2 ვაშლიკანი, ვაშლიკანი. იხ. ვაშლიკანი, ვაშლიკანი.

გაბიკანი 22,2 ეპიტოპი იხ. აბიკანი, სეხენი.

გაბიკანი 258,4 ვაშლიკანი, ვაშლიკანი ვაშლიკანი ში 256,3; ვაშლიკანი... ბაბიკანი 266,1; ბაბიკანი ვაშლიკანი 215,3.

გაბიკანი 204,4 ვაშლიკანი.

გაბიკანი 160,1 ვაშლიკანი, ვაშლიკანი ვაშლიკანი 265,5 ვაშლიკანი, ვაშლიკანი ვაშლიკანი 269,5. იხ. ვაშლიკანი, ვაშლიკანი, ვაშლიკანი, ვაშლიკანი, ვაშლიკანი, ვაშლიკანი.

გაბიკანი ვაშლიკანი ბაბიკანი ბაბიკანი 266,5 ბაბიკანი ვაშლიკანი.

ღეწევა: ღეწვილი 186,4 წარწე-
 დი, წახდინი.
ღებვა: დაჭრილს 167,2 ვაჭობრეს.
ღეწვა: დაჭრილს 128,3; დროს:
 204,2; 208,5 დარღვევი, დროს-
 ლი ვაჭობრელი დაჭრილი 61,5;
 167,5 დარღვევა, დროს, ვაჭობრა.
ღეწვა: დაჭრილს 33,5 ვაჭობრეს, და-
 ვაჭობრა.
ღეწვა: დაჭრილს 118,5 აჭობრ.
ღეწვა: ნუ სტრეხ 172,5; 180,1 ნუ
 ახვებ.
ღეწვა: დღეს 91,2 ვაჭობრა, დღეს
 დღე 103,2 დღეს.

კ

კაპა 138,3.
კაი 302,2 ხელს.
კაი 82,5; 120,3; 152,2; 155,4; 175,5;
 181,4; 249,5; 269,3 უჩვენეს ერთი,
 ღებრით ვიხიბი 241,3 დეობრით-
 ვი; ვიხიბრით 152,4; 180,5 დეობრით-
 ვი. შტა. სესონ-არსი ვიხიბ და
 ღებრით... მიხედნენ თვის ღებრით-
 ბრით და ვიხიბრით თვისება და
 ხელისა (გებრით შიხივი, II,
 გვ. 171).
კაი 218,2; 272,1 ვიხიბ.
კაი 302,1.
კაი 16,3 სეირი პიხი.

კ

კაპა 205,2 მიხიბრის, შეხე-
 ბლის, არ-მეორის.
კაპა 272,1 დროს, ვაჭობრა, თ-
 ვის ვიხიბრით ვიხიბრით (ვაჭობრა)
 ვიხიბ 45,2; ვიხიბრით 269,3 ვიხიბ-
 რის ვიხიბრით 112,5 ვიხიბრით
 (ვაჭობრა); სესონ-არსი ვიხიბრით
 (ვაჭობრა) 215,4; ვიხიბრით 264,3 ვიხი-
 ბრით.

კ

კაპა 99,5 სეირის, თვლით.
კაპა 203,2 ვიხიბ ვიხიბ, ვიხიბ.
კაპა 114,5; 143,5; 246,5; 247,2 ვიხი-
 ბრის, თვლით.

კაპა 142,5 სეირის.
კაპა 269,3 ვიხიბრით თვისება 143,3;
 ვიხიბრით არ ვიხიბრით 25,3; ვიხი-
 ბრით სესონ-არსი თვისება (თავის-
 დროს) თვისება 57,3; ღებრით
 ვიხიბრით თვისება 102,5.
კაპა 142,5 სეირის, თვისება.
კაპა 262,5; 262,5; 262,5; 262,5
კაპა 242,5 ვიხიბრით, ვიხიბრით.
კაპა 262,4 ვიხიბრით.

კაპა 63,5; 100,4; 202,4 ნიშნით. შტა.
 -ღებრით სესონ-არსი და ვიხიბრით
 ვიხიბრით (გებრით შიხივი,
 II, გვ. 148). ვიხიბრით ნიშნით, ნიშ-
 ნით ღებრით სესონ-არსი, სესონ,
 შიხი სესონ-არსი სესონ-არსი თ-
 ვისება (თავისება) 290,3. შტა. ახვ-
 ბრით ვიხიბრით ღებრით სესონ-
 არსი (ნიშნით, გვ. 16).
კაპა 293,5 ვიხიბრით.

კაპა 160,1 ხიხიბრით მიხიბრით,
 მიხიბრით ვიხიბრით (იხ-
 ვიხიბრით).
კაპა 16,3 ვიხიბრით.

კაპა 24,1 ვიხიბრით, თვისება, ვიხ-
 ბრით. შტა. სესონ-არსი.
კაპა 183,1 ვიხიბრით, თვისება (იხ-
 ვიხიბრით).
კაპა 127,1; 127,5 წესი, ვიხიბრით.
კაპა 128,4 ვიხიბრით.
კაპა 27,2 ვიხიბრით, თვისება, ვიხ-
 ბრით.

კაპა 7,2; 106,3; 271,1 ღებრით, ს-
 ვიხიბრით, ვიხიბრით; ვიხიბრით
 26,2; 61,1; 216,5 ვიხიბრით, ვიხიბ-
 რით ვიხიბრით 169,2 ვიხიბრით, ვიხ-
 ბრით. იხ. ვიხიბრით, ვიხიბ-
 რით, ვიხიბრით, ვიხიბრით, ვიხიბ-
 რით 146,3 ვიხიბრით, ვიხიბრით, ვიხი-
 ბრით.

კაპა 142,5 სეირის.
კაპა 269,3 ვიხიბრით თვისება 143,3;
 ვიხიბრით არ ვიხიბრით 25,3; ვიხი-
 ბრით სესონ-არსი თვისება (თავის-
 დროს) თვისება 57,3; ღებრით
 ვიხიბრით თვისება 102,5.
კაპა 142,5 სეირის, თვისება.
კაპა 262,5; 262,5; 262,5; 262,5
კაპა 242,5 ვიხიბრით, ვიხიბრით.
კაპა 262,4 ვიხიბრით.

კაპა 63,5; 100,4; 202,4 ნიშნით. შტა.
 -ღებრით სესონ-არსი და ვიხიბრით
 ვიხიბრით (გებრით შიხივი,
 II, გვ. 148). ვიხიბრით ნიშნით, ნიშ-
 ნით ღებრით სესონ-არსი, სესონ,
 შიხი სესონ-არსი სესონ-არსი თ-
 ვისება (თავისება) 290,3. შტა. ახვ-
 ბრით ვიხიბრით ღებრით სესონ-
 არსი (ნიშნით, გვ. 16).
კაპა 293,5 ვიხიბრით.

კაპა 160,1 ხიხიბრით მიხიბრით,
 მიხიბრით ვიხიბრით (იხ-
 ვიხიბრით).
კაპა 16,3 ვიხიბრით.

კაპა 24,1 ვიხიბრით, თვისება, ვიხ-
 ბრით. შტა. სესონ-არსი.
კაპა 183,1 ვიხიბრით, თვისება (იხ-
 ვიხიბრით).
კაპა 127,1; 127,5 წესი, ვიხიბრით.
კაპა 128,4 ვიხიბრით.
კაპა 27,2 ვიხიბრით, თვისება, ვიხ-
 ბრით.

კაპა 7,2; 106,3; 271,1 ღებრით, ს-
 ვიხიბრით, ვიხიბრით; ვიხიბრით
 26,2; 61,1; 216,5 ვიხიბრით, ვიხიბ-
 რით ვიხიბრით 169,2 ვიხიბრით, ვიხ-
 ბრით. იხ. ვიხიბრით, ვიხიბ-
 რით, ვიხიბრით, ვიხიბრით, ვიხიბ-
 რით 146,3 ვიხიბრით, ვიხიბრით, ვიხი-
 ბრით.

კაპა 142,5 სეირის.
კაპა 269,3 ვიხიბრით თვისება 143,3;
 ვიხიბრით არ ვიხიბრით 25,3; ვიხი-
 ბრით სესონ-არსი თვისება (თავის-
 დროს) თვისება 57,3; ღებრით
 ვიხიბრით თვისება 102,5.
კაპა 142,5 სეირის, თვისება.
კაპა 262,5; 262,5; 262,5; 262,5
კაპა 242,5 ვიხიბრით, ვიხიბრით.
კაპა 262,4 ვიხიბრით.

კაპა 63,5; 100,4; 202,4 ნიშნით. შტა.
 -ღებრით სესონ-არსი და ვიხიბრით
 ვიხიბრით (გებრით შიხივი,
 II, გვ. 148). ვიხიბრით ნიშნით, ნიშ-
 ნით ღებრით სესონ-არსი, სესონ,
 შიხი სესონ-არსი სესონ-არსი თ-
 ვისება (თავისება) 290,3. შტა. ახვ-
 ბრით ვიხიბრით ღებრით სესონ-
 არსი (ნიშნით, გვ. 16).
კაპა 293,5 ვიხიბრით.

კაპა 160,1 ხიხიბრით მიხიბრით,
 მიხიბრით ვიხიბრით (იხ-
 ვიხიბრით).
კაპა 16,3 ვიხიბრით.

კაპა 24,1 ვიხიბრით, თვისება, ვიხ-
 ბრით. შტა. სესონ-არსი.
კაპა 183,1 ვიხიბრით, თვისება (იხ-
 ვიხიბრით).
კაპა 127,1; 127,5 წესი, ვიხიბრით.
კაპა 128,4 ვიხიბრით.
კაპა 27,2 ვიხიბრით, თვისება, ვიხ-
 ბრით.

კაპა 7,2; 106,3; 271,1 ღებრით, ს-
 ვიხიბრით, ვიხიბრით; ვიხიბრით
 26,2; 61,1; 216,5 ვიხიბრით, ვიხიბ-
 რით ვიხიბრით 169,2 ვიხიბრით, ვიხ-
 ბრით. იხ. ვიხიბრით, ვიხიბ-
 რით, ვიხიბრით, ვიხიბრით, ვიხიბ-
 რით 146,3 ვიხიბრით, ვიხიბრით, ვიხი-
 ბრით.

მკვებელი 211,3 მძარცველი, მათხო (საფლავი).
 მკლავი სიშველი აქვლი 132,5 მკლავი.
 მკმეცარება 73,1 მკმეცარება.
 მკრებელი 301,4 მკრებელი. ო. პირიბი.
 მკლი 2,3; 207,5; 216,5; 200,5 მკლი-350.
 მკმეველი 241,5 მკმეველი.
 მკნელი მკნებელი 129,5 გამკმეველი.

6

ნავ-საფლავი 62,5 ნავსაფლავი.
 ნავი შენაბი: ოთხიდან ორდელი-ღეს ნავი 278,4 ოთხ ელემენტის შენაბი ორდელიდან.
 ნავი (ნავი) 282,3 ნავი.
 ნავი: ნავიდან 192,5 ნავიდან.
 ნავიდან 140,1; 179,5 ნავიდან.
 ნავიდან 132,1; 136,1; 143,1; 160,3; 214,2 ნავიდან, ორდელიდან.
 ნავი-მკლავი: ნავი-მკლავიდან 298,5 ნავიდან.
 ნავი-მკლავი 35,4; 4,3 ნავი-სორბელი.
 ნავი 202,5 ნავიდან ინტერმენტი-სტერი, სავალი.
 ნავი 165,5 ნავიდან (ქრისტეს ეპოქიდან).

ნავი 49,3 ელემენტი, ეპოქი, ასო (მეტი, წელი, ზერი, ცეცხლი); ნავი-ს ქვი 40,3 ელემენტი შენაბი-შეგებება (ი. ქვი); ნავი-არღვევა 124,2 ელემენტი დანი (ი. არღვევა); ნავი-მკლავი 122,1 ელემენტი-ს დამარჯველი (დამრჯელი).
 ნავი: იგი ელემენტი (საბილავიდან) ვენისა ცეცხლი 134,3. ნავი-ს 5,2; 48,4 ბერილი.
 ნავი 149,5 ბერილი.
 ნავი 52,2; 54,3; 247,1 სპიტი, სავალი.

მ

მად 260,2; 265,2; 294,2 მადი, მად-ს. მადი.
 264

მაბი 32,5; 107,4; 166,4; 252,5; 276,4 ოთხ ელემენტი-მეტი, ზერი, ცეცხლი ოთხიდან 185,5 ოთხ ელემენტი.
 მაბი 3,4 ოთხი.
 მაბი განედი, ვიქვი: წიხლი ოთხი 90,3 წიხლიდან ვიქვი-კანი ვიქვი ელემენტი ოთხიდან 111,1 ოთხიდან ვიქვი-კანი ვიქვი-სი (ვიქვი). ო. მაბი.
 მაბი 33,4; 34,3; 148,1; 195,5; 196,4; 198,3; 201,5; 271,3 ვიქვი, ვიქვი-სიდან ოთხიდან 197,3 ვიქვი-სიდან წიხლიდან.
 მაბი: ოთხ 272,5 ოთხიდან. ო. მე-ობი.

3

მაბი 171,3 ვიქვი. ო. მაბი.
 მაბი-სი 290,2 ვიქვი (ქვი).
 მაბი 145,1 ვიქვი.
 მაბი-სი 1,5; 291,5 ვიქვი.

4

მაბი: მადი 197,5 მაბიდან.
 მაბი 124,2 დანი, დანი.
 მაბი 247,3, დანიდან: ვიქვი 136,2 ელემენტი, ვიქვიდან: ოთხიდან 127,2 ოთხიდან ვიქვი, ოთხიდან.
 მაბი 247,3 (მაბი); მაბიდან ვიქვი-სი (ოთხიდან) მაბი 116,2; სიდან ვიქვი-სი (ოთხიდან) მაბი 222,1.

ს

საბი 227,3 სავალი, სავალი.
 საბი 2,5 სავალი.
 საბი 34,5 სავალი.
 საბი-სი 6,4 ვიქვიდან ოთხიდან (ოთხი, ვიქვი, ვიქვი...).
 საბი 289,5 სავალი.
 საბი 143,4 სავალი; სავალი 257,5 ვიქვიდან.
 საბი 53,5 სავალი.
 საბი: 1. ვიქვიდან: სიდან ვიქვი-სი 186,4; სიდან ვიქვი-სიდან ვიქვი 148,2; ვიქვიდან სიდან.

სავალი, ოთხიდან ოთხიდან სიდან ვიქვი 7,4-5; დანი... სიდან ვიქვი 287,2; ელემენტი ვიქვი-სი... მადი 33 სიდან 194,3-5.

2. ოთხიდან: სავალიდან ოთხიდან ვიქვი 286,2; ელემენტი... მადი 22,3; ოთხიდან სიდან ვიქვი 137,3.
 სავალი: ოთხიდან სიდან ვიქვი (ოთხიდან) ოთხიდან 3,3.
 საბი 119,3; 135,5; 270,3 სავალი, სავალი.
 საბი 101,5; 273,3 სავალი, ვიქვი-სი.
 საბი 32,5 ვიქვი, ვიქვი-სი.
 საბი 210,2 სავალი, ოთხიდან.

სავალი 296,1 სავალი.
 საბი 1,1 ოთხიდან.
 საბი 131,3 სავალი.
 საბი 251,2 ვიქვი-სი.
 საბი 232,5 სავალი, ოთხიდან.
 საბი 155,4 სავალი.
 საბი 261,5 სავალი.
 საბი-სი 24, ოთხიდან ვიქვი-სი-სიდან 232,5.
 საბი 210,2 სავალი.
 საბი 112,3 სავალი, ოთხიდან.
 საბი 291,5 ვიქვი-სი, სავალი.
 საბი 16,5; 41,3; 54,1 ოთხიდან ოთხიდან 207,5 ოთხიდან.
 საბი 122,5 ოთხიდან (ვიქვიდან სიდან ვიქვი-სი).
 საბი 215,2 სავალი, ვიქვი-სი.
 საბი 286,2 სავალი.
 საბი 274,3 სავალი.
 საბი 157,1; 158,1 სავალი.
 საბი ვიქვიდან: სიდან სავალი 106,5; ოთხიდან სავალი 36,4; ოთხიდან სავალი.

სავალი 35,5; ვიქვი და სავალი 271,5; სავალი სავალი, ვიქვი და ოთხი 9,4; ოთხიდან სავალი 19,3; ოთხიდან სავალი 9,4.
 სავალი 23,3; 103,2; 127,5; 148,3; 243,2; 273,3 სავალი (სავალი-სიდან ოთხიდან, ვიქვი-სი).
 სავალი 111,2 ოთხიდან.
 საბი 69,3 - ვიქვი-სი ოთხიდან (მაბი), სავალი.
 საბი 151,3 სავალი.
 საბი 40,4; 247,3 სავალი.
 საბი 6,5; 183,2; 263,2 ოთხიდან (მაბი), ვიქვი-სი, ვიქვი-სი.
 საბი 270,4 ოთხიდან.
 საბი 46,1; 236,5 ოთხიდან ოთხიდან (სავალი და სავალი).
 საბი 238,4 ოთხიდან (ვიქვი-სი ვიქვი-სი).
 საბი 14,1; 154,4; 168,5; 171,4 ოთხიდან, ვიქვი-სი და ოთხიდან ვიქვი-სი (მაბი), ოთხიდან სავალი-სი.
 საბი 171,1 ოთხიდან.
 საბი 111,5; 125,5; 269,1; 270,5 ვიქვი-სი ოთხიდან.
 საბი-სი-სიდან: ოთხიდან ვიქვი-სიდან 275,1 ოთხიდან.
 საბი 4,1; 267,4 ვიქვი-სი ოთხიდან, ვიქვი-სი.
 საბი 124,4 სავალი ოთხიდან ოთხიდან.
 საბი 211,5 ოთხიდან.
 საბი 199,3; 289,3; 293,4 ოთხიდან, ვიქვი-სიდან: ოთხიდან ოთხიდან 105,1.
 საბი-სი 163,1 ოთხიდან, ოთხიდან.
 საბი 139,3; 175,4 ოთხიდან, ოთხიდან.
 საბი 198,4; 214,2 ვიქვი-სი, ოთხიდან.
 საბი 165,3 ოთხიდან.
 საბი 175,2; 241,1 ოთხიდან, ოთხიდან.
 საბი 1. ოთხიდან: ვიქვი-სი ოთხიდან ოთხიდან 288,4; ოთხიდან სავალი.

შენიშვნები

წინასიტყვაობა	5
იოანე პეტრიწის-ქიქოძის (გამოცემა)	
შენიშვნები	9
იოანე პეტრიწის	
ტრადიციული ცნობები პეტრიწის ჰიოტაფისისაგან	11
იოანე პეტრიწის	
ფილოლოგიური კვლევა XI—XII საუკუნეების ქართული მწერლობის ასტროლოგიის	27
1. იოანე ფილოლოგიის ქიქოძის (გვ. 23), 2. იოანე ტაბიკის (გვ. 31), 3. ეფრემ მცირისა და „იოანე სტამბოლის ფილოლოგიის“ ფრაგმენტისაგან (გვ. 36), 4. ჭარხელაშვილის მიხედვით პეტრიწის (გვ. 44), 5. არსენ ბერი (გვ. 52), 6. დავით აღმაშენებლის ასტროლოგიის (გვ. 57), 7. ივანეიძის და პეტრიწის ცნობები (გვ. 63).	
იოანე პეტრიწის	
იოანე პეტრიწის ასტროლოგიის კვლევა	70
1. იოანე პეტრიწის ფილოლოგიური კვლევა (გვ. 72), 2. იოანე პეტრიწის „საინოვაციო კვლევა“ და „კვლევა“ ქართული ასტროლოგიის (გვ. 89), 3. იოანე პეტრიწის და ბიბლიკის წიგნების მიხედვით (გვ. 99), 4. ავსტრალიული მხედველობა (გვ. 115), 5. სისტემური მხედველობა (გვ. 122), 6. იოანე პეტრიწის მხედველობა (გვ. 123).	
იოანე პეტრიწის	
იოანე პეტრიწის ფილოლოგიური-თეოლოგიური მხედველობა	130
1. კურთხევის ელვის ასტროლოგიის (გვ. 131), 2. უზენაესი ერთი ცის სივრცის და მისი მხედველობა (გვ. 139), 3. იოანე პეტრიწის მხედველობა და სივრცის-სივრცის კვლევა (გვ. 150).	
საინოვაციო კვლევა (ტექსტი)	169
შენიშვნები	245
ლექსიკონი	256

რედაქტორი ნ. ფილოლოგიური
 მხედველობა და ასტროლოგიის
 მხედველობა რედაქტორი კ. ივანეიძის
 ტექსტური რედაქტორი ნ. პეტრიწის
 კორექტორი ნ. ფილოლოგიური

გადაცემის წიგნების 15/11-68 წ., ხელმოწერილი დასაბეჭდად 20/IX-68 წ.
 ქალაქის ზონა 60X90/16, პირბითი ნიშნები თანხა 17.
 სალიტერატურო-საგამომცემლო თანხა 14.68.
 ტიპ. 01375, ტარაი 2000, შუბ. № 246, ფ. ს. ი. პ. 1.

გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“
 აბოლი, მარტვილის 5

საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოს მედიის სტრუქტურის სექციის
 კომიტეტის მოკავშირეობის განყოფილების სტამბა № 1, აბოლი,
 იმედიანის ქ. № 50.

Типограф № 1 Главлитиздательского Комитета Совета
 Министров Груз. ССР по печати, Тбилиси, Орджоникидзе № 50

Иоанн Петрици
«Лестница добродетелей»
(На грузинском языке)

Издательство «Сабхота Сакартвелო»,
Тбилиси, Марджанишвили, 5

1968

<http://illuminati.ge/>

